

The Project Gutenberg eBook of Laakson lilja: Maaseutuelämän kuvaus, by Honoré de Balzac

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Laakson lilja: Maaseutuelämän kuvaus

Author: Honoré de Balzac

Translator: K. V. Raitio

Release date: August 21, 2016 [EBook #52871]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LAAKSON LILJA: MAASEUTUELÄMÄN KUVAUS

Produced by Helvi Ollikainen and Tapio Riikonen

LAAKSON LILJA

Maaseutuelämän kuvaus

Kirj.

HONORÉ DE BALZAC

Suom. K. V. Raitio

Alkuperäinen teos: Le lys dans la vallée.

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Kirja, 1916.

Herra J. B. Nacquart'ille

Kuninkaallisen lääketiede-akatemian jäsenelle.

Rakas tohtori, tässä on yksi työläimpiä kiviä hitaasti ja vaivaloisesti suunnitellun kirjallisen rakennuksen toisesta kerroksesta; tahdon piirtää siihen teidän nimenne, niin hyvin kiittääkseni oppinutta, joka minut kerran pelasti, kuin kunnioittaakseni uskollista ystävää.

de Balzac.

* * * * *

Kreivitär Natalie de Manerville'lle.

'Minä alistun toivomukseesi. Naisella, jota me rakastamme enemmän kuin hän meitä, on etuoikeutena saattaa meidät joka tilassa unohtamaan terveen järjen vaatimukset. Jottemme näkisi hänen rypistävän otsaansa, hävittääksemme nyreämielisen ilmeen noilta huulilta, jotka pieninkin kieltäytyminen tekee murheellisiksi, me voitamme ihmeellisesti vaikeuksia, vuodatamme vertamme ja tuhlaamme tulevaisuuttamme. Tänäsinä tahdot kuulla minun menneisyyteni, tässä se on. Tiedä kuitenkin, Natalie: sinua totellessani minun on täytynyt tukahduttaa voittamattomia vastenmielisyyksiä. Miksi sinä epäilit noita äkillisiä ja pitkiä unelmia, jotka joskus valtasivat minut keskellä onnea? Miksi minun vaikenemiseni saattoi sinut tuollaiseen rakastetun naisen viehättävään vihanpurkaukseen? Etkö sinä voinut leikkiä luonteeni vastakohtilla kysymättä niiden syitä? Onko sinun sydämessäsi salaisuuksia, jotka ilmitullakseen tarvitsevat minun salaisuuksiani? Oli miten oli, sinä olet sen aavistanut, Natalie, ja ehkä on parempi, että sinä tiedät kaiken. Niin, minun elämäni hallitsee eräs aave. Se hahmottuu hämärästi vähimmästäkin sanasta, mikä sitä koskee, se liehuu usein itsestään minun yläpuolellani. Minun sieluni pohjalle on haudattu valtavia muistoja, ne ovat ikäänkuin nuo meren tuomat, jotka ilmaantuvat tyynen hetkinä ja joita tyrskyt vellovat pirstaleina hiekalla. Työ, jota aatteiden ilmaiseminen vaatii, on hillinnyt noita vanhoja mielenliikutuksia, jotka liian äkkiä herätessään tekevät minulle niin pahaa. Jos tässä tunnustuksessa kuitenkin on kohtia, jotka loukkaavat sinua, niin muista, että olet uhannut minua, ellen tottelisi. Älä siis rankaise minua käskyjesi täyttämistä. Toivoisin, että luottamukseni lisäisi sinun hellyyttäsi. Tapaamme tänä iltana.

Felix.'

Ketä kyynelten ruokkimaa neroa me kerran saamme kiittää liikuttavimmasta elegiasta, kuvauksesta, joka sisältää äänettömästi kestittyjä sielunmyrskyjä, myrskyjä, joita saavat kärsiä nuo sielut, joiden hennot juuret eivät vielä kohtaa kuin kovia kiviä kotoisessa maaperässä, joiden ensi kukoistusta raastavat vihamieliset kädet, joiden kukkia ympäröi jää sinä hetkenä, jolloin ne avautuvat? Kuka runoilija kertoo niiden lasten tuskat, joiden huulet imevät katkeraa rintaa, joiden hymyilyn tukahduttaa ankan silmän tuikea välähdys? Runoelma, joka esittäisi nuo sydän parat, joiden tunne-elämä kehittyi ympäristön alituisen ahdistelun alaisena, olisi todellinen kertomus minun nuoruudestani. Kenen turhamielisyyttä saatoinkaan minä loukata, minä, joka olin vastasyntynyt? Mikä fyysillinen tai moraalinen puutteellisuus tuottikaan minulle äitini kylmyyden? Olinko minä siis kuin välttämätön paha, sellainen, jonka syntyminen on satunnaisuuden varassa, tai sellainen, jonka elämä on moite? Kun minä, oltuani maaseudulle elätettäväksi jätettynä ja kolme vuotta perheeni unohtamana, palasin isäni kotiin, merkitsin minä siellä niin vähän, että sain kokea siitä ihmisten sääliä. En tuntenut ajatusta, en onnellista sattumaa, joiden avulla olisin voinut päästä tästä ensimmäisestä syrjäytyksestä: olin tajuton lapsi, ihminen ei minussa vielä ollut herännyt. Vähintäkään lieventämättä minun kohtaloani veljeni ja kaksi sisartani huvittelivat minun kärsimyksilläni. Sopimusta, jonka nojalla lapset salaavat pienet rikoksensa ja jonka jo kunniantunto heille opettaa, ei ulotettu ollenkaan minuun; vieläpä sain lisäksi usein kärsiä rangaistuksen veljeni rikoksista voimatta vastustaa tätä vääryyttä. Mielistelykö, jolla on itunsa lapsissa, sai heidät myötävaikuttamaan minua ahdistettaessa, jotta he saavuttaisivat heidän kaikkien pelkäämän äidin mielisuosion? Oliko se heidän jäljittelytaipumustensa vaikutusta, johtuiko se voimain koettelemisen tarpeesta tai säälin puutteesta? Mahdollisesti kaikki nämä syyt yhdessä riistivät minulta veljeyden sulot. Kaikesta tunne-elämästä osattomana minä en voinut ketään rakastaa, ja luonto oli kuitenkin tehnyt minut rakastavaksi! Onkohan enkeliä, joka kokoaisi tuon alati hyljätyn tunteellisuuden huokaukset? Jos muutamissa sieluissa väärin kohdellut tunteet muuttuvat vihaksi, keskittyivät ne minun sielussani ja kaivoivat sinne vuoteen, josta ne myöhemmin hyökkäsivät minun elämäni vastaan. Kunkin luonteen alttiuden mukaan höllentää vapisemiseen tottuminen suonia, synnyttää pelkoa, ja pelko pakottaa aina väistymään. Siitä johtuu heikkous, joka kalvaa ihmistä ja istuttaa häneen joutain niin sanoakseni orjamaista.

Nuo alituiset hyökkäykset totuttivat minut käyttämään voimaa, joka kasvoi harjoituksesta ja valmisti minun sieluani siveellisiin kieltämyksiin. Alinomaan odottaen uutta surua, kuten marttyyrit odottivat

uutta iskua, minun koko olemukseni ilmaisi synkkää mietiskelyä, joka hävitti lapsuuden viehätykset ja liikunnot. Se saattoi minut tilaan, joka lähenteli vähämielisyyttä ja antoi aihetta äitini turmiokkaille ennustuksille. Varmuus siitä, että minulle tehtiin vääryyttä herätti ennaikojaan sydämessäni ylpeyden, tuon järjen hedelmän, joka epäilemättä ehkäisi ne huonot taipumukset, joille tuollainen kasvatusta antoi virikettä. Vaikkakin äitini laiminlöi minut, olin minä joskus hänen ajatustensa esineenä. Silloin tällöin hän puhui minun kasvatuksestani ja ilmaisi halua ottaa siitä huolehtiakseen; hirveät väritykset kulkivat joka kerta lävitseni ajatellessani niitä viiltäviä tuskia, joita jokapäiväinen yhdessäolo äidin kanssa oli minulle tuottava. Minä siunasin yksinäisyyttäni ja olin onnellinen saadessani pysyä puutarhassa, leikkiä kivillä, tutkia hyönteisiä ja katsella taivaan sinistä lakeutta. Eristäytyminen oli tosin omiansa tekemään minusta uneksijan, mutta taipumuksen mietiskelyihin sain minä eräästä seikkailusta, joka teille on kertova minun ensimmäiset onnettomuuteni. Minusta välitettiin niin vähän, että lastenhoitaja usein unohti asettaa minut nukkumaan. Rauhallisesti kyyristyneenä viikunapuun alle minä katselin eräänä iltana tähtiä tuolla uteliaalla mielenkiinnolla, joka valtaa lapset ja johon minun aikaiseen kehittyneeseen melankoliani lisäsi jotakin sentimentaalista ymmärtämystä. Sisareni leikkivät ja huusivat. Minä kuuntelin heidän etäistä hälinäänsä kuin säästystä omiin mietteisiini. Melu lakkasi, yö saapui. Sattumalta äitini huomasi poissaoloni. Välttääkseen moitteita meidän hoitajamme, peljättävä Karoline neiti, hyväksyi äitini väärät kuvittelut väittäessään, että kotini kauhistutti minua, ja että olisin aikoja paennut, ellei hän olisi pitänyt minua silmällä. Minä en ollut tyhmä, vaan salamielinen; kaikissa hoitoonsa uskotuissa lapsissa hän ei ollut koskaan tavannut ketään, jonka taipumukset olisivat olleet niin huonot kuin minun. Hän oli etsivinä ja kutsui minua, minä vastasin. Hän tuli viikunapuun luo, jonka juurella hän tiesi minun olevan. — Mitä teit sinä täällä? sanoi hän. — Katsoin tähtiä. — Sinä et katsellut tähtiä, sanoi äitini, joka kuunteli meitä parvekkeelta, tunnetaanko tähtitiedettä sinun ijälläsi? — Ah! rouva, huudahti neiti Karoline, hän on avannut vesisäiliön hanan, puutarha on tulvan vallassa. Syntyi yleinen häiriö. Sisareni olivat huvin vuoksi vääntäneet hanan auki nähdäkseen veden juoksevan, mutta hämmästyneinä vesisuihkusta, joka oli heidät ylt'yleensä kastellut, he olivat menettäneet malttinsa ja paenneet voimatta sulkea hanaa. Yllätettynä ja syyppääksi todistettuna tähän kujeeseen, leimattuna valehtelijaksi, kun minä vakuutin viattomuuttani, minä sain ankaran rangaistuksen. Mikä pahinta, minua pilkattiin tähtirakkaudestani ja äitini kielsi minua olemasta iltasin puutarhassa. Tyrannimainen kielto kiihottaa aina intohimoa lapsissa vielä enemmän kuin aikaihmisissä. Lapsilla on se etu, että he eivät ajattele muuta kuin kiellettyä asiaa, ja se tarjoaa silloin heille vastustamattomia viehätyksiä. Minä sain siis usein kuritusta tähtieni vuoksi. Kun minä en voinut kehenkään luottaa, lausuin minä niille suruni tuolla ihastuttavalla hiljaisella jokeluksella, jolla lapsi ilmaisee ensimmäiset ajatuksensa, osatessani tuskin vielä sanoja sopertaa. Kaksitoista vuotiaana, koulussa, minä vielä tarkastelin niitä ja tunsin siitä sanomatonta nautintoa, niin syvästi painuvat elämän aamuna saadut vaikutukset sydämeen.

Charles, joka oli viisi vuotta minua vanhempi, oli yhtä kaunis lapsena kuin miehenä. Hän oli isäni suosikki, äitini lemmikki ja perheen toivo ja sen kuningas. Hän oli vartaloltaan sopusuhtainen ja voimakas, ja hänellä oli kotiopettaja. Minut, joka olin laiha ja kivuloinen, lähetettiin viideksi vuodeksi erääseen kaupungin koulukotiin ulko-oppilaaksi. Isäni kamaripalvelija vei minut sinne aamulla ja haki illalla. Mukaani sain minä laihaasti varustetun eväskorin, sillä välin kun toverini saivat itselleen yllin kyllin ruoka-aineita. Vastakohta minun köyhyyteni ja heidän rikkautensa välillä tuotti minulle tuhansia kärsimyksiä. Kuuluu Tours'in silavasäilyke oli pääruokana ateriasa, jonka me söimme keskipäivällä, laitoksen aamiais- ja päivällisajan välillä. Tätä valmistetta, jota jotkut herkkusuut suuresti ylistävät, nähtiin harvoin ylhäisten pöydissä Tours'issa, ja vaikka olin kuullut siitä puhuttavan ennen koulukotiin tulemistani, ei minulle koskaan ollut sattunut onnea saada maistaa tuota voileivän päälle levitettyä ruskeata herkkua. Jos se ei olisikaan ollut muodissa koulukodissa, ei minun haluni silti olisi ollut vähemmän voimakas, sillä tuo valmiste oli tullut minulle päänäpiintymäksi. Lapset huomaavat katseessa piilevän halun yhtä hyvin, kuin te näette siinä rakkauden: minusta tuli siten oivallinen pilkanteon esine. Toverini, jotka melkein kaikki kuuluivat pikku porvaristoon, tulivat minulle ojentamaan erinomaisia silavaviipaleita ja kysymään, tiesinkö miten niitä tehtiin, missä niitä myötiin, miksi minulla niitä ei ollut. He lipoivat kieliänsä ylistellen silavasäilykkeitä, noita paksuja sianlihahennoksia, jotka muistuttivat paistettuja tryffeli sieniä; he penkoivat minun eväskorini, eivät löytäneet sieltä muuta kuin oliivijuustoa tai kuivia hedelmiä ja antoivat minulle kuoliniskun tuollaisella lauseella kuin: — *Sinulla ei siis ole mitään?* joka näytti minulle erotiuksen veljeni ja minun välillä. Syrjästä katsoa toisten onnea, tuo ristiriita on tahrannut lapsuuteni ruusut ja lakastuttanut viheriöitsevän nuoruuteni. Kun minä ensimmäisen kerran jalomielisen tunteen pettämänä ojensin käteni ottaakseni vastaan tuon niin suuresti haluamani herkun, jota minulle tekopyhin ilmein tarjottiin, vetikin pilkanteon pilkanteon silavaleivän takaisin toverien nauraessa tälle yllättävälle lopputulokselle. Jos kaikkein kunnioitetuimmatkin henkilöt ovat alttiita turhamielisyydelle, miksi ei sitä voisi antaa anteeksi lapselle, joka itkee nähdessään itsensä halveksittuna ja pilkattuna. Kuinka monet lapset olisivatkaan tällaisessa leikissä tulleet herkuttelijoiksi, kärkkyjöiksi ja veltoiksi! Vainoja välttääkseni minä taisteloin. Epätoivon antama rohkeus teki minut peljättäväksi, mutta minua vihattiin ja minä olin suojaton petosta vastaan. Eräänä iltana ulos lähtiessäni minä sain iskun selkääni nenäliinasta, joka oli kääritty täyteen pieniä kiviä. Kun kamaripalvelija, joka kovakouraisesti kosti puolestani, ilmoitti tapahtuman äidilleni, huudahti

hän: — Tuo kirottu lapsi ei tuota meille kuin suruja! Minä vajosin hirveään itse-epäilykseen huomattessani koulussa vierottavan minua samalla tavoin kuin kotona. Siellä, kuten kotonakin, minä syvennyin itseeni. Tämä oli kuin toinen lumisade, joka hidastutti sieluuni kylvettyjen siementen orastusta. Ne, joista minä näin pidettävän, olivat todellisia katupoikia, ylpeyteni sai tukea tästä huomiosta, minä pysyin yksinäni. Siten oli minun edelleen mahdotonta purkaa tunteitani, joita sydän parkani oli tulvillaan. Opettaja, nähdessään minut alati synkkänä, vihattuna ja yksinäisenä, vahvisti vääriä epäluuloja, joita perheelläni oli minun huonosta luonteestani.

Heti kun minä osasin lukea ja kirjoittaa, antoi äitini viedä minut oratooriumunkkien johtamaan Pont-le-Voy'n kouluun, jonne minun ikäisiäni lapsia otettiin vastaan luokalle nimeltä *Pas latins*; tällä luokalla olivat myöskin oppilaat, joiden vitkalleen kehittyvä käsityskyky kieltäytyi alkeita oppimasta. Täällä olin minä kahdeksan vuotta näkemättä ketään ja viettäen hyljätyn elämää. Seuraavassa selitys tähän. Minulla ei ollut kuin kolme frangia kuussa huvituksia varten, summa, joka tuskin riitti kyniin, veitsiin, viivottimiin, musteeseen ja paperiin, joista meidän täytyi pitää huolta. Siten, kykenemättömänä ostamaan itselleni puujalkoja, nuoraa ja muita koulun huvituksiin kuuluvia välttämättömiä esineitä, minä sain pysyä poissa leikeistä; voidakseni ottaa niihin osaa minun olisi pitänyt imarrella rikkaita ja mairitella osastoni ensimmäisiä. Pieninkin tuollainen raukkamaisuus, johon lapset niin helposti taipuvat, innoitti minua. Minä vietin loma-aikani puun alla surumielisiin unelmiin vaipuneena, siellä minä luin kirjoja, joita meille kirjastonhoitaja kuukausittain antoi. Kuinka paljon tuskia kätkeytyikään tuohon luonnottomaan yksinäisyyteen, mitä kärsimyksiä synnyttikään hyljätty tilani! Kuvitelkaa, mitä minun hento sieluni tunsu ensimmäisessä palkintojen jaossa, jossa minä sain kaksi arvokkainta, kirjoitustehtävästä ja käännöksestä? Saapuessani näyttämölle niitä ottamaan suosionhuutojen ja torventoitotusten kaikuessa, ei isä eikä äiti olleet minua juhlimassa, vaikka permanto muuten olikin täynnä toverieni vanhempia. Sensijaan että minä olisin tavan mukaan suudellut palkintojen jakajaa, syöksyin minä kyöneleitä vuodattaen hänen rinnoillensa. Illalla minä poltin uunissa palkintoesineeni. Oppilaiden vanhemmat olivat kaupungissa sen viikon, joka käytettiin harjoituksiin ennen palkintojen jakoa. Iloisina lähtivät toverini aamuisin ulos koulusta, sillä aikaa kun minä, jonka vanhemmat asuivat muutaman peninkulman päässä kaupungista, sain pysyä opistossa peipposten kanssa; tämä nimi annettiin oppilaille, joiden kotipaikka oli saarilla tai ulkomailla. Illalla, rukouksen aikana, nuo sydämettömät kehuskelivat meille hyviä päivällisiä, joita he vanhempineen olivat syöneet. Te näette, että onnettomuuteni suurentui, mikäli ne piirit laajenivat, joihin minä jouduin. Kuinka paljon ponnistuksia minä teinkään horjuttaakseni tuomiota, joka pakotti minut elämään yksin! Kuinka monia toiveita minun sieluni tuhansina innostuksen hetkinä suunnittelikaan, toiveita, jotka yksi ainoa päivä hävitti! Taivuttaakseni vanhempani tulemaan kouluun minä kirjoitin heille kirjeitä, jotka olivat täynnä tunteita, yltiömäisesti ilmaistuja ehkä, mutta viattomia antamaan moitteen aiheita äidilleni, joka ironialla hillitsi kirjoitustapaani. Rohkeuttani menettämättä minä lupasin täyttää ne ehdot, jotka isäni ja äitini asettivat saapumiselleen; minä rukoilin myötävaikutusta sisariltani, joille minä kirjoitin heidän juhla- ja syntymäpäivikseen, muistaen ne niin tarkasti kuin hyljättyt lapset tavallisesti tuollaiset asiat muistavat, mutta sitkeyteni oli turhaa. Palkintojen jakopäivän lähestyessä minä uudistin yhä hartaammin pyyntöjäni, minä kerroin voitontoiveistani. Vanhempieni vaitiolon pettämänä minä odotin heitä kiihkeästi ja ilmoitin heidän tulostaan tovereilleni. Kun minä, perheiden saapuessa, kuulin vanhan portinvartijan tulevan opiston käytävään kutsumaan oppilaita, tunsin minä sairaloisia puistatuksia. Tu vanhus ei lausunut koskaan minun nimeäni. Päivänä, jolloin minä valitin kirottua kohtaloani, rippi-isäni osotti minulle taivasta, jossa viheriöitsi palmu, niille luvattu, joista Vapahtaja on sanonut: *Beati qui lugent!* [Autuaita ovat murheelliset.] Ensi ripillä käymisestäni alkaen minä heittäydyin siis rukouksen salattuihin syvyyksiin, minut valtasivat uskonnolliset aatteet, joiden moraalinen kauneus tenhoaa nuorten mielet. Palavan uskon innoittamana minä rukoilin Jumalaa tekemään uudestaan minun hyväkseni noita häikäiseviä ihmetöitä, joista minä luin marttyyrien elämäkerroissa. Viisivuotiaana minä kiiruhdin tähtiä kohden, kaksitoistavuotiaana minä kolkutin pyhäkön ovia. Hurmiotilani synnytti minussa sanoin kertomattomia unelmia, jotka rikastuttivat mielikuvitustani, lisäsivät herkkyyttäni ja vahvistivat ajatuskykyäni. Olen usein luullut, että enkelit lähettivät minulle näitä yleviä näkyjä kääntääkseen sieluni taivaallisiin päämääriin; he ovat antaneet silmilleni kyvyn nähdä asioiden ytimeen; he ovat avanneet sydämeni tuolle tenhovoimalle, joka tekee runoilijan onnettomaksi, kun hän omistaa turmiollisen kyvyn verrata sitä, mitä hän tuntee, siihen mikä on todellista, tavoittelemiansa taivaita siihen vähään, mikä hänelle onnistuu; he ovat kirjoittaneet päähäni kirjan, josta minä voin lukea, mitä minun pitää ilmaista; he ovat syyttäneet huuliini välittömän ilmaisutaidon hehkun.

Isäni sai joitakin epäilyksiä munkkien opetuksen etevyydestä ja otti minut pois Pont-le-Voy'n koulusta asettaakseen minut Pariisiin Marais'n kaupunginosassa olevaan opistoon. Olin viisitoista vuotta vanha. Kun tietoni ja taitoni olivat tutkitut, pääsin minä, joka olin Pont-de-Voy'n retoriikkaluokan oppilas, kolmannelle osastolle. Kärsimykset, joita minä olin saanut kokea kotona ja koulussa, sain minä uudella tavalla tuntea Lepitre'n koulukodissa ollessani. Isäni ei ollut antanut minulle ollenkaan rahaa. Kun vanhempani tiesivät, että minulla oli ruokaa ja vaatteita ja että latina ja kreikka kiristivät minua, oli kaikki hyvin. Opintoaikani olen oppinut tuntemaan noin tuhat toveria, eikä ketään heistä ole kohdeltu sellaisella välinpitämättömyydellä. Kiihkeästi Bourbon'eihin liittyneenä Lepitre'lla oli suhteita isääni

aikana, jolloin uskolliset kuningasmieliset koettivat vapauttaa Temppeletornista kuningatar Maria Antoinette'a. Isäni ja hän uudistivat tuttavuutensa; herra Lepitre luuli siis olevansa velvollinen korvaamaan isäni unhoitusta, mutta summa, jonka hän minulle antoi, oli verrattain vähäinen, sillä hän ei tiennyt perheeni aikomuksista. Koulukoti sijaitsi vanhassa Joyeuse-nimisessä rakennuksessa, jossa, kuten kaikissa vanhoissa ylhäisön asumuksissa, oli portinvartijan huone. Loma-aikana, ennen hetkeä, jolloin aliopettaja tuli viemään meidät Kaarle Suuren lyseoon, varakkaat toverit menivät syömään aamiaista Doisy nimisen portinvartijamme luo. Herra Lepitre joko ei tiennyt tästä mitään tai salli Doisy'n harjoittaa tuota liikettä. Tämä portinvartija oli todellinen salakuljettaja, jota oppilaiden oli tärkeätä kohdella hellävaroen. Hän oli harharetkiemme salainen kaitsija, myöhäisten kotiintulojemme uskottu, kiellettyjen kirjalainojen välittäjä. Juoda aamiaiseksi kuppi kahvia maidon kanssa todisti ylhäistä makua, mikä käy selville siitä korkeasta hinnasta, jossa siirtomaan tuotteet olivat Napoleonin aikana. Jos sokerin ja kahvin käyttö oli ylellisyytenä vanhempien kotona, ilmaisi se meidän keskuudessamme turhamielistä mahtailemista, joka olisi syyttänyt intohimomme, jolleivät taipumus jäljittelyyn, ahneus ja muodinmukaisuus olisi riittäneet. Doisy hankki meille luottoa, hän käännutti meitä kaikkien sisarten tai tätien puoleen, jotka hyväksyivät koululaisten kunnianasiat ja maksoivat heidän velkansa. Pitkän aikaa minä vastustin herkuttelujen viehätystä. Jos tuomarini olisivat tunteneet viettelysten voiman, sieluni sankarillisen pyrkimyksen stoalaisuuteen, hillityt raivonpuuskani pitkän kieltäymiseni aikana, olisivat he pyyhkineet minun kyöneleeni, sen sijaan että he saattoivat ne vuotamaan. Mutta olisiko minulla lapsena voinut olla tuo sielun suuruus, joka halveksien suhtautuu toisten halveksimiseen? Saatoinko minä tuntea hyökkäykset, joita useimmat yhteiskunnalliset paheet tekivät ja joiden voimaa minun haluni lisäsivät. Toisen vuoden lopulla isäni ja äitini saapuivat Pariisiin. Heidän tulopäivänsä ilmoitti minulle veljeni: hän asui Pariisissa, eikä ollut tehnyt yhtä ainoata vierailua minun luokseni. Sisareni olivat matkalla sinne ja meidän piti yhdessä katsella Pariisia. Ensimmäisenä päivänä meidän piti mennä syömään päivällistä Palais-Royal'iin ja sieltä kaikki Théâtre-Français'iin. Huolimatta hurmauksesta, jonka tämä odottamaton juhlaohjelma minussa aiheutti, herpautui iloni myrskytuulesta, joka tavallisesti niin rajusti iskee onnettomiin olentoihin. Minun oli selvitettävä sadan frangin velka herra Doisy'lle, joka uhkasi itse mennä vaatimaan rahojansa vanhemmiltani. Minä hoksasin ottaa veljeni Doisy'n tulkiksi, katumukseni esittäjäksi ja anteeksiannon välittäjäksi. Isäni oli taipuvainen armahtamaan, mutta äitini oli lepyttämätön. Hänen siniset, syvät silmänsä kivettyivät minut, hän singahutteli hirveitä ennustuksia. "Mitä minusta tulisikaan myöhemmin, kun minä jo seitsemäntoista vuotiaana tein moisia ajattelemattomuuksia? Olinko minä ollenkaan hänen poikansa? Oliko aikomukseni saattaa perhe häviöön? Olinko minä ainoa perheenjäsen? Virkaura, jolla veljeni Charles oli, vaatiihan se vapaita vuosirahoja ja ne hän kyllä ansaitsi käytöksellään, joka oli perheelle kunniaksi, sillä välin kun minä tuotin häpeää. Enkö minä siis tiennyt rahan arvoa ja kuinka kalliiksi minä tulin? Mitä hyödyttävät sokeri ja kahvi kasvatuksessa? Tuolla tavalla eläminen, olihan se samaa kuin paheiden oppiminen. Marat [Ranskan vallankumouksen hirmumiehiä. Suom. muist.] oli enkeli minuun verrattuna." — Sittenkun tuon tulvan hyökylaineet olivat kulkeneet ylitseni ja tuoneet sieluuni tuhansia pelkoja, saattoi veljeni minut takaisin koulukotiin. Minä menetin päivällisen Frères Provencaux'ssa, enkä saanut nähdä Talman esittävän Britannicusta. Sellainen oli kohtaukseni äitini kanssa kahdentoista vuoden eron jälkeen.

Kun minä olin lopettanut kouluopintoni, jätti isäni minut herra Lepitre'n holhouksen alaiseksi. Minun tuli oppia korkeampaa matematiikkaa, suorittaa ensimmäisen vuoden oppikurssi oikeustieteessä ja alkaa ylemmät opinnot. Koulukodissa asuen ja sen opinnoista vapaana minä luulin aselevon tulleen kurjuuden ja minun välille. Mutta huolimatta yhdeksästätoista ikävuodestani tai ehkäpä niiden johdosta isäni jatkoi samaa menettelytapaa, jota noudattaen minut ennen oli lähetetty kouluun ilman ruokavaroja, kimnaasiin ilman taskurahoja, ja joka oli pakottanut minut rupeamaan Doisy'n velalliseksi. Minulla oli vähän rahaa käytettävänä. Mitä voi yrittää Pariisissa ilman rahaa? Sitäpaitsi oli vapauteni viisaasti rajoitettu. Herra Lepitre antoi minulle saattajan lakiopistoon; eräs aliopettaja vei minut professorin eteen ja haki taas pois. Nuorta tyttöä ei olisi vartioitu vähemmällä huolella kuin minua äitini pelkojen johdosta. Pariisi pelottikin hyvällä syyllä vanhempiani. Koulupojat harrastavat salaisesti samaa kuin mitä tytöt koulukodeissaan; oli miten tahansa, jälkimäiset puhuvat aina rakastajista, edelliset naisista. Pariisissa hallitsi tähän aikaan toverien keskusteluja Palais-Royal'in turkkilainen ja itämainen maailma, Palais-Royal oli rakkauden kultamaa, jossa iltasin vilisi kokonaisia kultavuoria. Palais-Royal ja minä, me olimme kaksi tuollaista matemaattista viivaa, jotka kulkevat toisiansa kohti kuitenkin koskaan yhtymättä. Seuraavasta käy selville, kuinka kohtalo ehkäisi minun yritykseni. Isäni oli esittänyt minut erälle tädilleni, joka asui Saint-Louis saarella. Hänen luokseen piti minun mennä syömään päivällistä joka torstai ja sunnuntai herra tai rouva Lepitre'n saattamana, jotka näinä päivinä läksivät ulos kaupungille ja illalla palatessaan ottivat minut mukaansa. Merkillisiä nautinnon hetkiä. Markiisitar de Listomère oli seuratarapaja noudattava suuren maailman nainen, joka ei koskaan ajatellut tarjota minulle rahaa. Vanhana kuin katedraali, maalattuna kuin miniatyyrikuva ja tuhlavaisena ulkonaisessa esiintymisessään hän eli asunnossaan ikäänkuin Ludvig XV ei olisikaan kuollut, eikä seurustellut kuin vanhojen naisten ja aatelisherrain kanssa, kivettynyt seurapiiri, jossa minä luulin olevani hautuumaalla. Ei kukaan lausunut minulle mitään, enkä minä rohjennut puhua ensimmäiseksi. Vihamieliset ja kylmät katseet saattoivat minut häpeämään nuoruuttani, joka näytti kaikille kiusalliselta. Tähän

välinpitämättömyyteen minä perustin juoneni onnistumisen aikoessani eräänä päivänä, heti päivällisen jälkeen, pujahtaa katsomaan puupiiroskokoelmia. Kerran vistipeliin antautuneena tätini ei enää kiinnittänyt huomiota minua. Jean, hänen kamaripalvelijansa, välitti vähät herra Lepitre'sta; mutta tuo onneton päivällinen pitkittyi sitä mukaa, kuinka vanhoja syöjät olivat ja kuinka viallisia heidän hammasrivinsä. Vihdoin eräänä iltana, kahdeksan ja yhdeksän välillä, minä olin päässyt porraskäytävään asti vapisten kuin Bianca Capello [eräs venetsialaisnainen, joka pakeni rakastajansa kanssa Firenzeen ja josta myöhemmin tuli Francesco di Medici'n puoliso. Suom. muist.] pakopäivänään; mutta juuri kun portinvartija oli vetänyt nauhasta avatakseen minulle portin, näin minä herra Lepitre'n ajoneuvot kadulla ja kuulin tuon kunnan miehen kysyvän minua ahdashenkisellä äänellään. Kolme kertaa asettui sattuma ratkaisevasti Palais-Royal'in helvetin ja nuoruuteni paratiisin välille. Sinä päivänä, jolloin minä päätin uhmata mitä vaaroja tahansa päästäkseni vapaaksi häpeästä, jota tunsin ollessani kaksikymmentävuotias ja vielä tietämätön; hetkellä, jolloin minä riistäydyin herra Lepitre'n seurasta hänen noustessaan ajoneuvoihin, mikä oli vaikea tehtävä, sillä hän oli paksu kuin Ludvig XVIII ja kompuraajalkainen — äitini saapui postivaunuissa. Hänen katseensa pysähdytti minut ja minä olin kuin lintu käärmeen edessä. Mikä sattuma saattoi hänet tielleni? Eikä kuitenkaan mikään luonnollisempaa! Napoleon löi viimeisiä valttejaan; isäni, aavistaen Bourbon'ien paluuta, saapui ilmoittamaan tästä veljelleni, joka jo oli keisarivallan politiikan virkamiehiä. Hän oli lähtenyt Tours'ista yhdessä äitini kanssa. Äitini oli ottanut tehtäväkseen tuoda minut sinne turvaan vaaroilta, joita pääkaupunki näytti tarjoavan niiden mielestä, jotka järkevästi harkitsivat vihollisen liikkeitä. Muutamissa minuuteissa minä olin jättänyt Pariisin, hetkellä, jolloin sen olemassaolo aikoi käydä minulle turmiokkaaksi. Tukahutettuja haluja kuohuvan mielikuvituksen myrskyt, alituisista kieltämyksistä synkentyneen elämän ikävyys olivat pakottaneet minut heittäytymään opintoihin, kuten kohtaloonsa kyllästyneet ihmiset muinoin hautautuivat luostariin. Opiskelu oli tullut minulle intohimoksi, joka saattoi käydä vaaralliseksi kahlehtiessaan minua aikana, jolloin nuorten tulee jättäytyä keväisten luonteidensa ihastuttavaan vilkkauteen.

Tämä päältäpuolinen kuvaus nuoruudesta, jossa te voitte havaita lukemattomia elegillisiä kohtia, oli välttämätön sen vaikutuksen selville saamiseksi, mikä sillä oli minun tulevaisuuteeni. Yli kahdenkymmenen vuoden ikäisenä, niin monien katkerien vaikutusten koskettamana, minä olin vielä pieni, laiha ja kalpea. Minun sieluni, joka oli täynnä tahtoa, taisteli ruumiin kanssa, joka oli näöltänsä heikko, mutta joka, erään vanhan Tours'in lääkärin sanojen mukaan, sai viimeistä karkaisuansa soveltuakseen rautaiseen luonteensävyyn. Ruumiiltani lapsena ja ajatuksiltani vanhana minä olin lukenut ja miettinyt niin paljon, että minä tunsin metafysiillisesti elämän korkeudet hetkellä, jolloin minun oli koettava sen rotkoteiden mutkaisia vaikeuksia ja sen tasankojen hiekkaisia polkuja. Harvinaiset sattumat olivat jättäneet minun sieluni tuohon hurmaavaan ajanjaksoon, jolloin sielun ensimmäiset epäilykset alkavat, jolloin se avautuu nautinnoille, jolloin kaikki on sille mieluista ja raikasta. Minä olin työn pidentämän poikaiden ja hitaasti vihreitä oksiaan työntävän miehuusiän välillä. Ei kukaan nuori mies ollut niin valmis kuin minä tuntemaan ja rakastamaan. Jotta ymmärtäisitte täysin kertomukseni, siirtäkää itsenne takaisin tuohon ihanaan aikaan, jolloin huulet eivät lausu valheita, jolloin silmät ovat kirkkaat, vaikka niitä verhoavat innon ja arkuuden ristiriidasta raskaat silmäluomet, jolloin mieli ei taivu maailman kavaluuteen, jolloin sydämen herkkyyks on yhtä voimakas kuin ensimmäisen tunteenliikutuksen jalous.

En kerro teille ollenkaan matkasta, jonka tein äitini kanssa Pariisista Tours'iin. Hänen olemuksensa kylmyys ehkäisi hellyyteni puhkeamisen. Joka kerta hevosta vaihdettaessa minä olin aikeissa ruveta puhumaan; mutta yksi katse, yksi sana karkoitti älykkäästi mietityt lauseet, joilla tahdoin alkaa. Orléans'issa, levolleminen hetkenä, äitini moitti vaitioloani. Minä heittäydyin hänen jalkoihinsa, syleilin hänen polviensa kuumia kyyneliä vuodattaen, minä avasin hänelle hellyyttä uhkuvan sydämeni. Minä koetin vaikuttaa häneen hiutuvan rakkauden innoittamalla puolustuspuheella, jonka sävy olisi koskenut jonkun äitipuolenkin sisimpään. Äitini ei vastannut minulle muuta kuin että näyttelin komediaa. Minä valitin hänen välinpitämättömyytensä, hän kutsui minua luonnottomaksi pojaksi. Sydäntäni kouristi niin, että minä Blois'sa juoksin sillalle heittäytyäkseni Loire virtaan, mutta kaidepuun korkeus esti itsemurhani.

Saapuessani perille osottivat kaksi sisartani, jotka eivät minua ollenkaan tunteneet, pikemmin hämmästyttä kuin hellyyttä. Myöhemmin he kuitenkin olivat suhteellisesti täynnä ystävyyttä minua kohtaan. Huoneeni minä sain kolmanteen kerrokseen. Te käsitätte tilani kurjuuden, jos sanon teille, ettei äitini jättänyt minulle, kaksikymmenvuotiaalle nuorelle miehelle, muita liinavaatteita kuin ne kuluneet, joita olin käyttänyt koulukodissa, ei muuta pukuvarastoa kuin mitä minulla Pariisissa oli ollut. Minä saatoin juosta salin toisesta päästä toiseen nostaakseni ylös hänen nenäliinansa, eikä hän sanonut minulle muuta kuin tuollaisen kylmän kiitoksen, jonka nainen suo palvelijalleen. Minun oli pidettävä häntä silmällä voidakseni huomata, oliko hänen sydämessänsä kuohkeita kohtia, joihin olisin voinut istuttaa jonkun rakkauden oksan, mutta en nähnyt hänessä muuta kuin laihaa ja kuivakiskoisen ylhäisen naisen, leikittelevän, itsekkään ja pisteliään, kuten kaikki Listomère suvun naiset, niillä kun häikäilemättömyys kuuluu myötäjaisiin. Hänelle ei elämä ollut muuta kuin velvollisuuksien täyttämistä.

Kaikki kohtaamani kylmäluontoiset naiset pitivät velvollisuuksia uskontona, kuten hän. Hän otti vastaan meidän ihailumme, kuten pappi messusuitsutukset; vanhin veljeni näytti kokonaan kuluttaneen loppuun sen rahtusen äidillisyyttä, mikä hänen sydämessänsä oli. Hän pisteli meitä alinomaan purevalla ironiiallaan, joka on sydämettömien ihmisten tavallinen ase, ja hän käytti sitä meitä kohtaan, jotka olimme kykenemättömiä vastaamaan. Vaistomaiset tunteet juurtuvat niin monihaaraisina ja tuo äidin persoonaan kohdistuva pyhä kunnioitus, josta luopuminen tuottaisi turmiota, ympäröi meitä niin monilla siteillä, että me, huolimatta noista okaisista esteistä, yhä rakastimme häntä ylevässä erhetyksessä siihen päivään asti, jolloin me pitemmälle elämässä päässeinä aloimme itsenäisesti häntä arvostella. Tuona päivänä alkaa lasten kosto. Heidän välinpitämättömyytensä, joka on syntynyt menneen ajan pettymyksistä ja jota heidän niistä saamansa katkerat muistot suurentavat, ulottuu hautaan asti. Äitini pelottava itsevaltius karkoitti himokkaat aatteet, joita minä huimapäisesti olin ajatellut tyydyttää Tours'issa. Minä vajosin epätoivoisesti isäni kirjastoon ja aloin lukea kaikkia kirjoja, joita en tuntenut. Pitkät työpäiväni vapauttivat minut joutumasta tekemisiin äitini kanssa, mutta ne raskauttivat moraalista tilaani. Vanhempi sisareni, hän, joka on naimisissa serkkumme markisi de Listomère'n kanssa, koetti joskus lohduttaa minua, voimatta tyynnyttää sitä kiihtymystä, jonka vallassa minä olin. Halusin kuolla.

Minulle tuntemattomia suuria tapahtumia oli tulossa silloin. Angoulême'n herttua, joka oli lähtenyt Bordeaux'sta yhdistyäkseen Ludvig XVIII:een Pariisissa, sai matkallaan joka kaupungissa noita kiihkeitä suosionosoituksia, jotka valtasivat vanhan Ranskan Bourbon'ien palatessa. Touraine oli levottomassa liikkeessä laillisten prinssiensä hyväksi, kaupunki kuohui, ikkunat olivat liputetut, asukkaat juhlapuvuissa, juhlia valmistettiin, ja itse ilma oli täynnä jotakin huumaavaa — kaikki tuo herätti minussa halun olla läsnä prinssin kunniaksi toimeenpannuissa tanssiaisissa. Kun minä rohkenin ilmaista tämän toivomuksen äidilleni, joka silloin oli liian sairas ottaakseen juhlaan osaa, suuttui hän kovin. Tulinko minä Kongo'sta, koska en tiennyt mitään? Kuinka minä saatoin kuvitella, ettei meidän perheemme olisi edustettuna tanssiaisissa? Kenen, ellei minun oli sinne mentävä isäni ja veljeni poissaollessa? Olihan minulla äiti, ja hän kyllä piti huolta lastensa onnesta. Tällä hetkellä tuli poika, joka oli ollut ikäänkuin perheestä hyljätty, tärkeäksi henkilöksi. Minä olin yhtä hämmästynyt merkityksestäni kuin siitä ironisten päätelmien tulvasta, jolla äitini otti vastaan pyyntöni. Tiedustelin sisariltani ja kuulin, että äitini, jota tällaiset teatteritemput huvittivat, oli kovassa touhussa minun puvustani. Yllätettynä näiden toimenpiteiden suurenmoisuudesta ei ainoakaan Tours'in räätäleitä ottanut tehdäkseen minulle pukineita. Äitini oli lähettänyt hakemaan kotiompelijatartansa, joka maakunnan tavan mukaan osasi tehdä kaikkea neulomatyötä. Vaaleansininen puku valmistettiin minulle joten kuten kaikessa hiljaisuudessa. Silkkisukat ja uudet tanssikengät oli helppo saada; liivit olivat liian lyhyet, mutta saatoin käyttää isäni liivejä; ensi kertaa oli päälläni rinnuspaita, jonka röyhelöt paisuttivat rintaani ja kietoutuivat kaulahuivini solmun ympäri. Kun minä olin puettu, muistutin minä itseäni niin vähän, että sisarteni kohteliaisuuksien rohkaisemana saatoin mennä kokoontuneiden tourainelaisten eteen. Tukala yritys! Juhlaan oli kutsuttu liian paljon väkeä, jotta kaikki olisivat voineet olla valituita. Hoikka vartaloni oli minulle avuksi, minä pujottauduin erääseen Papion'in talon puutarhaan pystytettyyn teltaan ja pääsin lähelle nojatuolia, joka oli prinssin kunniaistuini. Kuumuus oli tukahduttava, ensimmäinen julkinen juhla, jossa minä olin läsnä, häikäisi minut loisteellaan, punaisilla seinäverhoillaan, kullatuilla koristeillaan, puvuillaan ja timanteillaan. Joukko miehiä ja naisia, jotka syöksyivät toisiansa tungeksien ja törmäilivät toisiinsa pölypilven ympäröiminä, tyrkki minua. Loistavat vaskitorvet ja sotilasmusiikin bourbonnelaiset juhlasäveleet hukkuivat hurraahuutoihin: — Eläköön Angoulême'n herttua! eläköön kuningas! eläköön Bourbon'it! Tämä juhla oli innostuksen purkaus, jossa jokainen koetti voittaa toisensa raivokkaassa riennossa Bourbon'ein nousevaa aurinkoa kohden; se oli todellista puolueitsekkyyttä, joka jätti minut kylmäksi, alensi minua, saattoi minut syventymään itseäni.

Tämä pyörre vei minua mukanaan kuin oljenkortta, ja minussa syntyi lapsellinen halu olla Angoulême'n herttua, kuulua noihin prinsseihin, jotka astelivat suunniltaan joutuneen yleisön edessä. Tourainelaisen turhamainen kateus syytti kunnianhimon, jota minun luonteeni ja olosuhteet jalostuttivat. Kuka ei ole kadehtinut tuota ihailua, jonka suurenmoisen toistumisen minä sain nähdä pari kuukautta jälkeinpäin, kun koko Pariisi syöksyi keisaria vastaan hänen palatessaan Elban saarelta? Tämä herruus massan yli, jonka tunteet ja elämä purkautui kuin yhdestä sielusta, saattoi minut äkkiä tavoittelemaan kunniaa, tuota papitarta, joka tänäpäivänä saattaa perikatoon Ranskan, kuten muinoin druidipapit uhrasivat gallialaiset. Lisäksi minä äkkiä tapasin naisen, joka oli lakkaamatta kiihottava kunnianhimoisia aikeitani ja saattava ne huippuunsa heittämällä minut kuningaskunnan sydämeen. Liiksi arkana pyytääkseni ketään tanssiin ja muuten peljäten hämmäntäväni asentoja minä luonnollisesti olin hyvin kömpelö, enkä tiennyt mitä tehdä. Hetkellä, jolloin minä tunsin pahoinvointia paikallaan seisomisesta, johon väkijoukossa on pakotettu, eräs upseeri astui jaloilleni, jotka olivat turvonneet yhtä paljon kenkien ahtaudesta kuin kuumuudesta. Tämä viimeinen harmi teki juhlan minulle vastenmieliseksi. Oli mahdotonta mennä ulos, minä pakenin erääseen nurkkaan tyhjän penkin päähän ja jäin istumaan silmät tuijottavina, liikkumattomana ja jurona. Heiveröisen ulkonäköni pettämänä eräs nainen piti minua lapsena, joka nukkumaisillaan odottaa äitinsä tuloa, ja istuutui viereeni liikkeellä, jolla lintu laskeutuu pesäänsä. Heti minä tunsin naistuksun, joka saattoi sieluni

säteilemään, kuten myöhemmin itämaiden runous. Minä katsahdin naapuriini ja hämmästyin enemmän kuin juhlasta. Jos olette oikein ymmärtänyt kuluneen elämäni, voitte aavistaa ne tunteet, jotka pulppusivat sydämestäni. Silmäni kiintyivät heti valkeisiin kaareviin hartioihin, joita vasten minä olisin tahtonut painaa kasvojani; heikosti rusottaviin hartioihin, jotka näyttivät punastuvan ikäänkuin ne olisivat ensimmäistä kertaa paljaina; kainoihin hartioihin, joilla oli sielu ja joiden hieno pinta hohti valossa kuin silkkipudos. Nuo hartiat jakoi uurre, jota myöten katseeni kulki, rohkeampana kuin käteni. Hänen päänsä pienimmätkin yksityiskohdat olivat viehätysiksi, jotka herättivät minussa sanomatonta iloa. Hänen välkkyvät hiuksensa olivat samettipehmeän niskan yläpuolella sileiksi kammatut, kuten pienellä tytöllä, ja mielikuvitukseni kulki noita vaikeita jakauksia myöten kuin uusia polkuja; kaikki saattoi minut hämmennyksiin. Tultuani vakuutetuksi, ettei kukaan minua nähnyt, minä painauduin hänen selkäänsä vasten, kuin lapsi, joka heittäytyy äitinsä syliin, ja suutelin hänen hartioitansa. Nainen päästi läpätunkevan huudon, jonka kuulumisen soitto esti. Hän kääntyi, näki minut ja sanoi: "Herra!" Ah! jos hän olisi sanonut: "Pikku ystäväiseni, mikä teidän on!" olisin minä luultavasti tappanut hänet; mutta tuo *herra* sai kuumat kyneleet puhkeamaan silmistäni. Minut kivetytti pyhää vihastusta säkenöivä katse, ylevä pää, jota kaunisti tuhkanväristen hiusten diadeemi, sopusointuinen hurmaavan selän kanssa. Loukatun häveliäisyyden purppura hehkui hänen kasvoillaan, mutta samalla näkyi niissä jo sellaisen naisen anteeksianto, joka ymmärtää mielettömyyden puuskan ollessaan sen vaikuttimena ja aavistaa katumuksen kyynelissä loputonta jumaloimista. Hän meni pois kuningattaren liikkein. Minä huomasin silloin asemiani naurettavuuden; vasta nyt minä älysin, että olin puettu kuin savoialaisen apina. Häpesin itseäni. Minä jäin paikoilleni aivan tyhmistyneenä, maistellen hedelmää, jonka olin vastikään ryöstänyt, tuntien huulillani lämmön verestä, jota olin hengittänyt, katumatta mitään ja seuraten katseillani tuota taivaasta laskeutunutta naista. Kuumeen vallassa, jonka ensimmäinen aistillinen näkemys sydämestäni herätti, minä harhailin tyhjiksi jääneissä tanssiaisissa, löytämättä tuntematontani. Minä palasin kotiin ja asetuin levolle perinpohjaisesti muuttuneena.

Uusi sielu, kirjavasiipinen sielu oli puhkaissut kotelonsa. Rakas tähteni, jota minä olin ihailut sinisissä lakeuksissa, oli pudonnut alas ja tullut naiseksi säilyttäen kirkkautensa, säteilynsä ja raikkautensa. Minä rakastin äkkiä tietämättä mitään rakkaudesta. Eikö siinä ole jotain ihmeellistä, tuossa miehen kiihkeimmän tunteen ensimmäisessä purkauksessa? Minä olin kohdannut tätini salissa muutamia kauniita naisia, mutta ei yksikään heistä tehnyt minuun mitään vaikutusta. Onkohan siis olemassa hetki, tähtien liitto, erityisten olosuhteiden yhtyminen, yksi ainoa naisten joukossa, joka aiheuttaa yksinomaisen intohimon aikana, jolloin intohimo kohdistuu sukupuoleen sen kokonaisuudessa? Ajatellessani, että valittuni eli Touraine'ssa, minä hengitin nautinnolla ilmaa, minä näin sen sinessä värin, jota minä en ole sen jälkeen enää nähnyt. Vaikka olin sisällisesti ihastuksissani, näytin minä vakavasti sairaalta ja äitini tunsu katumuksen sekaista pelkoa. Kuten eläimet, jotka tuntevat onnettomuuden lähestyvän, minä lyykistyin puutarhan nurkkaan unelmoimaan ryöstämästäni suudelmasta. Muutamia päiviä niiden muistettavien tanssiaisten jälkeen äitini luuli työstä luopumiseni, välinpitämättömyyteni, jolla minä suhtauduin hänen painaviin katseisiinsa, hänen ironiansa tehottomuuden ja synkän tilani johtuvan niistä luonnollisista käännekohtista, joita nuorilla minun iälläni on. Maaseutu, tuo ikuinen parannus mielenliikutuksille, joita lääketiede ei ollenkaan tunne, katsottiin minulle parhaimmaksi keinoksi vapautua mielen haluttomuudesta. Äitini päätti, että minun oli vietettävä muutamia päiviä Frapesle'ssa, linnassa, joka sijaitti Indre joen varrella Montbazou'n ja Azay-le-Rideau'n välillä, erään hänen ystävänsä luona, jolle hän epäilemättä antoi salaisia ohjeita. Päivänä, jolloin maaseudun ovet minulle avautuivat, minä olin uinut niin pitkälti rakkauden merta, että olin kulkenut sen yli. En tiennyt tuntemattomani nimeä; kuinka oli häntä nimitettävä, mistä oli hänet löydettävissä, kenelle saatoin minä hänestä puhua? Luonteeni arkuutta lisäsi vielä selittämätön pelko, joka valtaa nuoren sydämen rakkauden ensi yrityksessä; se alkoi minussa melankoliolla, joka on toivottomien intohimojen merkki. En halunnut parempaa kuin saada kulkea ja juosta vapaasti pitkin kenttiä. Tuolla lapsen rohkeudella, joka ei epäile mitään, ja johon sisältyy, kuinka sanoisin, jotain ritarillista, minä päätin tutkia kaikki Touraine'n linnat, jalkasin kulkien ja lausuen joka kauniin pienen tornin nähdessäni: — Tuolla hän asuu!

Eräänä torstai-aamuna minä siis läksin Tours'ista Saint-Eloy'n tulliportin kautta, kuljin Saint-Sauveur sillan yli, saavuin Poncher'hen nostaen nenääni joka talon kohdalla ja käännin kulkemaan pitkin Chinon'in tietä. Ensi kertaa elämässäni minä saatoin pysähtyä puun alle, kulkea mieleni mukaan hitaasti tai nopeasti, kenenkään minua kuulustelematta. Surkuteltava olento, jonka monenlainen yksinvaltiut on masentanut (rasittaahan se enemmän tai vähemmän kaikkea nuoruutta), tuntee ensi kertaa vapaata tahtoaan käyttäessään, kohdistuipa se vaikka vähäpätöisyyksiinkin, sielussaan jotakin riemastuksen tapaista. Monet syyt yhdessä vaikuttivat, että tuo päivä muodostui minulle ihastuttavaksi juhlaiksi. Lapsuudessani eivät kävelyretkeni vieneet minua peninkulmaa pitemmälle kaupungista. Retkeni Pont-le-Voy'n ympäristössä samoin kuin Pariisissa eivät olleet lainkaan turmelleet minulta maaseudun luonnonkauneuksia. Siitä huolimatta oli minulle säilynyt elämäni ensimmäisistä muistoista tunne toursilaisen maiseman kauneudesta, johon minä olin tutustunut. Vaikka seutujen runous oli minulle täydelleen uutta, olin minä kuitenkin tietämättäni vaateliias, kuten ne, jotka tuntematta taiteen käytännöllistä puolta, heti kohta kuvittelevat korkeimman päämäärän saavuttamista. Ne, jotka kulkevat

jalan tai hevosella Frapesle'n linnaan, lyhentävät matkaa kulkemalla niin sanottujen Kaarle Suuren nummien kautta. Nämä nummet, jotka ovat käyttämättömiä, sijaitsevat sillä ylängöllä, joka erottaa Indre ja Cher jokien vesilaaksot toisistaan, ja sinne vie oikotie Champy'sta. Nuo hiekkaiset tasangot, jotka peninkulman matkan synkistyttävät mieltänne, yhdistää pieni metsikkö Saché'n tiehen. Se vie siihen kuntaan, johon Frapesle kuuluu. Tämä tie, joka yhtyy Chinon'in tiehen kaukana Ballan'in toisella puolella, kulkee aaltomaista tasankoa pitkin ilman merkittäviä käännteitä Artanne'n pieneen paikkakuntaan asti. Siellä tulee näkyviin laakso, joka alkaa Montbazon'ista, päättyy Loire jokeen ja näyttää ikäänkuin hypähtelevän kaksoiskukkuloille rakennettujen linnojen alla. Suurenmoinen smaragdi-halkio, jonka pohjalla virtasi Indre käärmeen kiemuroissa. Tuon laakson nähdessäni minut valtasi aistillinen hämmästys, jota nummien ikävyys tai matkan väsymys oli valmistanut. — Jos tuo nainen, sukupuolensa kukka, asuu jossakin maailman nurkassa, asuu hän varmaan täällä. Näin ajatellessani minä nojauduin erästä pähkinäpuuta vasten, jonka alla minä tuosta päivästä alkaen joka kerta levähdän palatessani rakkaaseen laaksooni. Tuon puun alla, joka oli minun ajatusteni uskottu, minä tein itselleni selkoa niistä muutoksista, joita minussa oli tapahtunut matkaanlähtöpäivästä alkaen. Hän asui siellä, sydämeni ei ollut minua pettänyt. Ensimmäinen linna, jonka minä näin nummen rinteellä, oli hänen asuntonsa. Istuessani pähkinäpuun suojassa välkehti keskipäivän aurinko hänen kattoinsa liuskoissa ja hänen ikkunaruuuissaan. Hänen pumpulihameensa näkyi valkeana pisteenä katoksen alta viiniköynnöstarhassa. Hän oli, kuten te jo sen tiedätte, vaikkette vielä mitään tiedä, *tuon laakson lilja*. Hän kasvoi siellä taivasta varten ja täytti sen hyveidensä tuoksulla. Tuo pitkä vesinauha, joka virtasi auringon säteissä vihreiden rantojen välitse, nuo poppelirivit, jotka huojuvilla lehtikudoksillaan koristivat rakkauden laaksoa, nuo tammets, jotka kohosivat viinitarhojen välistä rinteillä, joita joki alati vaihtelevana kiertää, nuo näköpiirit, jotka toisilleen vastaisina häipyivät etäisyyteen, kaikki ilmaisi minulle ääretöntä rakkautta, rakkautta, jonka sytyttäjä ja ylläpitäjä oli tuo vain tuokion näkemäni olento. Jos te tahdotte nähdä luonnon kauniina ja neitseellisenä kuin morsiamen, menkää tuohon laaksoon jonakin kevätpäivänä; jos te tahdotte viihdyttää sydämenne verta vuotavia haavoja, palatkaa sinne syksyn viimeisinä päivinä; keväällä kohottaa siellä rakkaus siipensä taivasta kohden, syksyllä muistelee siellä sitä, mikä on mennyttä eikä palaa. Sairaat keuhkot hengittävät siellä virkistävää rakkautta; silmä lepää siellä kullankeltaisissa metsiköissä, jotka painavat sieluun rauhaa surumielisyyttään. Tällä hetkellä antoivat myllyt, jotka olivat Indre'n putouksien varsilla, äänen tuolle kohisevalle laaksole, poppelit keinuivat hymyillen, ei pilveäkään ollut taivaalla, linnut lauloivat, heinäsiikat sirittivät, kaikki oli säveltä. Älkää kysykö enää, miksi minä rakastan Touraine'a. En rakasta sitä, kuten kehtoani, en kuten kosteikkaa erämaassa; rakastan sitä kuin taiteilija rakastaa taidettaan; rakastan sitä vähemmän kuin teitä, mutta ilman Touraine'a minä tuskin enää olisin elossa. Tietämättäni miksi, kääntyivät silmäni jälleen tuohon valkoiseen pisteeseen, naiseen joka loisti puutarhan keskellä kuin loistaa pensaikossa kosketukselle arka konvolvuluskasvin kellokukka. Liikutettuna minä laskeuduin alas tuon syvänteen pohjaan ja näin pian kylän, jonka ylitsevuotavassa runotunnelmassani havaitsin olevan ilman vertaista. Kuvitelkaa mielessänne kolme myllyä viehättävän muotoisten saarten keskellä, jotka puuryhmien seppelöiminä kohosivat vesikeitaasta; minkä muun nimen antaisi tuolle niin elävälle ja värikkäälle vesikasvistolle, joka verhoaa puron, kohoo sen yläpuolelle, aaltoilee sen mukana, mukautuu sen oikkuihin ja taipuu myllyjen rataan ruoskiman veden riehuntaan! Siellä täällä kohoo sorakasoja, joihin vesi murtuu kimalteleviksi kuohuviiruiksi. Amaryllis, ulpukka, vesililja, kaisla koristivat rantoja suurenmoisella peitteellään. Lahoista puista kyhätty värisevä silta, jonka arkit ovat kukkien peitossa ja jonka pehmeätä sammalta ja tuoreita yrttejä kasvavat kaidepuut kallistuvat putoamatta puroon päin; kuluneet ruuhet, kalastajien verkot, paimenen yksitoikkoinen laulu, ankat, jotka soutivat saarien välissä tai kynivät itseään karkeassa, Loiren kuljettamassa hiekkassa; mylläripojot, jotka lakki korvilla lastasivat muulejansa, kaikki nämä yksityisseikat antoivat tälle kuvalle hämmästyttävän viehkeyden. Kuvitelkaa sillan toiselle puolelle kaksi tai kolme maataloa, kyyhkyslakka, tunturikyyhkysiä, kolmisenkymmentä puutarhojen ja kuusamia, jasmineja ja köynnöksiä kasvavien aitojen erottamaa mökkiä; lisäksi kukkiva lantakasa joka portin eteen, kanoja ja kukkoja teille — kas siinä Pont-du-Ruan'in kylä, ihana kylä, jonka ylitse kohoo vanha tyypillinen kirkko, ristiretkien ajoilta, sellainen, joita maalarit etsivät tauluihinsa. Reunustakaa kaikki tämä vanhoilla pähkinäpuilla, nuorilla, vaalean kultalehtisillä poppeleilla, asettakaa somia tehtaita pitkien tasankojen keskelle, joissa silmä hukkuu höyryyn ja savuun, ja te saatte käsityksen yhdestä tämän kauniin maan tuhansista näköaloista. Minä seurasin Saché'n tietä vasemmalle päin purosta pitäen tarkkaan silmällä kukkuloita, jotka olivat vastakkaisella rannalla. Lopulta minä osuin satavuotisten puiden kaunistamaan puistoon, josta arvasin olevani Frapesle'n linnassa. Minä saavuin täsmälleen hetkellä, jolloin kello soi aamiaiselle. Aterian jälkeen isäntäni, joka ei voinut epäillä minun tulleen jalkaisin Tours'ista, vei minut katsomaan maittensa ympäristöjä, joista minä joka paikassa näin laakson kaikissa sen muodoissa; täällä vilaukselta, tuolla kokonaan. Silmäni kiintyivät usein Loiren kultaviirun vetäminä taivaanrantaan, jossa pilvet ajelivat toisiaan. Ne muodostivat haaveellisia kuvioita, jotka tuulen mukana pakenivat. Noustessani erästä harjannetta minä ensimmäistä kertaa ihailin Azay'n linnaa, särmikästä Indre joen kiinnittämää timanttia, joka kohosi kukkien peittämällä paaluilla. Sitten minä näin eräessä syvänteessä Saché'n linnan romantilliset rakennukset, tuon melankolisen ja sopusuhtaisen paikan, joka on liian synkkä pintapuolisille ihmisille, mutta rakas surumielisen runoilijan sielulle. Myöhemminkin minä rakastin sen

hiljaisuutta, sen suuria, valkopartaisia puita ja tuon yksinäisen laakson omituista salaperäisyyttä. Mutta joka kerta, kun katseeni osui viereisellä rinteellä olevaan sievään linnaan, jonka ensiksi olin huomannut, pysähdyin minä sitä ihailen tarkastamaan.

— Kas! sanoi isäntäni minulle lukien silmistäni yhden noista sykähtelevistä toiveista, joita minun iälläni niin teeskentelemättömästi ilmaistaan, te aavistatte jo kaukaa kauniin naisen, kuten koira vainuaa otuksen.

En pitänyt tuosta viimeisestä sanasta, mutta kysyin linnan ja sen omistajan nimeä.

— Se on Clochegourde, sanoi hän, kaunis rakennus, jonka omistaa kreivi de Mortsauf, vanhan touraine'laisen suvun edustaja. Suvun menestys sai alkunsa Ludvig XI:stä ja sen nimi ilmaisee tapauksen, joka sille tuotti sen vaakunan ja maineen. Se polveutuu miehestä, joka jäi eloon hirttämisen jälkeen. Mortsauf suku kantaakin kultavaakunaa, johon on kuvattu musta hirsipuiden muodostama risti ja sen keskelle kultainen liljankukka ynnä tunnuslause: Jumala varjelkoon Kuningasta meidän Herraamme. Kreivi asettui tälle tilalle maanpaosta palattuaan. Hän sai tämän omaisuuden vaimoltaan, entiseltä neiti de Lenoncourt'ilta, joka kuuluu Lenoncourt—Givry sukuun. Tämä sammuu, sillä rouva de Mortsauf on ainoa tytär. Perheen vähäinen omaisuus ja nimien kuuluisuus ovat niin suuressa ristiriidassa keskenään, että herra ja rouva de Mortsauf asuvat alati Clochegourde'ssa näkemättä ketään, johtuipa se sitten joko ylpeydestä tai välttämättömyydestä. Tähän asti on heidän eristäytymistensä voitu selittää Bourbon'eihin liittymisestä johtuneeksi, mutta mini epäilen, muuttaako kuninkaan paluu heidän elintapaansa. Asettuessani tänne viime vuonna minä tein heille kohteliaisuusvierailun. He vastasivat siihen ja kutsuivat meidät päivällisille. Talvi erotti meidät muutamiksi kuukausiksi ja lisäksi poliittiset tapahtumat ovat hidastuttaneet vierailun uudistumista; olen vasta vähän aikaa ollut Frapesle'ssa. Rouva de Mortsauf on nainen, joka kaikkialla voisi olla ensimmäinen.

— Käykö hän usein Tours'issa?

— Hän ei käy siellä koskaan. Niin, sanoi hän oikaisten puhettansa, rouva de Mortsauf kävi siellä viimeksi Angoulême'n herttuan tullessa kaupunkiin. Herttua osotti sangen suurta suosiota herra de Mortsauf'ille.

— Se on hän! huudahdin minä.

— Kuka hän?

— Nainen, jolla on kauniit hartiat.

— Touraine'ssa on paljon naisia, joilla on kauniit hartiat, sanoi hän nauraen. Mutta ellette ole väsynyt, voimme mennä joen yli ja nousta Clochegourde'en. Siellä voitte ottaa selville, tunneteko jälleen kauniit hartianne.

Minä myönnyin punastuen ilosta ja häpeästä. Neljässä tunnissa me saavuimme pienelle linnalle, jota silmäni jo kauan olivat hyväilleet. Tuo rakennus, joka näyttää kauniilta maisemassa, oli todellakin vaatimaton. Siinä oli viisi ikkunaa julkipuolella; kukin niistä ikkunoista, jotka olivat eteläisen fasadin päässä, ulkoni muusta rakennuksesta noin kaksi sylvä, ja tämän rakennustaiteellisen tempun avulla olivat ne kahden paviljongin näköisiä, siten kaunistuen rakennusta. Keskimäinen ikkunoista oli ovena ja siitä päästiin kaksoisportaita myöten pengermiksi järjestettyyn puutarhaan, joka ulottui eräeseen kapeaan niittyyn Indre'n varrella. Vaikka yleinen tie erottaa tuon niityn viimeisestä puutarhan pengermästä, jota varjostaa akaasioiden ja jaappanilaisten kiiltoipuiden reunustama käytävä, näyttää se kuitenkin puutarhan osalta, sillä tien tekee yhdeltä puolen syväksi puutarhan pengeri ja toiselta puolen sitä reunustaa normantilainen aita. Hyvin viljellyt rinteet asumuksen ja joen välillä olivat tarpeeksi laajat estämään veden läheisyyden tuottamia ikävyyksiä ryöstämättä kuitenkaan sen viehätystä. Taloon kuului vielä vaunuvajvoja, talleja, säilytysluoneita ja keittiöitä, joiden eri ovet oli kaavailtu holvikaarten malliin. Katot olivat siroasti kulmioituja ja taitteilla koristettuja, ikkunoiden puitteet veistoksilla kaunistetut ja niiden päädyissä lyijykukkia. Vallankumouksen aikana ränstymään päässyt ulkokatto oli matalista, punertavista sammalista syntyneen ruosteen vallassa. Ulkoportaiden lasioven yläpuolella oli kellotorni, johon oli veistetty Blamont-Chauvry'n vaakuna: *pinta nelijakoinen, oikealla ja vasemmalla puolella kullaa ja ihonvärinen koura, kumpaisessakin musta keihäs, jotka suuntautuvat ristikkäin*. Tunnuslause: *Nähkää tämä, kukaan älköön koskeko!* vaikutti minuun voimakkaasti. Kannattimet, joihin oli korppikotka ja kultakahlein sidottu lohikäärme, olivat erittäin vaikuttavia veistoksia. Vallankumous oli hävittänyt herttuan kruunun ja kypärinkoristeen, jonka muodosti kultahedelmäinen palmu.

Nämä seikat antoivat hienon näön tuolle pienelle linnalle, joka oli taitehikkaasti valmistettu kuin kukka ja näytti olevan aivan kuin irti maasta. Laaksosta nähtynä näytti alin kerros ensimmäiseltä kerrokselta, mutta pihan puolelta se oli samalla tasolla kuin leveä hiekkakäytävä, joka johti useampien

kukkalavojen kaunistamalle nurmikentälle. Oikealla ja vasemmalla kiersivät rakennusta viinitarhat, puutarhat ja muutamat jyrkät pähkinäpuita kasvavat rinteet. Ne ulottuivat aina Indre'n rannoille, joita tässä kohden reunusti itse luonnon värittämä vehreävahduksinen puisto. Noustessani Clochegourde'en vievää tietä minä ihailin noita niin hyvin järjesteltyjä ryhmiä, minä hengitin onnellisuutta huokuvaa ilmaa. Onkohan moraalisella luonnolla, kuten fyysilliselläkin, tuo sähköinen välityskyky ja nuo nopeat lämpö määrän muutokset? Salaperäiset tapaukset, joita minä lähenin ja joiden tuli ainiaaksi muodostaa sydämeni, saattoivat sen vavahtelevaan, kuten eläimet ilostuvat vainutessaan kaunista ilmaa. Tuolta elämälläni niin tärkeältä päivältä ei puuttunut mitään, mikä voi kohottaa juhlatunnelmaa. Luonto oli kaunistanut itsensä kuin nainen, joka käy rakastettunsa kohtaamaan. Minun sieluni oli ensimmäistä kertaa kuullut sen ääntä, minun silmäni olivat ihailleet sitä yhtä uhkuvana ja vaihtelevana kuin minä se esiintyi minulle kouluajan unelmissani, joista olen teille muutamilla sanoilla puhunut, riittämättömällä ilmaisemaan niiden vaikutusta. Ne ovat olleet minulle ilmestyskirjana, josta olen elämäni vertauksellisesti edeltäkäsinkin lukenut. Jokainen tapaus, onnellinen tai onneton, piirtyy siihen kummallisina kuvina, suhteina, jotka ainoastaan sielu voi nähdä.

Me kuljimme etupihan poikki, jota ympäröi maanviljelykseen tarpeelliset rakennukset, riihi, viininpuserrus-huone, navetta, tallit. Vahtikoiran haukunnan ilmoittamana eräs palvelija tuli meitä vastaan ja sanoi meille, että herra kreivi, joka jo aamulla oli mennyt Azay'hen, oli epäilemättä pian palaava, ja että rouva kreivitär oli kotona. Isäntäni katsahti minuun. Minä vapaisin pelosta, ettei hän tahtoisi tervehtiä rouva de Mortsauf'ia, tämän puolison poissaollessa, mutta hän pyysi palvelijan ilmoittamaan meidät. Lapsen kiihkeydellä minä kiiruhdin pitkään etehiseen, joka kulki talon läpi.

— Astukaa sisään, hyvät herrat, sanoi silloin kullanneheleä ääni.

Vaikka rouva de Mortsauf ei ollut lausunut kuin yhden sanan tanssiaisissa, tunsin minä hänen äänensä. Se tunki minun sieluuni ja täytti sen, kuten auringonsäde täyttää ja kultaa vankikomeron. Ajattellessani, että hän saattoi muistaa minun näköni, minä tahdoin paeta; siihen ei ollut enää aikaa, hän ilmestyi oven kynnykselle, meidän silmämme kohtasivat toisensa. En tiedä, kumpi meistä enemmän punastui. Liiksi hämmentyneenä mitään sanoakseen, hän palasi jälleen kirjo-ompeluksensa ääreen istumaan, sittenkun palvelija oli vetänyt esiin kaksi nojatuolia. Hän täydensi neulanvetoaan peittääkseen vaikenemistaan, laski muutamia pisteitä ja käänsi päänsä, joka oli samalla kertaa sekä suloinen että jalo, herra de Chessel'in puoleen kysyen häneltä, mitä onnellista tapahtumaa hänen oli kiitettävä vierailusta. Vaikka hän oli utelias tietämään, kuka minä olin, ei hän katsonut meihin kumpaankaan. Hänen silmänsä olivat pysyvästi kiintyneet jokeen. Mutta tavasta, jolla hän kuunteli, te olisitte sanoneet, että hän, kuten sokeat, osasi tuntea sielun liikutukset sanojen huomaamattomista koroista. Ja se oli totta. Herra de Chessel sanoi minun nimeni ja kertoi vaiheistani. Minä olin muutamia kuukausia sitten saapunut Tours'iin, jonne vanhempani olivat minut ottaneet luokseen sodan uhatessa Pariisia. Touraine'n lapsena ja Touraine'a tuntemattomana kreivitär näki minussa liiallisen työn heikontaman nuoren miehen, joka oli lähetetty Frapesle'en virkistymään. Hän oli näyttänyt minulle maitansa, minä kun olin täällä ensi kertaa. Vasta mäenrinteen juurella minä olin kertonut hänelle matkani Tours'ista Frapesle'en. Peloissaan heikon terveyteni vuoksi hän oli rohjennut tulla Clochegourde'en ajatellen että kreivitär sallisi minun siellä levähtää. Herra de Chessel lausui totuuden, mutta tämä onnellinen sattuma näytti niin etsityltä, että rouva de Mortsauf'ille jäi epäilyksen aiheita. Hän käänsi minuun kylmän ja ankaran katseen, joka saattoi minut luomaan alas silmäni niin hyvin jostakin nöyryytyksen tunteesta kuin kätkeäkseen silmiini puhjenneita kyyneleitä. Mahtava linnanvaltijatar näki otsani olevan hiessä; ehkäpä hän myöskin aavisti kyyneleet, sillä hän tarjosi minulle mitä minä tarvitsin, ilmaisten lohduttavaa hyvyttä, joka vei minulta sanat. Minä punastuin kuin virheestä tavattu nuori tyttö ja vastasin värähtelevällä vanhuksen äänellä:

— Kaikki mitä minä toivon, lausuin minä hänelle kohottaen katseeni hänen silmiinsä, jotka minä kohtasin toisen kerran, mutta vain salamanlyhyen hetken, on, ettei minun tarvitsisi lähteä takaisin täältä. Olen niin väsymyksen uuvuttama, että tuskin jaksaisin kävellä.

— Miksi te epäilette meidän kauniin maakuntamme vieraanvaraisuutta? sanoi hän minulle. Myönnätte meille epäilemättä ilon syödä päivällistä Clochegourde'ssa? lisäsi hän kääntyen naapurinsa puoleen.

Minä loin suojelijaani niin monia rukouksia sisältävän katseen, että hän hankkiutui hyväksymään tuon tarjouksen, vaikka sen muoto vaati kieltäytymistä. Suuren mailman tottumus auttoi herra de Chessel'ia erottamaan nuo vivahteet, mutta kokemattomana nuorukaisena minä uskoin niin vahvasti kauniin naisen sanojen ja ajatusten yhteyteen, että olin hyvin hämmästynyt, kun isäntäni illalla palatessamme sanoi minulle: — Minä jäin, koska te olitte kuolla halusta, mutta jos te ette saa asioita paremmalle kannalle, rikkoutuvat ehkä välini naapureihini. — Tuo jos te ette saa asioita paremmalle kannalle saattoi minut pitkiin unelmiin. Jos minä miellytin rouva de Mortsauf'ia ei hän voinut osottaa nurjaa mieltä sitä kohtaan, joka oli tuonut minut hänen luoksensa. Herra de Chessel otaksui minun omaavan miellyttämiskykyä, olihan se samaa kuin antaa sitä minulle. Tämä selitys vahvasti toiveitani, hetkellä, jolloin minä tarvitsin apua.

— Pyyntönne näyttää vaikealta, vastasi isäntäni, rouva de Chessel odottaa meitä.

— Saahan hän olla kaikki päivät teidän kanssanne, sanoi kreivitär, ja voimme hänelle ilmoittaa. Onko hän yksin?

— Apotti de Quélus on hänen luonansa.

— Siispä, sanoi hän nousten soittamaan kelloa, te syötte päivällistä kanssamme.

Tällä kertaa herra de Chessel uskoi hänen todellakin olevan suoran ja loi minuun onnittelevia katseita. Heti kun olin varma siitä, että sain viettää tuon katon alla yhden illan, tuntui ikuisuus lähestyvän minua. Monelle onnettomalle olennolle on huomina merkityksetön sana, ja minä kuuluin silloin niiden joukkoon, jotka eivät vähintäkään usko seuraavaan päivään. Kun minulla oli muutamia hetkiä käytettävänäni, sisällytin minä niihin kokonaisen nautintojen elämän. Rouva de Mortsauf alkoi puhua maista, elonkorjuusta ja viiniköynnöksistä, keskustelu, joka oli minulle vierasta. Talon rouvan puolelta todistaa tällainen menettely joko kasvatuksen puutetta tai halveksumista sitä kohtaan, jonka hän näin asettaa aivan kuin keskustelun syrjään; kreivittärellä se kuitenkin oli hämmennystä. Minä luulin ensiksi, että hän tahtoi kohdella minua lapsena; minä kadehdin kolmekymmenvuotiaiden miesten etuoikeutta, jonka nojalla herra de Chessel saattoi keskustella kreivittären kanssa vakavista asioista, joista minä en ymmärtänyt mitään; minä kiusasin itseäni ajattelemalla, että kaikki oli tarkoitettu hänelle. Vielä muutamia kuukausia ja minä tiesin, kuinka merkitsevä on naisen vaitiolo ja kuinka paljon ajatuksia peittää hajanainen keskustelu. Koetin ensin asettua nojatuolissani niin mukavasti kuin suinkin, sitten minä huomasin asemani edut heittäytyessäni kuuntelemaan kreivittären lumoavaa ääntä. Hänen sielunsa henkäys ilmeni tavujen lausunnassa, kuten ääni jakautuu huilun soittoreijissä; se huokui aaltoilevana korvaan ja kiirehti veren toimintaa. Hänen tapansa lausua *i*-päätteitä kuului lintujen laululta, *ch* oli hänen suussansa kuin hyväily ja huolitellut *t*-kirjaimet todistivat sydämen itsevaltiutta. Hän laajensi siten tietämättään sanojen sisällystä ja vei kuulijan sielun yli-inhimilliseen maailmaan. Kuinka monta kertaa minä pitkitinkään keskustelua, jonka muuten olisin saattanut lopettaa; kuinka monta kertaa väittelin ilman syytä saadakseni kuulla noita ihmisäänen konsertteja, hengittääkseni ilmaa, joka kävi hänen sielukkailta huuliltaan, syleillääkseni tuota sanojen valkeutta tulisudella, jolla minä olisin puristanut kreivitärtä rintaani vasten. Mikä pääskysen iloinen viserrys, kun hän nauroi! mikä ystäviään kutsuvan joutsenen ääni, kun hän puhui suruistaan! Tarkastelin kreivitärtä hänen huomaamattansa. Katseeni lepäsi heikumoiden kauniissa puhujassa. Se pusersi hänen vartaloon, suuteli hänen jalkojaan ja piti leikkiä hänen hiuskiehkuroissaan. Minut valtasi kuitenkin pelko, jonka ymmärtävät ne, jotka omassa elämässään ovat tunteneet todellisen intohimon rajattomia iloja. Pelkäsin, että hän yllättäisi minun silmäni kiintyneinä hänen hartioihinsa, joita minä olin niin tulisesti suudellut. Tämä pelko lisäsi kiusausta. Minä lankesin, minä katsoin niitä! Silmäni tunkeutui kankaan läpi, minä näin kesakkopilkun, joka ilmaisi hänen kauniin selkäuurteensa lähtökohtaa. Se oli kuin maitoon pudonnut kärpänen, ja tanssiaisista lähtien se loisti joka ilta noissa siimeksissä, joissa nuorten uni virtaa, nuorten, joiden mielikuvitus on hehkuva ja elämä puhdas.

Minä voisin luonnostaa teille pääpiirteet jotka kaikkien katseille ilmaisisivat kreivittären; mutta vaikkapa piirros olisi mitä sattuvinkin, niin lämpiminkään väri ei kuitenkaan riittäisi vielä mihinkään. Hänen kasvonsa olivat noita kasvoja, joiden kuvaamiseen vaaditaan verratonta taituria, sellaista, jonka käsi osaa maalata sisäisen tulen heijastuksen ja joka osaa saada esille tuon utuisen kirkkauden, joka pakenee tutkimusta ja jota sana ei ilmaise, mutta jonka rakastaja näkee. Hänen hienot, tuhkanharmaat hiuksensa ilmaisivat usein sattuvia kärsimyksiä, joita epäilemättä aiheutti veren äkilliset nousut päähän. Hänen kaareva, ulkoneva otsansa, joka muistutti Mona Lisan otsaa, näytti olevan täynnä ilmaisemattomia aatteita, pidätettyjä tunteita, katkeriin vesiin vajonneita kukkia. Hänen vihertävissä, ruskeapilkkuisissa silmissään oli alati raukea ilme. Mutta jos oli kysymys hänen lapsistaan, jos hän sattui laskemaan valloilleen noita ilon ja tuskan voimakkaita purkauksia, jotka ovat niin harvinaisia kohtaloonsa alistuneiden naisten elämässä, silloin hänen silmistänsä välkehti ylevä loiste, joka näytti liekehtivän ja kuivaavan elämän lähteitä. Noiden silmien salamathan olivat pakottaneet minut kyyneliin silloin kun hän antoi pelottavan halveksumisensa käydä ylitseni, ja ne olivat riittäviä painamaan alas rohkeimmatkin silmäluomet. Kreikkalainen nenä, kuin Feidiaan muovailema, yhdistyi kaarevin sivuin hienosti poimuileviin huuliin. Se loi henkevyyttä hänen soikeille kasvoilleen, joiden iho valkean kameliakudoksen kaltaisena rusotti poskipäissä viehättävin ruusuvärein. Hänen ruumiinsa täytelyys ei turmellut vartalon kauneutta eikä pyöreyttä, niin että sen muoto oli viehättävä, joskin verhottu. Te saatte heti käsityksen tuosta täydellisyydestä, kun tiedätte, että nuo häikäisevät aarteet, jotka olivat minut lumonneet, näyttivät liittyvän kyynärvarsiin ilman mitään poimuja. Hänen päänsä alaosassa ei ollut ollenkaan noita uurteita, jotka saattavat muutamien naisten päät muistuttamaan puiden runkoja; lihaksissa ei näkynyt mitään jänteitä, ja kaikki viivat pyöristyivät taipuisuudella, joka saattoi epätoivoon niin katseen kuin siveltimen. Ihountuvat kulkivat tuskin huomattavina pitkin hänen poskiaa ja niskaansa ja antoivat iholle silkinhienon tunnun. Hänen pienet, hyvin muodostuneet korvansa olivat hänen omien sanojensa mukaan samalla kertaa sekä orjan että äidin korvat. Myöhemmin, kun minä omistin hänen sydämensä, sanoi hän minulle: "Kas tuossa herra de Mortsauf!" Ja hän oli oikeassa,

vaikkakaan minä herkkäkuuloisuudessani en sitä vielä vähääkään kuullut. Hänen käsivartensa olivat kauniit, hänen kaarevasormiset kätensä pitkät ja hänen sormenpänsä kapeat, kuten antiikkisissa kuvapatsaissa. Minä en miellyttäisi teitä antaessani etusijan mieluummin soukalle kuin pyöreälle vartalolle, ellette olisi poikkeus. Pyöreä vartalo merkitsee voimaa, mutta sellaiset naiset ovat vallanhimoisia, oikullisia ja enemmän aistillisia kuin helliä. Soukkavartaloiset naiset sitävastoin ovat uskollisia, hienotunteisia ja melankoliaan taipuvaisia; he ovat naisellisempia kuin nuo toiset. Hoikka vartalo on notkea ja pehmeä, pyöreä vartalo taipumaton ja luule vainen. Te tiedätte nyt minkä näköinen hän oli. Hänellä oli tuollainen hienon ja säädylisen naisen jalka, joka astuu vähän, väsy nopeasti ja ilahuttaa silmää pilkistäessään esiin hameen helmoista. Vaikka hän oli kahden lapsen äiti, en minä ole koskaan hänen sukupuolestaan tavannut nuorempaa tyttöä kuin hän. Hänen näkönsä ilmaisi teeskentelemättömyyttä, johon oli yhdistynyt jotain niin sanoakseni hämmennystä ja uneksivaisuutta. Hän veti puoleensa, kuten maalaria vetää kuva, johon hänen neronsa on kiinnittänyt kokonaisen tunne-mailman. Näitä näkyviä ominaisuuksia ei voida muutoin ilmaista kuin vertauksilla. Muistelkaa noita kanervia, joita me poimimme palatessamme villa Diodati'sta, niiden villiä ja puhdasta tuoksua, tuota kukkaa, jonka mustaa ja punaista väriä te niin ylistitte, ja te aavistatte, kuinka tuo nainen saattoi olla aistikas kaukana maailmasta, luonnollinen ilmaisuissaan, samalla kertaa sekä ruusuinen että tumma. Hänen ruumiillansa oli tuo vehreys, jota me ihailemme vasta puhjenneissa lehdistä, hänen sielullansa oli luonnonihmisen syvä ytimekkäisyys. Hän oli lapsi tunteiltaan, vakava kärsimyksiltään, linnanrouva ja neito. Hän ihastutti myöskin teeskentelemättömillä eleillään, tavoillaan istuutua, nousta, vaieta, lausua joku sana. Hän piti tavallisesti ajatuksensa koossa, tarkkaavaisena kuin vahtisotamies, jonka vastuulla on kaikkien menestys ja joka tähystelee vaaraa, mutta joskus häneltä kuitenkin pääsi hymyily. Se toi julki hänen luonteensa iloisuuden, jonka elämä oli pakottanut hänet hautaamaan. Hänen viehättelystänsä oli tullut mysteerio. Hän saattoi uneksimaan sen sijaan että olisi synnyttänyt tuota liehittävää huomaavaisuutta, johon naiset houkuttelevat. Hän antoi nähdä heleästi liekehtivän ensimmäisen luontonsa, ensimmäiset kirkkaat unelmansa, kuten nähdään taivas pilvien lomitse. Tämä tiedoton paljastus teki mieltäväiseksi ne, jotka eivät tunteneet itsessään himojen tulen kuluttamaa sisäistä kyyneltä. Hänen liikkeidensä ja etenkin hänen katseidensa harvinaisuus (paitsi lapsiinsa hän ei yleensä katsonut kehenkään) antoi uskomatonta juhlallisuutta kaikelle, mitä hän teki ja sanoi, hänen tehdessään tai sanoessaan jotain tuolla ilmeellä, jonka naiset osaavat ottaa hetkellä, jolloin he tunnustuksellaan saattavat arvokkuutensa vaaraan. Tuona päivänä rouva de Mortsauf'illa oli päällään monijuovainen ruusuvärinen hame, leveäpäärmeinen poimukaulus, musta vyö ja samanväriset kengät. Hänen hiuksiansa, jotka yksinkertaisesti oli kierretty pään päälle, piti koossa kilpikonnankuorinen kampa.

Tällainen on tuo lupaamani epätäydellinen luonnos. Hänen sielunsa pysyvä vaikutus hänen omaisiinsa, se ravitseva ydinmehu, joka hänestä vuoti, kuten aurinko vuodattaa valoansa, hänen sisin olemuksensa, hänen mielialansa kirkkaina hetkinä, hänen alistuvaisuutensa pilvisinä päivinä, sanalla sanoen kaikki nuo elämän käännteet, joissa luonne tulee julki, riippuvat, kuten taivaan ilmiöt, odottamattomista ja häilyvistä seikoista, joilla ei ole muuta yhteistä keskenänsä kuin perusta, josta ne saavat alkunsa. Niiden kuvaus liittyy välttämättömästi tähän kertomukseen, josta on tuleva todellinen perhe-epopea, yhtä suuriarvoinen viisaalle, kuin mitä murhenäytelmät ovat kansalle. Se tulee kiinnittämään teidän mieltänne niin hyvin sen osan vuoksi, mikä minulla siinä on, kuin yhtäläisyydellään niin monien naiskohtaloiden kanssa.

Kaikella Clochegourde'ssa oli oikein englantilaisen säädylisyyden leima. Sali, jossa kreivitär istui, oli täydelleen paneloitu ja maalattu kaksivärisellä harmaalla. Uunia koristi mahonkijalustaisen lasikuvun sisään asetettu kello ja kaksi kultajuovaista, kanervankukilla täytenä valkoista maljaa. Peilipöydällä oli lamppu. Vastapäätä uunia oli lautapeli. Kaksi leveätä puuvillaista uutimenpidintä kiinnitti ripsuttomia, valkeasta puuvillakankaasta tehtyjä ikkunaverhoja. Harmaat, vihreällä nauhalla reunustetut päälliset peittivät istuimia. Tuossa yksinkertaisuudessa oli suuruutta. Ei mikään sittemmin näkemäni huoneusto ole vaikuttanut minussa niin hedelmällisiä, niin versovia tunteita, kuin ne, mitä minä sain tuossa Clochegourdje'n salissa. Se oli rauhallinen ja hillitty, kuten kreivittären elämä, ja siitä saattoi aavistaa hänen toimiensa luostarimaista säännöllisyyttä. Suurin osa aatteistani, vieläpä kaikkein rohkeimmat tieteen tai politiikan alalta, ovat syntyneet siellä, kuten tuoksut lähtevät kukista. Siellä viheriöitsi tuo tuntematon kasvi, joka siroitti minuun hedelmällistä pölyään, siellä säteili auringon lämpö, joka kehitti minun hyviä ja ehkäisi minun huonoja ominaisuuksiani. Ikkunasta näkyi laakso, sitten kukkula, jolla Pont-de-Ruan levitteleikse, aina Azay'n linnaan asti vastaisen rannan kaarrelmia myöten, joille Frapesle'n tornit antoivat vaihtelua; lisäksi vielä kirkko, kauppala ja Saché'n vanha aatelishovi, jonka rakennuksilta oli laaja näköala ruohokenttien yli. Sopusoinnussa tuon rauhallisen elämän kanssa, jota eivät häirinneet muut kuin perheen aiheuttamat liikutukset, nuo seudut välittivät hänen sieluunsa omaa kirkkauttaan. Jos minä olisin ensimmäistä kertaa kohdannut hänet täällä kreivin ja lapsiensa keskuudessa, tapaamatta häntä häikäisevänä tanssiaispuvussa, en olisi häneltä ryöstänyt tuota huimaa suudelmaa, jota minä nyt kaduin, luullen että se hävittäisi rakkauteni tulevaisuuden. Ei, synkässä tilassani, johon onnettomuus minut oli asettanut, minä olisin taivuttanut polveni, olisin suudellut hänen kenkiänsä, jättänyt niihin ehkä muutamia kyyneleitä ja mennyt heittäytymään Indre'en. Mutta kun minä

olin tuntenut hänen ihonsa raikkaan jasminituoksun ja juonut maitoa tästä rakkauden täyttämästä maljasta, sain minä sieluuni ihmisnautintojen maun ja toivon. Minä tahdoin elää ja odottaa nautinnon hetkeä, kuten villi vaanii koston hetkeä. Minä tahdoin riippua puissa, madella viinitarhoissa, lymytä Indre'ssa. Minä tahdoin rikostovereikseni yön äänettömyyden, elämän väsymyksen, auringon kuumuuden syödäkseni loppuun tuon hurmaavan omenan, josta minä jo olin maistanut. Jos hän olisi pyytänyt minulta laulavaa kukkaa tai Morgan hävittäjän seuralaisten kätkeviä rikkauksia, minä olisin ne tuonut hänelle saadakseni pysyväisen aarteen ja äänettömän kukan, jota minä toivoin. Kun lakkasi tuo unelma, johon epäjumalani pitkä katseleminen oli minut saattanut ja jonka aikana eräs palvelija saapui ja puhui kreivittärelle, kuulin minä hänen kysyvän kreiviä. Olin siihen aikaan yksinomaisesti sitä mieltä että naisen tuli kuulua puolisolleen. Tuo ajatus pyörrytti minua. Sitten minut valtasi raivokas ja synkkä uteliaisuus nähdä tämän aarteen omistaja. Kaksi tunnetta oli minussa vallitsevana, viha ja pelko; viha, joka ei tuntenut mitään esteitä, joka arvioi ne kaikki pelkäämättä niitä, ja epämääräinen mutta todellinen pelko taistelua, sen päättymistä ja etenkin *häntä* kohtaan. Selittämättömien aavistusten valtaamana minä pelkäsin noita käden puristuksia, jotka ovat häpeäksi, minä näin kimmoisia vaikeuksia, joihin voimakkaimmatkin tahdot kilpistyvät ja menettävät tehonsa; minä pelkäsin tuota jatkuvaisuuden voimaa, joka ryöstää yhteiskunnalliselta elämältä intohimoisten sielujen etsimät loppuratkaisut.

— Tuolla on herra de Mortsauf, sanoi kreivitär.

Minä käännähdin jaloillani kuin pelästynyt hevonen. Vaikka tuo liike ei jäänyt herra de Chessel'ilta yhtä vähän kuin kreivittäreltäkään huomaamatta, en minä joutunut minkään äänettömän huomion esineeksi, sillä tämän johti pois nuori, luullakseni kuusivuotias tyttö, joka astui sisään lausuen: — Tuolla on isä.

— Mitä nyt, Madeleine? kysyi hänen äitinsä.

Lapsi ojensi herra de Chessel'ille kätensä, jota tämä pyysi, ja silmäili minua hyvin tarkkaavasti kohdistettuaan minuun suurta hämmästyttä ilmaisevan pikku tervehdyksensä.

— Oletteko tyytyväinen hänen terveyteensä? kysyi herra de Chessel kreivittäreltä.

— Se on parempi, vastasi hän, sivellen hänen helmaansa jo vetäytyneen pikku tyttösen tukkaa.

Eräs herra Chessel'in kysymys ilmaisi minulle, että Madeleine oli yhdeksän vuotias; minä osoitin hiukan hämmästyttä erehdyksestäni, ja se kokosi pilviä äidin otsalle. Esittelijäni loi minuun yhden noita merkitseviä katseita, joilla hienon maailman ihmiset parantavat meidän kasvatustamme. Tässä oli epäilemättä joku arka äidillinen haava, jonka sidettä ei saanut koskea. Kivuloisena lapsena, jonka silmät olivat raukeat, jonka iho oli valkoinen kuin valaistu porsliini, Madeleine epäilemättä ei olisi voinut elää kaupungin ilmakehässä. Maaseudun ilma ja huolenpito, jolla äiti näytti hänet peittävän, piti elämää yllä tuossa ruumiissa, joka oli yhtä hento, kuin kasvi, joka vieraan ilmaston ankaruudesta huolimatta on tuotu ansariin. Vaikka Madeleine ei missään muistuttanut äitiään, näytti hän kuitenkin saaneen äidin sielun, ja tuo sielu piti häntä yllä. Hänen ohut, musta tukkansa, hänen syvälle painuneet silmänsä, hänen kuoppaiset poskensa, hänen laihtuneet käsivartensa ja hänen kapea rintansa ilmaisivat elämän ja kuoleman taistelua, loputonta kamppailua, jossa kreivitär tähän asti oli voiton puolella. Madeleine epäilemättä tekeytyi elämänhaluiseksi ollakseen tuottamatta surua äidilleen, sillä muutamina hetkinä, kun hän ei ottanut itsestäänsä vaarin, hänellä oli kyynelpajun asento. Te olisitte sanoneet häntä pikku kulkijattareksi, joka kärsii nälkää ja joka on tullut kerjäten maastaan tyhjänä, mutta rohkeana ja koristettuna yleisöänsä varten.

— Minne sinä olet jättänyt Jacques'in? kysyi äiti häneltä suudellen häntä tuolle valkealle juovalle, joka jakoi hänen hiuksensa kahteen, korpin siipiä muistuttavaan suortuva-nauhaan.

— Hän tulee isän kanssa.

Tällöin astui kreivi sisään taluttaen kädestä poikaansa. Jacques, joka oli todellinen sisarensa kuva, osoitti aivan samoja heikkouden merkkejä. Kun näki nuo kaksi hentoa lasta niin suurenmoisesti kauniin äitinsä vieressä, oli mahdotonta olla aavistamatta lähdeä tuohon suruun, joka hellytti kreivittären ohimoita ja saattoi hänet vaieten kätkemään yhden noista ajatuksista, joiden uskottuna on ainoastaan Jumala, mutta jotka jättävät otsaan peloittavia merkkejä. Tervehtiessään minua loi herra de Mortsauf minuun silmäyksen, joka ei ilmaissut niin paljon tarkkaavaa katselijaa kuin joutavanlevotonta miestä, jonka epäily johtuu hänen vähäisestä tottumuksestaan arvostella ihmisiä. Esitettyään hänet ja lausuttuaan minun nimeni hänen vaimonsa luovutti hänelle paikkansa ja jätti meidät. Lapset, joiden silmät kiintyivät äidin silmiin ikäänkuin he niistä olisivat saaneet valonsa, tahtoivat seurata häntä, mutta hän sanoi heille: — Jääkää, rakkaat enkelini! ja asetti sormensa huulilleen. Lapset tottelivat, mutta heidän katseensa himmenivät. Mitäpä ei olisi tehnyt saadakseen kuulla lausuttavan tuon sanan *rakkaat?* Kuten lapsilla niin minullakin oli vähemmän lämmintä, kun häntä ei enää ollut huoneessa.

Nimeni sai aikaan muutoksen kreivin suhtautumisessa minuun. Kylmyys ja ynseys hävisi ja hän tuli, jolleikaan sydämelliseksi, niin ainakin kiihkeän kohteliaaksi. Hän osoitti minulle kunnioitusta ja näytti onnelliselta saadessaan minut vieraakseen. Isäni oli kerran uhrautunut hallitsijahuoneen puolesta ottaen suoritettavakseen suuren, mutta hämärän tehtävän, vaarallisen, mutta ehkä tehokkaan. Kun kaikki oli menetetty Napoleonin tultua asioiden ylimmäksi johtajaksi, oli hän, kuten monet salaliittolaisista, paennut maaseudun ja yksityiselämän hiljaisuuteen saaden osakseen syytöksiä, jotka olivat yhtä ankaria kuin ansaitsemattomia. Sehän on välttämätön palkka niille, jotka panevat kaikki alttiiksi kaikki voittaakseen ja sortuvat palveltuaan poliittisen pyörän akselina. Minä en tiennyt mitään perheemme vaiheista, sen entisyydestä tai sen tulevaisuudesta yhtä vähän kuin yksityiskohtaisemmin tuosta karille ajautuneesta tarkoituspästäkään, jonka kreivi de Mortsauf muisti. Mahdollisesti nimen vanhuus, joka hänen silmissään oli ihmisen arvokkain ominaisuus, saattoi selittää tuon minua niin hämmästyttävän vastaanoton, todellisen syyn siihen sain minä kuitenkin tietää vasta myöhemmin. Tällä hetkellä oli tämä äkillinen muutos minulle mitä tervetullein. Kun nuo kaksi lasta näkivät meidän kolmen ryhtyneen keskusteluun, taivutti Madeleine pois päänsä isänsä käsistä, vilkaisi aukinaiselle ovelle ja puikahti ulos kuten ankerias ja Jacques seurasi häntä. Molemmat he liittyivät äidin seuraan, sillä minä kuulin heidän äänensä ja liikkeensä, jotka etäältä muistuttivat mehiläisten surinaa rakkaan pesän ympärillä.

Minä tarkastelin kreiviä koettaen arvailla hänen luonnettansa, mutta mieltäni kiinnittivät siksi paljon muutamat hänen pääpiirteensä, että minä jäin tutkimaan hänen kasvojensa ulkonaisia juonteita. Vaikka hän oli vasta neljäkymmenenviiden vuoden ikäinen, näytti hän lähestyvän kuudettakymmentä, niin nopeasti hän oli vanhentunut tuossa suuressa haaksirikossa, joka päätti kahdeksannentoista vuosisadan. Hiuskehän puolikas, joka luostarimaisesti reunusti hänen kaljun päänsä takaosaa, kuoleutui korviin ja hyväili ohimoita muutamilla mustanharmailla tupsuilla. Hänen kasvonsa muistuttivat jonkun verran kuonostaan verisen valkoisen suden päätä, sillä hänen nenänsä oli tulehtunut, kuten niiden, joiden elämä on järkytetty perustuksiaan myöten, joiden vatsa on heikontunut, joiden mielialan ovat vioittaneet vanhat sairaudet. Hänen matala otsansa, joka oli liian leveä hänen suipentuviin kasvopiirteisiinsä nähden ja johon epätasainen taival oli vetänyt poikittaisryppyjä, ilmaisi ulkoilmaelämän tottumuksia, eikä älyn puutetta, pysyvän onnettomuuden painoa, eikä sen voittamiseksi tehtyjä ponnistuksia. Ulkonevat ja ruskeat poskipäät muuten kalpeassa ihossa ilmaisivat luustoa, tarpeeksi vankkatekoista takaamaan hänelle pitkän elämän. Hänen kirkas, keltainen ja karski silmänsä kohtasi teitä kuin talviauringon säde, loistavana ilman lämpöä, levottomana ilman ajatusta, epäilevänä ilman aihetta. Hänen suunsa oli väkivaltainen ja käskevä, hänen leukansa suora ja pitkä. Laihana ja korkeavartaloisena hän oli sovinnaisarvoon nojautuvan aatelismiehen näköinen, joka oikeuteen katsoen tietää olevansa muiden yläpuolella, mutta tekoihin katsoen alapuolella muita. Maaseudun huolimattomuus oli saattanut hänet laiminlyömään ulkonaisen esiintymisen. Hänen päällensä oli maalaispuku, jossa talonpojat sen enempää kuin naapuritkaan eivät kunnioita muuta kuin maaomaisuutta. Hänen ruskeat ja suonikkaat kätensä todistivat, ettei hän käyttänyt käsineitä muulloin kuin ratsastaessaan tai sunnuntaisin mennessään messuun. Hänen jalkineensa olivat karkeatekoiset. Vaikkakin kymmenen maanpaossa vietettyä ja kymmenen maanviljelysvuotta oli vaikuttanut hänen ruumiiseensa, oli häneen kuitenkin jäänyt aatelisuuden jälkiä. Kiukkuisinkin liberaali, sana, joka ei vielä ollut päässyt käytäntöön, olisi hänessä helposti tuntenut ritarillisen rehellisyyden, *Quotidienne'n* ainaisen lukijan horjumattomat vakaumukset. Hän olisi ihailut uskonnollista, asiansa puolesta innostunutta, valtiollisissa vastenmielisyyksissään suoraa miestä, joka oli kykenemätön omakohtaisesti palvelemaan puolueettansa, mutta sangen kykenevä saattamaan sitä turmioon, ja joka ei tiennyt mitään Ranskan asioista. Kreivi oli todenteolla yksi noita kunnan miehiä, jotka eivät sovellu mihinkään ja jotka jarruttavat itsepintaisesti kaikkea. Hän oli noita miehiä, jotka kelpaavat kuolemaan ase kädessä paikalle, johon heidät on määrätty, mutta jotka ovat tarpeeksi ahneita antaakseen mieluummin henkensä kuin rahansa. Päivällisen aikana minä huomasin hänen kalpeiden poskiensa kutistumisessa ja muutamissa hänen salavihkaa lapsiin luomissa katseissaan jälkiä tuskallisista ajatuksista, joiden hyöky kuoleutui pinnalle. Hänet nähdessään, kukapa ei olisi häntä ymmärtänyt? Kuka ei olisi syyttänyt häntä siitä, että hän oli onnettomasti antanut lapsillensa nuo ruumiit, joista elämä puuttui. Jos hän myönsi itsensä syylliseksi, kielsi hän toisilta tuomitsemisoikeuden. Katkerana, kuten rikollisuudestaan tietoinen voima, jolla ei ole kylliksi suuruutta tai vaikutuskykyä tasata sitä tuskien määrää, jonka hän oli heittänyt vaakalautaan, hänen sisäinen elämänsä sisälsi varmasti jyrkkyyksiä, joita hänen kulmikkaat piirteensä ja hänen alati levottomat silmänsä ilmaisivat. Kun kreivitär tuli sisään, hänen sivuillensa kiintyneiden lastensa seuraamana, epäilin minä siis onnettomuutta, kuten rotkon ylitse käydessä jaloilla on ikäänkuin jonkinlainen tajunta syvyydestä. Nähdessäni nuo neljä henkilöä yhdessä, sulkiessani heidät katseeni piiriin, silmäillessäni vuorotellen kutakin heistä, tutkiessani heidän kasvonsuonteitaan ja heidän keskinäistä asemaansa melankolian vetistytämät ajatukset laskeutuivat sydämeeni, kuten hieno, harmaa sade kietoo usvaansa hymyilevän maan jonkun kirkkaan auringonnousun jälkeen. Kun keskustelun aihe oli lopussa, veti kreivi minut vielä kerran esiin herra de Chessel'in kustannuksella ilmaisten vaimollensa useampia perhettämme koskevia seikkoja, jotka olivat minulle tuntemattomia. Hän kysyi minun ikääni. Kun olin sen sanonut, oli kreivittären vuoro hämmästyä, kuten minä olin hämmästynyt hänen tyttärensä iän kuullessani. Hän luuli minua ehkä neljäntoista vuotiaaksi. Se oli,

kuten sittemmin sain tietää, toinen side, joka hänet kiinnitti niin voimakkaasti minuun. Minä luin hänen sielustaan. Hänen äidillisyytensä värisi myöhäisen auringonsäteen valossa, joka hänelle antoi toivoa. Nähdessään minut kaksikymmentä vuotta täyttäneenä, niin kivuloisena, niin hentona ja kuitenkin niin jäntevänä, joku ääni huusi hänelle ehkä: — *He jäävät eloon!* Hän katseli minua uteliaasti, ja minä tunsin, että tällä hetkellä paljon jäätä sulii meidän väliltämme. Hänellä näytti olevan tuhansia kysymyksiä minulle ja hän piti ne kaikki mielessään.

— Jos opinnot ovat saattaneet teidät sairaaksi, sanoi hän, tulee meidän laaksomme ilma parantamaan teidät.

— Nykyinen kasvatustapa on turmiollinen lapsille, aloitti kreivi. Me teloitamme heitä matematiikalla, me tapamme heidät tieteen iskuilla, me kulutamme heitä ennen aikojaan. Teidän pitää levätä täällä, sanoi hän minulle, aatteiden tulva, joka on vyörynyt ylitsenne, on musertanut teidät. Minkä vuosisadan valmistaa meille tuo kaiken käsittämiseen suunnattu opetus, jollei ajoissa ryhdytä ehkäisemään onnettomuutta jättämällä julkinen opetus uskonnollisten yhdyskuntien haltuun!

Nämä lauseet tekivät hyvin ymmärrettäväksi sanan, jonka hän sanoi eräänä päivänä vaaleissa kieltäytyessään äänestämästä miehestä, joka lahjoillaan olisi voinut hyödyttää kuninkaallismielisten asiaa: "Minä epäilen aina nerokasta väkeä", vastasi hän vaaliäänten kalastelijalle. Hän ehdotti meille kierrosta puutarhoihin ja nousi ylös.

— Herrani... sanoi kreivitär hänelle.

— Mitä nyt, rakkaani? vastasi hän kääntyen tuolla ylhäisellä maltittomuudella, joka osoitti, kuinka itsenäinen hän tahtoi olla kotonaan, mutta kuinka vähän hän sitä kuitenkin oli.

— Vieraamme on saapunut Tours'ista jalkasin, herra de Chessel ei tiennyt siitä mitään ja on kävelyttänyt häntä Frapesle'ssa.

— Te olette tehnyt tyhmyyden, sanoi kreivi minulle, joskin teidän ikänne!... Ja hän kohotti päätään surkuttelun merkiksi.

Keskustelu alkoi jälleen. Minä en vitkastellut ottaa selville, kuinka itsepintaista hänen kuninkaallismielisyytensä oli ja kuinka paljon varovaisuutta tarvittiin liikkua ilman yhteentörmäyksiä näillä aloilla. Palvelija, joka oli sukkelasti vetänyt livrée'n päälleen, ilmoitti päivällisen. Herra de Chessel tarjosi käsivartensa rouva de Mortsauf'ille, ja kreivi tarttui iloisesti minun käsivarteeni mennäksemme ruokasaliin, joka alimman kerroksen huonejärjestyksessä oli salin vieressä.

Touraine'ssa valmistetuilla valkoisilla kivilinjoilla laskettu ja rinnan tasalle laudoituksella vuorattu ruokasali oli paperoitu kiiltoöljypaperilla, joka muodosti suuria kukkien ja hedelmien reunustamia levyjä. Ikkunoissa oli punaisilla nauhoilla reunustetut puuvillauutimet, astioiden säilytyskalusto oli Boule'n vanhaa rokoko-mallia, ja tuolien käsin tehdyillä kirjauksilla reunustetut puuosat olivat veistettyä tammea. Runsaasti katettu pöytä ei tarjonnut mitään ylellistä: tyyliään sekalaista perheen pöytähopeaa, Saksin porsliinia, joka ei ollut vielä päässyt uudelleen muotiin, 8-kulmaisista karahveja, agaattivartisia veitsiä, kiinanlakkaympyröitä pullojen alla, lisäksi vielä kukkia vernissatuissa ja leikkausten yläpuolelta kultaisilla laitahampailla koristetuissa astioissa. Nuo vanhat esineet miellyttivät minua, minä tapasin Réveillon-paperia komeine kukkareunuksineen. Kaikki purjeeni täyttävä tyytyväisyys esti minun näkemästä niitä selvittämättömiä vaikeuksia, joita maaseudun yksinäisen elämän yhtäjaksoisuus asetti kreivittären ja minun välille. Minä olin hänen vieresssänsä, hänen oikealla puolellaan, minä tarjosin hänelle juomista. Niin, odottamaton onni! minä kosketin hänen hamettansa, minä söin hänen leipäänsä. Jo kolme tuntia minun elämäni liittyi hänen elämäänsä! Kaiken lopuksi meitä sitoi tuo hirveä salaperäinen suudelma, joka synnytti meissä molemminpuolista häpeän tunnetta. Minä olin ylvästelevän velto, minä pyrin miellyttämään kreiviä, joka oli altis minun kaikille liehakoimisilleni. Minä olisin hyväillyt koiraa, minä olisin myöntynyt lasten pienimpäänkin toivomukseen, minä olisin tuonut heille vanteita, agaattipalloja, minä olisin ollut heidän hevosenaan, minä olisin tahtonut, että he olisivat vallanneet minut, kuten heille kuuluvan esineen. Rakkaudella on näkemyksensä kuten nerollakin, ja minä näin hämärästi, että väkivalta, nyreys ja vihamielisyys oli turmeleva minun toiveeni. Päivällinen kului minulle suureksi sisäiseksi iloksi. Nähdessäni itseni kreivittären luona minä en voinut ajatella hänen todellista kylmyyttään enkä välinpitämättömyyttä, joka peitti kreivin kohteliaisuuden. Rakkaudella on, kuten elämälläkin, miehuusikä, jolloin se on itse itsellensä kylliksi. Minä annoin muutamia vääriä vastauksia, jotka olivat sopusoinnussa intohimon salaisten vuolteiden kanssa, mutta kukaan ei voinut sitä aavistaa, ei edes *hänkään*, joka ei tiennyt mitään rakkaudesta. Jäljelläoleva aika oli kuin unelma. Se haihtui, kun minä kuun valossa kuumana tuoksuavana iltana kuljin Indre'n ylitse keskellä valkeita haavekuvia, jotka kaunistivat niittyjä, rantoja ja kukkuloita, ja kuulin kirkasta laulua, yhtä ainoaa melankolian täyttämää säveltä, jota lakkaamatta tasaisessa tahdissa äanteli eräs lehtisammakko, jonka tieteellistä nimeä en tiedä, mutta jota minä tuosta merkittävästä päivästä lähtien aina kuuntelen mitä suurimmalla ihastuksella. Minä huomasin

myöhemmin siellä, kuten muuallakin, tuon marmorinkovuuden, jota vastaan minun tunteeni tähän asti olivat tylsistyneet. Kysyin itseltäni, olisiko aina käyvä niin. Minä luulin olevani jonkin turmiollisen vaikutuksen alaisena; menneisyyden synkät tapaukset taistelivat puhtaasti persoonallisten nautintojen kanssa, joita minä olin maistanut. Ennen Frapesle'en saapumista minä silmäilin Clochegourde'a ja näin alhaalla venheen, jolla Touraine'ssa on nimenä *toue*. Se oli kiinnitetty erääseen saarnipuuhan ja vesi keinutti sitä. Tämä ruuhi kuului herra de Mortsauf'ille, joka käytti sitä kalastamiseen.

— No, sanoi herra de Chessel minulle, kun ei enää tarvinnut peljätä jonkun kuulevan meitä, minun ei tarvitse kysyä teiltä, oletteko löytänyt kauniit hartianne. Teitä täytyy onnitella vastaanotosta, jonka herra de Mortsauf teille valmisti! Lempo soikoon, valtasittehan te ensimmäisellä iskulla linnoituksen sydämen.

Tämä lause, jota seurasi tuo jo edellä mainitsemani lause, elähytti minun masentunutta sydäntäni. En ollut lausunut sanaakaan Clochegourde'sta lähtien ja herra de Chessel luki vaitioloni minun hyväkseni.

— Miten niin! vastasin minä ironisella sävyllä, jota yhtä hyvin olisi voinut luulla pidätetyn intohimon ilmaisuksi.

— Hän ei ole koskaan ottanut ketään niin hyvin vastaan.

— Tunnustan teille, että olen itsekin hämmästynyt tuosta vastaanotosta, sanoin minä hänelle, tuntien sen sisäisen katkeruuden, joka tuossa viimeisessä sanassa ilmeni.

Vaikka en ollut perehtynyt hienon maailman elämään ymmärtääkseni tunnetta, jota herra de Chessel koki, herätti minun huomiotani kuitenkin sävy, jolla hän sen toi ilmi. Isännälläni oli se heikkous, että hän ei mielellään sallinut nimittää itseään Durand'iksi. Hän teki itsensä naurettavaksi luopumalla isänsä nimestä; isä oli kuuluisa tehtailija, joka vallankumouksen aikana oli hankkinut itselleen suunnattoman omaisuuden. Hänen vaimonsa oli Chessel'ien ainoa perijätär, vanhaa parlamentillista sukua, joka oli ollut porvarillista Henrik IV:n aikana, kuten enin osa Pariisin virkamiehistöä. Kunnianhimosaan korkealle pyrkivänä herra de Chessel tahtoi hävittää alkuperäisen Durand nimensä, päästäkseen päämääriinsä, joista hän uneksi. Hän kutsui ensin itseään nimellä Durand de Chessel, sitten D. de Chessel ja nyt hän oli herra de Chessel. Restauratsioonin aikana hän oli hankkinut itselleen sukukartanon ja kreivin tittelin Ludvig XVIII:n myöntämän valtakirjan nojalla. Hänen lapsensa poimivat hedelmät hänen rohkeudestaan tuntematta sen suuruutta. Erään teräväkielisen ylhäisen henkilön sanat raskauttivat usein hänen mieltänsä: — Herra de Chessel'issa on yleensä vähän Durand'ia, oli hän sanonut. Tämä lause huvitti pitkät ajat Touraine'a. Nousukkaat ovat kuten apinat, joiden ketteryys heillä on. Heidät nähdään korkeudessa, ihmetellään heidän kerkeyttään kiipeämisessä, mutta kun he ovat päässeet huipulle, ei heistä huomata enää muuta kuin heidän häpeälliset puolensa. Isäntäni nurjana puolena olivat kateuden suurentamat pikkumaisuudet. Päärin-arvo ja hän eivät voi tavata toisiansa. Pyyde ja sen oikeutetuksi osoittaminen on voiman häikäilemättömyyttä, mutta tunnustettujen vaatimustensa alapuolella oleminen merkitsee pysyvistä naurettavuutta, josta pikku sielut saavat ravintonsa. Herra de Chessel'illa ei ollut tuota voimakkaan miehen suoraviivaista kulkua. Hänet valittiin kaksi kertaa edusmieheksi ja kaksi kertaa hänet vaalissa hyljättiin; eilen hän oli pääjohtaja, tänään ei mitään, ei edes prefekti. Nämä menestykset tai nämä tappiot ovat turmelleet hänen luonteensa ja antaneet hänelle kunnianhimoisen invalidin katkeruuden. Vaikka hän oli kohtelias, älykäs ja suuriin töihin kykenevä mies, oli mahdollisesti kateus, joka on intohimona Tours'issa, jossa maakunnan asukkaat käyttävät järkeänsä kaikkia kadehtiakseen, hänelle turmiollinen. Korkeissa yhteiskuntapiireissä menestyvät huonosti toisten menestyksestä nyrpistyneet kasvot ja jurot huulet, jotka ovat hitaita kohteliaisuuksiin ja herkkiä pistopuheisiin. Vähempään pyrkien hän mahdollisesti olisi enemmän saavuttanut, mutta onnettomuudeksi hänellä oli alati riittävästi ylemmyyden tuntoa marssiakseen pää kenossa. Tällä hetkellä herra de Chessel oli kunnianhimoisensa iltahämässä, kuningasmielisyys hymyili hänelle. Hän teeskenteli ehkä suuren maailman käytöstä, mutta minun silmissäni hän oli täydellinen. Sitäpaitsi hän miellytti minua hyvin yksinkertaisesta syystä: minä löysin hänen luonansa ensi kertaa levon. Myötätunto, heikko ehkä, jota hän minulle osoitti, tuntui minusta, onnettomasta ja hyljätystä lapsesta, isänrakkauden kaltaiselta. Vierasyhteyden osoitus oli niin vastakkainen välinpitämättömyydelle, jota tähän asti olin saanut kokea, että minä tunsin lapsen kiitollisuutta saadessani elää vapaana ja melkeinpä helliteltynä. Frapesle'n isäntäväki on sitäpaitsi niin läheisesti liittynyt onneni aamuruskoon, että ajatuksissani sekoitan heidät muistoihini, joihin palautuminen on minulle niin rakasta. Myöhemmin ja juuri kuninkaallisessa käskykirje-asiassa minulla oli mieluisa velvollisuus tehdä muutamia palveluksia isännälleni. Herra de Chessel käytti hyväkseen omaisuuttaan loistolla, josta muutamit hänen naapurinsa loukkaantuivat. Hän saattoi jälleen laittaa kuntoon kauniit hevosensa ja koreat ajoneuvonsa, hänen vaimonsa oli hienon hienosti puettu, hän piti suurenmoisia kutsuja, hänen palvelus väkensä oli lukuisampi, kuin mitä maakunnan tavat vaativat, hän esiintyi kuin ruhtinas. Frapesle'n alue on suunnattoman suuri. Naapurinsa ja kaiken tuon ylellisyyden rinnalla kreivi de Mortsauf sai tyytyä perheajoneuvoihin, jotka olivat jonkinlainen kyyti- ja postivaunujen välimuoto, ja keskinkertaisen omaisuutensa takia hän oli pakotettu pitämään arvossa

Clochegourde'a. Kreivi oli siis tourainelainen siihen päivään asti, jolloin kuningasmielisten suosio hankki hänen perheelleen loiston, joka ehkä oli odottamaton. Hänen vastaanottonsa tuon köyhtyneen suvun nuorimpaan haaraan, jonka vaakuna oli peräisin ristiretkien ajoilta, oli kreivin mielestä omansa alentamaan hänen aatelittoman naapurinsa suurta rikkautta ja halventamaan hänen metsiään, kesantojaan ja niittyjään. Herra de Chessel oli käsittänyt kreivin. He olivat alati toisilleen kohteliaita, mutta ilman mitään tuttavallisia suhteita, ilman tuota miellyttävää läheistä ystävyyttä, mikä olisi voinut syntyä Clochegourde'n ja Frapesle'n välille. Olivathan nämä kaksi Indren eroittamaa sukutilaa niin lähellä toisiaan, että kumpainenkin kartanonomistaja saattoi antaa ikkunastaan merkin toisilleen.

Kateus ei ollut ainoa syy yksinäisyyteen, jossa kreivi de Mortsauf eli. Hänen ensimmäinen kasvatuksensa oli samanlainen kuin useimmilla ylhäisten perheiden lapsilla. Se oli epätäydellistä ja pintapuolista opetusta, jota täydensi hienon maailman seura, hovitavat, kruunun- tai muiden huomattujen virkojen hoitaminen. Herra de Mortsauf oli lähtenyt maanpakoon juuri sinä aikana, jolloin hänen toisen kasvatuksensa piti alkaa, hän jäi siis sitä ilman. Hän oli niitä, jotka uskoivat yksinvallan nopeaan palauttamiseen Ranskassa; tämän vakaumuksen johdosta hänen maanpakonsa oli mitä surkuteltavinta toimettomuutta. Kun Condé'n armeija, jossa hän rohkeutensa puolesta oli kaikkein uhrautuvaisimpia, hajosi, odotti hän pian saavansa palata valkean lipun alle, eikä ryhtynyt, kuten jotkut emigrantit, toimeliaaseen elämään. Luultavasti hänellä ei ehkä ollut voimaa luopua nimestään ja ansaita leipäänsä halveksitussa työssä ponnistellen. Hänen toiveensa, jotka alati odottivat lähintä päivää, ja mahdollisesti myöskin kunnia esti häntä astumasta ulkomaisten valtojen palvelukseen. Kärsimys kulutti hänen rohkeutensa. Pitkät jalkamatkat ilman riittävää ravintoa ja alati särkynein toivein turmelivat hänen terveytensä ja masensivat hänen sielunsa. Asteettain hänen köyhyytensä tuli äärimmäiseksi. Monille ihmisille kurjuus on vahvistavana pohjana; toisille se on hävittävä voima, ja kreivi oli näitä ihmisiä. Ajatellessani tuota köyhää tourainelaista aatelismiestä kävelevänä ja nukkuvana Unkarin maanteillä ja jakavana neljänneksen lammasta ruhtinas Esterházy'n paimenten kanssa, joilta kulkuri pyysi leipää, vaikka aatelismies ei olisi tahtonut siihen suostua, ajatellessani, että hän monta monituista kertaa kieltäytyi Ranskan vihollisten tarjoamasta avusta, minä en ole koskaan tuntenut vihaa tuota maanpakolaista kohtaan, en silloinkaan, kun näin hänet voitossaan naurettavana. Herra de Mortsauf'in valkeat hiukset olivat kertoneet minulle hämmästyttävistä suruista, ja minä tunnen liiaksi myötätuntoa maanpakolaisia kohtaan voidakseni heitä tuomita. Ranskalainen ja tourainelainen iloisuus katosi kreivistä. Hän tuli synkäksi, sairaaksi ja hoidettiin hyväntekeväisyydestä jossakin Saksanmaan sairaalassa. Hänen sairautensa oli suolipalteen tulehdusta, sairaus joka usein tuottaa kuoleman, mutta jonka parantaminen tuo mukanaan mielialan muutoksen ja aiheuttaa melkein aina luulotaudin. Hänen rakkaussuhteensa, jotka olivat haudatut hänen sielunsa syvimpään ja joista minä yksin olen päässyt selville, olivat alhaisen luokan rakkautta, joka ei ainoastaan hyökännyt hänen elämäänsä vastaan, vaan turmeli häneltä vielä tulevaisuudenkin. Kaksitoista vuotta kestäneen kurjuuden jälkeen hän käänsi silmänsä Ranskaa kohden, jonne Napoleonin asetus salli hänen palata. Kulkiessaan Rein'in yli huomasi kärsivä jalkamies eräänä kauniina iltana Strassburg'in kellotapulien ja pyörtyi. — "Ranska! Ranska! Minä huusin: Tuolla on Ranska! sanoi hän minulle, kuten lapsi huutaa: Äiti! kun se on loukannut itsensä." Oltuaan rikas ennen syntymistään hän nyt huomasi olevansa köyhä, aiottuna komentamaan rykmenttiä tai hallitsemaan valtiota hän oli vailla valtaa, vailla tulevaisuutta; oltuaan terve ja vankka hän palasi voimattomana ja loppuun kuluneena. Ollen ilman tietoja maassa, jossa ihmiset ja olosuhteet olivat suurentuneet, ehdottomasti vailla mahdollista vaikutusvaltaa hän näki itseltänsä riistetyn kaiken, vieläpä ruumiilliset ja siveelliset voimatkin. Omaisuuden puute teki hänelle hänen nimensä raskaaksi kantaa. Hänen järkähtämättömät mielipiteensä, hänen entisyytensä Condé'n armeijassa, hänen surunsa ja hänen menetetty terveytensä loivat häneen arkatuntoisuuden, joka ei ole paikallaan Ranskassa, tuossa pilkantekijöiden maassa. Puolikuolleena hän saapui Maine'en, jossa ehkä kansalaissodasta aiheutuneen sattuman johdosta vallankumouksen hallitus oli unohtanut myöä erään laajuudeltaan huomattavan maatilan. Hänen vuokraajansa oli sen pidättänyt hänelle siten, että tekeytyi sen omistajaksi. Kun de Lenoncourt'in perhe, joka asui tuota maatilaa lähellä olevassa Givry'n linnassa, kuuli kreivi de Mortsauf'in saapumisesta, meni herttua de Lenoncourt pyytämään häntä asumaan Givry'ssa sen välttämättömän ajan, jonka hän tarvitsi asunnon järjestämiseen. Lenoncourt'ien perhe oli suuresti jalomielinen kreiville, joka useampia kuukausia voimisti itseään täällä ja koetti kätkeä surujaan tämän ensimmäisen levähdyksen aikana. Lenoncourt'it olivat kadottaneet suunnattoman omaisuutensa. Nimensä takia oli herra de Mortsauf sopiva tarjous heidän tyttärelleen. Kaukana siitä, että olisi vastustanut naimisiinmenoa viidenneljättä ikäisen, sairaan ja vanhentuneen miehen kanssa neiti de Lenoncourt näytti siitä tuntevan onnea. Naimisen kautta sai hän oikeuden elää yhdessä tätinsä herttuatar de Verneuil'in, ruhtinas Blamont-Chauvry'n sisaren kanssa, joka oli hänen kasvatusäitinsä.

Bourbon'in herttuattaren läheisenä ystävättärenä rouva de Verneuil kuului erääseen hengelliseen yhdistykseen, jonka sieluna oli herra Saint-Martin, Touraine'ssa syntynyt ja kutsuttu liikanimellä *tuntematon filosofi*. Tämän filosofin oppilaat harjoittivat hyveitä mystillisen illuminismin [mystillisteosofin, vapaamuurarien salamenoja sisältävä hurmahenkinen liike. Suom. muist.] korkeiden mietelmien mukaan. Tämä oppi antaa taivaallisten maailmojen avaimen, selittää olemassaolon

kehityskulkuksi, jossa ihminen käy eteenpäin yleviä tehtäviä kohden, vapauttaa velvollisuuden kiinalaisesta alennustilastaan, sovittaa elämän tuskiin kveekarien muuttumattoman lempeyden ja käskee halveksimaan kärsimyksiä antaen jotain äidillistä tuolle enkelille, jota me kannamme taivaaseen. Se on tulevaisuusvoimaista stoalaisuutta. Toimiva rukous ja puhdas rakkaus ovat alkuaineiksina tuossa uskossa, joka lähtee roomalaisen kirkon katolilaisuudesta palatakseen alkuaikeiden kirkon kristinuskoon. Neiti de Lenoncourt pysyi kuitenkin apostolisen kirkon helmassa, kuten hänen tätinsäkin, joka oli sille aina muuttumattomasti uskollinen. Vallankumousmyrskyjen ankarasti koettelemana herttuatar de Verneuil oli elämänsä viime päivinä saanut hartaan hurskauden sävyn, joka vuodatti hänen rakastetun lapsensa sieluun *taivaallisen rakkauden valoa ja sisäisen ilon öljyä*, käyttäkseni itse Saint-Martin'in sanoja. Kreivitär otti useampia kertoja vastaan tuon rauhan ja hyveellisten tietojen miehen Clochegourde'en tätinsä kuoleman jälkeen, sillä Saint-Martin oli usein käynyt hänen tätinsä luona. Clochegourde'sta käsin Saint-Martin piti huolta viimeisistä kirjoistaan, jotka painettiin Tours'issa Letaurmy'n painossa. Elämän ahdistavia myrskyjä kokeneiden vanhojen naisten viisaudella rouva de Verneuil antoi Clochegourde'n nuorelle rouvalle pystyttääkseen hänelle kodin. Tuolla vanhusten hyvänsävyisyydellä, joka on aina täydellistä, silloin kun he ovat ystävällisiä, herttuatar luovutti kaikki sisarentyttäreilleen, tyytyen siihen huoneeseen, joka oli hänen entisen huoneensa yläpuolella, ja jättäen entisen kreivittärelle. Hänen melkein äkillinen kuolemansa kietoi suruharsoihin tämän avioliiton ilot ja painoi lähtemättömän murheellisuuden sekä Clochegourde'en että nuoren rouvan taikauskoiseen sieluun. Ensimmäiset Touraine'ssa vietetyt päivät olivat kreivittären elämässä ainoa, en sano onnellinen, mutta huoleton aika.

Ulkomailla vietettyjen vaellusvuosien jälkeen herra de Mortsauf, joka oli tyydytetty nähdessään lempeän tulevaisuuden koittavan, tunsikin ikäänkuin sielun toipumista. Hän hengitti tuossa laaksossa kukkivan toivon huumaavia tuoksujia. Pakotettuna ajattelemaan omaisuuttaan hän heittäytyi maanviljelyspuuhiinsa ja sai aluksi kokea jonkun verran iloa; mutta Jacques'in syntyminen oli ukkosenisku, joka hävitti nykyisyyden ja tulevaisuuden: lääkäri tuomitsi äskensyntyneen. Kreivi piti tämän päätöksen huolellisesti salassa äidiltä, sitten hän kysyi neuvoa itseänsä varten ja sai toivottoman vastauksen, jota vahvasti Madeleine syntymisen. Nämä kaksi tapausta, jotka antoivat jonkinlaisen sisäisen varmuuden onnettomalle tuomiolle, lisäsivät siirtolaisen sairaloisuutta. Hänen nimensä oli ainoaaksi sammunut; nuori, puhdas ja moitteeton vaimo oli onnettomana hänen sivullansa, sai kärsiä äitiyden tuskat tuntematta sen iloja; tuo hänen entisen elämänsä *mustamulta*, josta iti uusia kärsimyksiä, laskeutui hänen sydämeensä ja täydensi hänen häviönsä. Kreivitär aavisti menneisyyden nykyisyydestä ja luki tulevaisuuden. Vaikkei mikään ole vaikeampaa kuin tehdä onnelliseksi mies, joka tietää itsensä rikokselliseksi, ryhtyi kreivitär tähän enkelimäiseen yritykseen. Yhdessä päivässä hänestä tuli stoalainen. Laskeuduttuaan syvyyteen, josta hän vielä saattoi nähdä taivaan, hän omistautui yhtä ainoata ihmistä varten sellaiseen lähetystehtävään, jota laupeudensisar harjoittaa kaikkia kohtaan. Sovittaakseen miehensä oman itsensä kanssa, kreivitär antoi hänelle anteeksi sen, mitä hän itse ei antanut itsellensä anteeksi. Kreivistä tuli ahne, hänen vaimonsa suostui olemaan vailla määrättyjä tarpeita; hän pelkäsi tulevansa petetyksi, kuten tekevät kaikki ne, jotka eivät ole tunteneet maailman elämää muutoin kuin saamalla inhoa sitä kohtaan, kreivitär pysyi yksinäisyydessä ja taipui valittamatta hänen epäilyksiinsä. Kreivitär käytti naisen viekkautta saadakseen hänet tahtomaan sitä, mikä oli oikein. Kreivi uskoi siten omistavansa aatteita ja nautti hänen luonansa ylemmyyden iloa, jota hän ei missään muualla olisi saanut. Sitten, pitemmälle avioliiton tietä astuttuaan, kreivitär päätti pysyä ikuisesti Clochegourde'ssa, tuntien kreivissä hysteerillisen sielun, jonka purkaukset saattoivat tuossa juomien ja juorujen maassa vahingoittaa hänen lapsiansa. Myöskään ei kukaan epäillyt herra de Mortsauf'in todellista kykenemättömyyttä, sillä hänen vaimonsa oli koristanut hänen raunionsa paksulla murattiverholla. Kreivin tyytymätön ja vaihteleva luonne kohtasi siis hänen vaimossaan lempeän ja keveän maaperän, johon hän asettui tuntien siinä salaiset surunsa palsamin raikkaudella lievennetyiksi.

Tämä kertomus on yksinkertaisin selostus niistä puheista, joita salainen harmi sai lähtemään herra de Chessel'in suusta. Hänen maailmantuntemuksensa oli antanut hänelle vihiä muutamista Clochegourde'en haudatuista salaisuuksista. Mutta vaikka rouva de Mortsauf ylevällä käytöksellään pettikin maailmaa, ei hän voinut johtaa harhaan rakkauden hienovainuisia aistimia. Kun minä olin pienessä kamarissani, saattoi todellisuuden aavistus minut hypähtelemään vuoteessani. Minä en sietänyt Frapesle'ssa oloa, kun minä voin nähdä hänen huoneensa ikkunat; minä pukeuduin, hiivin hiljaa alas ja tulin erään kiertoportailta varustetun tornin ovesta ulos. Yön viileys rauhoitti jälleen minut. Minä menin Indre'n yli Punaisen myllyn siltaa pitkin ja saavuin ennen mainitussa onnellisessa ruuhessa Clochegourde'n edustalle. Linnassa loisti tuli viimeisestä Azay'hen päin olevasta ikkunasta. Vanhat mietelmäni valtasivat minut, mutta leppoisina, rakkausöiden sävel virtojen ja vesien satakielen yksisävelisen laulun sekoittamina. Minussa heräsi aatteita, jotka liukuivat kuin aaveet, kohottaen pois harsot, jotka tähän asti olivat peittäneet kaunista tulevaisuuttani. Sielu ja aistimet olivat yhtä paljon ihastuksen vallassa. Millä kiihkeydellä taivaani kohosivatkaan aina hänen luokseen asti? Kuinka monasti minä kertasinkaan mielettömän tavoin loppusäettä: Tuleeko hän omakseni? Jos edellisinä päivinä maailman kaikkeus oli laajentunut minulle, sai se yhdessä ainoassa yössä keskipisteen. Kreivittäreen kiintyivät minun tahtoni ja kunnianhimoni, minä toivoin olevani hänelle kaikki kaikessa,

uudistaakseni ja täyttääkseni hänen särkyneen sydämensä. Se oli kaunis yö, jonka minä vietin hänen ikkunansa alla keskellä myllyjen sulkuluukkuihin syöksevien vesien kohinaa, jota katkaisi Saché'n tornikellon tuntilyönnit. Tänä valoa kylpevänä yönä, jolloin tuo tähtikukka kirkasti minun elämäni, minä kihlasin hänelle sieluni tuolla köyhän kastilialais-ritarin uskolla, jota me pilkkaamme Cervantes'issa ja jolla me alamme rakkauden. Ensimmäisen valon sarastaessa taivaalla, ensimmäisen linnun laulaessa minä riensin Frapesle'n puistoon. Kukaan maaseutulaisista ei ollut minua nähnyt, ei kukaan epäillyt minun keppostani ja minä nukuin aina siihen asti, jolloin kello ilmoitti aamiaisaikaa. Huolimatta kuumuudesta laskeuduin minä aamiaisen jälkeen niitylle mennäkseni jälleen katsomaan Indre'a ja sen saaria, laaksoa ja sen rinteitä, joiden intohimoiseksi ihailijaksi minä näytin tulleen. Mutta rientäen nopeudella, joka veti vertoja kiitävän hevosen vauhdille, minä jälleen löysin veneeni, pajuni ja Clochegourde'n. Kaikki oli siellä hiljaista ja värähtelevää, kuten päiväsydän maaseudulla on. Lehdet kuvastuivat tarkkapiirteisinä taivaan sineä vasten; hyönteiset, jotka elävät valosta, vihreät sudenkorennot, espanjankärpäset lensivät saarnimetsikköihin ja ruusupensaisiinsa. Karjalaumat märehivät siimeksessä, viinitarhojen punaamat maat hehkuivat, ja tarhakäärmeet kiemurtelivat mäenrinteillä. Mikä muutos tuossa maisemassa, niin raikkaassa ja niin viehkeässä, ennen levolle menoani. Äkkiä minä hyppäsin veneestä ja läksin kiipeämään tietä pitkin sivuuttaakseni Clochegourde'n, josta minä luulin nähneeni kreivin lähtevän ulos. Enkä pettynytäkään, hän meni pitkin niittyä ja käytti epäilemättä hyväkseen porttia, joka johti joen rantaa noudattavalle Azay'n tielle.

— Kuinka voitte tänä aamuna, herra kreivi? Hän katsahti minuun onnellisen näköisenä, hän ei usein kuullut nimitettävän itseään sillä tavoin.

— Hyvin, sanoi hän; mutta tähän todella rakastatte maaseutua kävellessänne tällaisessa kuumuudessa?

— Onhan minut lähetetty tänne saadakseni oleskella ulkoilmassa.

— Aivan niin! Tahdotteko tulla katsomaan rukiini leikkuuta?

— Hyvin mielelläni, sanoin minä hänelle. Tunnustan teille, että olen uskomattoman tietämätön. Minä en erota ruista vehnästä enkä poppelia haapapuusta; en tiedä mitään viljelyksistä enkä maan eri käyttämistavoista.

— Siispä tulkaa! sanoi hän iloisesti lähtien kulkemaan. Käykää sisälle pienestä portista tuolla ylhäällä.

Hän nousi pitkin niityn sisäpuolta ja minä sen ulkopuolta.

— Te ette tule oppimaan mitään herra de Chessel'in luona, sanoi hän minulle, herra de Chessel on aivan liian suuri herra pitääkseen huolta muusta kuin pehtorinsa esittämistä laskuista.

Hän näytti minulle sitten pihansa, rakennuksensa, huvipuutarhansa, hedelmä- ja vihannestarhansa. Lopuksi hän vei minut tuolle jaappanilaisia kiiltoipuita ja akaasioita kasvavalle tielle, jota joki reunusti. Sen toisessa päässä minä huomasin eräällä penkillä rouva de Mortsauf'in kahden lapsensa kanssa. Nainen on hyvin kaunis tuollaisen hienon, värisevän ja siropiirteisen lehdistön alla. Hämmästyneenä luultavasti minun lapsellisesta innostani, hän pysyi alallaan tietäen hyvin, että tulimme hänen luoksensa. Kreivi saattoi minut ihailemaan laakson näköalaa, mikä täältäkäsin oli aivan erilainen kuin ylängöiltä, joita olimme kulkeneet. Täällä te olisitte sanonut näkeväne pienen palasen Sveitsiä. Ruohotasanko, jota Indre'n virtaavat purot halkoivat, paljastui kaikessa pituudessaan ja katosi etäisiin sumuihin. Montbazon'in puolelta silmä näki suunnattoman vehreän lakeuden ja kaikilta muilta tahoilta sulki näköpiirin kukkulat, puistikot ja kalliot. Me pitensimme askeleitamme mennäksemme tervehtimään rouva de Mortsauf'ia, joka antoi äkkiä pudota kirjan, josta Madeleine luki, ja otti polvilleen Jacques'in. Pikku poikaa kouristi yskänpuuska.

— Mitä nyt! mikä hänellä on? huudahti kreivi kalveten.

— Hänen kurkkuansa ahdistaa, vastasi äiti, joka ei näyttänyt minua huomaavan, ei se ole mitään.

Kreivitär piti lasta samalla kertaa sekä päästä että hartioista, ja hänen silmistänsä läksi kaksi sädettä, jotka vuodattivat elämää tuohon heikkoon olentoparkaun.

— Sinä olet aivan äärimmäisen varomaton, jatkoi kreivi närkästyneenä. Sinä annat hänet alltiiksi joen kylmälle ja annat hänen istua kivipenkillä!

— Mutta, isä, penkkihän ihan polttaa, huudahti Madeleine.

— Ne tukehtuvat tuolla ylhäällä, sanoi kreivitär.

— Naiset tahtovat aina olla oikeassa! sanoi kreivi katsahtaen minuun.

Välttääkseni katseellani joko hyväksymästä tai epäämästä minä tarkastelin Jacques'ia, joka valitteli kipeää kurkkuaan ja jota hänen äitinsä läksi kantamaan pois. Ennenkun hän jätti meidät, saattoi hän kuulla miehensä äänen.

— Kun on tehnyt noin heikkoja lapsia, pitäisi myöskin osata heitä hoitaa! sanoi kreivi.

Nämä sanat olivat syvästi vääriä, mutta hänen itserakkautensa yllytti hänet julistamaan syyttömäksi itsensä hänen vaimonsa kustannuksella. Kreivitär kiirehti nousten porraskäytäviä ja penkereitä myöten. Minä näin hänen katoavan lasiovesta. Herra de Mortsauf oli istunut penkille, pää painuksissa, mietiskellen. Asemani tuli sietämättömäksi, hän ei katsonut minuun eikä puhunut minulle. Sain sanoa hyvästit tälle kävelyretkelle, jolla minä toivoin hyvin pääseväni hänen suosionsa. En muista elämässäni viettäneeni hirvittävämpää neljännestuntia kuin tämä oli. Suuria hikikarpaloita kihosi minusta kysyessäni itseltäni: Pitääkö minun lähteä vai jäädä? Kuinka paljon surullisia ajatuksia nousikaan hänen mieleensä, koska hän unohti mennä tiedustelemaan, kuinka Jacques jaksoi! Äkkiä hän nousi ylös ja tuli luokseni. Me käännyimme takaisin katsellaksemme hymyilevää laaksoa.

— Siirrämme toiseen päivään kävelyretkemme, herra kreivi, sanoin minä hänelle silloin vienosti.

— Menkäämme, vastasi hän. Minä olen onnettomasti tottunut näkemään usein samallaisia kohtauksia, minä, joka huoletta antaisin oman elämäni säilyttääkseni lapseni elämän.

— Jacques voi paremmin, hän nukkuu, ystäväni, sanoi kultainen ääni. Rouva de Mortsauf näyttäytyi akka käyttävän päässä. Hän saapui ilman vihaa, ilman katkeruutta ja tervehti minua.

— Näen ilokseni, sanoi hän minulle, että pidätte Clochegourde'sta.

— Tahdotko, rakkaani, että nousen hevosen selkään ja menen hakemaan herra Deslandes'ia? sanoi kreivi hänelle osoittaen halua hyvittää vääryytensä.

— Älä hätäile ollenkaan, sanoi kreivitär, Jacques ei ole nukkunut viime yönä, siinä kaikki. Tuo lapsi on hyvin hermostunut, hän on nähnyt pahaa unta ja minä olen koko ajan saanut kertoa hänelle tarinoita saadakseni hänet nukkumaan. Hänen yskänsä on puhtaasti hermostosta johtuvaa, tyyntäytin sen yhdellä kumipastillilla ja hän vaipui heti uneen.

— Vaimo parka! sanoi kreivi ottaen hänen kätensä omiinsa ja luoden häneen kostean katseen, en tiennyt siitä mitään.

— Miksi sinä olet levoton turhan päiten? mene katsomaan rukiinleikkuuta. Tiedäthän sinä, että ellet ole siellä, antavat arentimiehet vieraiden tähkänpoimijain tulla vainiolle, ennenkun lyhteet ovat korjatut.

— Minä saan siellä ensimmäisen maanviljelys-oppini, rouva, sanoin minä hänelle.

— Te olette hyvässä koulussa, vastasi hän, osoittaen kreiviä, jonka huulet vetäytyivät kokoon ilmaisemaan tuota tyytyväisyyden hymyä, jota tuttavallisesti nimitetään suun mutistamiseksi.

Vasta kaksi kuukautta jälkeenpäin minä sain tietää, että kreivitär oli viettänyt tuon yön hirveissä tuskissa, hän oli pelännyt, että hänen pojallansa oli kuristustauti. Ja minä, minä olin tuossa venheessä, jota rakkauden ajatukset vienosti keinuttivat, kuvitellen että hän ikkunastaan näki minun jumaloivan tuon kynttilän loistetta, joka silloin valaisi hänen kuolettavien levottomuuksien vaivaamaa otsaansa. Kuristustauti liikkui Tours'issa ja teki siellä kauheata hävitystä. Kun me olimme portilla, sanoi kreivi minulle liikutetulla äänellä: — Rouva de Mortsauf on enkeli! Tämä sana horjutti minua. En tuntenut vielä kuin pintapuolisesti tuota perhettä ja tuo niin luonnollinen tunnonvaiva, joka valtaa nuoren sielun tällaisessa tapauksessa, huusi minulle: "Millä oikeudella sinä häiritset tätä syvää rauhaa?"

Onnellisena saadessaan kuulijakseen nuoren miehen, josta hän helposti voi saada voittoja, kreivi ilmaisi minulle tulevaisuuden, jota Bourbon'ien paluu valmisti Ranskalle. Meillä oli häilyvä keskustelu, jossa minä sain kuulla todellisia lapsellisuuksia, jotka minua oudosti hämmästyttivät. Selvät tosiasiat olivat hänelle tuntemattomia. Hän pelkäsi ihmisiä, jotka paljon tietävät, hän kielsi kaiken etevämmyyden; hän pilkkasi, ehkäpä syystä, edistystä; sanalla sanoen minä opin tuntemaan, että hänessä oli suuri määrä arkoja hermoja, jotka loukkaamisen välttämiseksi vaativat niin suurta varovaisuutta, että keskustelun jatko antoi minulle ajatuksen vaivaa. Kun minä olin niin sanoakseni koetellut hänen puutteellisuksiensa valtasuonta, sopeuduin minä niihin yhtä suurella taitavuudella, kuin millä kreivitär häntä hyväili. Jonakin toisena elämäni ajanjaksona minä olisin hänet epäilemättä musertanut, mutta arkana, kuten lapsi, uskoen, etten mitään tiennyt tai että kypsyneet miehet tiesivät kaiken, minä ällistelin ihmeitä, joita tuo sitkeä maanviljelijä oli saanut Clochegourde'ssa aikaan. Minä kuuntelin ihailulla hänen suunnitelmiansa. Sanalla sanoen, vastentahtoisella imartelulla, joka minulle hankki vanhan aatelismiehen suosion, minä kadehdin tuota kaunista maata ja sen asemaa. Minä asetin

tuon maallisen paratiisin paljon yläpuolelle Frapesle'a.

— Frapesle, sanoin minä hänelle, on raskas hopeateos, mutta Clochegourde on kallisarvoisten kivien lipas!

Lause, jota hän sittemmin usein kertasi mainiten lähteen.

— Niin, ennenkun me sinne tulimme, oli se hävityksen paikka, sanoi hän.

Minä olin pelkkänä korvana, kun hän puhui minulle kylvöistään ja taimitarhoistaan. Minä, joka olin perehtymätön maatalouteen latelin hänelle kysymyksiä hinnoista, viljelyskeinoista ja hän näytti onnelliselta saadessaan minulle opettaa niin paljon yksityisseikkoja.

— Mitä teille sitten opetetaan? kysyi hän minulta hämmästyneenä.

Jo tuona ensimmäisenä päivänä kreivi sanoi sisäänastuessaan vaimolleen: — Herra Felix on ihastuttava nuori mies.

Illalla minä kirjoitin äidilleni pyytäen häntä lähettämään minulle puku- ja liinavaatteita ja ilmoittaen hänelle, että jän Frapesle'en. Minä en tiennyt suuresta vallankumouksesta, joka täydentyi silloin ja ymmärtämättä mikä vaikutus sillä oli oleva minun kohtalooni, minä uskoin palaavani Pariisiin täydentämään lakiopintojani. Opisto alotti toimintansa vasta marraskuun ensi päivinä; minulla oli siis kaksi ja puoli kuukautta edessäni.

Oloni ensi aikoina minä koetin turhaan liittyä kreiviin. Tuo aika oli täynnä repiviä vaikutuksia. Minä havaitsin tuossa miehessä aiheetonta äkäpäisyyttä ja toivottoman tapauksen sattua äkkipikaista toimintaa. Kumpainenkin seikka pelästytti minua. Hänessä saattoi äkkiä tulla näkyviin Condén armeijassa niin arvossa pidetty aatelismies, muutamia noita tahdonilmausten salamia, jotka voivat vakavien olosuhteitten vallitessa pommin tavalla lävistää politiikan ja jotka suoruuden tai rohkeuden uhmailulla tekevät aateliskartanoonsa suljetusta miehestä elbalaisen, Bonchamp'in tai Charette'n. Muutamat mielipiteenilmaisut saivat hänen nenänsä nyrpistymään, hänen otsansa säihkyi ja hänen silmistänsä sinkosi nopeasti sammuvia salamoita. Minä pelkäsin, että jos herra de Mortsauf yllättäisi silmiäni kielen, hän tappaisi minut siekailematta. Tuona aikana minä olin yksinomaisesti hellämielinen. Tahto, joka niin ihmeellisesti muuttaa ihmiset, alkoi minussa vasta orastaa. Yltiömäiset toiveeni synnyttivät minussa tunteellisuuden rajuja väristyksiä, jotka muistuttavat pelon puistatuksia. Taistelu ei minua värissyttänyt, mutta en tahtonut kadottaa elämää maistamatta vastatun rakkauden onnea. Vaikeudet ja toiveeni suurenvivat rinnakkain. Mitenkä puhuisin tunteistani? Minut oli vallannut liikuttava neuvottomuus. Minä odotin sattumaa, tein huomioita, minä seurustelin tavallisesti lasten kanssa ja kiinnytin heidät itseeni, minä koetin perehtyä talon asioihin. Huomaamattomasti kreivi hillitsi itseänsä vähemmän minun seurassani. Minä opin siten tuntemaan nuo äkilliset mielialan muutokset, nuo syvät, aiheettomat surumielisyydet, äkilliset kuohahdukset, tylyt ja katkerat valitukset, vihamielisen kylmyyden, tukahutetun hulluuden puuskat, lapsen huokaukset, epätoivoisen miehen huudot, odottamattomat kiukustumiset. Moraalinen luonto eroaa fyysillisestä luonnosta siinä, että moraalissa ei ole mikään itsenäistä: vaikutusten voimakkuus riippuu luonteen laajuudesta tai aatteista, joita me ryhmitämme jonkun teon ympärille. Oloni Clochegourde'ssa, elämäni tulevaisuus riippui tuosta oikullisesta tahdosta. En voi ilmaista teille mikä tuska pusersi minun sieluani, joka silloin vielä yhtä helposti sekä laajentui että supistui, kun minä sisäänastuessani sanoin itselleni: Miten ottaa hän minut vastaan? Mikä sydämen ahdistus minua raastoi silloin, kun myrskypilvet äkkiä kokoontuivat hänen lumiotsalleen! Se oli yhtämittaista vahdilla-oloa. Minä jouduin siis tuon miehen yksinvaltiuden alaiseksi. Omat tuskani antoivat minulle aavistuksen rouva de Mortsauf'in kärsimyksistä. Me aloimme vaihtaa ymmärtäviä katseita, kyneleeni vuotivat välistä, kun hän pidätti omiansa. Kreivitär ja minä, me koettelimme siten suruilla toisiamme. Kuinka paljon salaisuuksia minulle selvenikään noina neljänäkymmenenä ensimmäisenä päivänä, jotka olivat täynnä todellisia katkeruuksia, hiljaisia iloja, milloin painuvia, milloin pinnalle kohoavia toiveita! Eräänä päivänä minä tapasin hänet uskonnollisissa mietteissä katsomassa auringon laskua, joka punasi niin viehättävästi huippuja ja saattoi laakson näyttämään vuoteen kaltaiselta. Oli mahdotonta olla kuulematta tuota ikuista laulujen laulun säveltä, jolla luonto kutsuu olentonsa rakkauteen. Saavuttiko nuori tyttö jälleen paenneet harhakuvansa? Kärsikö nainen jostakin salaisesta vertaamisesta? Minä luulin näkeväni hänen asennossaan hyljätyn yksinäisyyttä, joka oli edullista ensi tunnustukselle, ja sanoin hänelle:

— Teillä on vaikeita päiviä!

— Olette lukenut minun sielustani, sanoi hän minulle, mutta miten?

— Meillä on niin monta yhteistä kohtaa! vastasin minä. Kuulummehan me tuohon pieneen ryhmään olentoja, jotka ovat etuoikeutettuja surun ja ilon puolesta, joiden tunteelliset osat värisevät kaikki yhteen ääneen synnyttäen suuria sisäisiä kaikuja ja joiden hermosto on pysyvässä sopusoinnussa

asioiden alkusyyyn kanssa. Asettakaa tuollaiset henkilöt paikkaan, missä kaikki on epäsoinnussa, ja he kärsivät hirvittävästi, kuten heidän ilonsakin kohoaa aina innostukseen asti, kun he kohtaavat aatteita, vaikutuksia tai olentoja, jotka heille ovat myötätuntoisia. Mutta meitä on olemassa kolmaskin laji, joiden onnettomuuksia eivät tunne muut kuin sielut, joita vaivaa sama sairaus. Heidän kesken vallitsee veljellinen ymmärtämys. Voi sattua, ettei meissä ole pyrkimystä hyvään eikä pahaan. On kuin heikentyvät ja paisuvat urut täyttäisivät silloin meidän tyhjän sielumme, sytyttäisivät intohimon ilman päämäärää, soisivat säveleitä muodostamatta sävelmää, löisivät korkoja, jotka häipyvät äänettömyyteen. Sen on jonkinlainen tyhjiyden hyödyttömyyttä vastaan nousseen sielun hirvittävä vastalause; kuolettava leikki, jossa meidän voimamme kuuluu kokonaan loppuun ilman ravintoa, kuten veri vuotaa tuntemattomasta haavasta. Tunteellisuus pursuaa hyökylaineissa, se tuottaa hirveän uupumuksen ja sanomattoman melankolian, jolle rippituolilla ei ole korvia. Olenko ilmaissut meidän yhteiset surumme? Hän vapisi ja yhä katsellen auringon laskua vastasi:

— Kuinka te niin nuorena tiedätte nämä asiat? Oletteko ollut siis nainen?

— Ah! vastasin minä liikutetulla äänellä, lapsuuteni on ollut kuin pitkälistä sairautta.

— Kuulen Madeleineen yskivän, sanoi hän minulle, jättäen minut hätäillen.

Kreivitär näki minun usein tulevan luoksensa olematta siitä loukkaantunut, kahdesta syystä. Ensiksikin hän oli puhdas kuin lapsi, eikä hänen ajatuksensa horjahtanut minnekään harhateille, toiseksi minä huvinin kreiviä, minä olin ravintoa tuolle kynnettömälle ja harjattomalle leijonalle. Lopultakin minä olin keksinyt saapumisen syyn, joka näytti kaikista pätevältä. En osannut pelata lautapeliä, herra de Mortsauf tarjoutui opettamaan sitä minulle ja minä suostuin. Hetkellä, jolloin me teimme sopimuksen, kreivitär ei voinut olla lähettämättä minulle säälön katsetta, joka tahtoi sanoa: "Mutta tähän heittäydyste suden kitaan!" Minä en aluksi ymmärtänyt siitä mitään, vasta kolmantena päivänä minä tiesin, mihin olin sitoutunut. Kärsivällisyyteni, jota ei mikään väsyttänyt, tuo lapsuuteni hedelmä, kypsyi tänä koettelemusten aikana. Kreivi tunsu nautintoa saadessaan heittäytyä purevaan ivailuun, kun minä en sovittanut käytäntöön periaatetta tai sääntöä, jonka hän oli minulle selittänyt. Jos minä mietin, valitti hän pelin hitautta, jos minä pelasin nopeasti, kiukustui hän ahtaalle joutumisestaan, jos minä tein virheitä, sanoi hän niitä hyväkseen käyttäen, että hutiloit liaksi. Se oli opettajatyraniiutta, patukkaitsevaltiutta, josta minä en voi antaa teille käsitystä muutoin kuin vertaamalla itseäni Epikteteeseen [stoalainen filosofi, eli vv. 50-120 j.kr.], joka on joutunut pahanilkisen lapsen valtaan. Kun me pelasimme rahasta, synnyttivät hänen alituiset voittonsa hänessä kunniaa, halpamaista iloa. Yksi ainoa hänen vaimonsa sana korvasi minulle kaiken ja palautti kreivin nopeasti kohteliaisuuden ja säädyllisyyden tuntuun. Pian vajosin minä odottamattoman vaivan liekkeihin. Tuo peli vei kaikki minun rahani. Vaikka kreivi pysyi alati vaimonsa ja minun välillä aina siihen asti, jolloin minä heidät jätin, joskus hyvinkin myöhään, toivoin minä yhä löytäväni hetken, jolloin minä olisin voinut puikahtaa hänen sydämeensä. Mutta saavuttaakseni tuon hetken, jota minä odotin metsästäjän tuskaisella kärsivällisyydellä, täytyi minun jatkaa noita kiusallisia pelejä, jotka yhtämittaa repivät minun sieluani ja kuluttivat kaikki rahani. Kuinka monta kertaa me jo olimme ääneti katselleet auringon valovaikutuksia ruohoaavikkoon, pilviä harmaalla taivaalla, utuisia kukkuloita tai joen pinnalla hopeana helmeilevää kuunvaloa sanomatta toisillemme muuta kuin: — Yö on kaunis!

— Yö on nainen, rouva.

— Mikä rauhallisuus!

— Niin, täällä ei voi tuntea itseään täysin onnettomaksi.

Vastaukseksi tähän hän palasi kirjailutyönsä ääreen. Minä olin lopettanut kuulemalla hänen sisimmästään levotonta liikettä, jonka aiheutti esille pyrkivä tunneliikutus. Rahattomana sain minä sanoa hyvästit iltavierailuille. Kirjoitin äidilleni ja pyysin hänen lähettämään minulle. Äitini nuhteli minua eikä antanut mitään kahdeksaan päivään. Keneltä saatoin siis pyytää? Ja kysymyksessä oli elämäni! Minä tunsin siten ensimmäisen suuren onneni ääressä samoja kärsimyksiä, jotka olivat minua ahdistaneet kaikkialla. Pariisissa, opistossa ja koulukodissa minä olin päässyt siitä mietiskelevällä kieltäytymisellä, minun onnettomuuteni oli ollut negatiivista; Frapesle'ssa se tuli aktiiviseksi. Minä tunsin silloin varkauden halua, minä uneksinkin rikoksia, minulla oli hirvittäviä kiusauksia, jotka murtaivat sielun ja jotka meidän täytyy tukahuttaa, jos mielimme oman arvomme säilyttää. Muistot katkerista mietiskelyistä, tuskista, joita äitini säästäväisyys minulle tuotti, ovat synnyttäneet minussa nuorta väkeä kohtaan niiden pyhän laupeuden, jotka lankeamatta ovat saapuneet kuilun reunalle ikäänkuin mitatakseen sen syvyyttä. Vaikka kynnelten ruokkima rehellisyyteni voimistui noina hetkinä, jolloin elämä avautuu ja paljastaa vuoteensa hedelmättömän pohjasoran, olen joka kerta, kun pelottava inhimillinen oikeus kohottaa miekkansa jonkun ihmisen kaulan yli, itselleni sanonut: Rikoslain ovat tehneet ihmiset, jotka eivät tunne onnettomuutta. Tässä äärimmäisessä hädässäni minä löysin herra de Chessel'in kirjastosta lautapeliä käsittelevän kirjan ja tutkin sitä. Isäntäni suostui kernaasti antamaan minulle muutamia opetustunteja; vähemmän kovakouraisesti pideltynä minä saatoin edistyä, sovelluttaa

sääntöjä ja laskuja, jotka minä opin ulkoa. Vähässä ajassa minä kykenin lannistamaan mestarini. Mutta kun minä voitin hänet, tuli hänen mielialansa sietämättömäksi; hänen silmänsä säihkyivät kuin tiikerin, hänen kasvonsa vetäytyivät kokoon, hänen kulmakarvansa liikkuvat tavalla, jota en ole kenessäkään huomannut. Hänen valituksensa olivat hemmotellun lapsen valituksia. Välistä hän heitti nopat, polki raivoissaan jalkaansa, puri arpamaljaansa ja lausui minulle loukkaavia sanoja. Näillä väkivaltaisuuksilla oli rajansa. Kun minä olin saanut pelin haltuuni, ohjasin minä taistelua mieleni mukaan. Minä järjestin niin, että lopussa peli kävi jokseenkin tasan, antaen hänen voittaa pelin ensiosassa ja palauttaen tasapainon toisessa osassa. Maailman loppu olisi vähemmän hämmästyttänyt kreiviä kuin hänen oppilaansa äkillinen etevämyys, syytä siihen hän ei saanut koskaan tietää. Peliemme pysyvä loppuratkaisu oli hänen mielellensä uutta ravintoa.

— Varmaankin, sanoi hän, minun pää parkani väsy. Te voitatte aina pelin lopussa, silloin kun minulta ovat kaikki keinot kadonneet.

Kreivitär, joka ymmärsi pelin, huomasi minun menettelytapani jo ensimmäisellä kerralla ja aavisti siinä suuria kiintymyksen osoituksia. Noita yksityiskohtia eivät voi arvostella muut, kuin ne, joille lautapelin hirvittävät vaikeudet ovat tunnettuja. Mitä kaikkea ilmaisikaan tuollainen pikku seikka! Mutta rakkaus, kuten Bossuet'n Jumala, asettaa rikkaimpienkin voittojen yläpuolelle köyhälle tarjotun vesilasin, tunteettomana kaatuvan sotamiehen ponnistuksen. Kreivitär soi minulle yhden noita mykkiä kiitoksia, jotka murtavat nuoren sydämen: hän loi minuun katseen, jolla hän silmäili lapsiaan. Tuosta onnellisesta illasta alkaen hän katsoi aina minuun puhuessaan minulle. En osaisi selittää minkä tilan vallassa minä olin poismenessäni. Minun sieluni oli niellyt ruumiini, minä en painanut, minä en kävellyt ollenkaan, minä lensin. Minä tunsin itsessäni tuon katseen, hän oli peittänyt minut valkeudella, kuten hänen lähtiessään lausumansa: *hyvästi herra!* sai minun sielussani kaikumaan sointuja, joita pääsiäishymni *O filii, o filiae!* sisältää. Minä synnyin uuteen elämään. Minä olin siis jotain hänelle! Minä nukuin purppurakehtoon. Liekkejä kulki minun suljettujen silmiäni edessä ajaen toisiansa takaa pimeyksissä, kuten nuo kauniit tulikiemurat, jotka peräkkäin juoksevat poltetun paperin tuhkassa. Unissani hänen ääneensä tuli jotain värähtelevää, se ympäröi minut tuoksujen ja valon kehällä, sävelmällä, joka hellästi kosketti minun mieltäni. Seuraavana päivänä hänen vastaanottonsa ilmaisi minun unelmani oikeutetuiksi, ja siitä lähtien minä olin osallinen hänen äänensä salaisuuksiin. Päivällisen jälkeen me kävelimme ylängöillä ja menimme nummelle, jossa ei mitään voinut kasvaa; maa oli kivinen, kuiva ja hedelmätön. Siellä oli kuitenkin muutamia tammia ja pensaita, mutta ruohon asemesta vaalea, käpristynyt sammalmatto, jota laskevan auringon säteet punasivat ja jolla jalat luisuivat. Minä pidin Madeleineä kädestä, tukeakseni häntä, ja rouva de Mortsauf antoi kätensä Jacques'ille. Kreivi, joka kävi edellä, kääntyi, iski kepillään maata ja sanoi minulle hirvittävällä korostuksella: — Tällainen on minun elämäni! Ennenkun opin teidät tuntemaan, jatkoi hän, luoden anteeksipyyttävän katseen vaimoonsa. Hyvitys oli liian myöhäinen, kreivitär oli tullut kalpeaksi. Kuka nainen ei olisi horjunut, kuten hän, saadessaan tuollaisen iskun?

— Mikä viehättävä tuoksu täällä on ja miten kauniita valovaikutuksia! huudahdin minä. Tahtoisin mielelläni omistaa tämän nummen, tutkiessani minä löytäisin sieltä ehkä aarteita, mutta varmin rikkaus olisi teidän naapuruutenne. Kukapa ei maksaisi paljon tästä silmälle niin sopusointuisesta näöstä ja tuosta kiemurtelevasta joesta, jossa sielu kylpee saarnien ja leppien keskellä. Katsokaa, kuinka erilainen maku on! Teille tämä maankohta on nummi; minulle se on paratiisi.

Kreivitär kiitti minua katseella.

— Mikä tunneihminen te olette! sanoi kreivi katkeralla sävyllä, tämä ei ole oikea paikka teidän nimeänne kantavan miehen elämälle. Sitten hän keskeytti ja sanoi: — kuuletteko Azay'n kelloja? Minä kuulen varmasti kellonsoittoa.

Rouva de Mortsauf katsoi minuun pelästyneenä, Madeleine puristi kättäni.

— Tahdotteko, että menemme pelaamaan erän lautapeliä? sanoin minä hänelle, nappien melu estää teitä kuulemasta kellojen ääntä.

Me palasimme Clochegourde'en, matkalla ei paljoa puhuttu. Kun olimme salissa, valtasi meidät kaikki jokin määrittelemätön epävarmuus. Kreivi heittäytyi nojatuoliin ja vaipui mietiskelyyn, jota hänen vaimonsa piti silmällä. Hän tunsu sairauden merkit ja huomasi ennakolta kohtauksen tulon. Minä vaikenin, kuten hän. Koska hän ei pyytänyt minua menemään pois, luuli hän mahdollisesti, että lautapeli virkistäisi kreiviä ja hävittäisi tuon hermoherkkyuden, jonka puuskat olivat kreivittärelle niin kuolettavia. Ei mikään ollut vaikeampaa kuin saada kreivi ryhtymään ehdotettuun lautapeliin, johon hän kuitenkin aina tunsu suurta halua. Häntä piti pyytää ja taivutella kuin pientä sievistelevää naista, häntä piti pakottaa, jottei näyttäisi siltä, kuin tehtäisiin hänen mieliksensä, mahdollisesti sentähden, että asia oli juuri niin. Jos minä mieltäkiinnittävän keskustelun aikana hetkeksi unohdin nöyrän asemäni, tuli hän nyrpeäksi, tylyksi, loukkaavaksi ja suuttui keskustelusta, vastustaen kaikkea. Hänen huonon tuulensa varottamana minä ehdotin hänelle yhtä pelierää; silloin hän teki verukkeita: — Ensiksikin oli liian

myöhä, sanoi hän, toiseksi minä en muka pelistä välittänyt. Sanalla sanoen hillitöntä teeskentelyä, kuten naisilla, jotka lopettavat jättämällä teidät epätietoiseksi todellisista toiveistaan. Minä nöyryytin itseäni, minä rukoilin häntä pitämään minussa vireillä taitoa, joka harjoituksen puutteessa niin helposti unohtuu. Tällä kertaa minä tarvitsin hurjaa iloisuutta saadakseni hänet suostumaan peliin. Hän valitti hajamielisyyttään, joka esti häntä tekemästä laskuja, hänen päätänsä puristi kuin pihdeissä, hän kuuli vihellyksiä, hän tukahutti ja päästi syviä huokauksia. Lopulta hän suostui istumaan pöydän ääreen. Rouva de Mortsauf jätti meidät mennäkseen asettamaan lapset levolle ja lukemaan iltarukouksen talonväelle. Niin kauan kuin hän oli poissa, kävi kaikki hyvin. Minä järjestin niin, että herra de Mortsauf voitti, ja hänen onnensa teki hänet äkkiä iloiseksi. Äkillinen siirtyminen surumielisyydestä, joka aiheutti hänelle synkkiä aavistuksia, tuohon juopuneen miehen iloon, tuohon hulluun ja melkein järjettömään nauruun, teki minut levottomaksi ja värisytti minua. En ollut koskaan nähnyt hänen ilmaisevan niin peittelemättömästi puuskaansa. Meidän läheinen ystävyyskunta oli kantanut hedelmiä, hän ei enää kursaillut minun kanssani. Joka päivä hän koetti kietoa minua valtansa alle ja tehdä minut yhä uudelleen mielialojensa uhriksi. Näyttää todellakin siltä, että moraaliset sairaudet ovat olentoja, joilla on omat halunsa ja vaistonsa ja jotka tahtovat lisätä valtakuntansa alaa, kuten maanomistaja tiluksiansa. Kreivitär tuli alas ja istuutui lautapelin ääreen saadakseen enemmän valoa käsityölleen, mutta hän ryhtyi työhön huonosti salatun pelon vallassa. Turmiollinen heitto, jota minä en voinut estää, muutti kreivin kasvot: hän tuli iloisesta synkäksi, purppuranpunaisesta keltaiseksi, hänen silmänsä pyörivät. Sitten tapahtui uusi onnettomuus, jota minä en voinut edeltäkäsini nähdä enkä torjua. Herra de Mortsauf aiheutti itse itsellensä musertavan napanheiton, joka ratkaisi hänen häviönsä. Hetikohta hän nousi ylös, heitti minua pelipöydällä, viskasi lampun maahan, iski nyrkillään pöytään ja syöksyi salin läpi — en voi sanoa, että hän kulki. Siitä loukkausten, kirousten, huudahdusten ja sekavien lauseiden tulvasta, mikä tuli hänen suustaan, olisi voinut luulla että olin henkiorjana jossakin keskiaikaisessa maakartanossa. Mitä oli minun tehtävä.

— Menkää puutarhaan, sanoi kreivitär minulle, puristaen kättäni.

Minä menin ulos kreivin huomaamatta katoamistani. Terassilta, jonne minä hitain askelin olin siirtynyt, minä kuulin hänen meluavan äänensä ja nuo huokaukset, jotka tulivat hänen kamaristaan, ruokasalin viereisestä huoneesta. Myrskyn lävitse minä kuulin myöskin enkelin äänen, joka aika ajoittain kohosi kuin satakielen laulu rankkasateen lakattua. Minä kävelin akaasioiden alla mitä ihanimpana loppuelokuun yönä odottaen, että kreivitär liittyisi seuraani. Hän oli tuleva, joku hänen liikkeensä oli sen minulle luvannut. Jo muutamia päiviä häilyi meidän välillämme selvitys. Näytti siltä, että sen täytyi puhjeta ensimmäisestä sanasta, joka saattoi sielujemme liian täyden lähteen kuohumaan. Mikä häveliäisyys viivytti meidän täydellisen ymmärtämyksemme hetkeä? Luultavasti hän rakasti yhtä paljon kuin minäkin tuota pelon tunnetta muistuttavaa värisemistä, joka tappaa tunteellisuuden noina hetkinä, jolloin hillitään elämää, kun se on ylitse vuotamaisillaan, jolloin epäröidään paljastaa sisimpänsä, totellen tuota kainoutta, joka vallitsee nuorena neitsyessä, ennenkun hän näyttäytyy rakastetulle puolisolleen. Me olimme ajatuksiamme kokoomalla paisuttaneet itsemme, tämä ensimmäinen luottamuksen hetki oli tullut välttämättömäksi. Kului tunti. Minä olin istuutunut tiilirintanojalle. — Silloin hänen askeltensa kaiku, johon sekoittui liehuvan hameen aaltoilevaa kahinaa, vilkastutti illan tyyntä ilmaa. Sellaiset ovat aistivaikutuksia, joihin sydän ei riitä.

— Herra de Mortsauf on nyt vaipunut uneen, sanoi kreivitär minulle. Kun hän on tuollainen, annan minä hänelle lasin vettä, johon on liuotettu muutamia unikukan nappuja. Kohtaukset seuraavat toisiaan siksi pitkien väliaikojen päästä, että tuolla niin yksinkertaisella lääkkeellä on aina sama teho. Herra de Vandenesse, sanoi hän minulle, muuttaen ääntänsä ja ottaen vakuuttavimman äänensävyänsä, onneton sattuma on ilmaissut teille salaisuuksia, joita tähän asti on huolellisesti varjeltu. Luvatkaa, että hautaatte sydämeenne muiston tuosta kohtauksesta. Tehkää se, pyydän teitä. En tahdo teiltä lupausta, sanokaa minulle kunnan miehen sananne *kyllä*, ja minä olen tyytyväinen.

— Pitääkö minun lausua teille tuo *kyllä*? sanoin minä hänelle. Olemmehan me jo ymmärtäneet toisemme.

— Älkää arvostelko epäsuosiollisesti herra de Mortsauf'ia nähdessänne maanpaon aikana koettujen pitkien kärsimysten vaikutukset, jatkoi hän. Huomenna kreivi on täydelleen tietämätön asioista, joita hän on sanonut, ja te tapaatte hänet hyvänä ja ystävällisenä.

— Lakatkaa, rouva, vastasin minä hänelle, puolustamasta kreiviä, teen kaiken, mitä tahdotte. Minä heittäytyisin tällä hetkellä Indre'en jos voisin sillä parantaa herra de Mortsauf'in ja tehdä teidän elämänne onnelliseksi. Ainoa, mitä minä en voi muuttaa, on mielipiteeni, ei mikään ole minussa pysyvämpää. Minä annan teille elämäni, mutta minä en voi antaa teille omaatuntoani; minä voin olla sitä kuulematta, mutta en voi estää sitä puhumasta. Minun mielipiteeni mukaan herra de Mortsauf on...

— Ymmärrän teidät, sanoi hän keskeyttäen minut kummallisen hätäisesti, te olette oikeassa. Kreivi on hermostunut kuin oikullinen rouva, jatkoi hän lieventääkseen hulluuden käsitettä lieventämällä sanaa;

mutta kreivi ei ole sellainen kuin ajoittain, korkeintaan kerran vuodessa kuumina aikoina. Kuinka paljon pahaa onkaan maanpakolaisuus saanut aikaan! Kuinka monta toivorikasta elämää se on tuhonnut! Kreivi olisi ollut, olen siitä varma, suuri sotilas, maansa kunnia.

— Tiedän sen, sanoin minä keskeyttäen vuorostani hänet ja antaen hänen ymmärtää, että oli hyödyttöntä pettää minua.

Hän pysähtyi asettaen kätensä minun otsalleni ja sanoi minulle: — Kuka teidät on näin johtanut meidän elämäämme? Tahtooko Jumala lähettää minulle apua, sydämellisen ystävyuden, joka minua tukisi? jatkoi hän nojautuen kädellensä voimakkaasti minuun; sillä te olette hyvä, jalo... Hän kohotti silmänsä taivasta kohden ikäänkuin kutsuakseen näkymätöntä todistajaa vahvistamaan hänen toiveensa. Sitten loi hän silmänsä jälleen minuun. Tuo katse, jonka sielu loi minuun sieluuni, sähkötti minut ja minä tein maailman seurustelusääntöjen kannalta käytösvirheen. Mutta onhan se muutamilla sieluilla jaloa vaaran edelle kiiruhtamista, halua torjua isku, tapahtumattoman onnettomuuden pelkoa; ja vielä useammin on se äkillinen kysymys, jonka sydän tekee toiselle sydämelle ja jolla tahdotaan tiedustaa, ovatko sydämet sopusoinnussa keskenään. Useita ajatuksia tuli minun mieleeni, kuten valovälähdyksiä, ja ne kehottivat minua pesemään pois pilkun, joka tahrasi minun puhtauttani hetkellä, jolloin aavistin täydellisen selvityksen olevan tulossa.

— Ennenkun menemme pitemmälle, sanoin minä hänelle muuttuneella äänellä, jonka värinän saattoi helposti kuulla siinä syvässä hiljaisuudessa, jossa olimme, sallikaa minun puhdistaa eräs menneisyyden muisto.

— Vaietkaa, sanoi hän minulle kiihkeästi ja asetti huulilleni sormensa, jonka hän kuitenkin heti otti pois. Hän katsoi minuun ylpeästi, kuten nainen, joka on liian korkealla, jotta loukkaus voisi häneen ylettyä, ja sanoi minulle hämmentyneellä äänellä: — Tiedän, mistä tahdotte puhua. Kysymys on ensimmäisestä, viimeisestä, ainoasta häväistyksestä, jonka minä olen saanut kärsiä! Älkää puhuko koskaan noista tanssiaisista. Jos kristitty onkin antanut teille anteeksi, kärsii nainen vielä.

— Älkää olko leppymättömämpi kuin Jumalakaan, sanoin minä hänelle puristaen ripsieni väliin kyöneleet, jotka nousivat silmiini.

— Minun pitäisi olla ankarampi, sillä minä olen heikompi, vastasi hän.

— Mutta, jatkoin minä lapsellisella kapinallisuudella, kuulkaa minua, vaikkapa se olisi ensimmäisen, viimeisen ja ainoan kerran elämässänne.

— Hyvä! sanoi hän, puhukaa! Muutoin te luulisitte, että minä pelkään kuunnella teitä.

Tuntiessani silloin, että tämä hetki oli ainoa elämässämme, minä puhuin hänelle tuolla painolla, joka vaatii tarkkaavaisuutta. Sanoin hänelle, että kaikki tanssiaisissa olleet naiset olivat jättäneet minut kylmäksi, samoin kuin ne, jotka tähän asti olin nähnyt. Mutta hänet nähdessäni minut, jonka elämä oli ollut niin opintoihin hautautunutta, jonka sielu oli niin vähän rohkea, minut oli vallannut kiihko, jota saattavat tuomita vain ne, jotka eivät ole sitä itse koskaan kokeneet. Ei koskaan miehen sydän ole ollut niin täynnä tuota halua, jota ei ainoakaan luotu olento vastusta ja joka voittaa kaikki, yksin kuolemankin...

— Ja halveksimisen? sanoi hän pysähdyttäen minut.

— Te olette siis halveksinut minua? kysyin minä häneltä.

— Älkäämme puhuko enää näistä asioista, sanoi hän.

— Päinvastoin, puhukaamme! vastasin minä hänelle kiihtymyksellä, jonka ylikuonnollinen tuska aiheutti. Kysymyksessä on koko minun olemukseni, tuntematon elämäni, salaisuus, joka teidän pitää tietää. Muussa tapauksessa minä kuolen epätoivosta! Kysymys on myöskin teistä. Tehän tietämättänne olette ollut nainen, jonka käsissä loisti turnajaisten voittajalle luvattu kruunu.

Minä kerroin hänelle lapsuuteni ja nuoruuteni, en kuten sen olen teille tehnyt kaukaa arvostellen, vaan sanoilla, joita haavoistaan vielä kärsivä nuori mies käyttää. Minun ääneni kaikui kuin halonhakkaajan kirves metsässä. Suurella ryskeellä kaatui kreivittären eteen kuolleet vuodet, joilta pitkät surut olivat riistäneet lehdettömät oksat. Minä kuvasin hänelle kuumeisin sanoin joukon hirvittäviä yksityisseikkoja, joista teitä olen säästänyt. Minä levitin hänen eteensä loistavien lupausteni aarten, toiveideni neitseellisen kullan, koko hehkuvan sydämeni, joka oli säilynyt ikuisen talven painamien Alppien jäätiköissä. Kun minä, vaipuneena Jesaiaan tulisanoilla kuvattujen kärsimysteni alle, odotin jotakin sanaa tuolta naiselta, joka kuunteli minua pää painuksissa, kirkasti hän yhdellä katseella pimeydet, hän elävöitti yhdellä ainoalla sanalla jumalalliset ja maalliset maailmat.

— Meillä on ollut samanlainen lapsuus! sanoi hän näyttäen minulle kasvot, joilla hohti marttyyrin sädekehä. Vallitsi hetken äänettömyys, jolloin meidän sielumme yhdistyivät toisiinsa tuossa samassa lohduttavassa ajatuksessa: Minä en ole siis yksin kärsinyt! Sitten kreivitär lausui minulle äänellä, jolla hän puhutteli rakkaita pienokaisiaan, kuinka väärin hän oli tehnyt syntyessään tytöksi, silloin kun pojat olivat kuolleet. Hän selvitti minulle, mikä ero oli niillä tuskilla, joita hän tyttö asemassaan alati äidin sivulle kiinnitettyinä oli saanut kärsiä, verrattuna koulujen maailmaan heitetyn lapsen tuskiin. Minun yksinäisyyteni oli ollut paratiisi verrattuna siihen hiomakiven kosketukseen, joka lakkaamatta oli kuolettanut hänen sieluansa siihen päivään asti, jolloin hänen todellinen äitinsä, tuo hyvä tati, oli pelastanut hänet kidutuksista, joiden aiheuttamista tuskista hän kertoi minulle. Se oli ollut selittämätöntä pikkumaisuutta, sietämätöntä hienohermoisille luonteille, jotka eivät peräydy tikarin iskua ja jotka kuolevat Damokleen miekan alla: milloin jaloa sydämellisyyttä, jonka kylmä käsky tukahutti, milloin kylmästi saatu suudelma, vuoroin vaadittua, vuoroin moitittua vaikenemista, nieltynä kyynelitä, jotka jäivät hänen sydämeensä; sanalla sanoen tuhansia luostari-tyrannimaisuuksia, joita vieraiden silmiltä kätki ylvästelevän intoileva äidillisyyys. Hänen äitinsä ylpeili hänestä ja kehui häntä; mutta seuraavana päivänä hän sai kalliisti maksaa nuo imartelut, joilla tahdottiin näyttää hänen hyvää kasvatustansa. Kun hän kuuliaisuuden ja lempeyden voimalla luuli voittaneensa äitinsä sydämen ja avasi itsensä hänelle, ilmestyi tyranni jälleen hänen salaisuuksillaan asetettuna. Vakooja ei olisi ollut niin halpamainen, niin petturi. Kaikki nuoren tytön ilot ja juhlat sai hän kalliisti ostaa, sillä hänen onnekkaita hetkiään moitittiin, ikäänkuin hän olisi rikoksen avulla ne saanut. Hänen jaloa kasvatustansa ei hänelle koskaan oltu annettu rakkaudella, vaan loukkaavalla ivalla. Hän ei tahtonut syyttää siitä äitiään, hän luki ainoastaan itselleen moitteeksi sen, että hän tunsu pikemmin pelkoa kuin rakkautta äitiänsä kohtaan. Ehkä, ajatteli tämä enkeli, tuo ankaruus oli välttämätön, olihan se valmistanut häntä hänen nykyiseen elämäänsä. Kreivitärtä kuunnellessani minusta tuntui kuin Jobin harppu, josta minä olin lyönyt viljejä sointuja, olisi hänen kristittyjen sormiensa käsittelemänä vastannut niihin laulaen ristin juurella seisovan neitsyen virsiä.

— Me elimme samassa ilmakehässä, ennenkun me tapasimme toisemme täällä, te tulitte auringon noususta ja minä sen laskusta.

Hän liukahutti päätään epätoivoisesti: — Teille kuuluu nousu, minulle lasku, sanoi hän. Te elätte onnellisena, minä kuolen surusta. Miehet luovat itse itsellensä elämänsä kohtalot, ja minun on ainoaaksi määrätty. Ei mikään mahti voi murtaa tuota raskasta kahletta, johon naisen sitoo kultainen rengas, aviovaimojen puhtauden vertauskuva.

Tuntiessamme siten olevamme saman rinnan elättämiä kaksosia hän ei ollenkaan käsittänyt, että samasta lähteestä juoneet veljet jakaisivat luottamuksensa vain puoleksi. Huokauksen jälkeen, joka on niin luonnollinen puhtaille sydämille hetkellä, jolloin ne avautuvat, hän kertoi minulle avioliittonsa ensimmäisistä päivistä, ensimmäisistä pettymyksistään, onnettomuutensa *keväästä*. Hän oli, kuten minäkin, saanut tuntea, kuinka pienetkin teot ovat suuria sieluille, joiden läpikuultava olemus järkkyy pienimmästäkin sysäyksestä, samalla tavoin kuin järveen heitetty kivi kuohuttaa yhtäpaljon sekä pintaa että syvyyttä. Mennessään naimisiin, hänellä oli säästöjä, pieni määrä kultaa, joka edusti onnellisia päiviä, nuoruuden tuhansia toiveita. Eräänä ahdistuksen päivänä hän oli ne jalomielisesti antanut miehelleen sanomatta, että ne olivat muistoja, eivätkä kultarahoja. Hänen miehensä ei niistä milloinkaan tehnyt hänelle tiliä, hän ei tiennyt olevansa vaimollensa velkaa! Korvaukseksi tuosta unohduksen nukkuviin vesiin uponneesta aarteesta hän ei ollut saanut edes tuollaista kosteata katsetta, joka palkitsee kaiken, joka jaloille sieluille on kuin ikuinen kalleus, joka hohtaen välkkyy vaikeina päivinä. Kuinka hän olikaan kulkenut surusta suruun! Herra de Mortsauf unohti antaa hänelle välttämättömiä talousrahoja. Tämä heräsi kuin unesta, kun hän voitettuaan kaiken naisellisen arkuutensa pyysi niitä mieheltänsä; eikä tämä ainoatakaan kertaa koettanut välttää tuottamasta hänelle tuskallista sydämen ahdistusta! Mikä pelko hänet valtasi hetkellä, jolloin tuon sortuneen miehen sairas luonto tuli ilmi! Ensimmäinen mielettömän kiukustumisen puuska oli hänet murtautunut. Kuinka paljon raskaita mietelmiä hän olikaan jättänyt taakseen, ennenkuin hän saattoi pitää miestänsä arvottomana, tuota mahtavaa olentoa, joka hallitsee naisen elämää! Mitä hirveitä onnettomuuksia oli seurauksena hänen kahdesta synnytyksestään! Mikä tuska kahden kuolleena syntyneen lapsen edessä! Mikä rohkeus sanoa itselleen: "Minä puhallan heihin elämää! minä synnytän heidät uudestaan joka päivä!" Lisäksi, miten epätoivoista tuntea vastarintaa siinä sydämessä ja kädessä, josta nainen saa apunsa! Hän oli nähnyt tuon suunnattoman onnettomuuden nöyryttävän ohdakkeisia aavikoitaan jokaisen voitettun vaikeuden perästä. Jokainen kiivetty kallio oli avannut hänen eteensä uusia erämaita, aina siihen päivään asti, jolloin hän täysin oppi tuntemaan miehensä, lastensa rakenteen ja maan, jossa hänen täytyi elää; siihen päivään asti, jolloin hän, kuten lapsi, jolta Napoleon oli riistänyt kodin lempeän suojan, oli totuttanut jalkansa likaan ja lumeen, otsansa kuuliin ja koko olemuksensa sotamiehen passiiviseen kuuliaisuuteen. Nämä seikat, jotka minä teille lyhyesti esitän, hän kertoi minulle niiden synkässä laajuudessa, masentavine tekoineen, menetettyine aviollisine taisteluineen ja hedelmättömine yrityksineen.

— Kaiken lopuksi, sanoi hän minulle lopettaessaan, teidän pitäisi asua täällä muutamia kuukausia saadaksenne tietää, kuinka paljon vaivaa minulle on maksanut Clochegourden parantaminen, kuinka paljon väsyttävää suostuttelemista minä olen saanut käyttää taivuttaakseni mieheni asioihin, jotka ovat mitä hyödyllisimpiä hänen eduilleen! Mikä lapsellinen pahanilkisyys hänet valtasi, kun jokin asia, johon minun kehotuksestani oli ryhdytty, ei aivan heti ottanut onnistuakseen. Millä ilolla hän luki menestymisen omaksi ansiokseen! Kuinka suurta kärsivällisyyttä minä tarvitsenkaan kuunnellakseni alati valituksia, minä, joka otan hengen itseltäni tehdessäni hänen päivänsä siedettäväksi, palsamoidessani hänen ilmansa ja hiekottaessani ja kukittaessani hänen tiensä, jotka hän on kylvänyt kivillä. Korvauksenani on tuo ainainen hirveä loppusäe: "Minä kuolen! elämä tukahduttaa minut!" Jos kreivillä on onni saada vieraita luokseen, häviää kaikki, hän on viehättävä ja kohtelias. Minkätähden hän ei ole sellainen perheellensä? En osaa selittää tuota rehellisyyden puutetta miehessä, joka kerta on ollut ritarillinen. Hän voi salaa ratsastaa Pariisiin ostamaan minulle juhlapukua, kuten hän teki viimeksi kaupungin tanssiaisia varten. Vaikka hän on saita taloudessa, olisi hän tuhlaavainen minun tähteni, jos sitä tahtoisin. Asian pitäisi olla päinvastoin: minä en tarvitse mitään ja hänen taloutensa tulee kalliiksi. Haluten tehdä hänen elämänsä onnelliseksi ja ajattelematta, että olen äiti, minä ehkä olen tottunut pitämään itseäni hänen uhrinaan; minä joka vähänkin imarteluja käyttämällä johtaisin häntä kuin lasta, jos voisin alentua näyttelemään osaa, joka tuntuu minusta häpeälliseltä! Perheen etu vaatii, että olen tyyni ja ankara kuin oikeuden jumalattaren kuvapatsas, ja kuitenkin on minullakin rakkautta kaipaava, hellä sielu!

— Minkätähden, sanoin minä hänelle, ette käytä vaikutustanne saadaksenne hänet valtaanne, hallitaksenne häntä?

— Jos kysymys olisi vain minusta, en ryhtyisi voittamaan hänen tylsää vaitioloaan, jolla hän tuntikausia vastustaa oikeutettuja esityksiä, enkä vastaamaan hänen järjettömiin huomautuksiinsa, jotka ovat todellisia lapsen päätelmiä. Minulla ei ole voimaa heikkoja eikä lapsia vastaan. He voivat tehdä minulle paha minun sitä vastustamatta. Voisihan mahdollisesti panna kovan kovaa vastaan, mutta minä olen voimaton niitä kohtaan, joita minä surkuttelen. Jos Madeleineä pitäisi hänen oman itsensä pelastamiseksi pakottaa johonkin, kuolisin minä hänen kanssansa. Sääli sitoo ja lamauttaa kaikki minun hermoni. Näiden kymmenen vuoden väkivaltaiset sysäykset ovat myöskin masentaneet minua. Nykyään minun niin usein ahdistettu tunteellisuuteni välistä horjuu, ei mikään elvytä sitä; joskus minulta puuttuu tarmo, jolla minä kestin hyökkäykset. Niin, välistä minä olen voitettu. Minulla ei ole lepoa eikä merikylpyjä, jotka karkaisisivat hermojani, minä tulen sortumaan. Herra de Mortsauf tappaa minut ja hän tulee kuolemaan minun kuolemani johdosta.

— Minkätähden ette jätä Clochegourde'a muutamiksi kuukausiksi? Miksi ette mene lastenne kanssa merenrannikolle?

— Ensiksikin herra de Mortsauf uskoisi olevansa hukassa, jos minä poistuisin. Vaikka hän ei tahdo uskoa tilaansa, on hän siitä kuitenkin tietoinen. Hänessä yhdistyy ihminen ja sairas, kaksi erilaista luontoa, joiden ristiriita selvittää monta kummallisuutta. Toiseksi hänellä olisi syytä pelätä. Kaikki kävisi täällä huonosti. Te olette ehkä nähnyt minussa perheen äidin suojaamassa lapsiaan haukalta, joka liitelee niiden yläpuolella. Raskas tehtävä, jota vielä lisää herra de Mortsauf'in aiheuttamat huolet. Hän kulkee alati kysellen: "Missä on rouva?" Se ei ole mitään. Olen myöskin Jacques'in opettaja ja Madeleinein opettajatar. Eikä sekään vielä riitä! Minä olen maatalon johtaja ja ohjaaja. Jonakin päivänä te tiedätte sanojeni merkityksen, kun opitte tuntemaan, että maanviljelys täällä on mitä väsyttävintä elinkeinoa. Meillä on vähän tuloja rahassa, tilamme ovat viljellyt puolittain, menetelmä, joka vaatii yhtämittaista silmälläpitoa. Meidän täytyy itse myöden viljamme, eläimemme ja kaiken satomme. Meillä on kilpailijoina omat arentimiehemme, jotka kapakoissa tekevät sopimuksia kuluttajien kanssa ja määräävät hinnat päästyään myömään ensiksi. Ikävystyttäisin teidät, jos selittäisin teille maanviljelyksemme tuhannet vaikeudet. Olinpa kuinka uhrautuvainen tahansa, minä en voi valvoa, etteivät arentimiehet paranna maitaan meidän lannoitusaineillamme; minä en voi mennä katsomaan, tekevätkö työmiehemme heidän kanssansa sopimuksia satojen jakamisen aikana, en voi tietää myynnille sopivinta hetkeä. Jos olette sattunut ajattelemaan herra de Mortsauf'in vähäistä muistia, vaivoja, joita minä olen saanut nähdä saadakseni hänet pitämään huolta asioistaan, käsitätte silloin minun taakkani painon ja mahdottomuuden hetkiseksikään siitä luopua. Jos minä poistuisin, olisimme me tuhon omia. Ei kukaan kuuntelisi kreiviä, enemmän osan aikaa hän antaisi ristiriitaisia määräyksiä; kukaan ei häntä sitäpaitsi rakasta, hän on liiaksi riitelijä, liiaksi käskijä ja lisäksi hän on liian taipuvainen kuuntelemaan alempiaan herättääkseen ympäristössään ystävyyssuhteita, jotka yhdistävät perheitä toisiinsa. Jos minä menisin pois, ei ainoakaan palvelijoista pysyisi täällä kahdeksaa päivää. Te näette hyvin, että minä olen kiinni Clochegourde'ssa, kuten nuo lyijylaatat katoillamme. Minä en ole tahtonut mitään peitellä teiltä, herra. Ei kukaan ympäristössä tiedä Clochegourde'n salaisuuksia, ja nyt te ne tiedätte. Älkää lausuko niistä mitään muuta kuin hyvää ja ystävällistä ja minä kunnioitan teitä ja olen teille kiitollinen, lisäsi hän vienolla äänellä. Tällä ehdolla te voitte alati tulla Clochegourde'en ja te tapaatte siellä ystävällisiä sydämiä.

— Mutta, sanoin minä, minä en ole ollenkaan kärsinyt! Vain te yksin...

— Ei, jatkoi hän hymyillen tuota alistuneiden naisten hymyä, joka murtaa graniitin, älkää hämmästykö tästä luottamuksesta. Se näyttää teille elämän sellaisena kuin se on, eikä niinkuin te mielikuvituksessanne olette toivonut sen olevan. Meillä kaikilla on virheemme ja hyvät puolemme. Jos minä olisin mennyt naimisiin jonkun tuhlarin kanssa, olisi hän saattanut minut perikatoon. Jos minut olisi annettu jollekin tuliselle nuorelle miehelle, olisi hänellä ollut muilla tahoilla menestystä, minä en olisi ehkä voinut häntä säilyttää, hän olisi hylännyt minut, minä olisin kuollut luulevaisuudesta. Minä olen luulevainen! sanoi hän kiihkeällä poljennalla, joka muistutti ohitse kulkevan rajuilman kohinaa. Herra de Mortsauf rakastaa minua niin paljon kuin hän voi rakastaa. Kaiken rakkauden, mikä hänen sydämeensä mahtuu, hän vuodattaa minun jalkoihini, kuten Magdalena vuodatti voiteittensa jäännöksen Vapahtajan jalkoihin. Uskokaa minua! rakkauselämä on onneton poikkeus maallisen elämän alalla. Jokainen kukka lakastuu, suurilla iloilla on onneton huomen, jos niillä sitä ollenkaan on. Todellinen elämä on ahdistuksien elämää, sen vertauskuvana on tämä nokkonen, joka on kasvanut terassin juurelle ja joka ilman aurinkoa säilyttää vartensa vihreänä. Täällä, kuten pohjoisissakin seuduissa, on taivaalla hymyilyjä, harvinaisia, se on totta, mutta ne palkitsevat paljon vaivoja. Sanalla sanoen naiset, jotka ovat pelkästään äitejä, kiintyvähän he enemmän uhrausten ilojen kautta? Täällä minä käännän itseeni myrskyn, jonka näen olevan tulossa väkeni tai lapsieni päälle, ja sitä torjuessani minulla on omituinen tunne, joka antaa minulle salaista voimaa. Tämän päivän alistuminen on aina valmistusta seuraavalle päivälle. Jumala ei muutoin jätä minua toivottomaksi. Aluksi lasteni terveys saattoi minut epätoivoon, mutta nyt, kuta pitemmälle he elämässä ehtivät, sitä paremmin he voivat. Lopultakin meidän olomme ovat parantuneet, onni tekee tuloaan. Kuka tietää eikö herra de Mortsauf minun kauttani vielä saavuta onnellista vanhuutta? Uskokaa se! olento, joka tulee suuren tuomarin eteen vihreä palmu kädessä, tuoden hänelle lohdutettuina ne, jotka kirosivat elämänsä, tuo olento on kääntänyt murheen riemuksi. Jos minun kärsimykseni hyödyttävät perheeni onnea, ovatko ne silloin mitään kärsimyksiä?

— Kyllä, sanoin minä, mutta ne olivat välttämättömiä, kuten omanikin, osatakseni antaa oikean arvon meidän louhikoissamme kypsyneelle hedelmälle. Nyt me ehkä nautimme siitä yhdessä, ihmettelemme sen vaikutuksia, noita liikituksen tulvavirtoja, joihin se hukuttaa meidän sielumme, tuota ydinnestettä, joka elähyttää kellastuneet lehdet. Elämä ei paina enää silloin, se ei ole meille mitään. Jumalani! ymmärrättekö minua! jatkoin minä käyttäen mystillistä kieltä, johon uskonnollinen kasvatuksemme oli meidät totuttanut. Näettekö, mitä teitä me olemme kulkeneet toisiamme kohden? Mikä rakastava olento on ohjannut meidät katkerien vesien meren ylitse suloisen veden lähteelle, joka virtaa vuorten juurella kultakimalteisessa hiekassa kahden vehreän ja kukkaisan rannan välissä? Mehän olemme, kuten tietäjät, seuranneet samaa tähteä. Meidän edessämme on jumalallisen lapsen seimi, hänen, joka sinkoaa nuolensa alastomien puiden latvoihin, joka elähyttää meille maailman iloisilla huudoillaan, joka lakkaamattomilla riemuillaan antaa meille elämän halua, öille niiden unen, päville niiden hilpeyden. Kuka on joka vuosi kutonut meidän välillemme yhä uusia siteitä? Emmekö me ole enemmän kuin veli ja sisar? Älkää erottako koskaan sitä, mitä taivas on yhdistänyt. Kärsimykset, joista te puhuitte, olivat kylväjän siroittelemia siemeniä, joista on kasvanut vilja, jota jo kaunein aurinko kultaa. Katsokaa! katsokaa! Emmekö me mene yhdessä poimimaan kaikki korsi korrelta? Mikä voima antaa minulle rohkeutta puhua teille tällä tavoin! Vastatkaa minulle siis, tai minä en tule menemään Indre'n ylitse.

— Te olette välttänyt lausumasta minulle sanaa *rakkaus*, sanoi hän keskeyttäen minut ankaralla äänellä; mutta te olette puhunut minulle tunteesta, jota minä en tunne ja joka ei ole minulle luvallinen. Te olette lapsi, annan teille vielä anteeksi, mutta viimeisen kerran. Tietäkää herra, minun sydämeni on kuin hurmautunut äitiydestä! Minä en rakasta herra de Mortsauf'ia yhteiskunnallisesta velvollisuudesta, enkä ikuisen autuuden saavuttamisen toivossa, vaan tuon vastustamattoman tunteen vuoksi, joka kiinnittää hänet kaikkiin sydämeni säikeisiin. Olenko minä ollut pakotettu avioliittooni? Myötätuntoni onnettomia kohtaan ratkaisi sen. Onhan naisten velvollisuus parantaa ajan onnettomuuksia, hoivata niitä, jotka syöksyvät kuumimpaan taisteluun ja palaavat haavoitettuina. Mitä teille sanoisinkaan? Minä olen tuntenut jonkinlaista itsekästä tyytyväisyyttä nähdessäni, että te huvititte häntä. Eikö se ole puhdasta äidillisyyttä? Olenhan minä tunnustuksessani jo osoittanut teille tarpeeksi noita kolmea lasta, joilta minä en saa koskaan puuttua, joille minun pitää vuodattaa parantavaa ruusuöljyä ja antaa sieluni loistaa sallimatta pienimmänkään osan siitä olla uskonon. Älkää katkeroitako äidin maitoa! Vaikka aviopuoliso minussa onkin haavoittumaton, älkää enää puhuko minulle sillä tavalla. Jos te ette kunnioita tätä niin yksinkertaista kieltoa, ryhdyn minä varokeinoihin teitä vastaan; pääsy tähän taloon on teiltä silloin ainoa kielletty. Minä uskoin puhtaaseen ystävyyteen, vapaaehtoiseen veljeyteen, joka on varmempi kuin pakotettu veljeys. Erehdys! Minä tahdoin ystävää, joka ei olisi ollut tuomari, ystävää, joka olisi kuunnellut minua noina heikkouden hetkinä, jolloin riitelevä ääni on kuolettava ääni, pyhää ystävää, jonka kanssa minun ei olisi tarvinnut mitään pelätä. Nuoruus on jalo, valheeton, uhrauksiin kykenevä, epäitsekkäs; nähdessäni teidän kestävyyttenne minä uskoin, tunnustan sen, johonkin taivaan tarkoitukseen; minä uskoin saavani lähelleni sielun, joka olisi ollut vain minua varten, kuten pappi on kaikkia varten; sydämen, johon olisin

voinut vuodattaa suruni silloin, kun ne paisuivat yli äyräittänsä; jolle olisin voinut huutaa, kun huutoni olivat vastustamattomia, kun ne olisivat minut tukahuttaneet, jos olisin jatkanut niiden pidättämistä. Sillä tavoin minun elämäni, joka on niin kallisarvoinen noille lapsille, olisi voinut pidentyä siihen hetkeen asti, jolloin Jacques olisi ollut mies. Mutta onhan se liiallista itsekkyyttä. Voisiko Petrarcan Laura ilmaantua uudelleen? Olen pettynyt, Jumala ei tahdo niin. Minun on kuoltava paikalleni kuten sotilaan ilman ystävää. Rippi-isäni on ankara, synkkä; ja... tätiäni ei enää ole.

Kaksi suurta kuun säteen valaisemaa kyyneltä pulpahti hänen silmistään ja vieri poskia myöten alas maahan, mutta minä ojensin käteni kylliksi ajoissa ottaakseni ne vastaan ja juodakseni ne tuolla pyhällä ahneudella, jonka hänen kymmenen vuoden salaiset kyneleensä, tuhlatu tunteellisuutensa, pysyvät huolensa, alituiset säikähdyksensä, sukupuolensa jaloin sankaruus minussa herättivät. Hän katsoi minuun suloisen tyrmistyneenä.

— Tämä on, sanoin minä hänelle, ensimmäinen pyhä rakkauden ehtoollinen. Niin, minä olen nyt osallinen teidän suruihinne, olen tullut teidän sielunne yhteyteen, kuten me yhdistymme Kristukseen juodessamme hänen jumalallista olemustansa. Toivoton rakkaus on vielä onnea. Mikä nainen maailmassa voisi aiheuttaa minulle yhtä suurta iloa kuin teidän kyynelten juominen! Minä hyväksyn tuon sopimuksen, joka tulee tuottamaan minulle vain kärsimyksiä. Minä antaudun teille ilman sivutarkoitusta ja olen sitä, mitä te tahdotte minun olevan.

Hän pysähtyi minut liikkeellä ja sanoi minulle syvällä äänellään:

— Minä suostun tähän sopimukseen, jos ette tahdo milloinkaan tiukentaa siteitä, jotka meitä kiinnittävät.

— Olkoon niin, sanoin minä, mutta mitä vähemmän te minulle myönnätte, sitä varmemmin pitää minun tuo vähä omistaa.

— Te alatte epäluottamuksella, vastasi hän ilmaisten epäilyksen melankoliaa.

— En, vaan puhtaalla ilolla. Kuulkaa! tahtoisin saada nimittää teitä nimellä, joka jäisi vain meidän väliseksi, kuten pitää olla tuon tunteenkin, johon me itsemme vihimme.

— Se on paljon, sanoi hän, mutta minä olen vähemmän pikkumainen kuin te luulette. Herra de Mortsauf kutsuu minua Blanche'ksi. Yksi ainoa henkilö maailmassa, hän, jota minä olen enimmän rakastanut, minun jumaloitu tätini, nimitti minua Henriette'ksi. Minä olen siis jälleen Henriette teille.

Minä otin hänen kätensä ja suutelin sitä. Hän antoi sen minulle tuolla luottamuksella, joka kohottaa naisen niin paljon meidän yläpuolellemme, luottamuksella, joka painaa meidät maahan. Hän nojautui rinta-aidaketta vastaan ja katseli Indre'a.

— Etteköhän ole tehnyt väärin, ystäväiseni, sanoi hän, tahtoessanne näin ensi tempauksella saavuttaa menestyksen huipun? Te olette tyhjentänyt ensi siemauksella puhtaalla sydämellä tarjotun maljan. Mutta todellinen tunne ei ja'a itseään, sen tulee olla kokonaisen tai ei sitä ole ensinkään. Herra de Mortsauf, sanoi hän minulle hetken äänettömyyden jälkeen, on sitäpaitsi täysin oikeudentuntoinen ja ylpeä. Te ehkä koettaisitte minun tähteni unohtaa hänen sanansa; jos hän ei tiedä niistä mitään, ilmoitan minä siitä hänelle huomenna. Olkaa jonkun aikaa poissa Clochegourde'sta, hän teitä kunnioittaa silloin enemmän. Ensi sunnuntaina kirkosta ulos lähdetessä hän tulee itse teidän luoksenne; minä tunnen hänet, hän tulee hyvittämään vääryytensä ja rakastamaan teitä, sentähden että olette kohdellut häntä teoistaan ja sanoistaan vastuunalaisena miehenä.

— Viisi päivää teitä näkemättä, teitä kuulematta!

— Älkää koskaan lausuko minulle sanojanne tuollaisella kiihkolla, sanoi hän.

Me teimme vaieten kaksi kierrosta terassilla. Sitten sanoi hän minulle käskevällä sävyllä, joka minulle ilmaisi, että hän otti sieluni ohjat käsiinsä: — On myöhäistä, erotkaamme.

Tahdoin suudella hänen kättänsä, hän epäröitsi, veti kätensä pois ja sanoi minulle rukoilevalla äänellä: — Älkää ottako sitä muulloin kuin milloin minä sen annan, jättäkää minulle vapaus itseni suhteen. Ilman sitä minä olisin teidän alaisenne, ja niin ei saa olla.

— Jääkää hyvästi, sanoin minä hänelle.

Minä menin ulos pienestä alaportista, jonka hän minulle avasi. Juuri kun hän oli sen sulkemaisillaan, hän avasi sen jälleen ja ojensi minulle kätensä sanoen: — Toden teolla, te olette ollut hyvin hyvä tänä iltana, te olette tehnyt lohdulliseksi koko minun tulevaisuuteni; tässä käteni, ystäväni!

Minä suutelin useampia kertoja hänen kättään; ja kun minä kohotin katseeni, näin minä kyneleitä

hänen silmissään. Hän nousi terassille ja katseli minua vielä hetkisen kulkiessani ruohokentän poikki. Kun minä olin Frapesle'n tiellä näin minä vielä hänen kuun valaiseman valkoisen hameensa; sitten muutamien hetkien perästä tuli syttyi hänen huoneeseensa.

— Oi Henrietteni! sanoin minä itsekseni, sinulle kuuluu puhtain rakkaus, mikä koskaan on säteillyt tämän maan päällä!

Minä palasin Frapesle'en kääntyen joka askeleella. Minä tunsin itsessäni jotain sanomatonta tyytyväisyyttä. Loistava menestys seurasi vihdoinkin uhrautumisintoa, joka täyttää jokaisen nuoren sydämen ja joka minussa oli pitkän aikaa ollut käyttämättömänä voimana. Papin kaltaisena, joka yhdellä askeleella siirtyy uuteen elämään, minä olin pyhitetty, vihitty. Noilla yksinkertaisilla sanoilla *kyllä, rouva!* minä olin sitoutunut sulkemaan sydämeeni vastustamattoman rakkauden ja olemaan käyttämättä ystävyyttä siten, että se johtaisi tuon naisen vähitellen rakkauteen. Kaikki jalot ja ylevät tunteet kohottivat minussa sekavat äänensä kuultaville. Ennenkun minä sulkeuduin huoneeni ahtauteen, tahdoin minä hekumallisesti viipyä tähdillä kylvetyn sinilaen alla, kuunnella vielä itsessäni haavoittuneen sepelkyyhkysen laulua, tuon jalon luottamuksen koruttomia säveleitä, minä tahdoin koota ilmasta tuon sielun säteet, joiden kaikkien piti kuulua minulle. Kuinka suurelta minusta näytti tuo nainen täydellisessä uhrautumisessaan, hänen uskonnollinen säälinensä haavoittuneita, heikkoja ja kärsiviä olentoja kohtaan, hänen alttiutensa, joka ei tarvinnut lain kahleita! Hän seisoi kirkkaana pyhimys- ja marttyyriroviollaan! Minä ihailin hänen kasvojansa, jotka näkyivät minulle pimeyden keskeltä; äkkiä luulin minä aavistavani tarkoituksen hänen sanoissaan, salaperäisen merkityksen, joka teki hänet minun silmissäni ylimaailmalliseksi. Ehkäpä hän tahtoi, että minä olisin hänelle samaa kuin hän pikku maailmalleen? Hän tahtoi ehkä minusta saada voimaa ja lohdutusta, kohottaen minut siten omaan piiriinsä, omalle tasalleen tai korkeammalle? Tähdet, sanovat jotkut rohkeat maailmojen rakentajat, välittävät siten toisilleen liikettä ja valoa. Tämä ajatus kohotti minut äkkiä eteerisiin korkeuksiin. Minä huomasin olevani entisten unelmieni taivaassa ja sain selityksen lapsuuteni tuskiin tuosta suunnattomasta onnesta, jossa minä uin.

Kyyneliin sammuneet nerot, väärinarvostellut sydämet, pyhät, tuntemattomat Clarisse Harlowet, hyljätyt lapset, viattomat maanpakolaiset, te kaikki, jotka olette kulkeneet elämän autiomaita myöten, te, jotka kaikkialla olette löytäneet kylmiä kasvoja, tylyjä sydämiä ja sulkeutuneita korvia, älkää milloinkaan valittako! Te yksin voitte tuntea ilon äärettömyyttä sillä hetkellä, jolloin teille sydän avautuu, korva teitä kuuntelee ja katse teille vastaa. Yksi ainoa päivä hävittää kaikki onnettomat päivät. Surut, mietiskelyt, epätoivot, menneet, mutta ei unohdetut melankoliat ovat yhtä monia siteitä, joilla sielu liittyy uskottunsa sieluun. Kuitumattomien toiveidemme kaunistama nainen saa silloin osakseen huokauksemme ja kadotetut rakkaudemme, hän palauttaa meille suurennettuna kaikki pettyneet hellyytemme, hän opettaa meitä pitämään surumme kohtalon vaatimana korvauksena siitä ikuisesta onnesta, jonka hän antaa meille sielumme kihlautumispäivänä. Enkelit yksin tietävät sen uuden nimen, jolla tätä pyhää rakkautta olisi nimitettävä, samoin kuin te yksin, rakkaat marttyyrit, täysin tiedätte, miksi rouva de Mortsauf oli äkkiä muodostunut minulle, köyhälle ja yksinäiselle!

Tuo kohtausta tapahtui eräänä tiistaina. Minä odotin sunnuntaihin saakka menemättä kävelyretkilläni Indre'n yli. Noiden viiden päivän aikana sattui Clochegourde'ssa suuria tapahtumia. Kreivi sai itselleen sotamarsalkan arvonimen, Pyhän Ludvigin ristin ja neljäntuhannen frangin vuotuisen eläkkeen. Lenoncourt-Givry'n herttua, joka oli nimitetty Ranskan pääriksi, ryhtyi toimeensa hovissa, ja hänen vaimonsa sai takaisin omaisuutensa, jota ei oltu myöty ja joka oli ollut keisarin perintömaiden osana. Kreivitär de Mortsauf'ista tuli siten yksi Maine'n rikkaimpia perijättäriä. Hänen äitinsä oli tullut tuomaan hänelle satatuhatta frangia, jotka oli koottu Givry'n tuottamista tuloista. Ne olivat hänen myötäjäisrahojaan, joita ei oltu ollenkaan maksettu ja joista kreivi ei ollut koskaan puhunut, huolimatta köyhyydestään. Ulkonaisessa elämässä kreivin käytös ilmaisi mitä ylpeintä välinpitämättömyyttä omista eduista. Yhdistämällä tuohon summaan omat säästönsä kreivi saattoi ostaa kaksi naapurialuetta, jotka tuottivat korkoa noin yhdeksäntuhatta frangia. Pojalleen, joka tuli seuraamaan isoisäänsä pääriydessä, hän ajatteli hetikohta perustaa sukutilan. Se olisi muodostettu kumpaisenkin suvun maaomaisuudesta, vahingoittamatta Madeleineä, jolle herttua de Lenoncourt'in suosio epäilemättä takasi edullisen naimisen. Nämä puuhut ja tämä onni vuodattivat jonkun verran palsamia maanpakolaisen haavoihin. Herttuatar de Lenoncourt'in tulo Clochegourde'en oli huomattava tapaus maakunnassa. Minä ajattelin surumieliin, että tuo nainen oli ylhäinen henkilö ja huomasin silloin hänen tyttäressään säätyhenkeä, jonka hän ylevällä käytöksellään osasi minulta salata. Mitä olin minä, köyhä, jolla ei ollut muuta tulevaisuutta kuin rohkeus ja opinnot? Minä en ajatellut Restauratsionin merkitystä itselleni enkä muille. Sunnuntaina kirkon yksityiskappelista, jossa minä olin herra ja rouva Chessel'in ja apotti Quelus'in kanssa, minä loin kiihkeitä katseita erääseen toiseen sivukappeliin, jossa oli herttuatar, hänen tyttärensä, kreivi ja lapset. Olkihattu, joka kätki minun epäjumalani, ei liikahtanut, ja tämä minun unhottamiseni koski minuun enemmän kuin koko menneisyys. Tuo ylhäinen Henriette de Lenoncourt, joka nyt oli minun rakas Henrietteni ja jonka elämän minä tahdoin kukittaa, rukoili kiihkeästi. Usko antoi hänen asennolleen jotain syvyyksiin vaipunutta, jotain masentunutta, jotain uskonnollisen

muistopatsaan kaltaista, joka järkytti minua.

Kylän pappien tavan mukaan pidettiin iltajumalanpalvelus vähän ajan perästä messun jälkeen. Kirkosta ulostultaessa ehdotti rouva de Chessel luonnollisesti naapureilleen, että nämä odottaisivat nuo kaksi tuntia Frapesle'ssa, sen sijaan että helteessä olisivat kulkeneet kahteen kertaan ruohokentän ja Indren poikki. Tarjous otettiin suosiollisesti vastaan. Herra de Chessel antoi käsivartensa herttuattarelle, rouva de Chessel sai kreivin ja minä ojensin käteni kreivittärelle tuntien ensi kertaa sivullani hänen raikkaan, kauniin käsivartensa. Kirkosta Frapesle'en palatessa kävi matka Saché'n metsikön läpi, jossa lehtikatoksen siivilöimä valo muodosti käytävän hiekalle iloisia valokujuvia, jotka muistuttavat maalattuja silkkikankaita. Minussa oli ylpeitä tunteita ja aatteita, jotka aiheuttivat minussa voimakasta sydämentykytystä.

— Mikä teidän on? sanoi kreivitär minulle käveltyämme hetkisen äänettömyydessä, jota minä en uskaltanut katkaista. Teidän sydämenne lyö niin nopeasti?...

— Olen saanut kuulla teille onnellisista tapahtumista, sanoin minä hänelle, ja minulla on hämäriä pelkoja, kuten kaikilla, jotka suuresti rakastavat. Eiköhän teidän suuruutenne ole vahingoksi teidän ystävyydellenne?

— Minunko! sanoi hän, hyi! Vielä samanlainen ajatus ja minä en teitä halveksi, minä unohdan teidät ainiaaksi.

Minä katsoin häneen hurmauksen vallassa, joka näytti tarttuvan myöskin häneen.

— Me käytämme hyväksemme lakien etuja, joita me emme ole aiheuttaneet emmekä vaatineet, mutta me emme kiirehdi niistä nauttimaan kuten kerjäläiset ja ahneet; ja muutoin tiedätte hyvin, jatkoi hän, että niin hyvin minä kuin herra de Mortsauf emme voi poistua Clochegourde'sta. Minun neuvostani hän on hylännyt päällikön paikan muskettisoturien rykmentissä, johon hänellä oli oikeus. Meille on kylliksi, että isälläni on toimensa. Pakollinen vaatimattomuutemme, sanoi hän katkera hymy huulilla, on jo ollut hyödyksi lapsellemme. Kuningas, jonka luona isäni on palveluksessa, on sanonut hyvin suosiollisesti, että hän on siirtävä Jacques'ille armonosotuksen, jota me emme ole tahtoneet käyttää. Jacques'in kasvatusta, jota tulee miettiä, on nyt vakavan pohdinnan alaisena. Hän tulee edustamaan kahta sukua, Lenoncourt'ejä ja Mortsauf'ejä. Minulla ei ole kunnianhimoa muuta kuin häntä varten, siinä minun lisääntyneen levottomuuteni syy. Jacques ei ole ainoastaan säilytettävä elämälle, mutta hänen tulee myöskin olla nimensä arvoinen, kaksi velvollisuutta, jotka ovat ristiriidassa keskenään. Tähän asti minä olen voinut pitää huolta hänen kasvatuksestaan sovittaen hänen tehtävänsä hänen voimiensa mukaan, mutta nyt, mistä ensiksikin saadaan mieleiseni opettaja? Lisäksi myöhemmin: kuka ystävä säilyttää hänet minulle tuossa hirveässä Pariisissa, jossa kaikki on ansana sielulle ja vaarana ruumiille? Ystäväni, sanoi hän minulle liikutetulla äänellä, katsomalla teidän otsanne ja silmiänne voi jokainen ennustaa, että te olette niitä lintuja, jotka tulevat lentämään korkealle; kohottakaa siipenne, olkaa jonakin päivänä meidän rakkaan lapsemme ystävä ja ohjaaja. Menkää Pariisiin. Jollei teidän veljenne ja isänne avusta teitä, tulee meidän perheemme vaikutus ja etenkin äitini, jolla on liikeneroa, olemaan teille varmasti suureksi hyödyksi. Käyttäkää hyväksenne meidän luottoamme, teiltä ei puutu silloin tukea eikä apua, minkä elämänuran itsellenne valitsettekin! Käyttäkää siis liika voimanne jaloon kunnianhimoon.

— Ymmärrän teidät, sanoin minä keskeyttäen hänet, kunnianhimon tulisi olla minun valtiattareni. Mutta en tarvitse sitä ollakseni kokonaan teidän. — Ei, minä en tahdo, että ystävyttäni korvataan suosiosoituksilla. Minä menen, minä suurenen yksin, itse kauttani. Minä hyväksyn teidän apunne, muilta minä en tahdo mitään.

— Lapsellisuuksia! sanoi hän nuristen, mutta ei voinut täysin salata tyytyväisyyttä ilmaisevaa hymyä.

— Muutoin, minä olen tehnyt lupauksen, sanoin minä hänelle. Miettiessäni meidän asemaamme, olen ajatellut kiinnittää itseni teihin siteillä, jotka eivät milloinkaan katkea.

Hänen lävitsensä kävi heikko väristys ja hän pysähtyi katsoakseen minuun.

— Mitä tahdotte sanoa? lausui hän antaen kahden edelläkulkevan parin mennä eteenpäin ja pidättäen ainoastaan lapsensa vieressään.

— Niin, vastasin minä, sanokaa minulle suoraan, miten tahdotte minun rakastavan teitä.

— Rakastakaa minua kuten minua rakasti tätini, jonka oikeudet minä olen teille antanut salliessani teidän kutsua minua hänen valitsemallaan ja käyttämällään nimellä.

— Minä tulen rakastamaan siis ilman toivoa, täydellisellä uhrautuvaisuudella. Olkoon niin, minä teen teidän tähtenne sen, mitä ihminen tekee Jumalan tähden. Olettehan te sitä pyytäneet? Minä menen pappisseminaariin, tulen sieltä pappina ja rupean ohjaamaan Jacques'in kasvatusta. Teidän

Jacques'inne tulee olemaan minun toinen minäni: poliittiset suunnitelmat, ajatukset, tarmon, kestävyden, kaiken annan minä hänelle. Siten saan minä pysyä teidän lähellänne, ilman että rakkauttani, joka pyhydessään on kuin hopeakuva kristallissa, voidaan epäillä. Teidän ei tarvitse peljätä ainoatakaan tuollaista hillitöntä kiihkon purkausta, mikä valtaa miehen ja joka jo yhden kerran on voittanut minut. Liekki tulee kuluttamaan minut, tulen rakastamaan teitä puhdistetulla rakkaudella.

Hän kalpeni ja sanoi kiireellisesti: — Felix, älkää kiinnittäkö itseänne siteillä, jotka jonakin päivänä olisivat esteenä teidän onnellenne. Minä kuolisin surusta tietäessäni olevani syypää tuohon itsemurhaan. Lapsi, onko epätoivoinen rakkaus sitten samaa kuin kutsumus? Odottakaa elämän koettelemuksia tuomitaksenne elämää; se on tahtoni ja käskyni. Älkää menkö naimisiin kirkon eikä naisen kanssa, älkää menkö ollenkaan naimisiin, minä kiellän sen. Pysykää vapaana. Teillä on kaksikymmentä yksi vuotta. Te tuskin tiedätte, mitä tulevaisuus teille tuo. Jumalani! olisinko arvostellut teitä väärin? Kuitenkin minä luulin, että kaksi kuukautta riittäisi muutamien sielujen tuntemiseen.

— Mikä toivo teillä on? sanoin minä hänelle välähdysten leimahtaessa silmistäni.

— Ystävänä, hyväksykää minun apuni, kohottakaa itsenne, luokaa onnenne ja te saatte tietää, mikä minun toivoni on. Lyhyesti, sanoi hän, näyttäen ikäänkuin vahingossa päästävän salaisuuden ilmi, älkää jättäkö koskaan Madeleinein kättä, jota te tällä hetkellä pidätte.

Hän oli kallistunut minun korvaani sanoakseen minulle nuo sanat, jotka osottivat, kuinka paljon hän ajatteli minun tulevaisuuttani.

— Madeleinekö? sanoin minä hänelle, ei koskaan! Nämä kaksi sanaa synnyttivät meissä hiljaisuuden, joka oli täynnä mielenliikutusta. Meidän sielumme joutuivat tuollaisen mullistuksen valtaan, jonka kyntämät vaot säilyvät ikuisesti.

Meidän näkyvissämme oli puuportti, josta päästiin sisälle Frapesle'n puistoon. Minusta tuntuu kuin vieläkin näkisin sen kaksi rappeutunutta, köynnöskasvien, sammalien ja karhunmaaramapensasten peittämää pylvästä. Äkkiä eräs ajatus, kreivin kuoleman ajatus, kulki kuin nuoli aivojeni läpi, ja minä sanoin hänelle: — Ymmärrän teidät.

— Se on hyvin onnellista, vastasi hän sävyllä, josta minä huomasin, että edellytin hänellä olevan ajatuksen, jota hänellä ei koskaan tulisi olemaan.

Hänen puhtautensa pusersi minulta ihailun kyynelen, jonka intohimon itsekkyyks tekivät hyvin katkeraksi. Palatessani jälleen omaan itseeni minä ajattelin, että hän ei rakastanut minua tarpeeksi toivoakseen vapauttaan. Niinpian kun rakkaus peräytyy rikoksen edessä, näyttää sillä olevan rajansa, ja rakkauden pitäisi olla äärettömän. Minussa vallitsi hirvittävä sydämen ristiriita.

— Hän ei rakasta minua, ajattelin minä.

Estääkseni häntä lukemasta minun sielustani minä kumarruin suutelemaan Madeleinein hiuksia.

— Minä pelkään teidän äitiänne, sanoin minä kreivittärelle saadakseni jälleen keskustelun käyntiin.

— Ja minä myöskin, vastasi hän tehden aito lapsellisen liikkeen, mutta älkää koskaan unohtako nimittää häntä rouva herttuattareksi ja puhua hänestä kolmannessa persoonassa. Nykyajan nuoriso on kadottanut tottumuksen näihin kohteliaisiin muotoihin, uudistakaa te ne, tehkää se minun tähteni. Muutoin, todistaahan se hienoa sivistystä, jos kunnioitetaan naisia, olivatpa he minkä ikäisiä tahansa, ja tunnustetaan yhteiskunnalliset eroavaisuudet, asettamatta niitä kysymyksenalaiseksi. Kunnioitus, jota te osoitatte korkeammalle arvoasteelle, onhan se takeena siitä kunnioituksesta, mikä teille on tuleva. Kaikki on yhteiskunnassa yhteisvastuullista. Kardinaali Rovère ja Raphael Urbinolainen olivat muinoin kaksi yhtä paljon kunnioitettua mahtia. Te olette juonut kouluissanne vallankumouksen maitoa ja teidän poliittiset aatteenne ovat voineet saada siitä vaikutuksia, mutta edistyessänne elämässänne te saatte huomata, kuinka epäselvät vapauden periaatteet ovat voimattomia luomaan kansojen onnea. Ennenkuin minä mietin, Lenoncourt-sukua ollen, mitä aristokratia on tai mitä sen pitäisi olla, sanoi minun terve maalaisjärkeni minulle, että yhteiskuntien olemassaolo perustuu säätyeroon. Te olette elämänne käänteessä, jolloin on valittava hyvin. Olkaa omaa puoluettaanne, etenkin, lisäsi hän nauraen, kun se on voiton päällä.

Minua liikuttivat elävästi nuo sanat, joissa poliittinen syvyys kätkeytyi tunteen sydämellisyyteen, yhdistys, joka antaa naisille niin suuren vakuuttamisvoiman. He kaikki osaavat pukea mitä terävimmät todistelut tunneilmaisuuden muotoon. Näytti siltä kuin Henriette, halussaan puolustaa kreivin tekoja, olisi aavistanut ne mietelmät, jotka syntyisivät sielussani hetkellä, jolloin ensimmäisen kerran saisin nähdä imartelun vaikutukset. Herra de Mortsau, linnansa kuninkaana ja historiallisen sädekehänsä ympäröimänä, oli minun silmissäni saanut suurenmoisuuksia, ja minä tunnustan, että olin suuresti hämmästyntynyt siitä välimatkasta, jonka hän nöyryllä kohteliaisuuksillaan asetti herttuattaren ja itsensä

välille. Myöskin orjalla on turhamielisyytensä, se ei tahdo totella muuta kuin suurinta itsevaltiasta. Minä tunsin itseni ikäänkuin nöyryytetyksi nähdessäni alentuneena hänet, jonka edessä minä vapisin, koska hän hallitsi koko minun rakkauttani. Tuo sisäinen liikutus teki minulle ymmärrettäväksi niiden naisten kidutuksen, joiden jalo sielu on sidottu mieheen, jonka alhaisuuksia he saavat joka päivä kätkeä. Kunnioitus on suojamuuri, joka turvaa samalla tavalla niin suuren kuin pienen, jokainen voi omalla puolellaan katsoa toista kasvoin. Minä olin kunnioittavainen herttuattarelle nuoruuteni takia, mutta missä muut näkivät herttuattaren, näin minä Henrietten äidin ja panin jonkinlaista pyhyttä kunnianosoituksiini. Me tulimme Frapesle'n suurelle pihalle, jossa tapasimme seurueemme. Kreivi de Mortsauf esitti minut erittäin kohteliaasti herttuattarelle, joka tarkasti minua kylmän ja hillityn näköisenä. Rouva de Lenoncourt oli silloin viisikymmentäkuusi vuotias nainen, täydelleen säilynyt ja käytöksessään ylhäinen. Nähdessäni hänen tuikeat, siniset silmänsä, hänen juovikkaat ohimonsa, hänen laihat ja näivettyneet kasvonsa, hänen käskevän ja suoran vartalonsa, hänen harvat liikkeensä, hänen vaaleanpunakan ihonsa, joka niin loistavana oli periytynyt hänen tyttärelleen, minä tunsin tuon kylmän suvun, josta äitini oli peräsin, yhtä varmasti kuin kivennäistieteilijä tuntee Ruotsin raudan. Hänen kielensä oli vanhan hovin kieltä, jossa *oit* pääte oli *ait* ja *frait* froid-sanan asemesta, *forteux* *forteours*-sanon sijasta. Minä en ollut mielitelevä enkä jäykkä; minä käyttäydyin niin hyvin, että iltamessuun mentäessä kreivitär sanoi korvaani: — Te olette täydellinen!

Kreivi tuli luokseni, tarttui käteeni ja sanoi: — Emmehän ole suuttuneita, Felix? Jos minä olen ollut kiivas, annatte te anteeksi vanhalle toverillenne. Me jäämme luultavasti tänne päivälliseksi, ja me pyydämme teidät vieraaksemme torstaiksi, illaksi ennen herttuattaren lähtöä. Minä matkustan Tours'iin päättämään muutamia asioita. Älkää laiminlyökö Clochegourde'a. Minun anoppini on tuttavuus, jota minä kehotan teitä käyttämään hyväksenne. Hänen salinsa on johtavana faubourg Saint-Germain'issa. Hänellä on ylhäisen seuran vanhat tavat ja suunnattomat tiedot, hän tuntee niin ensimmäisen kuin viimeisen Europan aatelismiehen vaakunan.

Kreivin hieno käytös, luultavasti hänen kotihengittärensä aiheuttama, tuli ilmi uusissa olosuhteissa, joihin hänen puolueensa voitto hänet asetti. Hänessä ei ollut ylpeyttä eikä loukkaavaa kohteliaisuutta, hän oli ilman pöyhkeyttä, ja herttuatar ilman suojelijan elkeitä. Herra ja rouva de Chessel ottivat kiitollisuudella vastaan päivälliskutsun seuraavaksi torstaiksi. Minä miellytin herttuatarta ja hänen silmäyksensä ilmaisivat minulle, että hän tarkasti minussa miestä, josta hänen tyttärensä oli hänelle puhunut. Kun me palasimme iltamessusta, tiedusteli hän minulta perheestämme ja kysyi, oliko Vandenesse, joka oli toimessa diplomatian alalla, minulle sukua. — Hän on veljeni, sanoin minä hänelle. — Hän tuli silloin puolittain sydämelliseksi minua kohtaan. Hän ilmaisi minulle, että äitini täti, vanha markiisitar de Listomère, oli kunnioitettavaa sukua. Herttuattaren käytös oli kohteliaista, kuten herra de Mortsauf'inkin sinä päivänä, jolloin hän näki minut ensimmäisen kerran. Hänen katseestaan hävisi tuo ylhäinen ilme, jolla maan ruhtinaat antavat teidän huomata, mikä ero on heidän ja teidän välillä. Minä en tiennyt tuskin mitään perheestämme. Herttuattarelta sain kuulla, että isäni setä, vanha apotti, jonka nimeä en edes tiennyt, oli salaneuvoston jäsen ja että veljeni oli saanut ylennyksen ja että kaiken lisäksi isästani oli tullut erään perustuslain säädöksen nojalla, jota minä en vielä tuntenut, markiisi de Vandenesse.

— Minä olen vain yhtä, Clochegourde'n orja, sanoin minä hiljaa kreivittärelle.

Restauratsionin taikaisku toteutui nopeudella, joka tyrmistyi keisarivallan aikana kasvaneet lapset. Tuo vallankumous ei merkinnyt minulle mitään. Rouva de Mortsauf'in pieninkin sana, yksinkertaisinkin liike olivat ainoat tapahtumat, joihin minä kiinnitin huomiota. En tiennyt, mitä salaneuvosto oli; en tietänyt mitään politiikasta enkä maailman asioista; minulla ei ollut muuta kunnianhimoa kuin rakastaa kreivitärtä enemmän kuin Petrarca rakasti Lauraansa. Tämä välinpitämättömyys saattoi herttuattaren pitämään minua lapsena. Frapesle'en tuli paljon vieraita, päivällisiin otti osaa kolmekymmentä henkeä. Mikä huumaus nuorelle miehelle nähdä rakastamansa naisen olevan kauneimman kaikista, olla hartaiden katseiden esineenä, tietää olevansa ainoa, jolle kuului noiden kainojen silmien loiste, tuntea täysin hänen äänensä kaikki vivahteet, huomata hänen keveissä tai ilkamoivissa sanoissaan vakavan ajatuksen osoitteita, vieläpä silloinkin, kun tuntee kalvavaa luulevaisuutta maailman huvituksia kohtaan. Kreivi, onnellisena huomaavaisuuksista, joiden aiheena hän oli, näytti melkein nuorelta. Hänen vaimonsa toivoi sen vaikuttavan parantavasti hänen mielialaansa. Ja minä, minä nauroin Madeleinein kanssa, joka, muistuttaen noita lapsia, joiden sielu kehittyi ruumiin kustannuksella, sai minut hymyilemään hämmästyttävillä huomioillaan, jotka olivat täynnä hyväntahtoista, sukkela pilaa, mutta jotka eivät säästäneet ketään. Se oli kaunis päivä. Yksi sana, yksi aamunkoitossa syntynyt toive oli valaissut luonnon; ja nähdessään minut niin iloisena, Henriettekin oli iloinen.

— Tämä onni kreivin harmaassa ja pilvisessä elämässä näyttää tekevän hänelle hyvää, sanoi Henriette minulle seuraavana päivänä.

Tuon päivän minä luonnollisesti vietin Clochegourde'ssa; minä olin ollut sieltä viisi päivää karkoitettuna, minä janosin elämääni. Kreivi oli lähtenyt jo kello kuuden aikana matkalle Tours'iin.

Tyttären ja äidin välille oli syntynyt vakava erimielisyyden aihe. Herttuatar tahtoi, että kreivitär seuraisi häntä Pariisiin, jossa hän saattoi toimittaa kreivittärelle paikan hovissa, ja jossa kreivi, kieltonsa peruuttaen, voisi saada itselleen korkeita virkoja. Henriette, joka kävi onnellisesta naisesta, ei tahtonut paljastaa kenellekään, ei edes äitinsä sydämelle hirvittäviä kärsimyksiään eikä ilmaista miehensä kykenemättömyyttä. Jottei hänen äitinsä olisi voinut tunkeutua hänen perheensä salaisuuksiin, oli hän lähettänyt herra de Mortsauf'in Tours'iin keskustelemaan notarioiden kanssa. Minä yksin, kuten hän oli sanonut, tiesin Clochegourde'n salaisuudet. Kokemuksesta tietäen, kuinka tuon laakson puhdas ilma ja sininen taivas tyynnyttivät mielen kiihtymyksiä tai sairauden katkeria tuskia ja mikä vaikutus Clochegourde'lla oli hänen lastensa terveyteen, hän toi esiin perusteltuja kieltoja, joita herttuatar koetti kumota. Herttuatar oli vallanhimoinen nainen, joka tunsu pikemmin nöyryytystä kuin surua tyttärensä epäedullisesta avioliitosta. Henriette huomasi, että hänen äitinsä välitti vähän hänen lapsistaan, hirveä huomio! Kuten kaikki äidit, jotka ovat tottuneet itsevaltiaasti hallitsemaan tyttäriään vielä heidän naimisiin mentyäänkin, herttuatar toi esiin mielipiteitä, joita ei käynyt vastustaminen. Herttuatar teeskenteli milloin kiehtovaa ystävyyttä saadakseen tyttärensä taivutetuksi suunnitelmiinsa, milloin katkeraa kylmyyttä voittaakseen pelon avulla siinä, missä lempeys ei tehonnut; lopuksi huomattessaan ponnistuksensa hyödyttömiksi, hän päästi valloilleen saman ironian, minkä minä olin huomannut äidissäni. Kymmenessä päivässä Henriette oppi tuntemaan kaikki sielun tuskat, joita nuorille naisille tuottaa heidän riippumattomuutensa säilymiselle välttämätön taistelu. Te, jolla onneksenne on parhain äideistä, te ette voi ymmärtää näitä asioita. Saadaksenne käsityksen tuosta taistelusta, jossa toisella puolella oli kuiva, kylmä, laskeva ja kunnianhimoinen nainen, toisella puolella hänen tyttärensä, täynnä tuota henkevää ja raikasta hyvyyttä, joka ei koskaan ehdy, täytyisi minun kuvata teille lilja, johon sydämeni on häntä aina verrannut, musertuneena kiiltävän teräskoneen rattaisiin. Tuo äiti ei ollut koskaan koettanut päästä tytärtänsä lähelle, hän ei osannut aavistaa ainoatakaan niistä todellisista vaikeuksista, jotka pakottivat hänen tyttärensä jättämään käyttämättä Restauratsioonin etuja ja jatkamaan yksinäistä elämäänsä. Se sana, jolla herttuatar ilmaisi epäilyksensä, avasi näiden kahden naisen välille kuilun, jota siitä lähtien ei mikään voinut täyttää. Vaikka perheet salaavat huolellisesti sietämättömät riitansa, ottakaa niistä selvä: te tapaatte melkein kaikissa syviä, parantumattomia haavoja, jotka vähentävät luonnollisia tunteita. On joko todellisia, liikuttavia intohimoja, jotka luonteiden sopusointuisuus tekee ikuisiksi, ja silloin on kuolema kohtalon isku, jonka seurauksia ei voida enää parantaa; tai piileviä vihoja, jotka jäädyttävät hitaasti sydämen ja kuivaavat kyneleet ikuisten jäähyväisien päivänä. Ahdistettuna eilen, ahdistettuna tänään, kaikkien hätyyttämänä, vieläpä noiden kahden kärsivän enkelinkin, jotka eivät olleet syypäitä onnettomuuksiin, joita he saivat kokea, eikä niihin, joita he tuottivat, kuinka ei tuo sieluparka olisi rakastanut sitä, joka ei häntä ollenkaan hätyyttänyt ja joka tahtoi ympäröidä hänet kolminkertaisella oka-aidalla suojellakseen häntä myrskyiltä, kosketukselta ja kaikilta loukkauksilta? Vaikka minä kärsinkin noista taisteluista, olin minä joskus onnellinen tuntiessani, että hän heittäytyi minun sydämeeni, sillä Henriette uskoi minulle uudet tuskansa. Minä saatoin silloin arvostella hänen tyyneyttään tuskissa ja tarmokasta kärsivällisyyttä, jota hän osoitti. Joka päivä minä opin paremmin ymmärtämään, mitä hän tarkoitti sanoessaan: Rakastakaa minua, kuten tätini minua rakasti.

— Teillä ei siis ole ollenkaan kunnianhimoa? sanoi minulle päivällisillä herttuatar tuiman näköisenä.

— Rouva, vastasin minä luoden häneen vakavan katseen, tunnen itsessäni voiman lannistaa maailman, mutta minulla ei ole kuin kaksikymmentäyksi vuotta ja minä olen aivan yksin.

Hän katseli tytärtään hämmästyneenä. Hän luuli, että hänen tyttärensä, pitääkseen minut lähellään, sammutti minussa kaiken kunnianhimon. Herttuatar de Lenoncourt'in olo Clochegourde'ssa oli yhtämittaista kiusaantumisen aikaa. Kreivitär vaati minulta hillittyä käytöstä, hän pelästyi hellästi lausuttua sanaa ja häntä miellyttääkseni minun täytyi pukeutua teeskentelyn haarniskaan. Suuri torstaipäivä tuli. Se oli ikävyyttäviiden juhlamenojen päivä, yksi niitä, joita rakastajat vihaavat. He ovat tottuneet huolettoman arkielämän kuherruksiin, näkemään tuolinsa paikallaan ja kartanon valtiattaren omistautuvan kokonaan heille. Rakkaus kauhistuu kaikkea, mikä ei ole sitä itseänsä. Herttuatar läksi iloitsemaan hovin loistosta ja kaikki tuli järjestykseen Clochegourde'ssa. Pieni epäsovuni kreivin kanssa juurrutti minut entistä enemmän Clochegourde'en. Minä saatoin tulla sinne milloin tahansa, herättämättä pienintäkään epäluuloa, ja kuin köynnöskasvi ympäröidä tuon kauniin sielun, joka avasi minulle molemminpuolisten tunteiden lumotun maailman. Joka aika, hetki hetkeltä meidän luottamukseen perustettu veljellinen avioliittomme tuli kiinteämmäksi; me lujitimme kumpainenkin asemaamme: kreivitär verhosi minut elatusäidin suojeluksilla ja puhtaasti äidillisen rakkauden valkeilla vaatteilla, sillävälän kun minun rakkauteni, joka oli taivaallista hänen läheisyydessään, hänestä etäällä tuli jäytäväksi ja janoiseksi kuin tulipunainen rauta. Minä rakastin häntä kaksinkertaisella rakkaudella, josta sinkosi tuhansia intohimon nuolia taivaalle, jossa ne raukenivat läpitunkemattomaan eetteriin. Jos te kysytte minulta, minkätähden minä, joka olin nuori ja täynnä tulisia pyyteitä, pysyin platonisen rakkauden harhaanvievässä uskossa, tunnustan teille, että minussa ei ollut vielä tarpeeksi miestä ahdistamaan tuota naista, joka pelkäsi alinomaa jonkun onnettomuuden kohtaavan hänen lapsiansa, joka alati odotti puolisonsa mielialan myrskyistä vaihtelua; joka oli miehensä vaivaamana silloin, kun

Jaques'in tai Madeleinein sairaus ei häntä huolettanut, ja sai istua heidän vuoteensa ääressä, kun hänen puolisonsa salli hänen hiukan levähtää. Liian kiihkeästi lausutun sanan sointi järkytti hänen olemustansa, intohimo loukkasi häntä; hänelle piti rakkauden olla verhottua, hellyydensekaista voimaa, lyhyesti sanoen sitä, mitä hän oli toisille. Lisäksi, sanon sen teille, joka olette niin täysin nainen, tuohon asemaan sisältyi hurmaavaa hiutumista, jumalallisen sulon hetkiä ja tyytyväisyyttä, joka seuraa hiljaisia uhrauksia. Hänen puhtautensa oli tarttuvaa, hänen uhrautumisensa, jolle ei ollut maallista korvausta, vaikutti kestävyydellään; tuo elävä, salainen hurskaus, joka yhdisti hänen muut hyveensä, vaikutti kuin uskonnollinen suitsutus. Lisäksi minä olin nuori, kyllin nuori keskittääkseni olemukseni tuohon suudelmaan, jonka hän niin harvoin salli minun painaa hänen kädelleen; hän antoi minulle aina kätensä yläpuolen, eikä koskaan sisäpuolta, joka hänen mielestään luultavasti oli aistillisten nautintojen rajana. Koskaan ei kaksi sielua ole syleillyt toisiaan kiihkeämmin, koskaan ei ruumista ole urheammin ja voittoisammin lannistettu. Myöhemmin minä opin tuntemaan syyn tuohon täydelliseen onneen. Minun iälläni ei mikään hyötynäkökohta häirinyt minun sydäntäni, eikä mikään kunnianhimo kääntänyt tuon tunteen kulkua, joka oli päässyt irralleen kuin tulvavirta ja joka hukutti aaltoihinsa kaiken, minkä se vei mukanaan. Niin, myöhemmin me rakastamme naisessa naista, ensimmäisessä rakastetussa naisessa me sitävastoin rakastamme kaikkea. Hänen lapsensa ovat meidän lapsiamme, hänen kotinsa on meidän kotimme, hänen etunsa ovat meidän etujamme ja hänen onnettomuutensa meidän suurin onnettomuutemme. Me rakastamme hänen pukuansa ja hänen huonekalujansa; me tunnemme enemmän mielipahaa nähdessämme hänen viljansa laossa kuin jos olisimme kadottaneet rahamme; me olemme valmiita nurisemaan vieraille, joka saattaa epäjärjestykseen uunin reunustalla olevat pienet korukapineemme. Tuo pyhä rakkaus siirtää meidät toisen ihmisen elämään, kun me sitä vastoin myöhemmin vedämme itseemme toisen elämän, pyytämällä naista nuorilla tunteillaan rikastuttamaan meidän köyhtyneitä tunteitamme. Minä kotiuduin hetikohta taloon ja sain ensimmäistä kertaa kokea tuollaista ääretöntä sulon tunnetta, joka on ahdistetulle sielulle samaa kuin kylpy väsyneelle ruumiille; sielu virkistyy silloin joka taholle ja se saa hyväilyjä kaikkein syvimpiin poimuihinsa asti. Te ette voi ymmärtää minua, te olette nainen, ja tässä on kysymyksessä onni, jonka te annatte saamatta koskaan vastaanottaa samanlaista. Mies yksin tuntee tuon herkullisen nautinnon olla vieraan perheen keskuudessa, sen valtiattaren etuoikeuttamana, hänen tunneliikutustensa salaisena keskipisteenä. Koirat eivät enää hauku teitä, palvelijat tuntevat yhtähyvin kuin koiratkin teidän salaiset merkkinne, joita te kannatte; lapset, joissa ei ole mitään turmeltunutta, jotka tietävät, ettei heidän osansa koskaan tule vähentymään ja että heitä suojellaan ja tehdään heille hyvää, nuo lapset omistavat ennustajan kyvyn. He ovat kuin kissanpoikasia, heillä on lempeä itsevaltiutensa, jota he harjoittavat rakastamiaan ja jumaloimiaan olentoja kohtaan; heissä on älykästä herkkätuntoisuutta ja he ovat viattomia rikostovereita; he tulevat teidän luoksenne varpaisillaan, hymyilevät teille ja menevät äänettömästi pois. Teidän tähtenne kaikki kiiruhtavat, jokainen rakastaa teitä ja hymyilee teille. Todelliset intohimot näyttävät olevan kauniita kukkia, jotka tuottavat sitä enemmän iloa, mitä kiittämättömmässä maassa ne kasvavat. Mutta jos minulla oli ihania etuja tuosta oikeudestani kuulua perheeseen, jossa minä löysin sydämeni mukaiset omaiset, oli minulla myöskin velvollisuuksia. Tähän asti herra de Mortsauf oli hillinnyt itseään minun läsnäollessani; minä olin nähnyt vain, mitä suuria vikoja hänellä oli, mutta nyt minä pian pääsin tuntemaan niiden käytäntöön soveltamista niiden koko laajuudessa ja näin, kuinka jalon hyväsydäminen kreivitär oli ollut kuvatessaan minulle jokapäiväisiä taistelukaan. Minä opin tuntemaan tuon sietämättömän luonteen kaikki puolet; minä kuulin nuo hänen alituiset tyhjänhuutamisen, hänen valituksensa onnettomuuksista, joista ulospäin ei näkynyt mitään merkkejä, minä käsitin tuon luontaisen tyytymättömyyden, joka riisti elämältä sen kukat, ja tuon alituisen itsevaltiuden tarpeen, joka saattoi hänet joka vuosi etsimään uusia uhreja. Kun me kävelimme iltasin, valitsi hän itse tien, mutta mikä tahansa se olikin, hän ikävystyi siihen aina; kotiin palattaessa hän asetti toisten niskoille väsymyksensä kuorman; hänen vaimonsa oli ollut siihen syynä viedessään häntä sinne, minne hän ei tahtonut; unohtaen johtaneensa meitä hän valitti, että hänen vaimonsa hallitsi hänen elämänsä pienimpiäkin yksityiskohtia, ettei hänellä saanut olla omaa tahtoa ja ajatusta ja että hän oli nolla talossaan. Jos nämä tylyt sanat kohtasivat äänetöntä kärsivällisyyttä, suuttui hän tuntiessaan voimansa rajoitetuksi; hän kysyi katkerasti eikö uskonto käskenyt naisen totella miestään ja oliko soveliasta halveksia lapsien isää. Hän lopetti aina koskettamalla vaimossaan jotakin arkaa kieltä, ja kun hän oli saanut sen soimaan, näytti hän nauttivan erikoista iloa näistä hallitsijamittomuuksistaan. Joskus hän teeskenteli synkkää vaitioloa ja sairaalloista alakuloisuutta; se pelästytti äkkiä hänen vaimoaan, jolta hän silloin sai osakseen liikuttavaa huolenpitoa. Muistuttaen turmeltuneita lapsia, jotka harjoittavat valtaansa äidin pelosta välittämättä, hän antoi hemmotella itseään kuten Jacques ja Madeleine, joita kohtaan hän tunsu mustasukkaisuutta. Lyhyesti sanoen minä ajan pitkään huomasin, että kreivi niin pienimmissä kuin suurimmisakin asioissa toimi palvelijointansa, lapsiansa ja vaimoansa vastaan, kuten minua vastaan lautapelissä. Kun minä viimein olin päässyt perille, mitä juuria ja oksia oli noilla vaikeuksilla, jotka loiskasvien kaltaisina tukahuttivat ja ahdistivat tuon perheen liikkeitä ja hengitystä, kietoivat hienoilla, mutta moninkertaisilla siteillä talouden kulun ja hidastuttivat omaisuuden kasvamista, vaikeuttaen kaikki välttämättömimmät toimet, minä tunsin ihmettelevää kauhistusta, joka hallitsi rakkauttani ja tunki sen sydämeni pohjalle. Hyvä Jumala, mitä olen minä? Kyyneleet, jotka minä olin juonut, synnyttivät minussa ikäänkuin ylevän juopumuksen, ja

minä tunsin onnea yhdistäessäni itseni tuon naisen kärsimyksiin. Minä olin äskettäin taipunut kreivin omavaltaisuuteen niinkuin salakuljettaja maksaa sakkonsa; tästä lähtien minä tarjouduin vapaaehtoisesti hirmuvaltiaan iskuille ollakseni lähempänä Henrietteä. Kreivitär ymmärsi minut, salli minun ottaa paikan hänen sivullaan ja palkitsi minut jakamalla tuskansa, kuten muinoin katuva uskonluopio, joka tahtoi päästä taivaaseen yhdessä veljiensä kanssa, sai armon kuolla sirkuksessa.

— Ilman teitä minä en kestäisi tätä elämää, sanoi Henriette minulle eräänä iltana, jolloin kreivi oli ollut, kuten kärpäset hyvin kuumana päivänä, pisteliäämpi, purevampi ja oikullisempi kuin koskaan ennen.

Kreivi oli mennyt levolle. Me vietimme, Henriette ja minä, osan iltaa akaasioidemme alla; lapset leikkivät meidän ympärillämme kylpien laskevan auringon säteissä. Meidän harvat sanamme, jotka olivat pelkästään huudahduslauseita ilmaisivat ne yhteiset ajatukset, joita meillä oli ja joilla me lepuutimme itseämme yhteisistä kärsimyksistämme. Kun puuttui sanoja, palveli äänettömyys uskollisesti sielujamme, jotka niin sanoakseni seurustelivat esteettömästi toistensa kanssa, olematta siihen suudelmalla yllytettyjä. Kumpainenkin nautti ajattelemisen ja uneksumisen viehätystä, molemmat laskeutuivat saman unelman laineille, sukeltausivat yhdessä jokeen ja nousivat ylös kuin kaksi nymfiä, mitä likeisimmin yhtyneinä, mutta ilman mitään maallisia siteitä. Me painuimme pohjattomiin syvyyksiin, me nousimme pinnalle kädet tyhjinä, katseella kysyen toisiltamme: — "Onko niin monien päivien joukossa ainoatakaan meitä varten?" Kun aistillisuus poimii meille juurettomina syntyneitä kukkia, minkätähden meidän lihamme on levoton? Huolimatta runollisesti riutuvasta illasta, joka levitti rintanojan tiilille tuon niin rauhoittavan ja puhtaan oranssin värin; huolimatta tuosta hartaasta ilmakehästä, jossa lasten vienot huudot vaimenivat ja joka vaikutti meihin tyyntävästi, intohimo kiemurteli minun suonissani kuin ilovalkean liekki. Kolmen kuukauden jälkeen minä en enää tyytynyt osaani, joka minulle oli annettu, ja minä hyväilin hiljaa Henrietten kättä koettaen siten siirtää häneen sitä uhkuvaa tunnetta, joka minussa hehkui. Henriette tuli jälleen rouva de Mortsauf'iksi ja veti pois kätensä; kyöneleitä nousi minun silmiini, hän näki ne ja loi minuun lauhan katseen vieden kätensä huulilleni.

— Tietäkää, sanoi hän, että tämä maksaa minulle paljon kyöneleitä! Ystävyys, joka tahtoo niin suurta suosionosoitusta, on hyvin vaarallista.

Minä laskin tunteeni valloilleen, minä sulauduin moitteisiin, minä puhuin hänelle kärsimyksistäni ja siitä vähäisestä huojennuksesta, jota minä pyysin voidakseni niitä kantaa. Minä rohkenin sanoa hänelle, että jos minun iälläni tunteet olivat pelkkää sielua, oli sielulla myöskin sukupuoli; että tulisin kuolemaan, mutta en sulkeutunein huulin. Hän vaiens minut luoden minuun ylpeän katseensa, jossa minä luulin lukevani intiaanipäällikön sanat: *Ja minä, olenko minä ruusujuon päällä?* Voi olla, että minä myöskin olin erehdyksissä. Siitä päivästä lähtien, jolloin minä Frapesle'n portin edessä olin väärin koettanut taivuttaa häntä siihen ajatukseen, että haudasta voisi nousta meidän onnemme, minä häpesin tahrata hänen sieluansa loukkaavaa intohimoa sisältävillä toiveilla. Hän otti sananvuoron ja lausui minulle sulohuulin, että hän ei voinut olla kokonaan minun, ja että minun olisi pitänyt se tietää. Sillä hetkellä, jolloin hän sanoi nuo sanat, minä ymmärsin, että minä, ellen mukautuisi hänen tahtoonsa, kaivaisin kuilun meidän välillemme. Minä painoin pääni alas. Hän jatkoi sanoen, että hänellä oli uskonnollinen varmuus siitä, että hän voi rakastaa veljeä loukkaamatta Jumalaa tai ihmisiä ja että oli suloista pitää tuota rakkautta todellisena vertauskuvana jumalallisesta rakkaudesta, joka hänen kunnan Saint-Martin'insa mukaan oli maailman elämä. Jos minä en voinut olla hänelle jotenkin samaa kuin hänen vanha rippi-isänsä, vähemmän kuin rakastaja, mutta enemmän kuin veli, ei meidän pitänyt enää toisiamme nähdä. Hän tulisi kuolemaan kantaen Jumalalle ylijäämän noista viiltävistä kärsimyksistä, joita hän kyynelin ja ahdistuksin sai kestää.

— Minä olen antanut, sanoi hän lopettaen, enemmän kuin minun piti, niin ettei minulla ole enää mitään jäljellä, ja minä olen saanut siitä jo rangaistuksen.

Minun piti tyyntäyttää häntä, luvata etten koskaan aiheuttaisi hänelle tuskaa ja että rakastaisin häntä kaksikymmenvuotiaana, kuten vanhukset rakastavat viimeistä lastaan.

Seuraavana päivänä minä tulin sopivaan aikaan. Hänellä ei ollut enää kukkia harmaan salin maljakoihin. Minä kiiruhdin niityille ja viinitarhoihin ja etsin sieltä kukkia laittaakseni hänelle kaksi kukkavihkoa. Mutta koko ajan niitä toisen toisensa jälkeen poimiessani, tahtaessani niitä juuresta, ihaillessani niitä, minä ajattelin, että väreillä ja lehdillä oli oma musiikkinsa, runoutensa, joka tulee ilmi katseen tuntemassa viehätöksessä, kuten säveljaksot herättävät tuhansia muistoja rakastavien ja rakastettujen sydämissä. Jos väri on määrättyllä tavalla järjestettyä valoa, eiköhän sillä ole jokin tarkoitus, kuten ilman värinällä säveleessä on omansa? Jacques ja Madeleine auttoivat minua ja me kaikki kolme olimme onnellisia saadessamme yhdessä valmistaa yllätyksen rakastetulle. Viimeisillä käynneillä ulkoportailla, jonne me olimme asettaneet kukkiemme pääkortteerin, minä ryhdyin järjestämään kahta kukkavihkoa koettaen kuvata niillä tunteitani. Kuvitelkaa itsellenne kahdesta

maljakosta aaltoillen ja sekavana ryöppynä kumpuava kukkien lähde ja sen keskelle minun toiveeni, kohoten hopeamaljasta valkeina ruusuina ja liljankukkina. Tämän raikkaan kudoksen yllä välkkyivät sinikaunokit, lemmenkukat ja neidonkielet, kaikki sinisiä kukkia, joiden taivaiset värvivahteet soveltuvat niin hyvin yhteen valkoisen kanssa. Onhan siinä kaksi viatonta, toinen, joka ei tiedä mitään, ja toinen, joka tietää kaiken, lapsen ajatus, marttyyrin ajatus. Rakkaudella on vaakunansa ja kreivitär tulkitsi sen salaisesti. Hän loi minuun yhden noita läpituokevia katseita, jotka muistuttavat sairaan huutoa hänen haavaansa koskettaessa. Kreivitär oli samalla kertaa sekä häpeissään että ihastunut. Mikä palkinto tuossa katseessa! mikä kehoitus tehdä hänet onnelliseksi ja virvoittaa hänen sydäntänsä! Minä keksin siis uudestaan isä Castel'in teorian rakkautta varten ja löysin sille tieteen, jota ei ole Euroopassa, jossa mustesäiliön kukat korvaavat sivuja, jotka Itämailla kirjoitetaan tuoksuvin värein. Mikä viehätys ilmaista tunteensa noiden auringon tyttärien, rakkauden säteestä puhjenneiden kukkien sisarten kautta! Minä opin pian ymmärtämään maaseudun kukkien kieltä, kuten eräs mies, jonka minä kohtasin myöhemmin Grandlieu'ssa, oli perehtynyt mehiläisten kieleen.

Kaksi kertaa viikossa Frapesle'ssa oloni loppuaikoina minä ryhdyin tuohon pitkälliseen runoteokseen, jonka täydentämiseen tarvittiin kaikkia ruohokasvilajeja. Minä tutkin niitä perinpohjaisesti, mutta pikemmin runoilijana kuin kasvientutkijana, pitäen enemmän silmällä niiden sielua kuin muotoa. Löytääkseni jonkun kukan sen kasvupaikalta minä usein tein pitkiä matkoja vesien rantamille, laaksoihin, kukkuloiden huipuille, aukeille kankaille, saalistaen ajatuksia kanervametsikköjen keskellä. Näillä retkillä minä tutustutin itseni nautintoihin, jotka ovat tuntemattomia mieltelmissään elävälle oppineelle, erikoisalaansa kiintyneelle maanviljelijälle, kaupunkeihin suljetulle käsityöläiselle ja konttoriinsa sidotulle kauppiaalle, mutta joita muutamat metsänvartijat, halonhakkaajat ja jotkut uneksijat tuntevat. Luonnossa on vaikutelmia, joiden merkitykset ovat rajattomia ja jotka kohoavat suurimpien moraalisten aatteiden korkeudelle. Milloin se on ruusutimanttien peittämä kukkiva kanervikko, jossa aurinko välkehtii; äärettömyys katseelle, joka osuu sinne oikeaan aikaan. Milloin sortuneiden kallioiden ympäröimä metsänkolkka, hiekaton, sammalten peittämä ja katajien reunustama; se tekee teihin villin, uhkaavan ja peljättävän vaikutuksen ja sen sisältä kuuluu merikotkan huuto. Milloin kasvullisuutta puuttuva, kivinen, suoraviivainen, kuuma kangas, jonka ääret muistuttavat erämaata; siellä minä kohtasin jalon ja yksinäisen kukan, lehmänkellon, jonka kultaheteille kaartuu violettisilkkinen kupu; se oli liikuttava kuva valkeasta jumalattarestani, joka oli yksin laaksossaan! Milloin suuria vesilammikolta, joiden pinnalle luonto hetikohta luo vihreitä läikkii, jonkinlaisia kasvin ja eläimen välimuotoja ja joihin elämä syntyy muutamissa päivissä, kasvit ja hyönteiset uiskentelevat siellä kuten maailma eetterissä. Milloin mökki kaalimaineen, viinitarhoineen ja aitauksineen, likalätäkön yläpuolella, muutamien laihojen ruispeltojen ympäröimänä; niin monen vaatimattoman elämän kuva! Milloin pitkä metsätie, joka muistuttaa jotain kirkon laivaa; puut ovat sen pilareita, oksat sen holvikattona; tien päässä on etäällä aukko, josta valo lehtien välitse tulee näkyviin varjokkaana tai iltaruskon värittämänä, se muistuttaa värillistä ikkunaa, johon on kuvattu lintujen laulava kuoro. Tuosta raikkaasta ja tuuheasta metsästä ulos tultaessa aukenee eteen jokin liituinen kesantomaa, jonka kumisevalla ja polttavalla sammaltantereella kylläksi syöneet käärmeet matelevat pesiinsä nostaen siroja, ylpeitä päitään. Lisätkää näihin kuviin milloin auringon valotulvia, jotka vyöryvät kuin elähyttävät laineet, milloin harmaiden pilvien röykkiöitä, jotka ovat järjestyneet rivittäin kuin rypyt vanhuksen kasvoilla, milloin heikosti oranssinvärisen taivaan kylmiä tuntuja, joita vaaleahkot juovat uurtavat, ja kaiken lopuksi, tarkatkaa! te kuulette lukemattomia sointuja tuossa painostavassa hiljaisuudessa. Syys- ja marraskuun aikana minä en pannut kokoon ainoatakaan kukkakimppua, joka ei olisi minulle maksanut kolmen tunnin etsiskelyjä. Niin suuresti minä runoilijoiden suloisella antaumuksella ihailin noita lyhytaikaisia vertauksia, joissa minulle kuvastuivat ihmiselämän vastakkaisimmat muodot, majesteettillisiä näkemiä, joista minun muistoni nyt ammentaa. Nykyään minä usein yhdistän noihin suuriin kuviin muiston sielusta, joka oli silloin avoin luonnolle. Minä olen vielä näkevinäni siellä kuningattaren, jonka valkea hame hulmusi vesakoissa ja liehui nurmikoilla ja johon ajatus, kuten luvattuun hedelmään, kohosi jokaisesta rakastavilla heteillä täytetystä verhiöstä.

Ei millään rakkaudentunnustuksella, ei millään mielettömän intohimon näytteellä ollut voimakkaampaa viehätyskykyä kuin noilla kukkien sinfonioilla, joihin minun petetty toiveeni sai minut käyttämään sielunvoimia, joita Beethoven ilmensi nuoteillaan; olihan hänen musiikkinsa syvää kääntymystä omaan itseensä, suunnatonta nousua taivasta kohden. Rouva de Mortsauf ei ollut muuta kuin Henriette katsellessaan kukkia. Hän palasi niiden luo lakkaamatta, hän sai niistä ravintoa, hän otti niistä ne ajatukset, jotka minä olin niihin asettanut, kun hän, kukat vastaanottaessaan nosti päänsä kirjailutyöstään sanoen: — Jumalani, kuinka ne ovat kauniita! Te ymmärrätte tätä kukkakimppun yksityisillä kukilla suoritettua kirjevaihtoa, kuten te ymmärsitte eräästä runokatkelmasta Saadin runot. Oletteko te tuntenut ruohokentillä toukokuussa tuota tuoksua, joka saattaa kaikki olennot rakkauden huumaukseen, joka saa aikaan, että te veneessä ollessanne riiputatte käsiänne vedessä, hajotatte hiuksenne tuulen liehuteltaviksi ja että teidän ajatuksenne viheriöitsevät kuin metsän viidakot? Eräs pieni kasvi, tuoksuva simake, on yksi tuon verhotun sopusoinnun suurimpia aiheuttajia. Ei kukaan voi sitä myöskään rankaisemattomana pitää lähelläään. Asettakaa kukkavihkoon noita kuituja, jotka ovat kiiltäviä ja juovikkaita kuin valkea- ja vihreäsäikeinen kudus, ja loppumaton hurmaus värisyttää teidän

sydämenne pohjalla olevia ruusunnappuja, joita häveliäisyys siellä musertaa. Olettakaa porsliinimaljakon reunoille vahva kerros yksinomaan noita valkeita Tourainen viinitarhoissa erikoisesti kasvavia kukkakimppuja. Asettakaa tuo kukkien puhe ikkunan valoon, jotta siitä pääsisivät näkyviin raikkaat yksityiskohdat, viehättävät vastakkaisuudet ja arabeskit, jotta liikutettu valtiatar näkisi siinä yhden enemmän avautuneen kukan, josta vierähtää kyynel. Hän on hyvin lähellä antautumista ja tarvitaan enkeli tai hänen lastensa ääni vetämään häntä pois syvyyden reunalta. Mitä annetaan Jumalalle? tuoksua, valoa ja laulua, meidän luontomme kaikkein puhtaimpia ilmaisuja. Mutta kaikkea sitä, mikä uhrataan Jumalalle, eikö sitä tarjottu rakkaudelle tuossa valoisassa kukkien runossa, joka lakkaamatta hymisi sydämelle melankolisia laulujaan hyväillen sen kätkeytyä nautintoja, tunnustamattomia toiveita, harhoja, jotka syttyvät ja sammuvat kuin Neitsyt-tähdistön tähdet kuumana yönä?

Nämä huvitukset olivat meille suureksi avuksi vaimentamaan luontoa, joka oli kiihtynyt rakastetun olennon pitkästä katselemisesta, noista silmäyksistä, jotka nauttien säteilivät aina toisen sisimpään olemukseen saakka. Ne olivat minulle, en uskalla sanoa hänelle, kuten nuo halkeamat, joista murtamattoman padon sulkemat vedet syöksyvät esiin, ja jotka usein estävät onnettomuuden vähentämällä veden voimaa. Kieltäytymisellä on kuolettavia uupumuksia, joita torjuvat jotkut yksitellen pudonneet murut tuosta taivaasta, joka Dan'ista Saharaan antaa mannaa kulkijalle. Kuitenkin minä olen usein yllättänyt Henrietten seisomassa noiden kukkien edessä kädet riipuksissa ja vajonneena myrskyisiin unelmiin, joiden aikana ajatukset paisuttavat rintaa ja kiihdyttävät otsaa; ne tulevat aaltoina, puhkeavat kuohuina, uhkaavat ja jättävät jälkeensä herpaisevan väsymyksen. En ole sittemmin koskaan tehnyt kenellekään kukkavihkoja! Kun olimme keksineet tämän kielen käytettäväksemme, tunsimme me samanlaista tyytyväisyyttä kuin orja, joka pettää herraansa.

Tuon kuukauden loppuajankana kulkiessani puutarhoja pitkin minä näin joskus hänen kasvonsa ikkunaa vasten painettuina, ja kun minä tulin sisälle saliin, tapasin minä hänet käsityönsä ääressä. Jos minä en saapunut äänettömästi sovittuun aikaan, jota emme muuten koskaan määränneet, näin minä välistä hänen valkean vartalonsa harhailevan terassilla; ja kun minä hänet siellä yllätin, sanoi hän minulle: — Olen tullut teitä vastaan. Täytyyhän viimeistä lasta hiukan viehätellä.

Kiusalliset lautapelit olivat keskeytyneet kreivin ja minun välillä. Hänen viimeiset ostonsa vaativat koko joukon asioilla käyntejä, tutkimuksia, tarkastamisia, rajantekoa ja maanmittausta. Hänen piti antaa määräyksiä ja pitää huolta maatöistä, jotka vaativat isännän silmää ja jotka päätettiin hänen ja hänen puolisonsa kesken. Me menimme usein, kreivitär ja minä, tapaamaan häntä uusille alueille lasten kanssa, jotka matkan kestäessä juoksivat hyönteisten, tamminkaisten ja leppäkerttujen perässä ja tekivät kukkavihkojansa. Kävellä rakastetun naisen kanssa, antaa hänelle käsivartensa! nuo rajattomat ilot ovat riittäviä yhdelle elämälle. Keskustelu on silloin niin tuttavallista! Me menimme yksin ja palasimme kenraalin kanssa, leikillinen pilanimi, jonka me annoimme kreiville, kun hän oli hyvällä tuulella. Nämä kaksi matkan suorittamistapaa antoivat meidän nautinnollemme vaihtelua vastakohdillaan, joiden salaisuuden tuntevat vain yhtymisessään häiriytyneet sydämet. Kotimatalla sekoittui samoihin onnellisuuksiin, katseeseen, kädenpuristukseen, levottomuutta. Menomatalla niin vapaa keskustelu sai paluumatkalla salaperäisiä merkityksiä, kun toinen meistä keksi jonkun väliajan jälkeen vastauksen verhottuihin kysymyksiin tai kun alotettu keskustelu jatkui noissa arvoituksellisissa muodoissa, joihin meidän kieleemme on niin taipuisa ja joita naiset niin nerokkaasti sepittävät. Kuka ei ole tuntenut tuota nautintoa tehdä itsensä ymmärretyksi ikäänkuin tuntemattomassa piirissä, jossa ajatukset pysyvät erillään muusta joukosta ja yhdistyvät välittämättä tavallisista säännöistä? Eräänä päivänä minulla oli hillitön toive, joka nopeasti hävisi, kun Henriette eräeseen kreivin kysymykseen, jolla hän tiedusteli mistä me puhuimme, vastasi kaksimielisellä lauseella, johon kreivi tyytyi. Tämä viaton pilanteko huvitti Madeleineä ja saattoi punastumaan hänen äitinsä, joka ilmaisi minulle ankaralla katseella, että hän saattoi vetää minulta pois sielunsa, kuten hän äskettäin oli vetänyt kätensä, tahtoen pysyä moitteettomana puolisona. Mutta tällä puhtaasti henkisellä yhteydellä oli niin suuria viehätystyksiä, että me seuraavana päivänä aloimme taas uudelleen.

Tunnit, päivät ja viikot kuluivat siten täynnä yhä uudistuvia iloja. Tultiin viininkorjuun aikaan, joka Tourainessa on todellista juhlaa. Syyskuun loppupuolella on aurinko vähemmän kuuma kuin elonkorjuun aikana, ja niityillä voi olla tarvitsematta pelätä helleä ja väsymystä. On helpompi poimia viinirypäleitä kuin leikata viljaa. Hedelmät ovat aivan kypsiä. Sato on korjattu, leipä halventuu ja tämä yltäkyläisyys tekee elämän onnelliseksi. Pelko, jolla odotettiin yhtäpaljon rahaa kuin vaivoja kysyneiden maatöiden tulosta, on hävinnyt täysinäisen vilja-aitan ja täyttymäisillään olevien viinikellarien edessä. Viininkorjuu on silloin kuin elojuhlan iloinen jälkiruoka, taivas hymyilee siihen aikaan alituisesti Tourainessa, jossa syksyt ovat suurenmoisia. Tässä vieraanvaraisessa maakunnassa saavat viininkorjaajat talon puolesta ruuan. Nämä ateriat ovat ainoat, joilla köyhä väki joka vuosi saa ravitsevaa ja hyvin valmistettua ruokaa, ja he ovat niihin yhtä mieltä kuin patriarkalisissa perheissä lapset vuotuisiin perhejuhliin. He kiiruhtavatkin joukottain kartanoihin, joissa isännät kestivät heitä ilman itaruutta. Talo on silloin täynnä väkeä ja ruoka-aineita. Viininpuserushuoneet

ovat yhtämittaa auki. Kaikkia näyttää elähyttävän tynnyrintekijöiden ja iloisilla työillä lastattujen vaunujen liikkeet ja väki, joka paremman palkan toivossa laulaa joka hetki. On sitäpaitsi toinenkin ilon aihe, kaikki säätyarvot sekaantuvat: naiset, lapset, isännät ja työväki, koko maailma ottaa osaa tähän viininkorjuu-juhlaan. Nämä eri seikat voivat selittää tuon hilpeyden, joka tarttuu iästä ikään, joka noina viimeisinä vuoden kauniina päivinä puhkeaa esiin ja jonka muisto aiheutti muinoin Rabelais'ille hänen suuren teoksensa baccanaalisen muodon. Jacques ja Madeleine, alati sairaina, eivät olleet koskaan saaneet olla läsnä viininkorjuussa. Minun oli laita samoin, ja heidät valtasi lapsellinen iloisuus, kun he näkivät, että heidän ilonsa oli jaettu. Heidän äitinsä oli luvannut tulla meidän mukaamme katsomaan viininkorjuuta. Meidän piti mennä Villaines'iin, jossa valmistettiin maakunnan korit, tilaamaan niitä oikein kauniita. Oli kysymys, että me neljä korjaisimme sadon muutamista meidän saksillemme säästetyistä lohkoista; mutta oli sovittu, ettei syötäisi liiaksi viinirypäleitä. Syödä viinitarhoissa tourainelaisia paksuja rypäleitä oli jotain niin herkullista, että halveksittiin kauneimpiakin pöydällä olevia rypäleitä. Jacques sai minut antamaan lupauksen, etten ollenkaan menisi katsomaan viininkorjuuta muualla, vaan rajoittuisin Clochegourde'n alueeseen. Nuo kaksi pientä olentoa, jotka tavallisesti olivat kärsiviä ja kalpeita, eivät koskaan olleet verevämpiä, ruusuisempia eivätkä myöskään liikkuvampia ja vilkkaampia kuin tuona aamupäivänä. He lörpöttelivät pelkästään lörpöttelyn halusta, he juoksentelivat, tulivat ja menivät ilman näkyvää syytä; heillä, kuten muilla lapsilla, näytti olevan liiaksi elämää pudisteltavanaan. Herra ja rouva de Mortsauf eivät koskaan olleet nähneet heitä tuollaisina. Minä tulin lapseksi heidän kanssaan, ehkäpä enemmän lapseksi kuin he, sillä myöskin minä toivoin satoani. Me menimme mitä ihanimman sään vallitessa viinitarhoihin ja olimme siellä puolipäivää. Kuinka me kiistelimmekään siitä, kuka löytäisi kauneimmat rypäleet, kuka saisi pikemmin korinsa täyteen! Viinirypäleitä tuli ja meni äidille, ei poimittu ainoatakaan terttua, jota ei olisi hänelle näytetty. Hän alkoi nauraa nuorekkaan heleästi, kun minä, saapuen hänen tyttärensä jäljessä koreineni, sanoin hänelle, kuten Madeleine: — Entäs minun rypäleeni äiti? Hän vastasi minulle: — Rakas lapsi, älä kuumenna itseäsi liiaksi! Sitten vieden kätensä vuorotellen kaulaani ja hiuksiini hän antoi minulle keveän lyönnin poskelle lisäten: — Sinä olet aivan hiessä! Se oli ainoa kerta, jolloin minä kuulin tuon äänen hyväilyn, rakastajien *sinä* sanan. Minä katselin iloisia punaisten hedelmien ja sinivadelmien peittämiä pensasrivejä, minä kuuntelin lasten huutoja, minä tarkastelin viininkorjaajien joukkoa, tynnöreillä täytettyjä vaunuja ja selkäkoreja kantavia miehiä!... Ah! minä painoin kaikki muistiini, kaikki aina tuohon nuoreen mantelipuuhun asti, jonka alla hän seiso i raikkaana, värikkäänä, hymyilevänä päivänvarjonsa suojassa. Sitten minä aloin poimia rypäleitä, täyttää koriani ja tyhjentää sitä viinitynnöriin äänettömän ja hillityn ruumiin liikkein, hitain, täsmällisin askelin, jotka jättivät sieluni vapaaksi. Minä tunsin sanomatonta iloa ulkonaisesta työstä, joka ohjaa elämää intohimoa hillitessään. Ilman tätä koneellista liikuntaa olisi intohimo piankin syyttänyt tuleen kaiken. Minä sain kokea kuinka paljon viisautta yksitoikkoiseen työhön sisältyy, ja minä ymmärsin luostarisäännöt.

Ensi kertaa pitkästä ajasta oli kreivi vailla kärtyisyyttä ja pisteliäisyyttä. Hänen terve poikansa, tuleva Lenoncourt-Mortsauf'in herttua, vaalea, ruusuinen ja rypäleiden tahraama, ilahdutti hänen sydäntänsä. Koska tämä päivä oli viimeinen viininkorjuupäivä, antoi kenraali luvan tanssia illalla Clochegourde'n edustalla Bourbon'ien paluun kunniaksi; juhla oli siten täydellinen kaikille. Palatessa tarttui kreivitär minun käsivarteeni. Hän nojasi minuun tavalla, joka antoi sydämeni tuntea koko hänen painonsa, liikkeellä, jolla äiti tahtoi ilmaista iloansa, ja sanoi korvaani: — Te tuotte meille onnea!

Toden teolla, minulle, joka tiesin hänen unettomat yönsä, hänen levottomuutensa ja hänen aikaisemman elämänsä, jossa Jumalan käsi oli häntä tukenut, mutta jossa kaikki oli ollut kuivaa ja väsyttävää, minulle tuo hänen niin rikassointuisen äänensä korostama lause ilmensi iloja, joita ei kukaan nainen maailmassa voinut minulle enää tuottaa.

— Päivieni onneton yksitoikkoisuus on katkaistu, elämä kaunistuu toiveineen, sanoi hän minulle hetken äänettömyyden perästä. Oi, älkää jättäkö minua! Älkää pettäkö koskaan minun viattomia taikauskojani! Olkaa vanhin poika, joka tulee veljiensä huoltajaksi!

Tässä, Natalie, ei ole mitään romaanimaista: havaitakseen siinä syvien tunteiden äärettömyyden tulee nuoruudessaan olla heittänyt luotinauhan noihin suuriin järviin, joiden rannalla on elänyt. Jos monille olennoille intohimot ovat olleet laavavirtoja, jotka ovat vyöryneet kuivettuneiden rantojen välissä, onhan myös sieluja, joissa uskomattoman vaikeasti hillitty intohimo on täyttänyt tulivuoren aukon kirkkaalla vedellä?

Meillä oli vielä toinen samanlainen juhla. Rouva de Mortsauf tahtoi totuttaa lapsiaan elämän toimiin ja antaa heidän tuntea rahan ansaitsemisen vaivaloista työtä. Hän oli sentähden määrännyt heille tuloja, jotka riippuivat maanviljelyksen vaihtelevasta onnesta: Jacques'ille kuului pähkinä-, Madeleinelle kastanjasato. Muutamia päiviä jälkeenpäin meillä oli kastanjoiden ja pähkinöiden poiminta. Mennä lyömään alas Madeleinein kastanjoita, kuulla niiden putoavan maahan, jossa ne kovakuorisina hypähtelivät nuutuneella ja kuivalla nurmella; nähdä pikku tytön vakavan ja tärkeän näköisenä tarkastavan kastanjakasoja ja arvostelevan niitä — niiden arvohan tarjosi hänelle nautintoja, joita hän vapaasti saattoi itselleen hankkia; — taloudenhoitajatar Manetten onnittelut, joka yksin auttoi

kreivitärtä lasten hoitamisessa; opetukset, joita tarjosivat ponnistukset noiden sään vaihteluista niin suuresti riippuvien hyödykkeiden kokoamiseksi, se oli näky, jossa lapsuuden viattomat ilot viehättävinä kuvastuivat alkaneen syksyn vakavaa taustaa vasten. Madeleinellä oli oma säilytyshuone, jonne minä tahdoin nähdä hänen kastanjaomaisuutensa suljettavan, ottaen osaa hänen iloonsa. Niin, minä vapisen vielä tänäpäivänä muistelllessani jokaisen kastanjakorin synnyttämää melua, kastanjoiden vyöryessä kellertävälle, mullansekaiselle perustalle, jota käytettiin säiliöhuoneen lattiana. Kreivi osti niitä taloa varten; käsityöläiset, palkkalaiset, jokainen Clochegourde'n tienoolla asuva hankki ostajia Lemmikille, jonka ystävällisen lempinimen talonpojat seudullaan suovat kernaasti yksinpä vieraillekin, mutta joka näytti yksinomaan kuuluvan Madeleinelle.

Jacques'illa oli vähemmän onnea pähkinöitä poimittaessa. Satoi muutamia päiviä, mutta minä lohduutin häntä ja neuvoitin häntä säilyttämään pähkinänsä ja myömään ne hiukan myöhemmin. Herra de Chessel oli ilmaissut minulle, että pähkinöistä tuli huono sato Brehémont'issa, Amboise'n maakunnassa ja Vouvray'ssa. Pähkinäöljyä käytetään hyvin paljon Tourainessa. Jacques oli saava vähintään neljäkymmentä penniä jokaisesta pähkinäpuusta, hänellä oli niitä kaksisataa, summa oli siis melko suuri! Hän tahtoi ostaa itselleen varusteet ratsastamista varten. Tämä hänen halunsa sai aikaan yleisen keskustelun, jossa isä koetti saada hänet miettimään tulojen epävakaisuutta ja välttämättömyyttä koota säästöjä niitä vuosia varten, jolloin puut olisivat hedelmättömiä, jotta edes keskinkertainen tulo voitaisiin saada. Minä tunsin kreivittären ajatukset, vaikka hän oli ääneti. Hän oli iloinen nähdessään Jacques'in kuuntelevan isäänsä ja isän saavuttavan jälleen hiukan tuota vanhemman pyhyttä, jota häneltä puuttui, kiitos tuon ylevän valheen, jonka kreivitär oli edeltäpäin valmistanut. Olenhan tätä naista kuvatessani sanonut teille, että maallinen kieli on voimaton ilmaisemaan hänen piirteitään ja hänen olemustansa. Kun tämälapsia kohtauksia sattuu, nauttii sielu niiden herkkyyksiä niitä tutkimatta; mutta millä elävyydellä niiden yksityiskohdat myöhemmin kohoavat muistoon levottoman elämän synkältä pohjalta! Ne säihkyvät timanttien kaltaisina ajatusten keskellä, jotka ovat täynnä kiintymystä ja häipyneen onnen muistoihin hautautuneita katumuksia. Minkätähden nimet Cassine ja Rhétorière, noiden kahden äskettäin ostetun alueen nimet, joista herra ja rouva de Mortsauf'illa on niin paljon huolta, liikkuvat minua enemmän kuin kauneimmatkaan pyhän maan tai Kreikan nimet? *Joka rakastaa, sanokoon sen!* on La Fontaine huudahtanut. Näillä kahdella nimellä on sellaisten sanojen tenhovoima, joita tavallisesti käytetään henkiä manatessa, ne selvittävät minulle noituuden, ne nostavat hereille nukkuneita henkilöitä, jotka heti liikkuvat ja puhuvat minulle, ne vievät minut jälleen tuohon onnelliseen laaksoon, ne luovat taivaan ja maiseman. Mutta onhan henkien esiinkutsumisessa aina jotain yliluonnollista! Älkää siis ihmetelkö nähdessänne minun kertovan teille kohtauksia, jotka ovat niin tavallisia. Pienimmätkin tuon yksinkertaisen maalaiselämän yksityiskohdat ovat olleet minulle yhtä monia, näöltänsä heikkoja siteitä, jotka ovat yhdistäneet minut lujasti kreivittäreen.

Lasten taloudelliset edut aiheuttivat kreivittärelle yhtä paljon murheita kuin mitä hänellä oli heidän heikon terveytensä takia. Minä opin pian tuntemaan todeksi sen, mitä hän oli minulle puhunut salaisesta osastaan talon asioissa, joihin minä hitaasti perehdyin saaden tietooni maaelämän yksityiskohtia, joita valtiomiehen tulee tuntea. Kymmenen vuoden ponnistusten jälkeen rouva de Mortsauf oli saanut muutetuksi maidensa viljelyksen; hän oli ottanut käytäntöön nelivuoroisen viljelyksen, jota nimitystä käytetään maaseudulla ilmaisemaan uuden menettelytavan tuloksia. Sitä seuraten viljelijät kylvävät peltoon samaa viljaa vain neljänä vuonna, jotta maa pysyisi tuotantokykyisenä. Talonpoikien vastustuksen voittamiseksi oli täytyntä purkaa vuokrasopimukset, jakaa alueet neljäksi suureksi tilaksi ja antaa ne *puolinjakovuokralle*, vuokraamistapa, joka oli erikoista Tourainessa ja sen ympärillä olevissa seuduissa. Omistaja antaa vuokraajalle asumuksen, viljelykseen tarvittavat huoneet sekä siemenet ja jakaa hänen kanssansa viljelyksen kulungit ja tulot. Tätä jakoa valvoo erityinen henkilö, jonka tehtävänä on eroittaa omistajalle tuleva osa, kallis järjestelmä ja kirjanpitoon nähden mutkikas, jaettavien laatu kun alinomaa vaihtelee. Kreivitär oli herra de Mortsauf'in avulla asettanut viljelyksenalaiseksi viidennen arentimaan, jonka muodostivat Clochegourde'n ympärillä olevat muut maat, niin hyvin viljelläkseen sitä kuin selvillä tosiasioilla näyttääkseen *puolinjakovuokraajilleen* uuden menettelytavan oivallisuutta. Ollen mestari ohjaamaan maanviljelystä hän oli vähitellen ja naisellisella itsepintaisuudellaan jälleen pannut kuntoon kaksi tuollaista tilaa Artois'n ja Flandre'n mailla.

Kun puolinjakokontrahtien aika oli kulunut loppuun, tahtoi kreivitär muodostaa näistä vuokramaista kaksi kaunista tilaa ja antaa ne rahasta vuokralle toimeliaille ja älykkäille miehille saadakseen Clochegourde'n tulot yksinkertaisemmiksi. Peläten kuolevansa ensiksi hän pyrki jättämään kreiville tuloja, joita olisi helppo valvoa, ja lapsilleen omaisuuksia, joita ei mikään taitamattomuus voisi järkyttää. Tänä hetkenä kymmenen vuotta sitten istutetut hedelmäpuut olivat täynnä hedelmiä. Aitaukset, jotka varjelivat perintöalueita kaikilta tulevilta rajariidoilta, olivat pystytetyt. Poppelit, jalavat, kaikki olivat hyvin kasvaneet. Uusine alueineen ja käyttämällä kaikkialla uutta maanviljelyjärjestelmää Clochegourde'n maa-alue, jaettuna neljään suureen tilaan, joista kaksi oli vielä rakennuksen alaisina, kykeni tuottamaan kuusitoistuhatta frangia rahaa, neljätuhatta frangia kustakin arentitilasta; tähän ei vielä otettu lukuun viinitarhoja, kahtasataa auranalaa metsää ja

mallitilaa. Näiden neljän tilan tiet saattoivat kaikki yhtyä suureen puistotiehen, joka Clochegourdesta kävi suoraviivaisena haarautuen Chinon'in tielle. Puistotien ja Tours'in väliä ei ollut kuin viisi peninkulmaa, vuokraajia oli kyllä ilmaantuva, etenkin kun koko maailma puhui kreivin aikaansaamista parannuksista, menestyksestä ja hänen maidensa laajennuksista. Kumpaankin äskenostettuun alueeseen hän tahtoi käyttää viisitoistatuhatta frangia muuttaakseen herraskartanot kahdeksi suureksi viljelystilaksi, jotta saisi ne paremmin vuokratuiksi viljeltyään niitä vuoden tai pari. Hän tahtoi asettaa niiden hoitajaksi erään Martineau'n, parhaimman ja kunnollisimman palkkalaisensa, joka sattui olemaan ilman paikkaa; sillä hänen neljän vuokralaisensa puolinjakokirjain sopimusaika loppui ja hetki yhdistää ne kahdeksi maatilaksi ja antaa ne rahasta vuokralle oli käsissä. Nämä niin yksinkertaiset, mutta kolmenkymmenen tuhannen frangin kulunkeihin kiedotut aatteet olivat tänä hetkenä kreiville ja kreivittärelle pitkien keskustelujen aiheina: inhottavia riitoja, joissa kreivitärtä ei tukenut muu kuin hänen lastensa etu. Tuo ajatus: "Jos minä kuolen huomenna, miten kävisi?" puistatti häntä. Lempeät ja rauhalliset sielut, joille kiukustuminen on mahdotonta ja jotka tahtovat ympärillään vallitsevan heidän syvän sisäisen rauhansa, he yksin tietävät kuinka paljon voimaa vaaditaan tuollaisiin taisteluihin, mitä runsaita verivirtoja tulvii sydämeen ennen taistelun alkua, mikä väsymys valtaa olemuksen, kun taisteltuaan ei ole mitään saavuttanut. Hetkellä, jolloin hänen lapsensa olivat vähemmän kalpeat, vähemmän laihat ja hilpeämpiä, sillä hedelmien aika oli tehnyt heihin vaikutuksensa; hetkellä, jolloin hän kostein silmin seurasi heitä heidän leikeissään tuntien tyytyväisyyttä, joka uudisti hänen voimiansa virkistämällä hänen sydäntänsä, tuolla hetkellä vaimo parka kesti loukkaavat pisteliäisyydet ja haavoittavat hyökkäykset terävällä vastustuksella. Kreivi, joka oli pelästynyt kaikista noista muutoksista, kielsi niiden edut ja mahdollisuuden tylyllä itsepäisyydellä. Päivänselviin tosiasioihin hän vastasi kuin lapsi, joka saattaa asettaa väittelynalaiseksi esimerkiksi auringon vaikutuksen kesällä. Kreivitär pääsi voitolle. Terveen järjen voitto hulluuden yli tynnytti kreivittären haavoja, hän unohti loukkaukset. Sinä päivänä hän teki kävelyretken Cassine'en ja Rhetorière'en päättääkseen siellä suunnitelmat. Kreivi kävi yksin edellä, lapset tulivat hänen perässään ja me kaksi olimme takimmaisina kulkien hitaasti, sillä kreivitär puhui minulle tuolla suloisella ja hiljaisella äänellään. Hänen sanansa muistuttivat meren laineita, jotka viihtyvinä hiljaa solahtelevat heleälle hiekalle.

Hän sanoi minulle olevansa varma menestyksestä. Oli muodostumassa kilpaileva ajuriliike Tours'in ja Chinon'in välille. Sen yrittäjä oli eräs toimielias mies, Manetten serkku, joka tahtoi saada itselleen suuren arentitilan tien varrelta. Hänen perheensä oli lukuisa: vanhin poika ohjasi ajoneuvoja, toinen kuormavaunuja, isä, sijoittuneena keskiväliin tienvarrella Rabelaye'n vuokratilalle, saattoi siitä valvoa hevosten vaihtoa ja viljellä hyvin maitaan käyttämällä niihin lantaa, jota hän sai talleistaan. Mitä toiseen haaratilaan, Baude'en tulee, joka sijaitsi lyhyen matkan päässä Clochegourde'sta niin yksi heidän neljästä vuokralaisestaan, kunnollinen, älykäs ja toimielias mies, joka tunsu uuden viljelystavan edut, oli tarjoutunut vuokraamaan sen. Cassine ja Rhetorière taas olivat seudun parhaimmat tilat; kerran rakennusten valmistuttua ja viljelysten saatua täyden arvonsa, riitti ilmoittaa vain niistä Tours'issa. Kahdessa vuodessa Clochegourde siten tuottaisi korkoja suunnilleen kaksikymmentäneljätuhatta frangia. Gravelotte, Maine'ssa oleva arentitila, jonka kreivi oli saanut takaisin, oli juuri vuokrattu seitsemäntuhannen frangin vuotuismaksusta yhdeksäksi vuodeksi; sotamarsalkan vuosiraha teki neljätuhatta frangia; jos nämä tulot eivät vielä muodostaneetkaan omaisuutta, saattoi niillä kuitenkin hyvin mukavasti elää. Myöhemmin muut taloudessa aikaansaadut parannukset sallisivat hänen ehkä jonakin päivänä mennä Pariisiin valvomaan Jacques'in kasvatusta kahtena vuotena, sitten kun kruununperillisen terveys olisi vahvistunut.

Millä väristyksellä hän lausui sanan *Pariisi!* Minä olin tuon suunnitelman perillä, hän tahtoi niin vähän kuin mahdollista olla erossa ystävästään. Tuo sana saattoi minut kiihkoon, minä sanoin hänelle, että hän ei tuntenut minua; että minä, hänelle siitä puhumatta, olin ryhtynyt täydentämään kasvatustani tehden työtä yöt ja päivät voidakseni olla Jacques'in opettaja; sillä minä en voisi sietää ajatusta, että hänen talossaan tulisi asumaan joku nuori mies. Näistä sanoista hän kävi vakavaksi.

— Ei, Felix, sanoi hän, siitä ei tule enempää kuin teidän papiksi rupeamisestannekaan. Te olette yhdellä sanalla koskettanut äitiä aina sydänjuuriin asti, mutta nainen rakastaa teitä liian vilpittömästi antaakseen teidän joutua intonne uhriksi. Olisi korvaamaton vahinko, jos käyttäisi hyväkseen tuota uhrautuvaisuutta, enkä minä voisi sitä millään tavalla hyvittää. Ah! ei, en tahdo millään tavalla tulla teille turmiolliseksi. Teistäkö, vikontti de Vandenesse, opettaja? Te, jonka ylevä tunnuslause on: *ei myö itseänsä!* Vaikka te olisitte joku Richelieu, te olisitte ainaseksi sulkenut elämänuranne. Te aiheuttaisitte mitä suurimpia suruja perheellenne. Ystäväni, te ette tiedä, miten paljon loukkaavaa sellainen nainen kuin minun äitini osaa asettaa suojelemaan katseeseen, miten paljon nöyryyttävää yhteen sanaan, halveksumista yhteen tervehdykseen.

— Ja jos te minua rakastatte, mitä välitän minä maailmasta?

Hän teeskenteli ikäänkuin hän ei olisi kuullut ja jatkoi:

— Vaikka minun isäni on hyvä ja taipuisa myöntämään minulle sen, mitä häneltä pyydän, ei hän

antaisi teille anteeksi sitä, että olette joutunut huonoon asemaan maailmassa, ja kieltäytyisi teitä suojelemasta. En tahtoisit teitä nähdä itse kruununprinssinkään opettajana! Ottakaa yhteiskunta sellaisena kuin se on, älkää astuko mitään harha-askeleita elämässä. Ystäväni, tuo mieletön ehdotus, joka lähtee...

— Rakkaudesta, sanoin minä hänelle hiljaa.

— Ei, armeliaisuudesta, lausui hän pidättäen kyyneleitään; tuo hullu ajatus valaisee minulle teidän luonnettanne. Sydämenne on tuottava teille vahinkoa. Otan tästä hetkestä alkaen itselleni oikeuden opettaa teille muutamia asioita. Jättäkää minun naissilmieni huoleksi nähdä joskus teidän edestänne. Niin, Clochegourde'ni perukasta minä tahdon, äänettömänä ja ihastuneena, seurata teidän menestystänne. Mitä opettajaan tulee, olkaa rauhallinen, me löydämme kyllä jonkun vanhan, kunnan apotin, jonkun vanhan, oppineen jesuiitan, ja isäni on mielellään luovuttava rahasumman sen lapsen kasvatusta varten, joka tulee kantamaan hänen nimeään. Jacques on minun ylpeyteni. Hän on kuitenkin vasta yhdentoista vuotias, sanoi kreivitär hetkisen vaiettuaan. Mutta hänen laitansa on samoin kuin teidän: nähdessäni teidät minä luulin teitä kolmentoista vuotiaaksi.

Me olimme saapuneet Cassine'en, jossa Jacques, Madeleine ja minä seurasimme kreivitärtä, kuten pikku lapset seuraavat äitiään; mutta me olimme hänelle vaivaksi. Minä jätin hänet hetkiseksi ja menin puutarhaan, jossa Martineau vanhempi, tilan kaitsija, tarkasteli Martineau nuoremman, vuokraajan, kanssa puita, oliko ne hakattava maahan vai ei. He väittelivät tästä asiasta aivan kuin heidän omaisuutensa olisi ollut kysymyksessä. Minä näin silloin, kuinka suuresti kreivitärtä rakastettiin. Lausuin sen eräälle köyhälle päivätyöläiselle, joka jalka lapion päällä ja nojaten kyynärpäällään sen varteen, kuunteli noita kahta puutarhatieteen tohtoria.

— Kyllä, herra, vastasi hän minulle, kreivitär on hyvä nainen, eikä ylpeä, kuten kaikki nuo Azay'n riikinkukot, jotka mieluummin näkisivät meidän nälkiintyvän kuin koirien, kuin että maksaisivat penniäkään päälle kuusijalkaisesta ojasta! Sinä päivänä, jolloin tuo nainen jättää paikkakunnan, itkee pyhä Neitsyt ja me samoin. Hän tietää, mikä hänelle kuuluu, mutta hän tuntee meidän puuttemme ja ottaa ne huomioon.

Millä ilolla minä annoin kaikki rahani tuolle miehelle!

Muutamia päiviä jälkeenpäin tuli ponyhevonen Jacques'ille, jota hänen isänsä, oivallinen ratsastaja, tahtoi vähitellen totuttaa ratsastamisen vaivaloisuuksiin. Pikku pojalla oli kaunis ratsupuku, joka oli ostettu pähkinöistä saaduilla rahoilla. Aamu, jona hän sai ensimmäisen oppituntinsa isän seuraamana ja Madeleinein hämmästyneenä huutaessa ja hypellessä nurmikolla, jonka ympäri Jacques ajoi, oli kreivittärelle ensimmäinen suuri äidillisyyden juhla. Jacques'illa oli äidin kirjailema kaulus, pieni, taivaansininen, kiiltonahkavöinen päällystakki, valkeat, poimuilevat housut ja skottilainen samettihattu, jonka alta vaaleat hiukset valuivat paksuina kiharoina: hän oli ihastuttavan näköinen. Kaikki talon muikin väki ryhmittyi hänen ympärilleen ottaen osaa tähän kotoiseen onneen. Nuori perillinen hymyili äidilleen ajaessaan hänen ohitsensa ja pysyi rohkeana. Tämä ensimmäinen miehen toimi tuolta lapselta, jota kuolema niin usein näytti lähestyvän, toivo kauniista tulevaisuudesta, jota hänelle ennusti tuo ratsastusretki, jolla hän näyttäytyi niin kauniina, niin iloisenä, niin raikkaana, mikä viehättävä korvaus! Iloitseva isä, joka ensi kertaa pitkästä ajasta oli jälleen nuorekas ja hymyilevä, onni, joka kuvastui koko talonväen silmissä, Lenoncourt'in vanhan tallimestarin huudahdus — hän palasi Tours'ista ja nähdessään tavan, jolla lapsi piteli ohjaksia, lausui hänelle: "Bravo, herra vikontti!" — se oli liikaa, rouva de Mortsauf sulsi kyyneliin. Hän, joka niin tynnosti kantoi surunsa, oli liian heikko kestäämään iloa nähdessään lapsensa ratsastavan tuolla hiekalla, johon hän niin usein ennen oli vuodattanut kyyneleitään kävelyttäessään poikaansa auringonpaisteessa. Tuona hetkenä kreivitär nojautui minun käsivarteeni ilman omantunnon tuskia ja sanoi minulle:

— Minusta tuntuu kuin en olisi koskaan kärsinyt. Älkää jättäkö meitä tänään.

Kun oppitunti oli loppunut, heittäytyi Jacques äitinsä syliin. Äiti otti hänet vastaan ja puristi häntä syliinsä voimalla, jonka ylitsevuotava autuas riemu synnyttää, ja suudelmia ja hyväilyjä riitti loppumattomiin. Minä menin Madeleinein kanssa tekemään kaksi komeata kukkavihkoa koristaaksemme pöydän ratsastajan kunniaksi. Kun me palasimme saliin, sanoi kreivitär minulle: Viidestoista lokakuuta tulee varmaankin olemaan merkkipäivä! Jacques on ottanut ensimmäisen tuntinsa ratsastamisessa, ja minä olen saanut valmiiksi ompelukseni.

— Tosiaan, Blanche, sanoi kreivi nauraen, minä tahdon sen sinulle maksaa.

Hän tarjosi vaimolleen käsivartensa ja vei hänet etupihaan, jossa kreivitär näki ajoneuvot, jotka hänen isänsä oli hänelle antanut ja joita varten kreivi oli ostanut kaksi hevosta Englannista. Ne oli tuotu herttua de Lenoncourt'in hevosten mukana. Vanha tallimestari oli laittanut kaikki valmiiksi etupihassa oppitunnin kestäessä. Me otimme vaunut ja menimme katsomaan uutta puistokujan suunnitelmaa,

jonka mukaan tien piti kulkea suorassa viivassa Clochegourde'sta Chinon'in tielle. Äsken ostetut maa-alueet tekivät mahdolliseksi tien kulkemisen suoraan uusien alueiden poikki. Palatessa sanoi kreivitär minulle syvällä surumielisyydellä: — Minä olen liian onnellinen, minulle on onni sairautta, se ahdistaa minua ja minä pelkään sen katoavan kuin unen.

Minä rakastin häntä liian intohimoisesti voidakseni olla tuntematta mustasukkaisuutta. Minä, minä en voinut antaa hänelle mitään, ja raivoissani minä etsin keinoa saada kuolla hänen edestänsä. Hän kysyi minulta mitkä ajatukset verhosivat silmiäni. Minä ilmoitin ne hänelle suoramielisesti, ja hän oli siitä enemmän liikutettu kuin kaikesta edellätapautuneesta. Hän vuodatti palsamia sydämeeni, kun hän, vietyään minut portaille, sanoi korvaani: — Rakastakaa minua, kuten tätini minua rakasti, annattehan te silloin minulle elämäni. Ja jos minä sen siis otan, teenhän minä silloin joka hetki itseni teidän velalliseksenne!

— Oli aika saada käsityöni valmiiksi, jatkoi hän astuen sisälle saliin, jossa minä suutelin hänen kättänsä ikäänkuin uudistaakseni lupaukseni. Te ette ehkä tiedä, Felix, minkätähden minä olen ryhtynyt tähän pitkälliseen työhön? Miehet löytävät elämänsä toimissa keinoja suruja vastaan, liikeasioiden kulku hälventää ne, mutta me naiset, meillä ei ole sielussa ainoatakaan tukikohtaa surujamme vastaan. Voidakseni hymyillä lapsilleni ja miehelleni, silloin kun surulliset mielteet minua painoivat, minä tunsin tarvetta järjestää kärsimystäni ruumiillisen liikkeen avulla. Minä vältin siten velttouden, joka seuraa suuria voimain kulutuksia, samoin kuin kiihtymyksen purkaukset.

Käden säännöllinen nostaminen viihdytti ajatuksiani ja vuodatti sieluuni, jossa myrsky kohisi, vuoksen ja luoteen rauhan, järjestäen siten sen mielenliikutukset. Ymmärrättekö, jokainen piste ompeluksessani tunti minun salaisuuteni? Tehdessäni viimeistä tuolinpäällystä minä ajattelin liiaksi teitä, niin, aivan liiaksi, ystäväni. Sen mitä te asetitte kukkavihkoihinne, sanoin minä itselleni kuvioillani.

Päivällinen oli iloinen. Jacques, kuten kaikki lapset, joille omistetaan huomiota, hyppäsi kaulaani nähdessään kukat, jotka olin hänelle kunniaseppelleen puutteessa poiminut. Hänen äitinsä teeskenteli minulle suuttumusta tämän uskottomuuden johdosta; voitte ymmärtää, millä sulolla tuo rakastettava lapsi tarjosi tuon leikillä kadehditun kukkavihkon äidilleen. Illalla me pelasimme kaikki kolme erän lautapeliä, minä yksin herra ja rouva de Mortsauf'ia vastaan, ja kreivi oli ihastuttava. Lopuksi päivän laskiessa he saattoivat minut Frapesle'n tielle asti tuollaisena tyynenä iltana, jonka sopusointu korvaa tunteille syvyydessä sen, minkä ne elävyydessä menettävät. Tämä päivä oli ainoa laatuaan tuon vaimoparan elämässä, se oli loistava piste, joka vaikeina hetkinä tuli usein hyväilemään hänen muistojaan. Ratsastamisharjoitukset tulivat pian eripuraisuuden aiheeksi. Kreivitär pelkäsi syystä kyllä isän ankaraa menettelyä poikaa kohtaan. Jacques alkoi jo laihtua, hänen kauniiden sinisilmien ympärille tuli tummat renkaat; ollakseen aiheuttamatta surua äidilleen Jacques piti parempana kärsiä hiljaisuudessa. Minä keksin parannuskeinon tätä onnettomuutta vastaan neuvoen häntä sanomaan isälleen, että hän oli väsynyt, silloin kun kreivi alkoi kiivastua. Mutta nämä lievennykset olivat riittämättömiä. Täytyi asettaa vanha tallimestari isän sijalle, joka ei ilman riitaisuuksia antanut riistää itseltään oppilastaan. Riidat ja väittelyt alkoivat jälleen. Kreivi valitsi aiheeksi yhtämittäisiin valituksiinsa naisten vähäisen kiitollisuuden; hän soimasi kaksikymmentä kertaa päivässä vaimoaan ajoneuvoista, hevosista ja palvelijoiden puvuista. Lopuksi sattui yksi noita tapahtumia, joihin tämänkaltaiset luonteet ja tämän lajiset sairaudet mielellään ryhtyvät: kustannukset nousivat puolta suuremmiksi kuin mitä oli arvioitu Cassine'a ja Rhetorière'a varten, joiden huonot seinät ja lattiat murtuivat. Eräs työmies saapui onnettomuudeksi ilmoittamaan tämän uutisen herra de Mortsauf'ille, sen sijaan että hän olisi sanonut sen kreivittärelle. Tämä oli aiheena riitaan, joka alkoi vienosti, mutta joka kasvoi asteittain ja jossa kreivin muutamiksi päiviksi asettunut luulotauti vaati korkojansa Henriette paralta.

Tuona päivänä minä olin lähtenyt Frapesle'sta puoli yhdentoista aikana mennäkseni Clochegourde'en tekemään kukkavihkoa Madeleinein kanssa. Lapsi oli tuonut minulle terassin rintanojalle kaksi kukkamaljakkoa ja minä kiertelin lähistöllä olevissa puistoissa etsien syksyn kukkia, niin kauniita, mutta niin harvinaisia. Palatessani viimeiseltä käynniltäni minä en enää nähnyt pientä ruusuvöistä, nirhalaitaiseen peleriiniin kääriytyntä luutnanttiani, ja minä kuulin huutoja Clochegourde'sta.

— Kenraali, sanoi minulle Madeleine kyynelehtien, ja hänellä tämä sana ilmaisi vihaa isää kohtaan, kenraali toruu äitiä, menkää häntä puolustamaan.

Minä lensin portaita pitkin ja saavuin saliin kreivin ja hänen vaimonsa minua huomaamatta tai tervehtimättä. Kuullessani hullun kirkuvia huutoja minä menin sulkemaan kaikki ovet, sitten minä palasin; minä olin nähnyt Henrietten yhtä valkeana kuin hänen vaatteensa.

— Älkää menkö koskaan naimisiin, Felix, sanoi kreivi minulle; naisella on paholainen neuvonantajanaan. Hyveellisinkin heistä keksisi pahan, ellei sitä olisi olemassa, he ovat kaikki raivoisia petoja.

Minä kuulin sitten todisteluja, joissa ei ollut alkua eikä loppua. Pöyhkeillen aikaisemmista ehkäisy-yrityksistään herra de Mortsauf toi uudelleen esille turhanpäiväiset verukkeet, joilla maalaiset kieltäytyivät omaksumasta uusia menettelytapoja. Hän väitti, että jos hän olisi ohjannut Clochegourde'a, olisi se kaksi kertaa rikkaampi kuin mitä se oli. Sommitellessaan loukkaavia ja vääriä häväistyksiään hän kiroili, ryntäsi huonekalusta toiseen, saattoi ne epäjärjestykseen ja kolhi niitä; sitten keskellä lausetta hän keskeytti itsensä puhuakseen selkäytimestään, joka häntä poltti, tai aivoistaan, jotka menivät hajalle kuten hänen rahansa. Hänen vaimonsa saattoi hänet perikatoon. Onneton, yli kolmenkymmenen tuhannen koroista, jotka hän omisti, oli hänen vaimonsa tuonut hänelle enemmän kuin kaksikymmentä. Herttuan ja herttuattaren Jacques'ille varattu omaisuus tuotti enemmän kuin viisikymmentä tuhatta frangia korkoja. Kreivitär hymyili ylevästi ja katsoi taivasta kohden.

— Niin juuri, Blanche, huusi hän, sinä olet minun pyövelini, sinä tapat minut; minä olen sinulle vaivaksi... sinä tahdot vapautua minusta, sinä olet tekopyhimys-hirviö. Hän nauraa! Tiedätkö, minkätähden hän nauraa, Felix?

Minä olin vaiti ja annoin pääni painua.

— Tämä nainen, jatkoi hän vastaten kysymykseen, hän riistää minulta kaiken onnen, hän on yhtä paljon minun kuin teidän ja väittää olevansa minun vaimoni! Hän kantaa minun nimeäni eikä täytä ainoatakaan niistä velvollisuuksista, joita jumalalliset ja inhimilliset lait hänelle asettavat, hän valehtelee siten sekä ihmisille että Jumalalle. Hän kiusaa minua antamalla minun juosta asioilla ja väsyttää minut, jotta jättäisin hänet yksin. Minä en miellytä häntä, hän vihaa minua ja panee kaiken taitonsa liikkeelle pysyäkseen neitseenä. Hän tekee minut hulluksi kieltäytymisillä, joita hän minulle aiheuttaa, sillä kaikki nousee silloin minun pääparkaani; hän tappaa minut vähitellen ja luulee olevansa pyhimys, hän käy ripillä joka kuukausi.

Kreivitär vuodatti tuona hetkenä kuumia kyneleitä nöyryytettynä tuon miehen olemuksesta. Hänen ainoa vastauksensa oli: — Herra! herra! herra!

Vaikkakin kreivin sanat olisivat saattaneet minut punastumaan niin hyvin hänen kuin Henrietten puolesta, liikuttivat ne voimakkaasti minun sydäntäni, sillä ne koskivat niihin puhtauden ja hienouden tunteisiin, jotka ovat ensimmäisen rakkauden niin sanoakseni alkuaineiksina.

— Hän on neitsyt minun kustannuksellani, sanoi kreivi.

Näihin sanoihin huudahti kreivitär: — Herra!

— Mitä merkitsee, sanoi kreivi, teidän kopea herra sananne? Enkö minä ole valtias täällä? täytyykö minun lopultakin opettaa se sinulle?

Hän lähestyi kreivitärtä kurottaen häntä kohden valkoista sudenpäätänsä, joka nyt oli inhottavan näköinen. Hänen keltaisissa silmissään oli ilme, joka sai hänet muistuttamaan metsästä uloskäyvää nälkiintynyttä petoa. Kreivitär luisui tuulistaan maahan ottaakseen vastaan iskun, jota ei tullut; hän oli vaipunut lattialle tajuntansa menettäneenä ja aivan murtuneena. Kreivi oli kuin murhaaja, joka tuntee uhrinsa veren räiskyvän kasvoilleen, hän pysyi aivan tyrmistyneenä. Minä otin vaimo paran käsivarsilleni, kreivi antoi sen tapahtua, aivankuin hän olisi pitänyt itseänsä ansiottomana häntä kantamaan; mutta hän kävi minun edelläni avatakseen minulle salin viereisen kamarin oven, pyhitetyn kamarin, johon minä en ollut koskaan astunut. Minä asetin kreivittären seisaalleen ja pidin häntä hetkisen toisella käsivarrellani kiertäen toisen hänen vyötäistensä ympäri, sillä aikaa kun herra de Mortsauf otti pois vuoteen päällyksenä olevan haahkanuntuvaisen irtopeitteen; sitten me nostimme ja asetimme hänet pitkälleen vuoteeseen täysin puettuna. Palatessaan tajuntaan pyysi Henriette kädenliikkeellä meitä irroittamaan hänen vyönsä. Herra de Mortsauf löysi sakset ja leikkasi vyön poikki, minä annoin kreivittären hengittää hajusuolaa, hän avasi silmänsä. Kreivi meni pois enemmän häpeissään kuin surullisena. Kaksi tuntia kului syvässä hiljaisuudessa. Henrietten käsi oli minun kädessäni, ja minä puristin sitä voimatta puhua mitään. Aika ajoittain hän kohotti silmänsä sanoakseen minulle katseella, että hän tahtoi pysyä levossa ja hiljaisuudessa; sitten oli hetkinen rauhallista väliaikaa, jolloin hän kohottautui kyynärpäilleen ja sanoi minun korvaani: — Se onneton! jos te tietäisitte...

Hän laski päänsä tyynylle. Menneiden kärsimysten muisto yhdistyneenä hänen nykyisiin tuskiinsa aiheutti hänelle hermo-kohtauksia, joita minä en muulla tavoin saanut tynnytytyksi kuin rakkauden vetovoiman avulla; vaikutus, joka oli minulle vielä tuntematon, mutta jota minä vaistomaisesti käytin. Minä käsittelin häntä hellästi hillityllä voimalla, ja tämän viimeisen käännekohdan aikana hän loi minuun katseita, jotka saivat minut itkemään. Kun hermoston kiihtymys lakkasi, korjasin minä hänen epäjärjestykseen joutuneita hiuksiansa, joita minä koskettelin ensimmäisen ja ainoan kerran elämässäni; sitten minä otin jälleen hänen kätensä ja tarkastelin pitkään tuota harmaan ja ruskean väristä huonetta, tuota yksinkertaista vuodetta persialaisine uutimineen, antiikkiseen tyyliin koristettua toalettipöytä,

halpaa sohvaa pisteompeleisine patjoineen. Mikä runollisuus tuossa huoneessa! Mikä omakohtaisesta ylellisyydestä luopuminen! Hienon hieno puhtaus oli hänen ylellisyytensä. Jalo uskonnollisen aviovaimon kammio, täynnä pyhää alistumista; sen ainoa koristus oli vuoteen vieressä oleva ristiinnaulitun kuva, jonka yläpuolella oli hänen tätinsä kuva; sitten molemmin puolin vihkivesimaljaa hänen kahden lapsensa kuvat, jotka hän itse oli lyijykynällä piirtänyt, sekä vihkonen heidän hiuksiansa siltä ajalta, jolloin he olivat pieniä. Mikä turvapaikka naiselle, jonka ilmestyminen suureen maailmaan olisi saanut kauneimmatkin kateudesta kalpenemaan! Sellainen oli naistenhuone, jossa alati itki kuuluisan perheen tytär, tällä hetkellä katkeruuden tulvan peittämänä ja kieltäytyen rakkaudesta, joka olisi häntä lohduttanut. Salainen, auttamaton onnettomuus! Ja uhri vuodatti kyneleitä pyövelin tähden ja pyöveli vuodatti kyneleitä uhrin tähden. Kun lapset ja kamarineiti tulivat sisälle, menin minä ulos. Kreivi odotti minua, hän piti minua jo välittävänä voimana hänen ja hänen vaimonsa välillä; ja hän tarttui minun käsiini huutaen: — Jääkää, jääkää Felix!

— Onnettomuudeksi, sanoin minä hänelle, herra de Chessel'illa on vieraita, ei olisi sopivaa, että he rupeaisivat tiedustelemaan poissaoloni syytä, mutta päivällisen jälkeen minä tulen.

Kreivi läksi ulos minun kanssani, ja saattoi minut alaportille asti sanomatta sanaakaan; sitten hän seurasi minua Frapesle'en asti tietämättä, mitä hän teki. Lopuksi, perillä minä sanoin hänelle: — Taivaan nimessä, herra kreivi, antakaa hänen ohjata taloanne, jos se häntä miellyttää, ja älkää häntä enää kiduttako.

— Minulla ei ole pitkiä aikoja elettävänä, sanoi hän minulle vakavan näköisenä; vaimoni ei tarvitse kauvoja kärsiä minun tähteni, minä tunnen, että pääni halkeaa.

Ja hän jätti minut vastentahtoisesti itsekkyyden vallassa. Päivällisen jälkeen minä palasin kuulemaan uutisia rouva de Mortsauf'ista ja tapasin hänet jo paremmin voivana. Jos hänen avioliittoilonsa olivat tällaisia, jos tämälapsiset kohtaukset usein uudistuivat, kuinka saattoi hän elää? Mikä pitkä, rankaisematon murhayritys! Tuona iltana minä ymmärsin, millä kuulumattomilla kidutuksilla kreivi hermostutti vaimoansa. Mille tuomioistuimelle oli tällaisia riitakysymyksiä esitettävä? Nämä ajatukset hämmensivät minua, minä en voinut sanoa mitään Henriettelle. Mutta minä vietin yön kirjoittamalla hänelle. Kolmesta tai neljästä kirjeestä, jotka minä kirjoitin, on minulle jäänyt tämä alku, johon minä en ollut tyytyväinen; mutta jos se minusta näytti mitään ilmaisevammalta tai liiaksi minusta itsestäni puhualta, silloin kun minun piti käsitellä yksinomaan häntä, saatte te siitä kuitenkin tietää minun sieluni tilan.

'Rouva de Mortsauf'ille.

Kuinka paljon minulla olikaan saapuessani sanottavana teille asioita, joita minä matkan varrella olin ajatellut ja jotka minä unhotin teidät nähdessäni. Niin, heti kun minä teidät näen, rakas Henriette, eivät sanani enää tunnu minusta olevan sopusoinnussa teidän sielunne säteiden kanssa, jotka suurentavat teidän kauneuttanne. Teidän lähellänne minä tunnen niin ääretöntä onnea, että nykyhetken tunne hävittää edellisen elämän tunteet. Joka kerta minä synnyn rikkaampaan elämään ja olen kuten matkustaja, jolle, hänen noustessaan jotain korkeata vuotta, joka askeleella avautuu uusi näköpiiri. Lisäänhän minä jokaisella uudella keskustelulla suunnattomiin aarteisiini uuden aarteen. Tässä on luullakseni pitkien, ehtymättömien kiintymysten salaisuus. Minä en siis voi puhua teille teistä itsestänne muutoin kuin etäällä teistä. Teidän läsnäollessanne minä olen liiaksi häikäisty nähdäkseni, liiaksi onnellinen tutkiakseni onneani, liiaksi teidän täyttämänne ollakseni oma minäni, teidän kauttanne liiaksi kaunopuhelias puhuakseni teille, liiaksi kiihkeä tarttumaan kiinni nykyhetkeen muistellakseni mennyttä. Ottakaa siis huomioon tämä pysyvä hurmaus voidaksenne antaa minulle anteeksi sen aiheuttamat erehdykset. Teidän lähellänne minä olen pelkkää tunnetta. Kuitenkin rohkenen teille sanoa, rakas Henrietteni, etten koskaan ole tuntenut niissä lukuisissa ilon hetkissä, joita te olette minulle tuottanut, onnea, jota voisi verrata siihen riemuun, joka täytti minun sieluni eilen, kun te, tuon hirveän myrskyn jälkeen, jossa te taistelitte pahaa vastaan ylikuonnollisella rohkeudella, palasitte vain minun luokseni puolihämärässä huoneessanne, jonne tuo onneton kohtaus minut johti. Minä yksin tiedän, millä loisteella voi säteillä nainen, kun hän saapuu kuoleman porteilta elämän kynnykselle ja kun uuden elämän aamurisko värrittelee hänen otsaansa. Kuinka teidän äänenne oli soinnukas! Kuinka sanat, vieläpä teidänkin, näyttivät minusta pieniltä silloin, kun teidän jumaloidussa äänessänne tuli esille menneen surun hämärät jälkimainingit yhtyneinä jumalallisiin lohdutuksiin, joilla te olette minut lopultakin rauhoittanut antaessanne minulle siten ensimmäiset ajatuksenne. Minä tunsin teidät kaikilla inhimillisillä kirkkauksilla loistavana; mutta eilen minä sain nähdä uuden Henrietten, joka olisi minun omani, jos Jumala niin tahtois. Eilen minä näin olennon vapaana aineen kammitsoista, jotka estävät meitä kohentamasta sielun tulta. Sinä olit kaunis alennuksessasi, majesteettillinen heikkoudessasi. Eilen minulle ilmeni jotakin kauniimpaa kuin sinun kauneutesi, jotakin suloisempaa kuin

sinun äänesi; kirkkauksia, sinun silmiesi kirkkautta säihkyvämpiä, tuoksuja, joille ei ole sanoja; eilen sinun sielusi oli näkyvässä ja käsin kosketeltava. Minä olen paljon kärsinyt siitä, etten ole voinut avata sinulle sydäntäni, jotta sinä olisit sieltä saanut voimaa. Eilen vihdoin minä jätin kunnioittavan pelon, jota sinä minussa herätit, tuo pyörtymyskohtaus lähensihän se meitä toisiimme. Silloin minä tiesin, mitä oli hengittäminen, hengittäessäni yhdessä sinun kanssasi, sitten kun taudin käänne salli sinun hengittää meidän ilmaamme. Kuinka paljon taivaaseen kohotettuja rukouksia yhtenä ainoana hetkenä! Jos minä en heittänyt henkeäni noilla matkoilla, joita minä tein mennäkseni pyytämään Jumalaa jättämään sinut vielä minulle, johtui se siitä, että ilosta ja surusta ei kuolla. Tuo hetki on jättänyt minulle muistoja, jotka ovat haudatut sieluni pohjalle ja jotka pinnalle noustessaan aina tuovat silmiini kyyneleitä; jokainen ilo laajentaa niiden uomaa, jokainen suru syventää sitä. Niin, se pelko, joka eilen liikutti sydäntäni, tulee olemaan mittapuuna kaikille tuleville suruilleni, kuten ne ilot, joita sinä olet minulle ylenpalttisesti tuhlassin, sinä ajatusteni ijankaikkisesti rakastettu, tulevat hallitsemaan kaikkia niitä iloja, joita Jumalan käsi näkee minulle hyväksi suoda. Sinä olet saattanut minut ymmärtämään jumalallista rakkautta, tuota peittämatöntä rakkautta, joka voimassaan ja kestävytydessään ei tunne epäilyksiä eikä luulevaisuutta.'

* * * * *

Syvä raskasmielisyys hivutti minun sieluani, tuon perhe-elämän näkeminen haavoitti sydäntä, joka oli nuori ja herkkä kaikille inhimillisille vaikutuksille; astuessani maailmaan täytyi minun nähdä tuo kuilu, tuo pohjaton syvyys ja kuollut meri. Tuo hirveä onnettomuuksien yhtymä herätti minussa lukemattomia ajatuksia, ja minulla oli ensi kertaa yhteiskuntaelämään astuessani suunnaton mitta, johon verrattuna kaikki muut tapahtumat eivät voineet olla muuta kuin pieniä. Surumielisyydestäni saattoivat herra ja rouva der Chessel päättää, että rakkauteni oli onneton, ja täten intohimoni onneksi ei vähintäkään vahingoittanut suurta Henrietteäni.

Seuraavana päivänä astuessani saliin tapasin minä kreivittären siellä yksinään; hän katsoi minuun hetkisen ojentaessaan minulle kätensä, sitten hän sanoi: — Onko ystäväni siis alati liian hellä? Hänen silmänsä kostuivat, hän nousi ylös ja sanoi minulle epätoivoisen rukouksen sävyllä: — Älkää kirjoittako minulle enää sillä tavoin!

Herra de Mortsau oli huomaavainen. Kreivitär oli saanut jälleen takaisin rohkeutensa ja kirkkaan otsansa, mutta hänen kasvojensa väri ilmaisi edellisen päivän kärsimykset, jotka olivat tyynnytettyjä, mutta ei sammuneita. Hän sanoi minulle illalla kävellessämme syksyn kuivuneilla lehdillä, jotka kahisivat askeltemme alla:

— Suru on ääretön, ilolla on rajansa. Lause, joka ilmaisi minulle hänen kärsimyksensä hänen verratessaan niitä pian haihtuviin onnen hetkiinsä.

— Älkää soimatko elämää, sanoin minä hänelle: te ette ota huomioon rakkautta, sillä on iloja, jotka säteilevät taivaisiin asti.

— Vaietkaa, sanoi hän, en tahdo tietää siitä mitään. Minä olen rauhallinen ja onnellinen teidän lähellänne, minä voin sanoa teille kaikki ajatukseni; älkää hävittäkö minun luottamustani. Miksi ei teillä olisi papin hyveellisyys ja vapaan miehen viehätys?

— Teidän tähtenne voisi tyhjentää myrkkymaljoja, sanoin minä hänelle vieden hänen kätensä sydämelleni, joka löi kiihkeästi.

— Taaskin! huudahti hän vetäen pois kätensä, ikäänkuin hän olisi tuntenut jotain suurta tuskaa. Te ette siis tahdo suoda minulle surunsekaista iloa saada ystäväni käden avulla pysähdyttää haavojeni veri! Älkää lisätkö minun kärsimyksiäni, te ette tunne niitä kaikkia! Salaisimmat niistä ovat kaikkein vaikeimpia tukahduttaa. Jos te olisitte nainen, te ymmärtäisitte, mikä inhon sekainen melankolia valtaa ylevän sielun, silloin kun se huomaa itseensä kohdistettavan huomaavaisuuksia, jotka eivät paranna mitään ja joilla luullaan kaikki voitavan korjata. Muutamien päivien mielistelyllä tahdotaan minut saada antamaan anteeksi kärsimäni vääräys. Kaikkein järjettömimpiinkin toivomuksiin voisin minä silloin saada suostumuksen. Tuo alennus, nuo hyväilyt, jotka lakkaavat heti, kun luullaan minun kaiken unhottaneen, nöyryyttävät minua. Kiittää herransa suosioista hänen vikojansa...

— Hänen rikoksiansa, sanoin minä kiihkeästi.

— Eikö se ole hirveä elämisen tila? sanoi hän hymyillen minulle surumielisesti. Sitäpaitsi minä en osaa käyttää tätä hetkellistä valtaani. Tällä hetkellä minä muistutan ritareja, jotka eivät anna iskuja kaatuneelle vastustajalle. Nähdä maassa hänet, jota meidän pitäisi

kunnioittaa, kohottaa hänet ylös saadakseen häneltä uusia iskuja, kärsiä hänen lankeemuksestaan enemmän, kuin hän itse siitä kärsii, pitää itseänsä kunniattomana, jos käyttää hyväkseen hetkellistä vaikutusvaltaa, vaikkapa hyödyllistäkin tarkoitusta varten; kuluttaa voimansa, tyhjentää sielunsa aarteet noissa alhaisissa taisteluissa, hallita ainoastaan hetkellä, jolloin saa kuolettavia haavoja! Parempi kuolla. Ellei minulla olisi lapsia, heittäytyisin minä tämän elämän pyörteeseen; mutta mitä heistä tulisi ilman minun salattua tahdonlujuttani? Minun on elettävä heidän tähtensä, kuinka surullinen se elämä lieneekin. Te puhutte minulle rakkaudesta?... Ystäväni, ajatelkaahan, mihin helvettiin minä joutuisin, jos minä antaisin tuolle olennolle, joka on säälimätön kuten kaikki heikot ihmiset, oikeuden halveksia minua? Minä en kestäisi epäluuloa! Elämäni puhtaus on minun voimani. Siveydellä, rakas lapsi, on pyhiä vesiä, joihin saa kastaa itsensä ja joista nousee jälleen vahvistuneina Jumalan rakkaudessa.

— Kuulkaa, rakas Henriette, minulla ei ole enää kuin viikko täällä oltavana, tahdon että...

— Ah! te jätätte meidät, sanoi hän keskeyttäen minut.

— Mutta täytyyhän minun saada tietää, mihin ratkaisuun isäni minuun nähden on tullut. Kohta on jo kolme kuukautta...

— En ole laskenut päiviä, vastasi hän minulle liikutetun naisen avomielisyydellä. Hän kokosi ajatuksensa ja sanoi minulle: — Tulkaa, menkäämme Frapesle'en.

Hän kutsui kreivin ja lapset ja pyysi suojahuivinsa; sitten kun kaikki oli valmista, tuli häneen, joka muuten oli niin hiljainen ja rauhallinen, pariisilaisnaisen eloisuutta, ja me menimme joukolla Frapesle'en vierailulle, jota kreivitär ei ollut velkaa. Hän pakottautui puhumaan rouva de Chessel'ille, joka onneksi oli hyvin pitkäväteinen vastauksissaan. Kreivi ja herra de Chessel keskustelivat asioistaan. Minä pelkäsin, että herra de Mortsauf kehuisi ajoneuvojansa ja valjakkoansa, mutta hänen käytöksensä oli täysin tahdikasta; hänen naapurinsa kyseli häneltä töistä, joihin kreivi oli, ryhtynyt Cassine'ssa ja Rhetorière'ssa. Kuullessani kysymyksen minä silmäilin kreiviä luullen että hän karttaisi keskustelun aihetta, jonka muistot olivat hänelle niin turmiokkaita, niin viiltävän katkeria. Mutta hän osoitti, kuinka innokas hän oli parantamaan maanviljelyksen asemaa paikkakunnalla, rakentamaan kauniita vuokratiloja terveellisille paikoille; sanalla sanoen hän esitti kunniakkaasti vaimonsa aatteet ominaan. Minä katsoin kreivitärtä punastuen. Tuo hienouden puute miehessä, joka muutamissa tilaisuuksissa osoittautui niin säädyllyiseksi, tuo kuolettavan kohtauksen unohtaminen, noiden aatteiden omaksuminen, joita vastaan hän niin väkivaltaisesti oli nousut, tuo itseluottamus, kivityttivät minut.

Kun herra de Chessel sanoi hänelle: — Luuletteko voivanne saada kulunkinne korvatuiksi?

— Paljon ylikin! lausui hän vakuuttavalla liikkeellä.

Tällaisia kohtauksia ei selittänyt muu kuin sana *mielipuolisuus*. Henriette, taivaallinen olento, oli säteilevä. Näyttäytyihän kreivi järkeväksi, hyväksi tilanhoitajaksi, oivalliseksi agronomiksi. Kreivitär silitteli ihastuksella Jacques'in hiuksia, onnellisena tyttärensä, onnellisena poikansa tähden! Mitä hirvittävää komiikkaa, mikä ilkkuva draama! Minä olin siitä hämmästynyt. Myöhemmin, kun yhteiskuntanäyttämön esirippu kohosi minun edestäni, kuinka monta Mortsauf'ia minä näinkään, vielä vähemmän rehtiä ja hurskasta kuin tämä ajoittain oli. Mikä kummallinen ja raateleva voima tuo, joka alituisesti antaa hullulle enkelin, totiselle ja runollisesti rakastavalle miehelle huonon naisen, suurelle pienen ja tuolle rumalle ihmiselle ihanan ja ylevän olennon? Olen etsinyt kauan tämän arvoituksen ratkaisua, myönnän sen teille. Olen penkonut esille paljon salaisuuksia, olen paljastanut useiden luonnonlakien perustuksen, selittänyt monia jumalallisia hieroglyfejä. Tästä ainoastaan minä en tiedä mitään, minä tutkin sitä alati kuten indialaisen sotanuijan kuvaa, jonka symbolisen merkityksen ainoastaan bramaanit tietävät. Tässä pahuuden henki on liian selvästi päätekijänä, ja minä en uskalla syyttää Jumalaa. Ketä huvittaisi tahallaan syöksyä onnettomuuksiin, joita ei voi parantaa? Onko Henriettellä ja hänen "tuntemattomalla filosofillaan" siis oikein? Sisältäisikö heidän mystiikkansa ihmisarvoituksen ratkaisun?

Viimeiset päivät, jotka minä vietin tällä paikkakunnalla, olivat lehdettömän syksyn päiviä, päiviä, joita pilvet synkensivät. Ne peittivät joskus Tourainen taivaan; joka tänä kauniina vuodenaikana tavallisesti on alati niin kirkas ja niin lämmin. Päivää ennen lähtöäni rouva de Mortsauf vei minut päivällistä odottaessa puutarhapengermälle.

— Rakas Felix, sanoi hän minulle käveltyämme hetkisen äänettöminä lehdettömien puiden alla, te tulette astumaan suureen maailmaan, ja minä tahdon ajatuksissani seurata teitä

sinne. Ne, jotka ovat paljon kärsineet, ovat paljon eläneet; älkää luulko, että yksinäiset sielut eivät tiedä mitään tuosta maailmasta, he arvostelevat sitä. Jos minun pitää elää ystävissäni, tahdon minä elää sekä hänen sydämessään että hänen omassatunnossaan. Taistelun kestäessä on hyvin vaikea muistaa kaikkia sääntöjä, sallikaa minun antaa teille muutamia äidin ohjeita pojalle. Lähtöpäivänänne minä annan teille, rakas lapsi, pitkän kirjeen, josta te löydätte minun naisenajatukseni maailmasta, ihmisistä ja tavasta kohdata vaikeuksia tuossa suuressa etujen kiistassa; luvatkaa minulle, ettette lue sitä ennenkuin Pariisissa? Pyyntöni on ilmaus noista tunteen haaveiluista, joita vain me naiset ymmärrämme. En luule mahdottomaksi ymmärtää sitä, mutta mahdollisesti me tuntisimme mielipahaa tietäessämme sen ymmärretyksi. Jättäkää minulle nuo pienet polut, joilla nainen mielellään käy yksin.

— Lupaen sen teille, sanoin minä hänelle suudellen hänen kättänsä.

— Ah! sanoi hän, minun on vielä pyydettyä teiltä eräs lupaus, mutta sitoutukaa edeltäkäsini myöntymään siihen.

— Tietysti, sanoin minä luullen, että oli kysymys uskollisuudesta.

— Kysymys ei ole minusta, jatkoi hän katkerasti hymyillen. Felix, älkää pelatko missään; en tee poikkeusta kenenkään pelialonkiin nähden.

— En pelaa koskaan, vastasin minä.

— Hyvä, sanoi hän. Olen keksinyt teille paremman tavan käyttää aikaa, jonka tuhlaisitte pelissä; te tulette näkemään, että siellä, missä toiset ennemmin tai myöhemmin häviävät, te alati voitatte.

— Millä tavoin?

— Kirje sanoo sen teille, vastasi hän, ja leikillinen ilme hänen kasvoillaan poisti hänen varoituksiltaan sen vakavan sävyn, joka seuraa vanhempien ohjeita.

Kreivitär puhui minulle melkein tunnin ajan ja osoitti minulle kiintymyksensä syvyyden paljastaessaan minulle, millä huolella hän oli minua tutkinut näiden kolmen viimeisen kuukauden aikana. Hän tunkeutui salaisimpiin sydämeni sopukoihin, koettaen sovittaa tunteensa minun tunteisiini; hänen äänensä sointu oli vaihteleva ja vakuuttava, hänen sanansa vuotivat äidillisiltä huuilta, ja ne ilmaisivat niin hyvin sävyn kuin sisällyksen puolesta, kuinka monet siteet meitä jo kiinnittivät toisiimme.

— Jos te tietäisitte, sanoi hän lopettaen, millä ahdistuksella minä seuraan teitä teidän tiellänne, millä ilolla, jos käytte oikeaa, millä kyynelillä, jos syöksytte kareihin! Uskokaa minua, kiintymykseni teihin on ilman vertaa; se on samalla kertaa sekä tahdotonta että tietoisesti valittua. Ah! tahtoisin nähdä teidät onnellisena, voimakkaana, kunnioitettuna, teidät, joka olette minulle kuin elämän saanut unelma.

Hän sai minut itkemään. Hän oli yhtä aikaa sekä suloinen että peloittava; hänen tunteensa tuli ilmi liian rohkeasti, se oli liian puhdas salliakseen vähintäkään toivoa nautintoa janoavalle nuorelle miehelle. Korvaukseksi lihallisesta ihmisestäni, joka oli hänen sydämessään palasiksi revitty, hän vuodatti minuun tuon jumalallisen rakkauden turmeltumatonta ja lakkaamatonta loistetta, joka ei tyydytä muuta kuin sielua. Hän nousi korkeuksiin, jonne minun rakkauteni siivet eivät voineet minua kantaa; päästäkseen hänen lähellensä olisi ihmisellä pitänyt olla serafin valkeat siivet.

— Kaikissa asioissa, sanoin minä hänelle, tulen minä ajattelemaan: Mitä on minun Henrietteni sanova?

— Hyvä, minä tahdon olla tähti ja pyhäkkö, sanoi hän viitaten minun lapsuuden-unelmiini ja koettaen tarjota minulle mahdollisuutta niiden toteuttamiseen pettääkseen minun pyyteeni.

— Te olette minun uskontoni ja minun valoni, te olette kaikki, huudahdin minä.

— Ei, vastasi hän, minä en voi olla teidän nautintojenne lähteenä.

Hän huokasi ja katsahti minuun salaisten tuskien hymyllä tuollaisella hetkeksi kapinaan

nousseen orjan hymyilyllä. Tästä päivästä alkaen hän ei ollut minun rakastettuni, vaan minun kaikkein rakkaimpani. Hän ei ollut minun sydämessäni kuten nainen, joka tahtoo siellä sijaa, joka juurtuu sinne uhrautumuksen tai suuren nautinnon takia, ei, hän oli koko minun sydämeni ja jotain välttämätöntä minun elämälleni. Hän tuli siksi, mitä florentinilaisen runoilijan Beatrice, mitä venetsialaisen runoilijan puhdas Laura oli, suurten ajatusten äidiksi, pelastavien päätöksien tuntemattomaksi vaikuttimeksi, tulevaisuuden tueksi, valoksi, joka loistaa pimeydessä kuten lilja synkissä lehdoissa. Niin, hän saneli nuo korkeat säädökset, jotka terästävät kohtalon iskuja vastaan, jotka pelastavat vaarasta, hän on antanut minulle Coligny'n järkähtämättömyyden voittaakseni voittajat, uudistuakseni tappioista, väsyttääkseni voimakkaimmatkin taistelijat.

Seuraavana päivänä syötyäni aamiaista Frapesle'ssa ja lausuttuani hyvästäni isäntäväelleni, joka oli niin hyväntahtoisesti suhtautunut rakkauteeni itsekkäisyyteen, minä läksin Clochegourde'en. Herra ja rouva de Mortsauflivat päättäneet seurata minua Tours'iin, josta minun piti yöllä matkustaa Pariisiin. Matkalla oli kreivitär painokkaan vaitelias, hän väitti ensiksi päätänsä kivistävän; sitten hän punastui tästä valheesta ja korjasi sen äkkiä lausuen, että hän tunsii mielipahaa minun lähdöstäni. Kreivi pyysi minua tulemaan heidän luokseen, kun milloin Chessel'ien poissaollessa haluaisin nähdä Indre'n laaksoa. Me erosimme sankarillisesti ilman näkyviä kyneleitä; mutta kuten moniaat sairaloiset lapset, joutui Jacques liikutuksen valtaan, joka sai hänet vuodattamaan kyneleitä, sillä välin kun Madeleine naisellisesta vaistosta puristi äitinsä kättä.

— Rakas poju! sanoi kreivitär suudellen kiihkeästi Jacques'ia.

Kun minä olin yksin Tours'issa, valtasi minut päivällisen jälkeen selittämätön raivokohtaus, jommoisia ei koeta kuin nuorella iällä. Minä vuokrasin hevosen ja ajoin viidessä neljännestantunnissa Tours'in ja Pont-de Ruan'in välin. Täällä, häveten näyttää hulluuttani, minä juoksin jalkasin tietä pitkin ja saavuin kuten vakooja hiljaa hiipien puutarhapengermälle. Kreivitär ei ollut siellä. Minä kuvittelin, että hän kärsi. Minä olin säilyttänyt pienen portin avaimen ja astuin sisälle. Kreivitär laskeutui tällä hetkellä portaita alas kahden lapsensa kanssa tullakseen hengittämään, surumielin ja hitaasti, tämän seudun vionoa kaihomielisyyttä auringon laskeutua.

— Äiti, tuolla on Felix, sanoi Madeleine.

— Niin, minä olen täällä, sanoin minä hiljaa kreivittärelle. Kysyin itseltäni, miksi minä olin Tours'issa, kun minun vielä oli helppo nähdä teitä. Minkätähden en täyttäisi toivetta, jota viikon perästä en enää voisi toteuttaa?

— Hän ei jätä meitä, äiti, huusi Jacques hypähdellen.

— Ole hiljaa, sanoi Madeleine, sinä saatat tänne kenraalin.

— Tämä ei ole viisasta, jatkoi kreivitär, mikä järjettömyys!

Tuo kyynelin lausuttu sointu, minkä korvauksen se antoi tuosta, jota pitäisi kutsua rakkauden tuottavaisuus laskuksi!

— Unohdin jättää teille tämän avaimen, sanoin minä hänelle hymyillen.

— Te ette siis enää palaa? sanoi hän.

— Mekö jättäisimme toisemme? kysyin minä luoden häneen katseen, joka sai hänet laskemaan alas silmäluomensa verhotakseen äänettömän vastauksensa.

Minä läksin muutamien onnellisessa tyrmistyksessä vietettyjen hetkien perästä. Tuollainen tila valtaa sielut, jotka ovat saapuneet sinne, missä innostus loppuu ja missä mieleton hurmaus alkaa. Minä kävelin hitain askelin kääntyen alinomaa. Kun minä ylängön huipulta silmäilin viimeisen kerran laaksoa, valtasi minut se vastakohta, jonka se minulle tarjosi verratessani laaksoa siihen, mitä se oli ollut silloin, kun minä sinne ensi kerran tulin. Vihersihän se silloin, liekehtihän se silloin, kuten liekehtivät ja vihersivät minun haluni ja toiveeni! Nyt, minulla oli tiedossani erään perheen synkät ja surulliset salaisuudet, minä jaoin kristityn Nioben tuskat, olin surullinen kuten hän ja minun tummentuneesta sielustani tuntui kuin laakso olisi ollut sopusoinnussa ajatuksieni kanssa. Tällä hetkellä niityt olivat paljaat, poppelien lehdet varisivat ja ne, jotka vielä pysyivät, olivat ruosteen värisiä; viiniköynnökset olivat kuivuneet, metsien huipuilla lepäsi raskaana tuo tummanruskea väri, jota kuninkaat muinoin käyttivät puvuissansa ja joka kätki valtapurppuran surujen tummalla

verholla. Alati sopusoinnussa ajatuksieni kanssa laakso, jossa viileän auringon keltaiset säteet kuoleutuivat, tarjosi minulle elävän kuvan sielustani. Ero rakastetusta naisesta on kunkin luonteen mukaan joko hirveää tai helppoa; minusta tuntui kuin minä olisin äkkiä joutunut vieraaseen maahan, jonka kieltä minä en ymmärtänyt; en voinut ryhtyä mihinkään nähdessäni asioita, joihin sieluni ei enää tuntenut kiintymystä. Silloin rakkauteni avaruus selvisi minulle ja rakas Henrietteni kohosi silmiini kaikessa ylevyydessään tuossa autiomaassa, jossa minä elin ainoastaan hänen muistonsa avulla. Hän oli niin uskonnollisesti jumaloitu olento, että minä päätin pysyä salaisen jumalattareni läsnäollessa tahrattomana ja puin itseni ajatuksissani leviittain valkeaan vaatteeseen jäljitellen siten Petrarcaa, joka ei koskaan näyttäytynyt Lauralle muuten kuin täysin valkeaan puettuna. Millä kärsimättömyydellä minä odotin ensimmäistä yötä, jolloin minä isäni luokse saapuneena saatoin lukea tuon kirjeen. Minä koskettelin sitä matkan kestäessä kuten saituri tunnustelee setelirahasummaa, jota hän on pakotettu kantamaan mukanaan. Yön aikana minä suutelin paperia, jolle Henriette oli ilmaissut tahtonsa, josta, minä olin saava lukea hänen käteensä kirjoittamat salaperäiset ajatukset, josta hänen äänensä korostukset kaikuiivat tarkkaavaiseen mieleeni. En ole koskaan lukenut hänen kirjeitensä muulla tavoin kuin luin hänen ensimmäisen kirjeensä, vuoteella, täydellisen hiljaisuuden vallitessa; kuinka voisikaan lukea muulla tavalla kirjeitä, jotka rakastettu henkilö on kirjoittanut. Kuitenkin on miehiä, jotka eivät ansaitse rakkautta, miehiä, jotka sekoittavat päivän toimiin kirjeidensä lukemisen, heittävät sen ja ryhtyvät siihen jälleen vihattavalla tyyneydellä. Tässä, Natalie, tuo jumalainen ääni, joka äkkiä soinnahteli yön hiljaisuudessa, tässä tuo ylevä olento, joka kohoutui osoittamaan minulle oikeata tietä risteyksessä, johon minä olin tullut:

* * * * *

'Mikä onni, ystäväni, saada koota teitä varten kokemukseni hajanaiset ainekset, jättää ne teille ja asestaa teidät niillä vaaroja vastaan maailmassa, jonka läpi teidän on taitavasti kuljettava. Minä olen tuntenut äidillisen kiintymyksen luvallisia iloja työskennellessäni muutaman yön ajan teidän hyväksenne. Kirjoittaessani tätä lause lauseelta, siirtäessäni itseni edeltäkäsini elämään, jota te tulette viettämään, minä joskus menin ikkunan luokse. Nähdessäni siitä Frapesle'n kuun valaisemat tornit minä sanoin usein itselleni: "Hän nukkuu ja minä valvon hänen tähtensä!" Lumoavia vaikutelmia, jotka muistuttivat minulle elämäni ensimmäisiä onnen hetkiä, silloin kun minä katselin kätkeyeeseensä nukkunutta Jacques'ia ja odotin hänen heräämistänsä ruokkiakseni häntä. Olettehan te iso lapsi, jonka sielun pitäisi tulla vahvistetuksi muutamilla ohjeilla, joita te ette ole voinut saada noissa hirvittävässä kouluissa, joissa te olette niin paljon kärsinyt. Meillä naisilla on etuoikeutena tarjota niitä teille. Nämä mitättömät pikkuasiat vaikuttavat teidän menestyksenne, ne valmistavat sitä ja lujittavat sitä. Eikö sen järjestelmän muodostaminen, jota miehen tulee noudattaa elämänsä toimissa, ole henkistä äitiyttä, äitiyttä, jonka lapsi hyvin ymmärtää? Rakas Felix, sallikaa minun, vaikkapa tekisin siinä muutamia virheitäkin, korostaa ystävytemme pyyteettömyyttä, joka on sen pyhittävä: jättää teidät maailmalle, onhan se sama kuin luopua teistä. Mutta rakastan teitä tarpeeksi paljon voidakseni uhrata iloni teidän kauniille tulevaisuudellenne. Kohta lähes neljän kuukauden ajan te olette saattanut minut kummallisesti miettimään lakeja ja tapoja, jotka hallitsevat meidän aikakauttamme. Keskustelut, joita minulla oli tätini kanssa ja joiden sisällys kuuluu teille, teille, joka olette hänen sijaisensa! hänen elämänsä vaiheet, jotka herra de Mortsauf on minulle kertonut; sanat, joita lausui minun isäni, hän, joka oli niin perehtynyt hovielämään, kaikkein suurimmat samoin kuin kaikkein pienimmätkin seikat, kaikki on kokoontunut minun muistiini tuon lapsen hyväksi, jonka minä olen ottanut omakseni ja jonka minä näen olevan valmiin heittäytymään ihmisten keskelle melkein yksin, valmiin ohjaamaan neuvonantajitta kulkunsa maahan, jossa useimmat sortuvat hyvien ominaisuuksiensa harkitseamattoman käyttämisen vuoksi, jossa jotkut onnistuvat huonojen, mutta hyvin käytettyjen ominaisuuksiensa nojalla.

Ennen kaikkea miettikää sitä lyhyttä ilmaisua, jonka minä olen antanut mielipiteelleni yhteiskunnasta sen kokonaisuuteen katsoen, sillä teidän kanssanne ei tarvita paljon sanoja. Minä en tiedä, ovatko yhteiskunnat jumalallista alkuperää, vai ovatko ne ihmisen keksimiä, olen samoin tietämätön niiden liikkeelle panevasta voimasta; se, mikä minulle on varmaa, on niiden olemassaolo. Heti kun te otatte ne vastaan, sen sijaan että eläisitte niistä erillään, on teidän sitouduttava noudattamaan niiden perussäädöksiä. Teidän ja niiden välille syntyy huomenna jonkinlainen sopimus. Onko nykyajan yhteiskunta ihmiseen nähden enemmän palveluksia vaativaa kuin hyötyä tuottavaa? Luulen niin. Mutta saako ihminen siitä enemmän vaivaa kuin etuja tai ostaako hän liian kalliisti hyödyn, jonka hän siitä saa, nämä kysymykset koskevat lainsäätäjää eikä yksilöä. Minun mielipiteeni mukaan teidän tulee siis kaikessa totella yleistä lakia katsomatta siihen, loukkaako se vai edistääkö se teidän etujanne. Niin yksinkertaiselta kuin tämä periaate voi teistä näyttääkin, on se vaikea sovittaa käytäntöön.

Se on kuin ydinneste, jonka pitää tunkeutua hienoimpiinkin hiuspilleihin elävöittääkseen puuta, säilyttääkseen sen vehreyden, kehittääkseen sen kukkia ja kasvattaakseen sen hedelmät niin erinomaisesti, että se herättää yleistä ihmettelyä. Ystävä rakas, kaikki lait eivät ole kirjaan kirjoitettuja; myöskin tavat luovat lakeja, kaikkein tärkeimmät ovat kaikkein vähimmin tunnettuja. Ei ole professoreja, ei tutkielmia eikä koulua tuota oikeutta varten, joka hallitsee teidän toimianne, teidän keskustelujanne, ulkonaista elämäännne, tapaa, jolla esittäydytte maailmalle tai tavoittelette onneanne. Näiden salaisten lakien rikkominen merkitsee pysymistä yhteiskunnan aliasteilla, sen sijaan että sitä hallitsisi. Vaikkakin tämä kirje useissa kohdin ollee sopusoinnussa teidän ajatuksienne kanssa, sallikaa minun kuitenkin ilmaista teille minun naisellinen politiikkani.

Selittää yhteiskunta toisten vahingoille taitavasti rakennetun yksilöllisen onnen kannalta, on turmiollista oppia, jonka johtopäätökset vakavasti tehtyinä saattavat ihmisen uskomaan, että kaikki se, minkä hän salaisesti itselleen omistaa, ilman että laki, maailma tai yksilö huomaa vahingon, on oikein ja kohtuudella omistettua. Tämän teorian mukaan sukkela varas on rankaisematon, nainen, joka salassa lyö laimin velvollisuutensa, on onnellinen ja viisas; tappakaa ihminen siten, ettei oikeus saa ainoatakaan todistusta teitä vastaan; jos te voitatte sillä tavoin itsellenne jonkin Macbeth'in diadeemin, olette te tehnyt hyvin. Teidän etunne tulee ylimmäksi laiksi, kysymyksessä on vain todistajitta ja todistuksitta syrjäyttää ne vaikeudet, joita lait ja tavat asettavat teidän ja teidän pyrkimyksenne välille. Sille, joka näkee yhteiskunnan tässä valossa, muodostuu onnen saavuttamisen problemi peliksi, jonka panoksena on miljoona tai kaleeriorjuus, poliittinen asema tai häpeä. Vihreän pelipöydän ääressä ei sitäpaitsi ole tilaa kylliksi kaikille pelaajille, ja vaaditaan nerokkuutta heiton suunnittelemisessa. En puhu teille uskonnosta enkä tunteista; tässä on kysymyksessä kulta- ja rautakoneen pyörät, joiden välittömiä tuloksia ihmiset hartaasti vaarinottavat. Rakas sydämeni lapsi, jos te minun tavallani tunnette kauhua tätä rikosten teoriaa kohtaan, ei yhteiskuntaa selvitä teille muu kuin se, mikä terveelle järjelle näyttää oikealta, velvollisuuksien teoria. Niin, kaikki, myöskin te lukuunotettuna, ovat toinen toisillensa velkaa tuhansissa eri muodoissa. Minun mielestäni herttua ja pääri ovat paljon enemmän velkaa käsityöläiselle tai köyhälle kuin köyhä ja käsityöläinen ovat velkaa herttualle ja päärille. Molemminpuoliset velvollisuudet kasvavat rinnan niiden etujen kanssa, joita yhteiskunta tarjoaa ihmiselle tätä peruslauselmaa seuratessa, joka pitää paikkansa niin hyvin kauppaan kuin politiikkaan nähden. Palvelukset ovat alati suhteessa hyötyjen suuruuteen. Kun meidän Rhetorière'mme köyhä palkkalainen asettuu levolle töistensä uupuneena, luuletteko, ettei hän ole täyttänyt velvollisuuksiansa? Varmasti hän on täyttänyt omansa paremmin kuin moni korkeassa asemassa oleva henkilö. Tarkastettaessa tältä kannalta yhteiskuntaa, jossa teidän on saatava kykyjenne ja älynne mukainen asema, on teidän otettava perusohjeeksenne tämä sääntö: älä salli itsellesi mitään, mikä on vastoin omaatuntoa ja yleistä mielipidettä. Vaikkakin minun horjumaton mielipiteeni saattaa näyttää teistä tarpeettomalta, rukoilen teitä, niin, teidän Henriette'ne rukoilee teitä tarkoin punnitsemaan näiden kahden ohjeen merkitystä. Näöltänsä vähäpätöisinä merkitsevät ne, rakas ystävä, että oikeus, kunniallisuus, rehellisyys ja kohteliaisuus ovat teidän menestyksenne varmimmat ja nopeimmat välikappaleet. Tässä itsekkäässä maailmassa on joukko ihmisiä, jotka sanovat teille, ettei tunteilla pitkälle päästä ja että liiaksi huomioonotetut siveelliset näkökohdat hidastuttavat heidän kulkuansa. Te tulette näkemään ihmisiä, jotka ovat huonosti kasvatettuja, raakoja tai kykenemättömiä arvostelemaan tulevaisuutta, ihmisiä, jotka loukkaavat heikompiiaan, jotka ovat epäkohteliaita vanhalle naiselle, jotka eivät hetkeäkään tahdo ikävyyttää itseään jonkun kunnan vanhuksen seurassa, sentähden että kaikkesta tästä ei ole heille mitään hyötyä. Myöhemmin te näette näiden ihmisten tarttuvan orjantappuroihin, jotka eivät ole heille piikittämiä, ja jäävän onnestaan osattomiksi mitättömän pikku seikan takia, sillävälin kun hyvissä ajoin velvollisuuksien teoriaan harjaantuneet ihmiset eivät kohtaa mitään esteitä. Mahdollisesti näiden onni ei tule niin pian, mutta se on pysyväistä ja säilyy silloin, kun toisten onni katoaa.

Kun minä teille sanoin, että tämän opin käytäntöön sovittaminen vaatii ennen kaikkea tapojen tuntemista, näyttää teistä ehkä siltä kuin lainoppineisuuteeni vaikuttaisi jonkun verran hovi ja ne opetukset, joita minä olen saanut Lenoncourt'in perheessä. Oi ystäväni! minä pidän mitä tärkeimpänä tätä opetusta, niin vähäpätöiseltä kuin se näyttääkin. Ylhäisen seurapiirin tavat ovat teille yhtä välttämättömiä, kuin voivat olla ne laajat ja monipuoliset tiedot, jotka te omistatte; jälkimäiset ovat usein täydennyksenä edellisille. Muutamat todellisesti vähätietoiset henkilöt, joilla kuitenkin on ollut luonnollinen järki ja jotka ovat tottuneet pitämään järjestyksessä ajatuksiansa, ovat kohonneet suuruuteen, johon monet heitä ansiokkaammat eivät ole päässeet. Olen tutkinut teitä tarkoin, Felix, saadakseni tietää, onko teidän kasvatuksessanne, jonka olette kouluissa yhteisesti muiden kanssa saanut, mitään mennyt teiltä hukkaan. Jumala tietää, mitä iloa minä tunsin huomattessani, että voitte

hankkia itselleen sen vähän, mitä teiltä puuttuu! Monilla henkilöillä, jotka ovat kasvatetut näiden vanhojen sääntöjen mukaisesti, ovat tavat jotain puhtaasti ulkonaista; sillä hienoinkin kohteliaisuus, kauneimmatkin tavat tulevat sydäimestä ja persoonallisen arvon suuresta tunteesta, siinä syy, miksi muutamilla aatellisilla, huolimatta heidän kasvatuksestaan, on moitittava käytös, kun sitävastoin muutamilla porvarillista syntyperää olevilla henkilöillä on luonnostaan hyvä aisti, niin että heidän tarvitsee vain ottaa muutamia oppitunteja saavuttaakseen väärästä jäljittelemisestä vapaan hienon käytöksen. Uskokaa naisparkaa, joka tulee alati pysymään laaksossaan, kaikki tuo jalous, tuo miellyttävä yksinkertaisuus, mikä ilmenee sanoissa, liikkeissä, asennossa ja vieläpä kodissakin, perustuu fyysilliseen runouteen, jonka viehätys on vastustamaton; kuinka suuri onkaan sen voima silloin kun se saa alkunsa sydäimestä! Kohteliaisuus, rakas lapsi, on itsensä unohtamista toisten takia. Hyvin monilla se ilmenee yhteiskunnallisena irvikuvana, joka paljastuu, niin pian kun hyötynäkökohdat tulevat kysymykseen. Ylhäinen tulee silloin alhaiseksi. Mutta, ja tahdon, että olisitte sellainen, Felix, todellinen kohteliaisuus sisältää kristillisen ajatuksen; se on kuin laupeuden kukka, ja se perustuu todelliseen itsensä unohtamiseen. Henrietten muiston nimessä, älkää siis olko vedetön lähde, olkaa henkevä ja hieno! Älkää pelätkö pettymyksiä, joita tämä yhteiskunnallinen hyve teille usein tuottaa, ennemmin tai myöhemmin te poimitte hedelmän niin monista näöltänsä tuuleen sirotetuista siemenistä. Isäni teki kerran sen huomion, että yksi loukkaavimpia väärän kohteliaisuuden menettelytapoja on lupauksien väärinkäyttäminen. Kun teiltä pyydetään jotakin, jota ette tule tekemään, kieltäkää, älkääkään antako mitään turhia toiveita; hyväksykää nopeasti se, minkä tahdotte myöntää; te saavutatte siten sekä kieltäytymisen että hyvän teon miellyttävyyden, kaksinkertaista kunnollisuutta, joka kohottaa erinomaisesti luonnetta. Ja ennen kaikkea, ystäväni, — nämä pikku seikat ovat erikoisesti minun alaani kuuluvia ja minä voin nojautua siihen, mitä minä luulen tietäväni — älkää olko liian tuttavallinen, arkipäiväinen älkääkään tungettelija: kolme karia! Liian suuri tuttavallisuus vähentää kunnioitusta, jokapäiväisyys tuottaa halveksimista ja into asettaa meidät alttiisti toisten käytettäväksi. Ja ensiksikin, rakas lapsi, teillä ei tule olemaan elämänne varrella enempää kuin kaksi tai kolme ystävää, joilla on koko teidän luottamuksenne; jos te suotte sen useammille, onhan se heidän pettämistänsä! Jos te liitytte toisiin ihmisiin lähemmin kuin toisiin, olkaa silloin pidätteliäs omaan itseenne nähden, olkaa alati varuillanne, aivan kuin jos tietäisitte heidän jonakin päivänä olevan teidän kilpailijoitanne, vastustajianne tai vihamiehianne; elämän sattumukset vaativat sitä. Ottakaa siis itsellenne käytös, joka ei ole kylmä eikä kiihkeä, koettakaa löytää keskitie, jota mies voi käydä asettamatta mitään alttiiksi. Niin, uskokaa, että kohtelias mies on yhtä kaukana Philinte'n pelkurimaisesta kaikkien miellyttämisestä kuin Alceste'n [henkilöitä Molièren draamassa Le "Misanthrope". Suom. muist.] synkästä hyveellisyydestä. Komedian runoilijan nero tulee loistavana ilmi juuri oikean keskitien ilmaisemisessa, jota ylhäiset katselijat seuraavat. Varmasti kaikki ovat enemmän taipuvaisia hyveen naurettaviin puoliin kuin tuohon rajattomaan halveksimiseen, joka on kätkeyty itssekkyden hyväntahtoisuuteen. Mutta teidän on osattava varjella itsenne niin toisesta kuin toisesta. Mitä jokapäiväisyyteen tulee, niin jos se saattaa jonkun tyhmyrin teistä sanomaan, että te olette ihastuttava mies, mutta ihmiset, jotka ovat tottuneet tutkimaan ja punnitsemaan ihmisen inhimillisiä kykyjä, oppivat pian tuntemaan heikkoutenne, niin kunnioitus teitä kohtaan katoaa nopeasti, sillä jokapäiväisyys on heikkojen ihmisten turva. Heikot ihmiset ovat huonossa huudossa yhteiskunnassa, joka pitää jokaista jäsentään välikappaleena; mahdollisesti se on oikeassa, luonto tuomitsee heikot olennot kuolemaan. Myöskin naisen liikuttava huolenpito on mahdollisesti syntynyt nautinnosta, jota hän tuntee taistelllessaan sokeaa voimaa vastaan, saattaessaan sydämen viisauden voittamaan aineen raakuuden. Mutta yhteiskunta, joka on enemmän äitipuoli kuin äiti, jumaloi lapsia, jotka imartelevat sen turhamielisyyttä. Mitä liialliseen intoon tulee, tuohon ensimmäiseen ja ylevään nuoruuden erehdykseen, joka löytää todellisen tyydytyksen voimien tuhlauksessa ja joka alkaa siten, että nuori ihminen on sen itsensä pettäjä, ennenkuin hän tulee muiden pettämäksi, säästäkää se teidän vastattuja tunteitanne varten, säilyttäkää, se vaimoanne ja Jumalaa, varten. Älkää tuoko maailman turulle, älkääkään poliittisen keinottelun markkinoille aarteita, joiden vastineeksi te saatte lasirihkamaa. Teidän pitää uskoa ääntä, joka teitä kehoittaa aateluuteen kaikissa asioissa, milloin se rukoilee teitä, ettette tuhlaisi hyödyttömästi voimianne; sillä ihmiset ikävä kyllä arvostelevat teitä teidän hyödyllisyytenne mukaan ottamatta lukuun teidän arvoanne. Käytän kuvaa, joka piirtyy teidän runolliseen mieleenne: kirjain, olkoonpa kuinka suuri tahansa, kullasta piirretty, lyijykynällä kirjoitettu, ei ole koskaan muuta kuin kirjain. Eräs tämän aikakauden miehiä on sanonut: "Älkää koskaan olko intoilija!" Liika into saa petoksen kukkimaan, se aiheuttaa sortuneita toiveita. Ette koskaan tapaa teitä ylemmissä henkilöissä kiihkoa, joka olisi sopusoinnussa teidän omanne kanssa: kuninkaat kuten naiset uskovat, että kaikki on heille tuleva. Niin surullinen kuin tämä periaate onkin, on se tosi, mutta se ei heikkennä ollenkaan sielua. Sijoittakaa tunteenne luoksepääsemättömiin paikkoihin, jossa

niiden kukkia intohimoisesti ihaillaan, jossa taiteilija rakkautta henkien uneksii pääteostaan. Velvollisuudet, ystävänä, eivät ole tunteita. Tehdä sitä, mihin on pakotettu, ei ole samaa kuin tehdä sitä, mikä miellyttää. Miehen on mentävä kylmästi kuolemaan isänmaan edestä, ja hän voi onnellisena uhrata elämänsä naisen tähden. Yksi tapojen tieteen tärkeimpiä sääntöjä on melkein ehdoton vaikeneminen teihin itseenne nähden. Jos te jonakin päivänä näyttelette komediaa puhumalla teistä itsestänne tuttavillenne, jotka eivät ole teihin lähemmässä suhteessa, jos te puhutte heille kärsimyksistänne, iloistanne tai asioistanne, saatte te pian nähdä välinpitämättömyyden tulevan teeskennellyn osanoton sijalle; sitten, kun ikävystyminen alkaa ja jollei talon emäntä teitä kohteliaasti keskeytä, jokainen poistuu jonkun taitavasti haetun tekosyyin nojalla. Mutta jos te tahdotte saavuttaa kaikkien myötätunnon, niin olkaa rakastettava, henkevä, tottunut seuramies. Keskustelkaa heidän kanssansa heistä itsestään, etsikää jokin keino saada heidät näyttämölle, vaikkapa tehden kysymyksiä, jotka näköjään eivät ole sopusoinnussa asianomaisten henkilöiden kanssa. Päät kumartuvat, huulet hymyilevät teille, ja kun te olette mennyt pois, lausuu jokainen teistä ylisteleviä sanoja. Omatuntonne ja sydämenne ääni sanoo teille rajan, missä alhainen imartelu alkaa ja kohtelias keskustelu loppuu. Vielä sana keskustelusta yleensä. Ystävänä, nuoruus on aina taipuvainen jonkinlaiseen arvostelun nopeuteen, joka on sille kunniaksi, mutta joka voi sitä vahingoittaa; tästä johtui tuo ennen muinoin nuorison kasvatuksessa niin tärkeänä pidetty vaikeneminen. Suurten seurassa nuoret tekivät palvelusta tutkien tänä aikana elämää; sillä muinoin aateluudella kuten taiteellakin oli oppipoikansa, paashinsa, jotka olivat heitä elättävien mestariensa käskynalaisia. Nykyajan nuorilla on epäterveellinen kasvihuonesivistys, joka saattaa heidät arvostelemaan ankarasti tekoja, ajatuksia ja kirjoituksia, he leikkaavat säikeitä sielusta, joka ei vielä ole palvelustaan suorittanut. Olkaa te vapaa tästä epäkohdasta. Teidän arvostelunne voisivat loukata monia henkilöitä ympärillänne, ja kaikki antavat ehkä vähemmän anteeksi salaisen loukkauksen kuin vääryyden, jonka te julkisesti teette. Nuorilla ihmisillä ei ole kärsivällisyyttä, sillä he eivät tiedä mitään elämästä ja sen vaikeuksista. Vanhojen arvostelu on hyväntahtoinen ja lievä, nuorten armoton. Edelliset eivät tiedä mitään, jälkimäiset tietävät kaikki. Muutoin kaikkien ihmistoimintojen pohjalla on monisokkeloiset perussyyt, joiden lopullisen arvostelun Jumala on pidättänyt itsellensä. Älkää olko ankara muita kuin itseänne kohtaan. Teidän onnenne on teidän edessänne, mutta ei kukaan tässä maailmassa voi saavuttaa onneansa ilman apua; käyttäkää siis hyväksenne minun isäni taloa, pääsy sinne on teille hankittu, suhteet, joita siellä saatte, ovat teille hyödyksi tuhansissa tilaisuuksissa. Mutta älkää väistykö askeltakaan äitini edestä, hän musertaa sen, joka antautuu, ja ihailee sen ylpeyttä, joka häntä vastustaa; hän muistuttaa rautaa, joka taottuna voi liittyä toiseen rautaan, mutta joka musertaa kosketuksellaan kaiken, millä ei ole sen kovuutta. Seurustelkaa siis äitini kanssa; jos hän tahtoo teille hyvää, vie hän teidät noihin saleihin, joissa te opitte tärkeän suuren maailman tuntemuksen, taidon kuunnella, puhua, vastata, esitellä itsenne, mennä pois; te opitte täsmällisen kielen, tuon selittämättömän jonkin, joka ei merkitse sen suurempaa ylemmyyttä, kuin mitä puku merkitsee nerolla, mutta jota vailla kauneintakaan kykyä ei oteta milloinkaan vastaan. Tunnen teidät tarpeeksi ollakseni varma siitä, etten tee mitään harhakuvitelmia nähdessäni teidät edeltäkäsinkin sellaisena kuin toivoisin teidän olevan: yksinkertaisena tavoissanne, hillittynä käytöksessänne, ylpeänä ilman pöyhkeyttä, kunnioittavaisena vanhusten seurassa, palvelukseen alttiina ilman orjamaisuutta ja ennen kaikkea vaiteliaana. Antakaa älynne tulla näkyviin, mutta älkää koettako huvittaa toisia; sillä tietäkää, jos teidän etevyytenne vaikuttaa masentavasti keskinkertaiseen mieheen, vaikenee hän, sitten hän sanoo teistä: "Hän on hyvin huvittava!" — halveksimista osoittava lause. Olkoon teidän ylemmyytenne aina leijonan ylemmyyttä. Älkää muutoin koettako miellyttää miehiä. Suhteissanne heihin minä suositan teille kylmyyttä, joka voi mennä välinpitämättömyyteen asti, josta he eivät voi suuttua; kaikki miehet kunnioittavat sitä, joka heitä halveksii, ja tämä halveksiminen tuottaa teille kaikkien naisten suosion; he pitävät teitä arvossa sen vähäksymisen johdosta, jota te miehille osoitate. Älkää koskaan suvaitko lähellänne ihmisiä, joita ei pidetä arvossa, ei edes silloinkaan, kun he eivät ole ansainneet huonoa mainettansa, sillä maailma vaatii meiltä samalla tavalla tiliä sekä ystävistämme että vihämiehistämme. Tähän katsoen olkoot teidän päätöksenne kauan ja kypsästi harkittuja, mutta peruuttamattomia. Kun miehet, jotka olette työntänyt pois luotanne, antavat teille oikeutuksen siihen, pidetään teidän ystävyttänne arvokkaana; te herätätte siten tuota kunnioittavaa äännettömyyttä, joka miesten keskuudessa suurentaa miestä. Te olette siten asetettu nuoruudella, joka miellyttää, viehätyksellä, joka lumoo ja viisaudella, joka osaa säilyttää valloituksen. Kaikki, mitä minä teistä olen tässä sanonut, sisältyy lyhyesti tuohon vanhaan lauseeseen: *aateluus velvoittaa!*

Sovittakaa nyt nämä ohjeet käytännölliseen elämäntoimintaan. Te kuulette useiden henkilöiden sanovan, että viekkaus on menestyksen ehto, ja että pitää kynnäpäällään raivata itselleen tietä joukon läpi. Ystävänä, nämä periaatteet olivat hyviä keskiajalla, jolloin

ruhtinailla oli kilpailijoita, jotka oli toinen toisensa kautta saatava tuhotuiksi; mutta nykyään tapahtuu kaikki julkisuudessa, ja tämä järjestelmä tekisi teille sangen huonoja palveluksia. Todenteolla, te tulette kohtaamaan milloin rehellisen ja oikeamielisen miehen, milloin petollisen vihamiehen, miehen, joka käyttää aikeisiinsa viekkautta, panettelua, konnankoukkuja. Tietäkää silloin, että teillä ei ole voimakkaampaa apulaista kuin hän itse; tuo mies saa omasta itsestensä vihamiehen itsellensä; te voitte taistella häntä vastaan rehellisillä aseilla, ennemmin tai myöhemmin hän saa osakseen halveksumisen. Mitä ensinmainittuun mieheen tulee, teidän suoramielisyytenne hankkii teille hänen kunnioituksensa, ja jos teidän etunne ovat yhteiset (sillä kaikki voidaan järjestää), auttaa hän teitä. Älkää peljätkö vihamiesten saamista, onneton se, jolla niitä ei ole siinä maailmassa, jonne te olette menossa; mutta koettakaa olla asettamatta itseänne alttiiksi pilkalle tai kunnioituksen menettämislle. Minä sanoin koettakaa, sillä Pariisissa mies ei aina voi olla oma herransa, hän on kohtalokkaiden olosuhteiden alainen; te ette voi sillä välttää katuojien likaa, ette varoa itseänne putoavalta tiilikiveltä. Siveydellä on katupuronsa, joista kunnioittomat ihmiset koettavat pirskoittaa jalojen henkilöiden päälle lokaa, jossa he itse rypevät. Te voitte aina saada itsenne kunnioitetuksi pysyessänne kaikissa piireissä horjumatta lopullisissa päätöksissänne. Tuossa kunnianhimojen ottelussa, keskellä ristiinkäyviä vaikeuksia ryhtykää aina suoraan asiaan, tehkää se päättävästi ja keskittäkää aina kaikki voimanne yhteen kohtaan. Te tiedätte, kuinka suuresti herra de Mortsauf vihasi Napoleonin, kirosi häntä ja vartioi häntä kuten oikeus vartioi rikoksellista. Hän vaati Napoleonilta joka ilta Enghien'in herttuaa, ainoa onnettomuus, ainoa kuolema, joka on saanut hänet vuodattamaan kyneleitä. Mutta siitä huolimatta, hän ihaili Napoleonin rohkeimpana päällikkönä ja on usein selittänyt minulle hänen taktiikkaansa. Eikö tätä sotataitoa voitaisi sovittaa myöskin etujen sotaan? Se säästäisi siinä aikaa, kuten se toisella alalla on säästänyt miehiä ja tilaa. Miettikää tätä, sillä nainen pettyy usein näissä asioissa, joita me arvostelemme vaistolla ja tunteella. Yhdessä kohdassa minä voin olla horjumaton: kaikki viekkaus, kaikki petos paljastuu ja loppuu onnettomasti käyttäjälleen, kun sitävastoin jokainen muu asema näyttää minusta vähemmän vaaralliselta silloin, kun ihmisellä on rehellisyyden maaperä allaan. Jos minä voisin mainita oman itseni esimerkkinä, sanoisin teille, että minä Clochegourde'ssa olen herra de Mortsauf'in luonteen takia ollut pakotettu ennakoitua ehkäisemään kaiken petoksen ja ratkaisemaan välittömästi riidat, jotka olisivat hänelle kuin sairaudeksi, mutta sellaiseksi, joka tuottaisi hänelle mielihyvää. Minä olen aina itse päättänyt kaiken käymällä suoraan solmuun käsiksi ja sanomalla vastustajalle: aukaiskaamme tai leikatkaamme! Teille tulee usein tilaisuutta olla hyödyllinen toisille, tehdä heille palveluksia ja te saatte siitä vain vähän korvausta. Mutta älkää olko niiden kaltainen, jotka moittivat ihmisiä ja kerskuen sanovat tapaavansa vain kiittämättömiä. Eikö se ole samaa kuin asettaa itsensä jalustalle? ja lisäksi, onhan hiukan tyhmää näyttää, kuinka vähän tuntee maailmaa. Mutta tekisittekö te hyvää kuten koronkiskuri tarjoaa rahaansa? Teettehän te sitä hyvän teon itsensä tähden! *Aateluus velvoittaa!* Älkää kuitenkaan tehkö sellaisia palveluksia, joilla pakotatte ihmiset kiittämättömyyteen, sillä nämä tulevat silloin teidän sovittamattomiksi vihamiehiksenne: on olemassa kiittollisuuden velan epätoivo kuten perikadon epätoivo, molemmatkin synnyttävät edeltäpäin laskemattomia voimia. Mitä teihin tulee, ottakaa vastaan mahdollisimman vähän toisilta. Älkää olko kenenkään vasalli, nostakaa itsenne omin voimin. Lausun teille mielipiteeni, ystävänä, ainoastaan elämän pikku asioista. Poliittisessa maailmassa kaikki muuttaa muotoaan, säännöt, jotka hallitsevat teidän persoonaanne, väistyvät suurten etujen edessä. Mutta jos te tulisitte piiriin, jossa suuret miehet liikkuvat, te olisitte, kuten Jumala, ainoa päätöstenne tuomari. Te ette olisi silloin enää ihminen, vaan elävä laki; te ette olisi enää yksilö, teissä olisi kansakunta ruumiillistutettuna. Mutta jos te tuomitsette, tuomitaan teitä myöskin. Myöhemmin te ilmestyitte vuosisatojen eteen, ja te tunnette tarpeeksi historiaa antaaksenne arvoa ajatuksille ja teoille, jotka johtavat todelliseen suuruuteen.

Minä tulen nyt erittäin tärkeään kohtaan, teidän suhteeseenne naisiin. Salongeissa, joihin menette, pitääkö periaatteena olla tuhlaamatta voimianne heittäytymällä keimailun joutavaan harjoittamiseen. Yhdellä noista miehistä, joilla edellisellä vuosisadalla oli enimmin menestystä, oli tapana seurustella samoissa iltakutsuissa ainoastaan yhden naisen kanssa ja liittyä niihin, jotka näyttivät enimmin laiminlyödyiltä. Tuo mies, rakas lapsi, hallitsi aikakauttansa. Hän oli viisaasti laskenut, että määrätyn ajan kuluttua kaikki tulisivat häntä jatkuvasti ylistämään. Enin osa nuorisoa menettää arvokkaimman onnensa tekijöistä laiminlyömällä välttämättömän ajan noiden suhteiden rakentamiseen, jotka ovat puolet yhteiskuntaelämää. Kun he omalla personallaan miellyttävät, on heidän helppo saada itsellensä kannattajia; mutta tuo kevät on lyhyt, tietäkää käyttää se hyvin. Pyrkikää sentähden vaikutusvaltaisten naisten tuttavuuteen. Vaikutusvaltaiset naiset ovat vanhoja naisia, he antavat teille tietoja liitoista, kaikkien perheiden salaisuuksista ja oikoteistä, joita myöten voitte päästä nopeammin päämäärään. He tulevat osoittamaan sydämellisyyttä teitä

kohtaan; suojelus on heidän viimeinen rakkautensa, elleivät he ole umpiuskonnollisia; he tulevat palvelemaan teitä erinomaisesti, he ylistävät teitä ja saattavat teidän seuranne halutuksi. Paetkaa nuoria naisia! Älkää uskoko, että pieninkään personallinen näkökohta on kysymyksessä tässä, mitä minä teille sanoin! Viidenkymmenen vuotias nainen tulee tekemään kaikki teidän hyväksenne, kaksikymmenvuotias ei mitään; jälkimäinen tahtoo koko teidän elämänne, edellinen ei pyydä teiltä muuta kuin yhden hetken, yhden huomaavaisuuden. Pilkatkaa nuoria naisia, ottakaa heidät kokonaan leikin kannalta, he eivät kykene vakavasti ajattelemaan. Nuoret naiset, ystäväni, ovat itsekkäitä, pikku sieluja, vailla todellista ystävyyttä; he rakastavat vain itseään, he uhraisivat teidät yhden ainoan menestyksen saavuttamiseksi. Muutoin, kaikki he vaativat uhrautumista, ja teidän asemanne vaatii, että teidän hyväksenne uhraudutaan: kaksi sovittamatonta pyrkimystä. Ei ainoakaan heistä välitä teidän eduistanne, kaikki he ajattelevat itseään eikä teitä, kaikki vahingoittavat teitä enemmän turhamielisyydellään kuin hyödyttävät teitä kiintymyksellään; he riistävät teiltä huolettomasti teidän aikanne, saattavat teidät laiminlyömyyn onnenne ja tuhoavat teidät mitä herttaisimman näköisinä. Jos te valitatte, todistaa kaikista typerin heistä teille, että hänen käsineensä on maailman arvoinen ja ettei mikään ole kunniakkaampaa kuin palvella häntä. Kaikki he vakuuttavat antavansa teille onnen ja saavat teidät unohtamaan kauniin tulevaisuutenne; heidän onnensa on epävakainen, teidän suuruutenne tulee olemaan varma. Te ette tiedä, millä salakavalalla taidolla he toimivat tyydyttääkseen haaveitaan, kääntääkseen ohimenevän kiintymyksen rakkaudeksi, joka alkaa maanpäällä ja jatkuu taivaassa. Sinä päivänä, jolloin he jättävät teidät, sanovat he teille, että sanat *en rakasta enää* antavat heille siihen oikeutuksen, kuten sana *rakastan* riitti selittämään heidän rakkautensa ja että rakkautta ei voida pakottaa. Inhottava oppi! Uskokaa se, todellinen rakkaus on ikuinen, loputon, alati muuttumaton; se on tasainen ja puhdas, ilman rajuja osoituksia; valkein hiuksinkin on se alati nuori sydämeltään. Ei mitään tämän kaltaista ole noissa maailmannaisissa, he näyttelivät kaikki komediaa: tämä tässä kiinnittää teidän mieltänne onnettomuuksillaan, hän näyttää maailman vienoimmalta ja vähemmän vaativalta naiselta; mutta kun hän on tehnyt itsensä välttämättömäksi, hallitsee hän vähitellen teitä ja saa teidät taipumaan tahtoonsa; te tahdotte olla diplomaatti mennä, tulla, tutkia ihmisiä, hyötynäkökohtia, maita, mitä vielä, te jätte Pariisiin tai hänen maa-alueellensa, hän taivuttaa teidät pahanilkisesti tohvelin alle, ja kuta enemmän te uhraudutte, sitä kiittämättömämpi hän on. Tuo toinen tuolla koettaa kiehtoa teidät alistumisellaan, hän on teidän paashinne, hän seuraisi teitä romantillisesti maailman loppuun asti, hän asettaa itsensä alttiiksi säilyttääkseen teidät ja riippuu kuin kivi teidän kaulassanne. Te uppoatte jonakin päivänä, mutta tuo nainen ui pinnalla. Vähimminkin viekkaalla naisella on ansoja loppumattomiin; kaikkein yksinkertaisin viettää voittoja sen nojalla, että hän herättää niin vähän epäluuloa; vähemmän vaarallinen olisi sievistelevä nainen, joka rakastaisi teitä tietämättä miksi, joka jättäisi teidät ilman aiheutta ja ottaisi teidät jälleen turhamielisyydestä. Mutta kaikki he vahingoittavat teitä joko nykyisyydessä tai tulevaisuudessa. Jokainen nuori nainen, joka käy maailmaan, joka elää huveista ja turhamielisyyden tyydytyksistä, on puoleksi turmeltunut ja turmelee teidät. Heidän joukossaan ei tule olemaan se puhdas ja ajatteleva olento, jonka sydämessä te tulette aina hallitsemaan. Ah! hän on yksinäinen, hän, jota te rakastatte: teidän katseenne ovat hänen kauneimpia juhliansa, hän elää teidän sanoistanne. Olkoon tämä nainen sentähden koko teidän maailmanne, sillä te olette hänelle kaikki: rakastakaa häntä paljon, älkää antako hänelle suruja eikä kilpailijoita, älkää herättäkö hänessä luulevaisuutta. Olla rakastettu, rakas ystävä, olla ymmärretty on suurin onni; minä toivon, että te saisitte sitä tuntea, mutta älkää asettako alttiiksi sielunne kukkaa, olkaa hyvin varma sydämestä, johon te sijoitatte tunteenne. Tuo nainen ei elä koskaan itseänsä varten, hän ei koskaan ajattele itseänsä, vaani teitä; hän ei väittele teidän kanssanne mistään, hän ei koskaan kuuntele omia etujaan, ja hän vainuaa vaaran, joka teitä uhkaa siellä, missä ette mitään sellaista huomaa, siellä, missä hän unohtaa oman itsensä; jos hän kärsii, kärsii hän valittamatta, hänessä ei ole mitään personallista keimailua, mutta hän ikäänkuin kunnioittaa itsessänsä sitä, mitä te hänen rakastatte. Vastatkaa tuohon rakkauteen rakkaudella, joka on jotain vieläkin enemmän. Jos te olette kyllin onnellinen saavuttaaksenne sen, mikä aina tulee puuttumaan teidän ystävätär raukaltanne, molemminpuolisen, tasan tunnetun rakkauden, muistakaa, että niin täydelliseksi kuin tuo rakkaus tulleneekin, eräässä laaksossa elää teille äiti, jonka sydämen te olette täyttäneet niin syvällä tunteella, ettette voi koskaan löytää sen pohjaa. Niin, minä tunnen teitä kohtaan kiintymystä, jonka laajuutta ette saa koskaan tietää: jotta se tulisi näkyviin sellaisena kuin se on, pitäisi teidän olla menettänyt tuo suuri älykkäisyytenne, ja silloinkaan te ette tietäisi, mihin asti minun kiintymykseni voisi mennä. Herätänkö epäilystä kehottaessani teitä välttämään nuoria naisia, jotka kaikki ovat enemmän tai vähemmän teeskentelijöitä, pilkantekijöitä, turhamaisia, kevytmielisiä, tuhlaajia; kehoittaessani teitä kiintymään vaikutusvaltaisiin naisiin, noihin kunnioitusta herättäviin leskirouviin, jotka ovat täynnä järkeä, kuten minun tätini oli, ja jotka ovat teille niin suureksi

hyödyksi; he puolustavat teitä salaisia syytöksiä vastaan kumoamalla ne, he sanovat teistä sen, mitä itse ette voisi itsestänne sanoa? Kaiken lopuksi, enkö minä ole jalomielinen käskiessäni teidän säästämään jumaloimisenne puhdassydämiselle enkelille? Jos sanat *aateluus velvoittaa* sisältävät suuren osan minun ensimmäisiä ohjeitani, sisältyvät mielipiteeni teidän suhteestanne naiseen myöskin tuohon ritarilauseeseen: *palvele kaikkia, mutta rakasta vain yhtä*.

Teidän tietonne ovat laajat, teidän kärsimysten suojelema sydämenne on pysynyt tahrattomana; kaikki on kaunista, kaikki on hyvin teissä, *tahtokaa siis!* Teidän tulevaisuutenne on nyt näissä kahdessa sanassa, jotka ovat suurten miesten sanat. Eikö niin, lapseni, te tottelette Henrietteänne, te sallitte hänen jatkaa niiden ajatuksien lausumista, joita hänellä on teistä ja teidän suhteestanne maailmaan? Minun sielullani on joku silmä, joka näkee teidän tulevaisuutenne samoin kuin lapsienikin, antakaa minun siis käyttää hyväksenne tätä kykyä, salaperäistä lahjaa, joka on antanut rauhan minun elämälleni ja joka ei suinkaan heikonna, vaan säilyttää voimansa yksinäisyydessä ja hiljaisuudessa. Minä pyydän teiltä palkinnoksi suurta onnea: minä tahdon nähdä teidän suurentuvan miesten joukossa, ilman että ainoakaan teidän menestyksistänne tuottaa minulle mielipahaa, tahdon, että kohottaisitte nopeasti onnenne nimenne tasalle ja että voisin sanoa itselleni edistäneeni enemmän kuin pelkillä toiveilla teidän suuruuttanne. Tämä salainen myötävaikutus on ainoa nautinto, jonka minä voin sallia itselleni. Minä odotan. En sano teille jäähyväisiä. Me olemme erotettuja, te ette voi viedä huulillenne kättäni; mutta teidän pitäisi hyvin tietää, mikä sija teillä on minun sydämässäni.

Teidän Henrietteenne.'

Kun olin lukenut tämän kirjeen, tunsin käsiäni vastaan sykkivän äidillisen sydämen hetkellä, jolloin minua vielä jäädystä äitini ankara vastaanotto. Minä aavistin, minkätähden kreivitär oli kieltänyt minua lukemasta Touraine'ssa tätä kirjettä, hän pelkäsi epäilemättä saavansa nähdä minun heittäytyvän hänen jalkoihinsa ja kyynelteni kostuttavan niitä.

Minä tein lopultakin tuttavuutta veljeni Charles'in kanssa, joka tähän asti oli ollut minulle aivan kuin vieras. Mutta hänessä oli aina pikku seikkoihin asti jotain ylpeätä ja hillittyä, mikä asetti rajan välillämme liian jyrkäksi voidaksemme toisiamme veljellisesti rakastaa; kaikki hellät tunteet perustuvat sielujen yhtäläisyyteen, ja meidän välillämme ei ollut mitään vetovoimaa. Hän opetti minulle oppineesti tuollaiset pikkuseikat, jotka järki tai sydän arvaa; joka tilaisuudessa hän näytti halveksivan minua. Jollei rakkauteni olisi ollut minun tukenani, olisi hän tehnyt minut tyhmäksi ja hölmöksi, sillä hän uskoi aina, etten tiennyt mitään. Kuitenkin hän tutustutti minut maailmaan, jossa minun avuttomuuteni piti loistaa. Ilman lapsuuteni onnettomuuksia minä olisin voinut pitää hänen turhamielistä holhoustaan veljellisenä ystävyytenä; mutta siveellinen yksinäisyys saa aikaan samoja vaikutuksia kuin maallinen yksinäisyys: hiljaisuus sallii silloin kuulla herkimmätkin ääni-ilmiön, ja tottumus paeta itseensä kehittää tunteellisuuden, jonka hienous paljastaa pienimmätkin mielenliikutusten vivahteet, mitkä koskettavat meitä. Ennenkuin minä olin oppinut tuntemaan rouva de Mortsauf'in, loukkasi kova katse minua, ankaralla äänen painolla lausuttu sana sai sydämeni levottomasti lyömään; minä kärsin siitä, mutta en tiennyt mitään hyväilyjen elämästä. Clochegourde'sta palattuani minä sitävastoin saatoin tehdä vertailuja, jotka täydensivät minun ennaikaisia tietojani. Huomio, joka perustuu kestettyihin kärsimyksiin, on epätäydellinen. Myöskin onnella on valonsa. Minä antauduin sitä kernaammin esikoisoikeuden ylemmyyden muserrettavaksi, koska en ollut Charles'in narri.

Minä kävin yksin herttuatar de Lenoncourt'in luona, jossa minä en kuullut ollenkaan puhuttavan Henrietteestä, jossa ei kukaan, vanhaa herttuaa lukuunottamatta, joka oli itse yksinkertaisuus, puhunut minulle hänestä; mutta tavasta, jolla hän otti minut vastaan, minä aavistin hänen tyttärensä salaiset suositukset. Siihen aikaan, jolloin minä aloin päästä avuttomasta hämmästyksestä, jonka suuren maailman näkö synnyttää jokaisessa ensikertalaisessa; jolloin minä vilahdukselta näin nautintoja ja ymmärsin apukeinot, joita tuo maailma tarjoaa kunnianhimoiselle, ja jolloin minä ilolla aloin käytännössä toteuttaa Henrietten lauselmia ihmetellen niiden syvää totuutta, sattuiivat huhtikuun 20:n päivän tapaukset. Veljeni seurasi hovia Gent'iin; minä, kreivittären neuvosta, — olin hänen kanssansa ryhtynyt kirjevaihtoon, joka oli minun puoleltani hyvin vilkasta — seurasin herttua de Lenoncourt'ia Alankomaihin. Herttuan tavanomainen hyväntahtoisuus muuttui sydämelliseksi suojeluksiksi, kun hän näki minun kiireestä kantapäähän olevan Bourbon'ien puolella; hän itse esitti minut Hänen Majesteetilleen. Onnettomuuden kohdatessa hallitsijaa on hänen ympärillään vähän onnentavoittelijoita; nuoruudella on luonnolliset ihailunsa, hyötyä tavoittelematon uskollisuutensa, kuningas osasi arvostella ihmisiä; se joka ei ollut huomattu Tuileries'sa, oli sitä paljon Gent'issä, ja minulla oli onni miellyttää Ludvig XVIII:ta. Eräästä rouva de Mortsauf'in isällensä kirjoittamasta kirjeestä, jonka Vendée'n lähetti oli tuonut virkakirjeiden mukana ja jossa oli sananen minullekin, minä sain tietää, että Jacques oli sairaana. Herra de Mortsauf epätoivoissaan niin hyvin poikansa huonosta terveydestä kuin toisesta maanpakolaisuudesta, jonka hän näki alkavan itselleen, oli lisännyt muutamia

sanoja; ne antoivat minun aavistaa rakastettuni aseman. Epäilemättä hänen miehensä häiritsi häntä hänen viettäessään kaiken aikansa Jacques'in vuoteen ääressä, saamatta niin päivän kuin yön rauhaa. Hän oli etevämpi väittelyissä, mutta kykenemätön puolustamaan itseään asettaessaan koko sielunsa lapsensa hoitamiseen. Henriette varmaankin tarvitsi avuliasta ystävää, joka tekisi elämän hänelle vähemmän raskaaksi; jos ei muulla tavoin, niin edes pitämällä toimessa herra de Mortsauf'ia. Jo useampia kertoja minä olin vienyt kreivin muualle, silloin kun hän uhkasi ruveta kiusaamaan vaimoansa; tämän viattoman viekkauden menestys on tuottanut minulle muutamia ylitsevuotavaa kiitollisuutta ilmaisevia katseita, joissa rakkaus näkee lupauksia. Vaikka minä kärsimättömänä pyrin käymään samoja teitä kuin veljeni, joka äskettäin oli lähetetty Wienin kongressiin, vaikka minä tahdoin henkeni uhalla toteuttaa Henrietten määräykset ja vapauttaa itseni veljellisestä alamaisuudesta, minun kunnianhimoni, pyrkimykseni riippumattomuuteen, etu, joka minulla oli kuninkaan luona pysymisestä, kaikki kalpeni rouva de Mortsauf'in surumielisten kasvojen edessä. Minä päätin jättää Gent'in hovin ja mennä palvelemaan todellista valtijatarta. Jumala palkitsi minut. Vendée'sta tullut lähetti ei voinut palata Ranskaan. Kuningas tarvitsi miestä, joka ottaisi viedäkseen sinne hänen määräyksensä. Herttua de Lenoncourt tiesi, että kuningas ei unhottaisi sitä, joka ottaisi tämän vaarallisen yrityksen suorittaakseen. Hän oli, minulta ollenkaan kysymättä, saanut minut hyväksytyksi tähän tehtävään, ja minä otin sen vastaan hyvin onnellisena saadessani palata Clochegourde'en ja samalla palvella hyvää asiaa.

Päästyäni, jo kaksikymmentäyksi vuotiaana, kuninkaan puheille minä palasin Ranskaan, jossa minulla niin Pariisissa kuin Vendée'essa oli onni täyttää Hänen Majesteettinsa tahto. Toukokuun lopulla minusta tiedon saaneiden bonapartistivirastojen vainoamana minä olin pakotettu pakenemaan puettuna mieheksi, joka näyttää palaavan takaisin kotimaahansa. Minä kävelin jalkasin alueelta alueelle, metsästä toiseen, Vendée'n ylängön, Bocage'n ja Poitou'n poikki, turvallisuuden mukaan muuttaen tietäni.

Minä saavutin Saumur'in, Saumur'ista minä tulin Chinon'iin ja sieltä, yhtenä ainoana yönä Nueil'in metsiin, jossa minä eräällä nummella kohtasin kreivin ratsain. Hän otti minut satulan taakse ja vei minut kotiinsa ilman että olimme nähneet ketään, joka olisi voinut minut tuntea.

— Jacques on parempi, olivat hänen ensimmäiset sanansa.

Minä tunnustin hänelle diplomaattisoturin asemani, jossa minä olin vainottu kuin villipeto, ja aatelismies verhoutui kuningasmielisyydellään kilpaillakseen Chesselin kanssa vaarasta ottaa minut vastaan. Huomatessani Clochegourde'n tuntui minusta kuin olisivat nuo kahdeksan vastikään mennyttä kuukautta olleet unta. Eitellessään minut sanoi kreivi vaimolleen: — Arvaa, kenen minä sinulle tuon?... Felix'in.

— Onko se mahdollista! kysyi hän kädet hervottomina ja kasvot tyrmistyneinä.

Minä astuin esiin, me pysimme molemmat kaksi liikkumattomina, hän kahlehdittuna nojatuoliinsa ja minä hänen ovensa kynnykselle. Me katsoimme toisiimme tuolla kiihkeällä tuijotuksella, jolla kaksi rakastajaa katsovat toisiinsa tahtoessaan korvata yhdellä katseella koko menetetyn ajan. Mutta häveten hämmästyttään, joka paljasti hänen sydämensä, hän nousi ylös; minä lähestyin häntä.

— Olen paljon rukoillut teidän puolestanne, sanoi hän minulle ojennettuaan kätensä suudeltavaksi.

Hän kysyi minulta kuulumisia isästään; sitten hän arvasi väsymykseni ja meni toimittamaan minulle vuodetta, sillä aikaa kun kreivi laitatti minulle ruokaa, sillä olin kuolemaisillani nälästä. Minä sain sen huoneen, joka oli kreivittären huoneen yläpuolella, hänen tätinsä huoneen. Hän antoi kreivin saattaa minut sinne asetettuaan jalkansa ensimmäiselle portaalle nähtävästi neuvotellen itsensä kanssa, seuraisiko hän minua. Minä käännyin, hän punastui, toivotti minulle hyvää yötä ja vetäytyi äkkiä takaisin. Kun minä laskeuduin aamiaiselle, sain kuulla Waterloo'n mellakoista, Napoleonin paosta, liittolaisten marssimisesta Pariisiin ja Bourbon'ien todennäköisestä paluusta. Nämä tapahtumat olivat kaikki kaikessa kreiville, meille ne eivät merkinneet mitään. Tiedätkö, mikä oli suurin uutinen, jonka minä sain kuulla, tervehdittyäni lapsia? Sillä minä en puhu levottomuudestani nähdessäni kreivittären kalpeana ja laihtuneena; minä arvasin minkä mullistuksen hämmästyttävä liike voisi saada aikaan enkä ilmaissut sentähden muuta kuin iloa kreivittären nähdessäni. Tuo suuri uutisemme oli: — "Te saatte jäätä!" Kreivitär oli usein kuluneena vuonna pahoitellut sitä, ettei hänellä ollut tarpeeksi raikasta vettä minua varten, joka, muun juoman puuttuessa, pidin jääkylmästä vedestä. Jumala tiesi millä vastuksien hinnalla hän oli saanut hankituksi itselleen jääkaapin. Te tiedätte paremmin kuin kukaan, että rakkaudella on kylliksi yhdessä sanassa, yhdessä katseessa, yhdessä äänen käänteessä, yhdessä näköjään vähäpätöisessä huomaavaisuudessa; sen kaunein etuoikeus on tuoda itse itsensä ilmi. No niin! Hänen sanansa, hänen katseensa, hänen ilonsa paljastivat minulle hänen tunteidensa laajuuden, kuten minä olin hänelle niukasti ilmaissut omani käytökselläni lautapelissä. Mutta hänen hellyytensä viehättävät osoitukset kävivät runsaiksi: seitsemäntenä päivänä tuloni jälkeen hän ilmestyi jälleen pirteänä; hän säkenöitsi terveyttä, iloa ja nuoruutta; minä löysin rakkaan liljani kaunistuneena,

täydellisemmin puhjenneena, samoin kuin minä löysin sydämeni aarteet kasvaneiksi. Eivätkö ne ole vain pikku sieluja, tai alhaisia sydämiä, joissa poissaolo heikentää tunteita, hävittää rakastetun piirteet ja vähentää hänen kauneuttansa? Olennoille, joilla on hehkuva mielikuvitus, joilla ihastus on veressä, joiden ihoa värittää purppura ja joilla intohimo saa pysyväisiä muotoja, muodostuuhan poissaolo heille kidutuksiksi, joilla ensimmäiset kristityt saivat vahvistaa uskonsa ja jotka tekivät heille Jumalan näkyväksi! Asuuhan rakkauden täyttämässä sydämessä lakkaamattomia toiveita, jotka saavat antamaan enemmän arvoa kaivatuille ruumiin muodoille saattaessaan ne näkyviin unelmien tulen värittäminä! Saahan silloin kokea kiihtymyksiä, jotka luovat ihanteellista kauneutta jumaloiduille kasvopiirteille, ajatusten niihin syventyessä. Menneisyys muistosta muistoon kerrattuna suurentuu; tulevaisuus täyttyy toiveilla. Sydämille, joissa nämä sähköiset vivahteet kuohuvat, on ensimmäinen kohtaaminen silloin kuin hyväatekevä rajuilma, joka elähtyttää maan ja hedelmöittää sen kohdistaessaan siihen salaman äkillisiä leimahduksia. Kuinka paljon suloisia iloja minä tunsinkin nähdessäni, että meissä nuo ajatukset, nuo tunteet olivat molemminpuolisia! Millä ihastuneella katseella minä seurasin Henrietten onnellisuuden lisääntymistä! Nainen, joka elää rakastetun katseiden alaisena, antaa ehkä suuremman todistuksen tunteestaan kuin nainen, joka kuolee epäilyksen tappamana tai elinmehun puutteesta kuihtuu. En tiedä kumpi näistä kahdesta on enemmän liikuttava. Rouva de Mortsauf'in virkistyminen oli luonnollista, kuten toukokuun vaikutus ruohotasangoilla, kuten auringon ja veden vaikutus surkastuneisiin kukkiin. Kuten meidän rakkaudenlaaksollamme, niin Henriettelläkin oli ollut talvensa, ja hän elpyi jälleen, kuten laakso keväällä. Ennen päivällistä me laskeuduimme rakkaalle pengermällemme. Siellä, silittellen lapsi raukkaansa, joka oli tullut hennommaksi entisestään ja kulki äitinsä sivulla äänettömänä ikäänkuin vielä sairautta kärsien, hän kertoi minulle sairaan vuoteen ääressä vietetyt yönsä. — Noiden kolmen kuukauden aikana hän oli elänyt kokonaan sisällistä elämää. Hän oli asunut aivan kuin synkässä palatsissa peljäten astua sisälle ylellisiin huoneisiin, joissa valot välkkyivät, joissa pidettiin juhlia, juhlia, joihin hän ei saanut ottaa osaa. Hän oli seisonut ovella toinen silmä kiintyneenä lapseen, toinen epäselvään olentoon, toisella korvalla kuunnellen tuskia, toisella erästä ääntä. Hän oli lausunut yksinäisyyden siivittämiä runoja, joita kukaan runoilija ei ollut milloinkaan sepittänyt; mutta kaiken tämän hän oli tehnyt luonnollisesti, tietämättä oliko siihen vaikuttanut pieninkään rakkauden jälki, hekumallisen ajatuksen värähdys, itämainen runous, suloinen kuin Frangistanin ruusu. Kun kreivi liittyi meihin, jatkoi hän samaan tapaan naisena, joka on ylpeä itsestään, joka voi luoda ylvään katseen mieheensä ja punastumatta painaa suudelman poikansa otsalle. Hän oli paljon rukoillut, hän oli pitänyt kokonaisia öitä käsiään ristissä Jacques'in yli tahtoen pelastaa hänet kuolemalta.

— Minä menin, sanoi hän, aina pyhäkön ovelle asti rukoilemaan Jumalalta poikani elämää. Hänellä oli ollut näkyjä; hän kertoi ne minulle. Mutta hetkellä, jolloin hän enkelin-äänellään lausui nuo ihmeelliset sanat: — Kun minä nukuin, minun sydämeni valvoi! keskeytti kreivi hänet sanoen: Se on, että te olette ollut melkein hullu.

Kreivitär vaikenä viiltävän tuskan koskettamana, ikäänkuin tämä olisi ollut ensimmäinen loukkaus, ikäänkuin hän olisi unohtanut, että kolmeentoista vuoteen tuo mies ei ollut laiminlyönyt sinkauttaa nuolia hänen sydämeensä. Kreivitär oli kuin jalo lintu, jonka karkea lyijynjyvä on lennosta satuttanut, hän vajosi raskaaseen masennuksen tilaan.

— Niinkö, herra, sanoi hän hetken äänettömyyden jälkeen, eikö ainoakaan minun sanoistani ole milloinkaan löytävä armoa teidän älynne tuomioistuimen edessä? Eikö teissä koskaan ole suvaitsevaisuutta minun heikkoukseni kohtaan, ei minun naisellisten ajatuksieni ymmärtämystä?

Hän pysähtyi. Tuo enkeli katui jo valituksiaan ja mittasi yhdellä silmäyksellä niin hyvin menneisyytensä kuin tulevaisuutensa: voisiko hän olla ymmärretty, olihan hän juuri saanut vastaanottaa myrkyllisen hyökkäyksen. Hänen siniset suonensa takoivat voimakkaasti ohimoissa, hänellä ei ollut kyyneliä, mutta hänen silmiensä kirkkaus himmeni. Sitten hän loi katseensa maahan, jottei hän näkisi minun silmissäni suurentunutta tuskaansa, aavistettuja tunteitansa, sieluansa minun sieluni hyväilemänä ja ennenkaikkea koko tuota nuoren rakkauden värittämää myötätuntoisuutta, rakkauden, joka oli valmis kuten uskollinen koira siekailematta repimään sen, joka loukkaisi sen valtijatarta. Noina hirveinä hetkinä oli näkemisen arvoista se ylemmyys, jolla kreivi esiintyi; hän luuli saaneensa voiton vaimostaan ja vuodatti silloin hänen ylitsensä sanojen raesateen, jossa sama ajatus kertaantui ja joka muistutti alati saman äänen synnyttäviä kirveen iskuja.

— Hän on siis yhä kaltaisensa, sanoin minä kreivittärelle, kun kreivi jätti meidät häntä hakemaan tulleen tallimestarin kiireellisestä kutsusta.

— Aina, vastasi Jacques minulle.

— Aina erinomainen, poikani, sanoi kreivitär Jacques'ille koettaen siten ylläpitää herra de Mortsauf'in arvoa hänen lastensa silmissä. Sinä näet nykyhetken, sinä et tunne menneisyyttä, sinä et voi arvostella isääsi tekemättä hänelle jotain vääryyttä, mutta jos sinulla on onnettomuus nähdä virheitä isässäsi, vaatii perheen kunnia sinua hautaamaan sellaiset salaisuudet syvimpään vaitioloon.

— Kuinka menestyvät muutostyöt Cassine'ssa ja Rhetorière'ssä? kysyin minä kreivittäreltä saadakseni hänet pois näistä katkerista ajatuksista.

— Yli toiveitteni, sanoi hän minulle. Kun rakennukset olivat valmistuneet, saimme me kaksi kunnollista arentimiestä, joista toinen maksoi veroissa neljätuhatta viisisataa frangia, toinen viisituhatta; ja vuokrasopimus on tehty viideksi vuodeksi. Me olemme jo istuttaneet kolme tuhatta puuta uusille arentimaille. Manetten isä ihastui saadessaan Rabelay'n, ja Martineau'lla on Baude viljeltävänään. Meidän neljän arentimiehemme omaisuus on niityissä ja metsissä, ja niihin he eivät ollenkaan käytä, kuten jotkut vähemmän omantunnontarkat vuokraajat tekevät, lantaa, joka on määrätty meidän viljelyksiämme varten. *Meidän* ponnistuksiamme on siten seurannut mitä kaunein menestys. Clochegourde, ottamatta lukuun säästettyjä maita, joita me nimitämme pääkartanon vuokratiluksiksi, sekä metsiä ja viinitarhoja, tuottaa yhdeksäntoistatuhatta frangia, ja viljelykset ovat antaneet hyviä vuosituloja. Minä taistelen saadakseni vuokraamattomat maa-alueemme annettaviksi Martineau'lle, maittemme silmälläpitäjälle, joka nyt voi asettaa poikansa sijalleen. Hän tarjoaa kolme tuhatta frangia, jos herra de Mortsauf rakentaa hänelle arentitalon Commanderie'hin. Me voisimme silloin saada vapaaksi Clochegourde'n lähistön, jatkaa suunniteltua puistokujaamme aina Chinon'in tielle asti, eikä meidän tarvitsisi huolehtia muusta kuin metsistämme ja viinitarhoistamme. Jos kuningas palaa takaisin, saamme *me* jälleen vuosirahamme; *me* annamme suostumuksemme siihen vastustettuamme muutamia päiviä *meidän* vaimomme tervettä järkeä. Jacques'in omaisuus on silloin hävittämätön. Nämä viimeiset tulokset saavutettuani minä antaisin herra de Mortsauf'in tehdä säästöjä Madeleineä varten, jolle kuningas muutoin vanhan tavan mukaan on antava myötäjäiset. Omatuntoni on rauhallinen; minun tehtäväni tulee loppuun suoritetuksi. Ja te? sanoi hän minulle.

Minä selitin hänelle lähettilästehtäväni ja annoin hänen nähdä kuinka hyödyllisiä ja viisaita hänen neuvonsa olivat olleet. Oliko hänellä näkijän lahja, kun hän siten saattoi ennustaa tapahtumat?

— Enkö minä teille kirjoittanut sitä? sanoi hän. Vain teitä varten minä voin käyttää ihmeellistä kykyä, josta minä en ole puhunut muille kuin herra de la Berge'lle, rippi-isälleni, ja hän selittää sen jumalallisen välityksen avulla tapahtuvaksi. Usein syvien mietiskelyjen jälkeen, joita pelko lasteni tilasta minulle aiheuttaa, minun silmäni sulkeutuvat tämän maan asioille ja katsovat toiseen maailmaan; kun minä siellä näin Jacques'in ja Madeleinein loistavina, olivat he määrätyn ajan terveinä, jos minä näin heidät usvan ympäröiminä, tulivat he pian sairiksi. Teitä minä en ainoastaan näe alati säteilevänä, vaan minä kuulen myöskin suloisen äänen, joka minulle sanoitta, sisällisen välityksen avulla, ilmaisee, mitä teidän pitää tehdä, Mikä laki estää minua käyttämästä tätä ihmeellistä lahjaa muiden kuin lasteni ja teidän hyväksi? sanoi hän vajoten unelmiin. Tahtooko Jumala olla heidän isänsä? kysyi hän itseltään hetken vaiettuaan.

— Sallikaa minun uskoa, sanoin minä hänelle, etten tottele muita kuin teitä!

Hän hymyili minulle tuota täydellisesti viehättävää hymyilyään, joka saattoi minun sydämeni niin suureen hurmioon, etten olisi silloin tuntenut kuoleman iskuakaan.

— Niin pian kun kuningas jälleen on Pariisissa, menkää sinne, jättäkää Clochegourde, jatkoi hän. Yhtä paljon kuin on alentavaa etsiä virkoja ja suosiota, yhtä paljon on naurettavaa laiminlyödä niiden vastaanottaminen. Tulee tapahtumaan suuria muutoksia. Kykenevät ja varmat miehet ovat välttämättömiä kuninkaalle, olkaa siis hänen saatavissansa. Te joudutte nuorena virkatoimiin, ja te suoriudutte niistä hyvin; sillä valtiomiehillä kuten näyttelijöillä on ammattiasioita, joiden perille nerokkuudella ei päästä, ne täytyy oppia. Isäni sai tämän lauseen herttua de Choiseul'iltä. Muistakaa minua, sanoi hän hetken vaiettuaan, antakaa minun tuntea suuruuden iloja sielussa, joka kuuluu kokonaan minulle. Olettehan te minun poikani?

— Teidän poikanne? toistin minä nyrpeän näköisenä.

— Minun poikani, ei muuta, sanoi hän tehden minusta pilkkaa; eikö teillä silloin ole hyvin kaunis paikka minun sydämessäni.

Päivälliskello soi, hän tarttui minun käsivarteeni ja nojautui siihen mielihyvällä.

— Te olette kasvanut, sanoi hän minulle portaita noustessamme. Kun olimme pengermällä, liikutti hän levottomasti käsivarttani ikäänkuin minun katseeni olisivat koskettaneet häntä liian kiihkeästi; vaikka hänen silmänsä olivat alaslodut, hän tiesi hyvin, että katsoin vain häneen. Hän sanoi minulle sitten tuolla teeskennellyllä, niin suloisella, niin viehättävällä kärsimättömyydellä: — Katselkaamme toki hiukan rakasta laaksoamme! Hän kääntyi, levitti valkeasilkkisen päivänvarjonsa ylitsemme ja asetti Jacques'in sen suojaan. Päänliike, jolla hän osoitti minulle Indre'ä, ruuhta ja niittyjä, todisti, että hän minun vierailustani ja kävelyretkistämme alkaen ymmärsi noita sinertäviä taivaanrantoja ja niiden utuisia kaarrelmia. Luonto oli viitta, johon hän verhosi ajatuksensa. Hän tiesi nyt, mitä satakieli huokaa yön aikana ja mitä soiden laulaja yhä toistaa veisatessaan valitussäveltään.

Kello kahdeksan illalla minä sain olla läsnä kohtauksessa, joka minua syvästi liikutti ja jota minä en koskaan ennen ollut voinut nähdä, sillä minä olin siihen aikaan aina pelaamassa herra de Mortsauf'in kanssa. Tuo kohtaaminen tapahtui ruokasalissa ennen lasten levolle asettamista. Kello soi kaksi kertaa, kaikki talon väki saapui.

Te olette meidän vieraanamme, alistukaa luostarin sääntöihin, sanoi kreivitär vetäen minua kädestä tuolla viattomalla leikkillisyydellä, joka on ominaista todella uskonnollisille naisille.

Kreivi seurasi meitä. Isäntäväki, lapset, palvelijat, kaikki polvistuivat paljain päin totutuille paikoilleen. Madeleinen vuoro oli lukea rukoukset: rakas pikku olento lausui ne lapsenäänellään, jonka teeskentelemättömät käänteet erottuivat kirkkaina ympäristön sopusointuisessa äänettömyydessä ja antoivat lauseille viattomuuden pyhän valkeuden, enkelisulon. Se oli liikuttavin rukous, minkä minä olen kuullut. Luonto vastasi lapsen sanoihin tuhansin iltaväreilyin, joka oli kuin vienoa urkujen säestystä. Madeleine oli kreivittären oikealla, Jacques vasemmalla puolella. Nuo kaksi kiharapäätä, joiden keskeltä kohosi äidin palmikoitu tukka ja joiden ylitse näkyi herra de Mortsauf'in valkeahiuksinen, kellastunut pää, muodostivat taulun, jonka värit jollakin tavalla toistivat mieleen rukouksen herättämiä ajatuksia. Ja lopuksi ylevänä yhdyssiteenä verhosi tuota kokoontunutta joukkoa laskevan auringon riutuva loiste, jonka rusotus väritti salin, niin että runolliset tai taikauskoiset sielut olisivat luulleet taivaan tulien olevan läsnä rukouksessa, jota nuo uskolliset Jumalan palvelijat tuolla pitivät polvistuneina, ilman arvoeroa, kirkon vaatimassa tasa-arvoisuudessa. Minun ajatukseni siirtyivät patriarkkaalisen elämän aikoihin ja suurensivat vielä tuota kohtausta, joka kaikessa yksinkertaisuudessaan jo oli niin suuri. Lapset sanoivat hyvää yötä isälle, väki hyvästeli meitä, kreivitär meni pois ojentaen käden kummallekin lapselle, ja minä astuin saliin kreivin kanssa.

— Me annamme teille autuuden tuolla ja helvetin tässä, sanoi kreivi osoittaen lautapeliä.

Kreivitär liittyi meihin puolen tunnin perästä ja siirsi käsityönsä pöytämme ääreen.

— Tämä tulee teille, sanoi hän, käännettäen kanavakangasta; mutta työ on jo viivästynyt kolme kuukautta. Tämän neilikän ja tuon ruusun välillä on lapsi parkani sairastanut.

— Peliin käsiksi, sanoi herra de Mortsauf, älkäämme puhuko tuosta.

Kuusi — viisi, herra kuninkaan lähetti.

Kun minä menin levolle, jännitin minä tarkkaavaisuuttani kuullakseni kreivittären kävelevän kamarissaan. Jos hän pysyi alallaan ja hiljaisena, ahdistivat minua hurjat ajatukset, jotka herättivät sietämättömiä haluja. — Minkätähden hän ei olisi minun omani? sanoin minä itselleni. Onkohan hänkin, kuten minä, aistillisen pyörremyrskyn vallassa? Kello yksi minä laskeuduin alakertaan, minä kävelin äänettömästi, tulini hänen ovensa eteen ja laskeuduin siihen pitkäksi; korva oven rakoon painettuna minä kuuntelin hänen tasaista ja suloista lapsen hengitystään. Kun minun tuli kylmä, nousin minä jälleen yläkertaan, asetuin vuoteelle ja nukuin rauhallisesti aamuun asti. En tiedä, minkä luonnonlain vaikutus ilmenee siinä nautinnossa, jota tunnen käydessäni eteenpäin aina syvyyksien reunalle asti, tunnustellessani pahan kurimusta, tutkiessani sen pohjaa, tuntiessani sen kylmyyden ja vetäytyessäni takaisin järkytettynä. Tuo yön hetki hänen ovensa kynnyksellä, johon minä vuodatin raivon kyynelitä hänen koskaan saamatta tietää, että hän seuraavana aamuna oli kulkenut minun kyynelteni ja suudelmieni ylitse siveydessään, joka oli vuoroin rikottu, vuoroin kunnioitettu, kirottu ja jumaloitu; tuo useimmista typerältä näyttävä hetki antoi minulle aavistuksen siitä innostuksesta, joka ajaa sotamiehiä eteenpäin: jotkut heistä ovat kertoneet minulle asettaneensa elämänsä sillä tavoin vaaraan, että he heittäytyivät patteria vastaan saadakseen tietää, pääsisivätkö he karteesitulesta ja olisiko heillä onnea karauttaessaan siten mahdollisuuksien kuilun ylitse, kuten Jean Bart [ranskal. merisankari kuoli v. 1702. Suom. muist.] tupakoidessaan ruutitynnörin päällä. Seuraavana päivänä minä menin poimimaan kukkia ja tein kaksi kukkavihkoa; kreivi ihaili niitä, hän, jota ei muuten mikään tämäntapainen liikuttanut.

Minä vietin muutamia päiviä Clochegourde'ssa tehden ainoastaan lyhyitä vierailuja Frapesle'en, jossa minä olin kuitenkin kolme kertaa päivällisillä. Ranskalainen armeija valtasi Tours'in. Vaikka minä ilmeisesti rouva de Mortsauf'ille merkitsin elämää ja terveyttä, pyysi hän minua hartaasti lähtemään Chateauraux'hon ja palaamaan kaikessa kiireessä Issoudun'in ja Orleans'in kautta Pariisiin. Minä tahdoin kieltäytyä, mutta hän käski minua lausuen, että perheen suojelushenki oli puhunut; minä tottelin. Meidän jäähyväisemme olivat tällä kertaa kyynelillä kostutetut. Hän pelkäsi tuota viettelevää maailmaa, jonne minä olin menossa. Olinhan minä nyt täydellä todella joutumassa noiden etujen, intohimojen ja nautintojen pyörteisissä, jotka tekevät Pariisista meren, yhtä vaarallisen siveälle rakkaudelle kuin puhtaalle omalletunulle. Minä lupasin kirjoittaa hänelle joka ilta päivän tapahtumista ja ajatuksistani pienimpiä yksityisseikkoja myöten. Tämä lupaus sai hänet nojaamaan raukeata päätänsä olkaani vasten, ja hän sanoi minulle: — Älkää unohtako mitään, kaikki tulee kiinnittämään minun mieltäni.

Hän antoi minulle vietäväksi kirjeitä herttualle ja herttuattarelle, joiden luo minä menin toisena päivänä tuloni jälkeen.

— Teillä on onnea, sanoi minulle herttua; syökää päivällistä täällä, tulkaa kanssani tänä iltana linnaan, teidän menestyksenne on valmis. Kuningas on puhunut teistä tänä aamuna lausuen: "Hän on nuori, kykenevä ja uskollinen!" Ja kuningas pahoitteli kun hän ei tiennyt, olitteko kuollut vai elossa ja minne tapaukset olivat viskanneet teidät, senjälkeen kun olitte niin hyvin täyttänyt teille annetun tehtävän.

Illalla minä olin valtioneuvoston esittelijäsihteerinä, ja minulla oli Ludvig XVIII:n luona salainen virka, joka pysyi yhtä kauan kuin hänen hallituskautensakin, luottamustoimi, joka oli vailla loisteliaita suosionosoituksia, mutta turvattu mahdollisesta epäsuosiosta, paikka, joka asetti minut keskelle hallitusta ja oli minun menestyksieni lähteenä. Rouva de Mortsauf oli nähnyt oikein, häntä oli minun siis kiittäminen kaikesta: vallasta, rikkaudesta, onnesta ja tiedoista; hän oli minun oppaanani ja rohkaisi minua, hän puhdisti minun sydämeni ja antoi minun tahdonvoimilleni tuon yhtenäisyyden, jota ilman nuoruuden voimat kuluvat hyödyttömästi. Myöhemmin minä sain virkatoverin. Kummankin meistä piti olla palveluksessa kuuden kuukauden aika. Me saatoimme tarvittaessa olla toistemme sijaisina; meillä oli huone linnassa, ajoneuvot ja runsaita palkkioita matkakustannusten korvaukseksi, milloin olimme pakotettuja matkustamaan. Kummallinen asema! Me olimme tuon hallitsijan salaisia oppilaita, jonka politiikalle hänen vihamiehensäkin ovat sittemmin antaneet loistavan tunnustuksen, me kuulimme hänen arvostelujaan kaikesta, sisäisistä ja ulkoisista asioista, meillä ei ollut mitään näkyvää vaikutusvaltaa ja kuitenkin meiltä tultiin kysymään neuvoa, kuten Molière kysyi Laforet'ltä, me näimme kokeneen iän harkinnan nojautuvan meidän nuorekkaaseen luottamukseemme. Meidän tulevaisuutemme oli muutoin tehty turvatuksi tavalla, joka oli omiansa tyydyttämään kunnianhimoa. Paitsi minun esittelijäsihteerinpalkkaani, joka oli määrätty valtioneuvoston menosäännössä, antoi kuningas minulle tuhat frangia kuussa omasta rahastostaan ja muisti minua usein lahjoilla. Vaikka kuningas tiesi, että kahdenkoltamatta vuotias nuori mies ei jaksaisi kestää pitkiä aikoja työtä, jolla hän minua rasitti, ei minun virkaveljeäni, joka nykyään on Ranskan pääri, valittu ennenkuin heinäkuun lopulla v. 1817. Tämä valinta oli niin vaikea, tehtävämme vaativat niin paljon erikoisominaisuuksia, että kuningas epäröi kauan aikaa. Hän kunnioitti minua kysymällä minulta, kuka niiden nuorten miesten joukossa, joita valinta koski, paraiten sopisi yhteen, minun kanssani. Heidän joukossaan oli yksi tovereistani Lepitre'n koulukodin ajoilta, ja minä en häntä ollenkaan maininnut. Majesteetti kysyi minulta syytä siihen.

— Kuningas, sanoin minä hänelle, on valinnut miehiä, jotka ovat kaikki yhtä uskollisia, mutta kyvyiltään erilaisia, minä olen nimittänyt sen jonka minä luulen taitavimmaksi, varmana siitä, että olen aina tuleva hänen kanssansa hyvin toimeen.

Minun arvosteluni oli sama kuin kuninkaan. Hän oli minulle alati kiitollinen uhrauksesta, jonka olin tehnyt. Tässä tilaisuudessa hän sanoi minulle: Te tulette olemaan ensimmäinen. Hän ilmaisi minun arvosteluni virka veljelleni, joka palkinnoksi tästä palveluksesta soi minulle ystävyytensä. Huomaavaisuus, jota herttua de Lenoncourt minulle osoitti, määräsi muiden ihmisten suhteen minuun. Nämä sanat: "Kuningas tuntee suurta mielenkiintoa tätä nuorta miestä kohtaan, hänellä on tulevaisuutta, kuningas on mieltynyt häneen." olisivat jo sinänsä korvanneet lahjakkuuden, mutta sille ystävälliselle kohtelulle, joka nuorten henkilöiden osaksi tulee, antoivat ne jotakin sellaista, millä kunnioitetaan valtaa. Niin herttua de Lenoncourt'in kuin sisareni luona, joka meni näihin aikoihin naimisiin serkkunsa markiisi de Listomère'n kanssa (hän oli tuon vanhan sukulaisen poika, jonka luona minä kävin Saint-Louis-saarella), minä tein vähitellen tuttavuutta faubourg Saint-Germain'in vaikutusvaltaisimpien henkilöiden kanssa.

Henriette hankki minulle pian pääsyn seurapiiriin, jonka nimenä oli Petit-Château. Tämä tapahtui prinsessa de Blamont-Chauvry'n avulla, jonka pikkuserkku hän oli. Kreivitär kirjoitti hänelle niin innokkaasti minusta, että prinsessa kutsui minut heti kohta vierailulle luokseen. Minä seurustelin paljon hänen kanssansa, minä osasin miellyttää häntä, ja hänestä tuli ei minun suojelijattareni, vaan ystävä, jonka tunteissa oli jotain äidillistä. Vanha prinsessa otti sydämenasiakseen tutustuttaa minut tyttärensä rouva d'Espard'iin, herttuatar de Langais'hen, vikomtesse [vicomte, fem. vicomtesse, kreivin ja paroonin välinen aatelisarvo. Suom. muist.] de Beauséant'iin ja herttuatar de Maufrigneuse'een, kaikki naisia, jotka vuorotellen pitivät muodin valtikkaa ja jotka olivat sitä suosiollisempia minulle, kun minulla ei ollut mitään vaatimuksia heihin nähden ja olin valmis aina miellyttämään heitä. Veljeni Charles, joka ei enää ajatellut minua laiminlyödä, nojautui tästä lähtien minuun; mutta nopea menestykseni synnytti hänessä salaisen kateuden, joka myöhemmin tuotti minulle paljon suruja. Hämmästyneinä tästä odottamattomasta onnesta isäni ja äitini tunsivat turhamielisyytensä imarrelluksi ja hyväksyivät minut lopulta pojakseen; mutta kun heidän tunteensa oli jossain määrin keinotekoista, etten sanoisi teeskenneltyä, ei tämä kääntymys paljon vaikuttanut katkeroituneeseen sydämeeni. Yleensä hän itsekkyyden täyttämät tunteenliikutukset herättävät vähän myötätuntoa; sydän kammoo laskelmia ja kaikenkaltaisia hyötynäkökohtia.

Minä kirjoitin uskollisesti rakkaalle Henriettelleni, joka vastasi minulle yhdellä tai parilla kirjeellä kuussa. Hänen henkensä valisti siten minua, hänen ajatuksensa kulkivat etäisyyksien halki ja puhdistivat minun ilmakehäni. Ei ainoakaan nainen voinut minua vallata. Kuningas tiesi minun pidättymiseni; hän kuului tässä suhteessa Ludvig XV:n kouluun ja hymyillen nimitti minua neiti de Vandenesse'ksi, mutta elämäntapani järjestyminen miellytti häntä suuresti. Minulla oli se vakaumus, että kärsivällisyys, johon minä olin tottunut lapsuuteni aikana ja etenkin Clochegourde'ssa, auttoi minua paljon saamaan suosiosoituksia kuninkaan puolelta, joka oli alati erinomaisen ystävällinen minulle. Hän oli epäilemättä saanut pähänpiston lukea minun kirjeitäni, sillä minun neitseellinen elämäni ei häntä kauvoja pettänyt. Eräänä päivänä kun herttualla oli palvelus hovissa, minä kirjoitin kuninkaan sanelun mukaan. Nähdessään herttua de Lenoncourt'in astuvan sisään kuningas silmäili meitä veitikkamaisella katseella.

— No, tuo pahuksen Mortsauf tahtoo siis alati elää? sanoi hän herttualle kauniilla hopeanhelähteisellä äänellään, johon hän osasi mielensä mukaan saada pistosanan purevuutta.

— Alati, vastasi herttua.

— Kreivitär de Mortsauf on enkeli, jonka minä mielelläni tahtoisin nähdä täällä, jatkoi kuningas; mutta jos minä en voi mitään, on minun kanslerini, sanoi hän kääntyen minua kohden, onnellisempi. Teillä on kuusi kuukautta vapaasti käytettävänä, minä olen päättänyt antaa teille virkaveljeksi sen nuoren miehen, josta me puhuimme eilen. Pitäkää hauskaa Clochegourde'ssa, herra Cato! Ja kuningas poistui hymyillen huoneesta.

Minä lensin kuin pääskynen Touraine'a kohden. Ensi kerran minä menin näyttäytymään rakastetulleni en ainoastaan hiukan vähemmän kokemattomana, vaan myöskin lisäksi näöltäni hienona nuorena miehenä, jonka tavat olivat kohteliaimpien salonkien hiomat, jonka kasvatuksen kaikkein miellyttävimmät naiset olivat täydentäneet, joka vihdoinkin oli saanut kärsimyksensä palkitukseksi ja joka oli käyttänyt hyväkseen enkelin kokemusta, kauneimman enkelin, minkä taivas on lähettänyt lapsen suojelijaksi. Te tiedätte, kuinka minä olin vaatteiden puolesta varustettu noiden kolmen kuukauden aikana, jotka minä ensi kertaa vietin Frapesle'ssa. Kun minä palasin Clochegourde'en Vendée'n lähettiläsmatkani aikana, olin minä puettu metsästäjän tavoin. Minulla oli liivi, jossa oli vaaleanpunaiset napit, juovaiset polvihousut, nahkasäärystimet ja kengät. Matka, metsän tiheiköt olivat saattaneet vaatteeni niin huonoon kuntoon, että kreivin piti lainata minulle linavaatteita. Kahden vuoden olo Pariisissa, seurustelu kuninkaan kanssa, varallisuus, täydentynyt kasvuni, nuorekkaat piirteeni, joilla lepäsi selittämätön, tyynestä sielusta johtuva loiste, sielusta, joka oli magneettimaisella vetovoimalla yhdistetty Clochegourde'sta ylitseni säteilevään puhtaaseen sieluun, kaikki oli saanut minussa aikaan muutoksen. Minussa oli varmuutta ilman ylvästelyä, minä tunsin sisäistä tyydytystä ollessani nuoruudestani huolimatta hallituksen huipuilla; minulla oli se tietoisuus, että minä olin salainen tuki ihanimmalle naiselle, joka koskaan on maanpäällä elänyt, hänen salainen toiveensa. Mahdollisesti minussa oli hiukan turhamielisyyden tunnetta, kun postimiesten ruoskat läjähtelivät uudella puistotiellä, joka erosi Chinon'in tiestä Clochegourde'en, ja kun ristikkoportti, jonka olemassaolosta minä en tiennyt, aukeni keskellä vastarakennettua ympärysaitaa. Minä en ollut kirjoittanut tulostani kreivittärelle, kun tahdoin valmistaa hänelle yllätyksen, ja siinä minä tein kaksinkertaisesti väärin: ensiksi, hänet valtasi liikutus, jonka aiheuttaa kauan ikävöity, mutta mahdottomana pidetty ilo, toiseksi hän osoitti minulle, että kaikki edeltäpäin lasketut yllätykset olivat sopimattomia.

Kun Henriette näki nuoren miehen siinä, missä hän oli nähnyt vain lapsen, loi hän katseensa maahan traagillisen hitaalla liikkeellä, minä sain tarttua hänen käteensä ja suudella sitä, hänen osoittamatta tuota sisällistä iloa, jonka hänen tunteidensa värinä minulle muutoin aina ilmaisi. Kun hän kohotti kasvonsa katsoakseen minuun vielä kerran, huomasin minä hänen olevan kalpean.

— Se on oikein, te ette siis unohda vanhoja ystäviä? sanoi minulle herra de Mortsauf, joka ei ollut muuttunut eikä vanhentunut.

Molemmat lapset hyppäsivät minun kaulaani. Portilla näin minä Jacques'in opettajan apotti Dominiksen vakavat piirteet.

— Niin, sanoin minä kreiville, minulla on tästälähin joka vuosi kuusi kuukautta vapautta, ja se aika kuuluu kokonaan teille. Mutta mikä teidän on? sanoin minä kreivittärelle ojentaen käsivarteni kietoakseni sen hänen vyötäisillensä ja tukeakseni häntä kaikkien hänen omaistensa läsnäollessa.

— Oh! päästäkää minut, sanoi hän minulle äkkiä peräytyen, se ei ole mitään.

Minä luin hänen sielustaan ja vastasin hänen salaiseen ajatukseensa sanomalla hänelle: — Ettekö te tunne enää uskollista orjaanne?

Hän tarttui minun käsivarteeni, jätti kreivin, lapsensa, apotin, paikalle kokoontuneet palvelijat ja vei

minut etäälle kaikista, kääntyen nurmikentälle, mutta jäaden heidän näkyviinsä; sitten kun hän luuli, ettei kukaan voinut kuulla hänen ääntänsä, hän sanoi: — Felix, ystäväni, antakaa anteeksi pelko ihmiselle, jolla ei ole muuta kuin yksi ainoa lanka tienviittana maanalaisessa labyrintissa ja joka vapisee nähdessään sen katkeavan. Toistakaa minulle, että minä nyt enemmän kuin koskaan olen teidän Henriette, että te ette jätä minua ollenkaan, ettei mikään ole teille minua arvokkaampi, että te pysytte aina uskollisena ystäväni. Minä olen vilahdukselta nähnyt tulevaisuuteen, ja te ette ollut kuten aina ennen kasvot loistavina ja silmät minuun kiintyneinä; te käänsitte minulle selkäne.

— Henriette, jumalattareni, jota minä palvelen enemmän kuin Jumalaa, elämäni kukka, kuinka te, joka olette minun omatuntoni, ette enää tiedä, että minä olen niin juurtunut teidän sydämeenne, että minun sieluni on täällä silloinkun minun ruumiini on Pariisissa? Pitääkö minun sanoa teille, että minä olen tullut seitsemässätoista tunnissa, että jokaiseen pyörän vierähdykseen sisältyi kokonainen maailma ajatuksia ja toiveita, jotka ovat puhjenneet kuin myrsky niinpian kuin teidät näin...

— Sanokaa, sanokaa! Minä olen varma itsestäni, minä voin kuunnella teitä ilman rikosta. Jumala ei tahdo minun kuolemaani: hän lähettää teidät minulle, kuten hän puhalttaa hengen luomiinsa, kuten hän vuodattaa pilvien sateen kuivalle maalle; sanokaa, sanokaa! rakastatteko minua pyhällä rakkaudella?

— Pyhällä rakkaudella.

— Ikuisesti?

— Ikuisesti.

— Kuten Neitsyt Mariaa, jonka täytyy pysyä verhottuna ja kantaa valkeata kruunua?

— Kuten ihmiseksi tullutta Neitsyttä.

— Kuten sisarta?

— Kuten liiaksi rakastettua sisarta.

— Kuten äitiä?

— Kuten salaisesti himottua äitiä.

— Ritarillisesti, ilman toivoa?

— Ritarillisesti, toivossa.

— Sanalla sanoen sillä tavalla kuin te vielä olisitte kahdenkymmenen vuoden ikäinen ja pitäisitte huonoa sinistä tanssipukuanne?

— Paremmiin vielä. Minä rakastan teitä siten ja minä rakastan teitä lisäksi vielä kuten... Hän katsoi minuun kiihkeän jännittyneenä... kuten teitä rakasti teidän tätinne.

— Minä olen onnellinen: te olette hälventänyt minun pelkoni, sanoi hän kääntyen takaisin perhettä kohden, joka oli hämmästyksissään meidän salaisesta keskustelustamme; mutta olkaa todellinen lapsi täällä, sillä te olette vielä lapsi. Jos teidän politiikkaanne kuuluu olla mies kuninkaan seurassa, niin, tietäkää, herra, että täällä teidän tulee pysyä lapsena. Lapsena te tulette olemaan rakastettu. Minä vastustan aina miehen voimaa, mutta mitä voisin minä kieltää lapselta! En mitään: hän ei voi tahtoa mitään, mitä minä en hänelle myöntäisi. — Salaisuudet ovat sanotut, sanoi hän luoden kreiviin ilkamoivan katseen, jossa tuli näkyviin hänen tyttömäisyytensä ja hänen alkuperäinen luonteensa. Minä jätän teidät, minä menen pukeutumaan.

En ollut koskaan sitten kolmen vuoden kuullut hänen ääntänsä niin täysin onnellisena. Minä tunsin ensimmäistä kertaa nuo pääskysen iloiset viserrykset, nuo lapsen elkeet, joista minä olen teille puhunut. Minä toin Jacques'ille metsästyspuvun ja Madeleinelle ompelurasian, samanlaisen kuin hänen äidilläänkin oli; vihdoinkin minä korvasin tuon turhantarkkuuden, johon äitini säästäväisyys oli minut varemmin pakottanut. Ilo, jota nuo pienet lapset osoittivat näytellessään toinen toisilleen lahjojaan, näytti vaikuttavan epäsuotuisasti kreiviin. Hän oli aina surullinen, milloin ei hänestä välitetty. Minä tein ymmärtämyksen merkin Madeleinelle ja seurasin kreiviä, joka tahtoi puhella minulle omasta itsestään. Hän vei minua puutarhapengermää kohden, mutta me pysähdyimme portailta jokaisesta tärkeästä sanasta, minkä hän minulle lausui.

— Felix parkani, sanoi hän minulle, te näette heidät kaikki onnellisina ja hyvinvoivina: minä yksin olen varjona taulussa, minä olen ottanut kannettavakseni heidän onnettomuutensa, ja minä kiitän Jumalaa siitä, että ne on minulle annettu. Ennen minä en tiennyt, mikä minulla oli, mutta nyt minä sen tiedän: minun vatsani on epäkunnossa, minä en sulata enää mitään.

— Mikä sattuma on tehnyt teidät viisaaksi kuin lääketieteen professori? sanoin minä hänelle hymyillen. Onko teidän lääkärinne niin ajattelematon, että hän sanoo teille jotakin sellaista?

— Jumala varjelkoon minua kysymästä neuvoa lääkäreiltä, huudahti hän osoittaen inhoa, jota suurin osa luulosairaista tuntee lääketiedettä kohtaan.

Minä alistuin sitten mielettömään keskusteluun, jonka kuluessa hän uskoi minulle mitä naurettavimpia asioita, valittaen vaimoaan, väkeään, lapsiaan ja elämää, ilmeisesti huvikseen kerraten noita arkipäiväisiä juttujansa ystävälle, joka niitä tuntematta saattoi niistä hämmästyä ja jonka kohteliaisuudesta täytyi kuunnella häntä tarkkaavaisesti. Hänen olisi pitänyt olla tyytyväinen minuun, sillä minä omistin hänen puheillensa mitä syvintä huomiota, koettaen päästä tämän käsittämättömän luonteen perille ja aavistaen uusia mielenpurkauksia, joilla hän kiusasi vaimoansa ja joista kreivitär ei minulle mitään puhunut. Henriette teki lopun tästä yksinpuhelusta ilmaantuen portaille. Kreivi huomasi hänet, kohotti päätänsä ja sanoi minulle: — Te kuuntelette minua, te, Felix; mutta täällä ei kukaan surkuttele minua!

Hän meni pois, ikäänkuin hän olisi tietänyt saavansa aikaan hämmennystä minun ja Henrietten keskustelussa, tai ikäänkuin hän, ritarillisesta huomaavaisuudesta vaimoansa kohtaan, olisi tiennyt tekevänsä vaimolleen mieliksi jättämällä meidät yksin. Hänen luonteessaan oli todellakin selittämättömiä piirteitä, hän oli luulevainen, kuten kaikki heikot ihmiset ovat, mutta myöskin hänen luottamuksensa vaimonsa puhtauteen oli rajaton; mahdollisesti juuri ne kärsimykset, joita tuon korkean hyveen ylemmyys tuotti hänen itserakkaudelleen, saivat hänen pysyvästi vastustamaan kreivittären tahtoa, hän uhmasi kreivitärtä, kuten lapset uhmaavat käskijöitään tai äitejään. Jacques'illa oli oppitunti, Madeleine puki itseään: minä saatoin lähes tunnin ajan kävellä yksin kreivittären kanssa pengermällä.

— Rakas enkeli, sanoin minä hänelle, kahleet ovat tulleet raskaammiksi, hiekka on alkanut polttaa, okaat lisääntyvät?

— Vaietkaa, sanoi hän minulle aavistaen ne ajatukset, joita keskustelu kreivin kanssa oli minussa herättänyt; te olette täällä, kaikki on unohdettu! Minä en kärsi ollenkaan, minulla ei ole ollut kärsimyksiä!

Hän otti muutamia keveitä askeleita, ikäänkuin tuulettaakseen valkoista pukuaan, jättääkseen ilmattarille lumivalkean silkkipäähineensä, liehuvat hihansa, uudet nauhansa, viittansa ja Sévigné-tapaan kammattut aaltoilevat kiharansa. Minä näin hänet ensi kerran nuorena tyttönä, luontaisen iloisuutensa vallassa, valmiina leikkimään kuten lapsi. Minä tunsin silloin sekä onnen kyyneleet, että ilon, jota mies tuntee levittäessään iloa.

— Ihana ihmiskukka, jota minun ajatukseni hyväilee ja jota minun sieluni suutelee! Valkea liljani, sanoin minä hänelle, alati koskematon ja suoravartinen, alati valkea, ylpeä, tuoksuva, yksinäinen!

— Kylliksi, herraseni, sanoi hän hymyillen. Puhukaa minulle teistä, kertokaa minulle aivan kaikki.

Meillä oli silloin värisevän, liikkuvan lehtikatoksen alla pitkä keskustelu, joka oli täynnä loppumattomia välilauseita, joka milloin taukosi, milloin jatkui ja jossa minä tein hänelle selvää elämästäni ja toimistani. Minä kuvasin hänelle asuntoni Pariisissa, sillä hän tahtoi tietää kaikki; ja — tällä hetkellä arvaamattoman kallis onni — minulla ei ollut mitään häneltä salattavaa. Tuntiessaan siten minun sieluni ja ankaralla työllä täytetyn elämäni yksityiskohdat, ymmärtäessään noiden toimien laajuuden, toimien, joissa ilman vakavaa rehellisyyttä saattoi niin helposti pettää ja rikastua, mutta joita minä hoidin niin suurella omantunnonmukaisuudella, että kuningas, sanoin minä hänelle, kutsui minua *neiti de Vandenesse'ksi*, hän tarttui minun käteeni ja suuteli sitä antaen ilon kyynelten pudota kädelleni. Tämä äkillinen osien vaihdos, tämä niin suurenmoinen ylistys, tämä niin nopeasti ilmaistu, mutta vielä nopeammin ymmärretty ajatus: "Tuossa mies, jonka minä olisin tahtonut, tuossa minun unelmani"; kaikki se, mikä oli tunnustusta tuossa teossa, johon alentuminen oli suuruutta ja jossa rakkaus tuli ilmi yliluonnollisessa maailmassa, tuo taivaallisten asioiden rajuilma löi minun sydämeeni ja musersi minut. Minä tunsin itseni pieneksi, olisin tahtonut kuolla hänen jalkoihinsa.

— Ah! sanoin minä hänelle, te kohoatte kaikessa alati meidän ylitsemme. Kuinka voitte te epäillä minua, sillä äskettäin te olette sitä tehnyt, Henriette?

— En tällä hetkellä, jatkoi hän katsoen minuun sanomattomalla sulolla, joka vain minulle yksin paljasti hänen silmiensä loisteen; mutta nähdessäni teidät niin kauniina, minä sanoin itselleni: — Meidän suunnitelmamme Madeleineä varten tulee tekemään tyhjäksi joku nainen, joka aavistaa teidän sydämeenne kätkeytyt aarteet, joka teitä jumaloi, joka meiltä riistää meidän Felix'imme ja särkee kaikki täällä.

— Aina vaan Madeleine! sanoin minä ilmaisten hämmästyä, josta hän ei välittänyt kuin puoleksi.

Madeleinellekö minä siis olen uskollinen?

Me vajosimme äänettömyyteen, jonka herra de Mortsauf onnettomasti tuli keskeyttämään. Minun täytyi sydän tulvillaan ylläpitää vaikeuksilla täytettyä keskustelua, jossa minun suorat vastaukseni kuninkaan tähän aikaan seuraamasta politiikasta törmäsivät yhteen kreivin mielipiteiden kanssa, ja hän vaati minua selittämään Hänen Majesteettinsa tarkoituksia. Huolimatta kyselyistäni, jotka koskivat hänen hevosiaan, hänen maataloudellista asemaansa, oliko hän tyytyväinen noihin viiteen vuokralle annettuun tilaan, hakkauttaisiko hän maahan erään vanhan puistokujan puut, hän palasi yhä politiikkaan vanhan piian riidanhaluisuudella ja lapsen itsepuoleisuudella; sillä tämäntapaiset luonteet syöksyvät mielellään paikkoihin, joissa valo loistaa, he palaavat sinne alati suristen mitään ymmärtämättä ja väsyttävät sielua, kuten suuret kärpäset väsyttävät korvaa lentäessään pöristen pitkin ikkunoita. Henriette oli vaiti. Lopettaakseni tämän keskustelun, jota nuoruuden tulisuus olisi saattanut kiihdyttää, minä vastasin yksikantaisilla hyväksymisillä välttämättä siten hyödyttömiä väittelyjä; mutta herra de Mortsaufilla oli liian paljon järkeä ollakseen tuntematta kaikkea sitä, mikä minun kohteliaisuudessani oli loukkaavaa. Hetkellä, jolloin hän suuttuneena siitä, että hänellä aina oli oikein, alkoi kimmastua, hänen kulmakarvansa ja hänen otsansa uurteet liikahtelivat, hänen keltaiset silmänsä säihkyivät, hänen punertava nenänsä tuli vielä värikkäämmäksi, kuten tuona päivänä, jolloin minä ensi kerran olin yhden hänen mielettömyydenpuuskansa todistajana: Henriette loi minuun rukoilevia katseita antaen minun ymmärtää, ettei hän voinut käyttää minun hyväkseni valtaa, jolla hän hankki oikeutta lapsilleen tai puolusti heitä. Minä vastasin silloin kreiville, ottaen hänet vakavalta kannalta ja käsitellen hänen kiihtynyttä mieltänsä äärimmäisellä taitavuudella.

— Rakas poika raukka! sanoi kreivitär toistaen hiljaa useampia kertoja noita sanoja, jotka saapuivat minun korvaani kuin tuulen henkäys. Sitten kun hän luuli voivansa menestyksellä keskeyttää puhelun, sanoi hän meille pysähtyen: — Tiedättekö, herrat, te olette täydelleen ikävystyttäviä!

Tällä lauseella palautettuna naisille tulevaan ritarilliseen kuuliaisuuteen kreivi lakkasi puhumasta politiikasta. Me vuorostamme ikävystytimme hänet keskustelemalla mitättömistä asioista, ja hän jätti meidät yksin kävelemään väittäen, että hänen päänsä pyrki tällä tavoin alituisen kulkemaan samaa rataa.

Minun surulliset otaksumani olivat tosia. Kauniit maisemat, lauha ilmasto, kirkas taivas, tuon laakson hurmaava runollisuus, joka viidentoista vuoden ajan oli tynnyttänyt tämän sairaan kiusallisia mielijohteita, kaikki oli nyt voimatonta. Iällä, jolloin muilla ihmisillä jyrkkyydet tasoittuvat ja särmikkäisyys häviää, oli vanhan aatelismiehen luonne tullut entistään niskoittelevammaksi. Jo muutaman kuukauden ajan hän vastusti vain vastustaakseen, ilman järkeä, ilman mielipiteidensä oikeutusta; hän kysyi joka asian syytä, hätäili viivytyksestä tai jostain tehtävästä, pisti nenänsä joka hetki talousasioihin, piti lukua pienimmistäkin taloustoimista ja väsytti siten vaimoansa ja palvelijoita kieltämällä heiltä vapauden. Ennen hän ei koskaan kiihtynyt ilman erikoista aihetta, nyt hänen kiihtymyksensä oli pysyväistä. Mahdollisesti omaisuudesta huolehtiminen, maanviljelyssuunnitelmat ja liikkuva elämä olivat tähän asti lieventäneet hänen pahantuulista mieltänsä antamalla ravintoa hänen levottomuudelleen ja pitämällä toimessa hänen mieltänsä; ja mahdollisesti nyt toiminnan puute sai hänen sairautensa kääntymään omaan itseensä; kun se ei enää toiminut ulospäin, ryhtyi se työskentelemään päähänpiintymillä, siveellisen minän oli vallannut ruumiillinen minä. Hän oli tullut omaksi lääkäriksen; hän haki neuvoja lääkärinkirjoista, uskoi itsessään olevan sairauksia, joista hän luki kuvauksia, ja ryhtyi silloin terveytensä suojaksi tavattomiin varovaisuustoimenpiteisiin, jotka olivat vaihtelevia ja edeltäkäsän mahdottomia aavistaa ja sen mukaan mahdottomia täyttää. Jos hän tahtoi rauhallisuutta, ja kreivitär järjesti niin, että hänen ympärillensä vallitsi ehdoton hiljaisuus, valitti hän äkkiä olevansa kuin haudassa. Silloin kun hän oli olevinaan täydelleen välinpitämätön maallisista asioista, koko talo hengitti keveämmin; hänen lapsensa leikkivät, taloustoimia ei hoitanut mikään arvostelu; äkkiä keskellä melua hän huudahti valittavasti: — "Minut tahdotaan tappa! — Rakkaani, jos kysymys olisi teidän lapsistanne, te olisitte heti aavistanut, mikä heitä vaivaa", sanoi hän vaimolleen lisäten näiden sanojen vääräyttä katkeralla ja kylmällä sävyllä. Hän puki ja riisui itseään joka hetki tutkien pienimpiäkin ilmanmuutoksia, eikä tehnyt mitään katsomatta ensin ilmapuntaria. Huolimatta hänen vaimonsa äidillisestä huolenpidosta hän oli tyytymätön kaikkiin ruokiin, sillä hän väitti vatsansa olevan turmeltuneen ja huonon ruuansulatuksen tuottavan hänelle jatkuvaa unettomuutta; ja kaikesta huolimatta hän söi, joi, sulatti ja nukkui niin oivallisesti että oppineinkin lääkäri olisi sitä ihmetellyt. Hänen tahdonmuutoksensa väsyttivät talon väkeä, joka, tottumuksistaan kiinnipitävänä kuten kaikki palvelijat, oli kykenemätön mukautumaan alinomaan toisilleen vastakkaisiin vaatimuksiin. Yhtenä päivänä kreivi määräsi ikkunat pidettäväksi auki, koska ulkoilma oli muka välttämätön hänen terveydelleen; muutamien päivien perästä ulkoilma, joko liian kosteana tai liian kuumana, kävi sietämättömäksi; hän nurisi silloin, haastoi riitaa ja ollakseen oikeassa hän kielsi usein ennenantamansa määräyksen. Tämä muistin virheellisyys tai tämä huono rehellisyys tuotti hänelle voiton kaikissa väittelyissä, joissa hänen vaimonsa koetti osoittaa hänen olevan ristiriidassa oman itsensä kanssa. Oleskelu Clochegourde'ssa oli tullut niin sietämättömäksi, että apotti Dominis, syvästi oppinut mies, oli

ottanut tehtäväkseen etsiä ratkaisua muutamille probleemeille ja verhoutui näennäiseen hajamielisyys. Kreivitär ei toivonut enää, kuten ennen, voivansa rajoittaa perheen piiriin nuo mielettömyyden puuskat; talonväki oli jo ollut todistajana kohtauksissa, joissa tuon ennenaikaisen vanhuksen aiheeton kiihtymys meni yli rajojen. He olivat kuitenkin niin uskollisia kreivittärelle ettei ulospäin levitetty tästä mitään, mutta kreivitär pelkäsi joka päivä, että tuo hulluus, jota inhimillinen kunnioitus ei enää voinut hillitä, puhkeaisi julkisesti esiin. Minä sain myöhemmin kuulla kauheita yksityisseikkoja kreivin käyttäytymisestä vaimoansa kohtaan; sensijaan että hän olisi lohduttanut vaimoaan, hän syyti kreivittärelle synkkiä ennustuksia ja teki hänet vastuunalaiseksi tulevista onnettomuuksista. Kaikki siksi, että hän hylkäsi ne mielettömät lääkitsemiset, joiden alaiseksi kreivi tahtoi hänen lapsensa asettaa. Jos kreivitär oli kävelemässä Jacques'in ja Madeleinein kanssa, ennusti kreivi hänelle myrskyä, vaikka taivas oli kirkas: jos hänen ennustuksensa sattumalta toteutui, teki itserakkautensa tyydytys hänet tunteettomaksi lastensa onnettomuudelle; jos toinen heistä voi pahoin, pani kreivi parastaan löytääkseen syyn tähän sairauteen vaimonsa hoitotavassa, jota hän moitti pienimpiä yksityisseikkoja myöten lopettaen aina noilla murhaavilla sanoilla: "Jos teidän lapsenne tulevat sairaksi, olette te sitä tahtonut". Tällä tavoin hän menetteli pienimmissäkin kotoisen hallituksen yksityisseikoissa esiintyen joka hetki *paholaisen asianajajana*, hänen vanhan ajurinsa ilmaisutapaa käyttäen. Kreivitär oli määrännyt Jacques'ille ja Madeleineille eri aterioimisajat kuin muille ja oli siten pelastanut heidät kreivin sairauden hirvittävältä toiminnalta, ottaen omalle osalleen kaikki myrskyt. Madeleine ja Jacques näkivät harvoin isäänsä. Egoisteille ominaisen aistihairahduksen tähden kreivillä ei ollut kaukaisinta aavistustakaan pahasta, johon hän oli syyppä. Tuttavallisessa keskustelussa, joka meidän välillämme oli ollut, hän oli erikoisesti valittanut olevansa liian hyvä omaisiansa kohtaan. Hän käytti siis ruoskaa, raivosi ja särki kaikki ympärillään aivan kuin apina; haavoitettuaan uhriaan hän kielsi koskeneensa häneen. Minä ymmärsin silloin, mistä johtuivat nuo uurteet, jotka olivat aivan kuin partaveitsellä kreivittären otsaan vedetyt ja jotka minä olin huomannut kreivittären nähdessäni. Jaloilla sieluilla on häveliäisyys, joka estää heitä ilmituomasta kärsimyksiään, he kätkevät ylpeästi tuskiansa suuruuden niiltä, joita he rakastavat autuaallisen laupeuden tunteella. Myöskään minä en saanut pakottavista pyynnöistäni huolimatta Henrietteä hetikohta tunnustamaan tätä. Hän pelkäsi tuottaa minulle surua, hän teki minulle tunnustuksia, joita äkilliset punastumiset keskeyttivät; mutta minä olin hetikohta aavistanut sen pahennuksen, jonka kreivin joutilaisuus oli saanut aikaan kotoisissa asioissa.

— Henriette, sanoin minä hänelle muutamia päiviä jälkeensä osoittaakseni hänelle, että minä olin mitannut hänen uusien onnettomuuksiensa syvyyden, ettekö tee väärin järjestäessänne niin hyvin maatilanne, ettei kreivillä ole siinä enää mitään tehtävää?

— Rakas, sanoi hän minulle hymyillen, asemani on kylliksi vaikea vaatiakseen kaiken minun tarkkaavaisuuteni, uskokaa että olen hyvin tutkinut apulähteet, kaikki ovat jo tyhjennetyt. Todenteolla, ikävyydet ovat alati olleet kasvamaan päin. Kun herra de Mortsauf ja minä olemme alati taistelussa toisiamme vastaan, en minä voi niitä heikentää jakamalla ne usempaan kohtaan, kaikki olisi yhtä surullista minulle. Minä olen ajatellut kääntää herra de Mortsauf'in mielen toisaalle kehoittamalla häntä perustamaan silkkipuuviljelyn Clochegourde'en, jossa jo on muutamia silkkipuita, Tourainen vanhan teollisuuden jälkiä; mutta minä huomasin, että hän samalla kuitenkin olisi itsevaltiastalossa ja että minulle koituisi tuhansia ikävyyksiä tästä yrityksestä. Tietäkää, herra huomioidentekijä, että nuorella iällä maailma hillitsee miehen huonoja ominaisuuksia, intohimojen leikki pysähdyttää niiden puhkeamisen, ihmiskunnioitus ehkäisee ne; myöhemmin, yksinäisyydessä vanhemmalla iällä pienet virheet tulevat esiin sitä peloittavampina, mitä kauemmin ne ovat olleet tukahdutettuja. Inhimilliset heikkoudet ovat pohjaltaan hillittömiä, ne eivät suvaitse rauhaa eikä aselepoa; sen, mitä te eilen olette niille myöntänyt, vaativat ne tänään, huomenna ja aina; ne syntyvät myöntymisistä ja laajentavat niitä. Voimakkuus on lempeää, sitä voidaan saada taivutetuksi, se on oikeamielistä ja rauhallista; sitä vastoin heikkouden synnyttämät intohimot ovat suvaitsemattomia, ne menettelevät mieluummin kuten lapset, jotka pitävät salaa ryöstettyjä hedelmiä parempina niitä, joita he voivat syödä pöydältä. Siten herra de Mortsauf tuntee todellista iloa minun yllättämisestäni, ja hän, joka ei pettäisi ketään muita, pettää minua nautinnolla, kunhan hänen viekkautensa vain jää salatuksi.

Noin kuukauden kuluttua tuloni jälkeen, eräänä aamuna, lähtiessäni aamiaiselta, kreivitär tarttui minun käsivarteeni, kiiruhti erään puutarhaan johtavan ristikkoportin kautta ja veti minut kiihkeästi mukanaan viinitarhaan.

— Ah! Hän tappaa minut, sanoi hän. Kuitenkin minä tahdon elää, vaikkei muun niin lapsieni tähden. Kuinka, ei edes yhtä levon päivää! Aina vain pitää kulkea tiheiköissä, olla joka hetki kompastumaisillaan ja joka hetki koota voimiansa säilyttääkseen tasapainonsa. Ei mikään olento kestä sellaisia voiman kulutuksia. Jos minä hyvin tuntisin alueen, johon minun on voimani kohdistettava, jos minun vastustukseni saisi olla rajoitettu, sielu mukautuisi siihen; mutta ei, joka päivä hyökkäys muuttaa luonnettaan ja yllättää minut aseettomana; minulla ei ole vain yksi suru, niitä on monta. Felix, Felix, te ette voi kuvitella itsellenne, minkä vihattavan muodon hänen hirmuhallituksensa on ottanut ja mitä hurjia vaatimuksia lääkärikirjat ovat ajaneet hänen päähänsä. Ah! ystävänä... sanoi hän nojaten päätään

olkaani ja täydentämättä tunnustustaan. Miten minun käy? mitä tehdä? jatkoi hän taistellen noita ajatuksia vastaan, jotka hän oli jättänyt lausumatta. Kuinka vastustaa? Hän tappaa minut. Ei, minä tapan itse itseni, ja se on kuitenkin rikos. Paetako? Entä lapseni! Erota? Mutta miten voin viidentoista vuoden avioelämän jälkeen sanoa isälle, etten enää voi asua herra de Mortsauf'in kanssa, kun isäni tai äitini tullessa hän on maltillinen, viisas, kohtelias, henkevä. Muutoin, onko naineella naisella isää, onko hänellä äitiä? Hän kuuluu ruumiineen kaikkineen miehelleen. Minä elin tyynenä, vaikkakaan en onnellisena, minä ammensin jotain voimaa siveästä yksinäisyydestäni, tunnustan sen; mutta jos tämä kielteinen onni minulta ryöstetään, tulen myöskin minä hulluksi. Kieltäytymiseni perustuu voimakkaisiin syihin, jotka eivät johdu minusta. Eikö ole rikos antaa elämä surkuteltaville olennoille, jotka edeltäkäsivät ovat tuomitut yhtämittäiseen kärsimykseen. Kuitenkin minun käyttäytymiseni antaa aiheita niin vakaviin kysymyksiin, että minä en voi ratkaista niitä yksin; minä olen tuomari ja syytetty. Minä menen huomenna kysymään neuvoa apotti Birotteaulta, uudelta rippi-isältäni; sillä minun rakas ja hyveellinen rippi-isäni apotti de la Berge on kuollut, sanoi hän keskeyttäen. Vaikka hän oli ankara, tulen minä aina kaipaamaan hänen apostoolista voimaansa. Hänen seuraajansa on lempeä kuin enkeli ja säälii, sensijaan että hän rankaisisi; kuitenkin, mikä rohkeus ei saisi uskonnon helmassa uutta voimaa? mikä ymmärrys ei vahvistuisi Pyhän Hengen äänestä? — Jumalani, jatkoi hän kuivaten kyneleitään ja kohottaen silmänsä taivasta kohden, mistä sinä rankaiset minua? Mutta se täytyy uskoa, sanoi hän nojaten kädellään käsivarteeni, niin, uskokaamme se, Felix, meidän on kestettävä tulikoe, ennenkuin me saavumme pyhinä ja täydellisinä ylempiin ilmakehiin. Pitääkö minun vaieta? Kiellätkö sinä, Jumalani, minua huutamasta ystävän rinnalla, rakastanko minä häntä liiaksi? Hän puristi minua sydäntänsä vasten, ikäänkuin hän olisi pelännyt kadottavansa minut. Kuka vapauttaa minut näistä epäilyksistä? Omatuntoni ei moiti minua mistään. Tähdet säteilevät korkealta ihmisten ylitse; miksi ei sielu, tuo ihmistähti, saisi verhota ystävää säteillänsä, kun sille ei tarjota muita kuin puhtaita ajatuksia?

Minä kuuntelin tätä hirveätä valitushuutoa ääneti pitäen tuon naisen kosteata kättä omassani, joka oli vielä kosteampi; minä puristin sitä voimalla, johon Henriette vastasi yhtä suurella voimalla.

— Oletteko te siis siellä? huusi kreivi, joka saapui meitä kohden paljain päin.

Takaisintulostani alkaen hän pyrki itsepintaisesti sekoittautumaan meidän keskusteluihimme, olkoon että hän toivoi siitä jotain huvia, tai että hän luuli kreivittären kertovan minulle surujaan ja valittavan minun rinnoillani, tai että hän kadehti iloa, josta hän ei ollut osallinen.

— Kuinka hän minua seuraa! sanoi kreivitär epätoivoisella sävyllä. Menkäämme katsomaan viinitarhoja, me vältämme hänet. Hiipikäämme kumarassa pitkin aitauksen sivua, jotta hän ei huomaisi meitä.

Me käytimme suojanamme tiheätä pensasaitaa, saavutimme juosten viinitarhat ja olimme pian kaukana kreivistä eräässä mantelipuiden käytävässä.

— Rakas Henriette, sanoin minä hänelle silloin puristaen hänen kättänsä sydäntäni vasten ja pysähtyen katsomaan häntä hänen surussaan, te olette minua äskettäin viisaasti ohjannut suuren maailman vaarallisilla poluilla; sallikaa minun antaa teille muutamia neuvoja ja auttaa teitä lopettamaan kaksintaistelu, jossa ei ole todistajia ja jossa te ehdottomasti häviätte, sillä te ette taistele ollenkaan samanlaisilla aseilla. Älkää ponnistelko kauempaa hullua vastaan...

— Vaietkaa! sanoi hän pidättäen kyneleitä, jotka tunkeutuivat hänen silmiinsä.

— Kuunnelkaa minua, rakas Henriette! Oltuani tunnin hänen kanssansa noissa keskusteluissa, joihin minun on pakko alistua rakkaudesta teihin, minun ajatukseni usein ovat häiriintyneet ja minun pääni on raskas; kreivi saa minut epäilemään omaa ymmärrystäni, samat toistetut ajatukset takertuvat vastoin tahtoani aivoihini. Selväluontoiset päähänpiintymät eivät ole tarttuvia; mutta kun hulluus ilmenee tavassa katsella asioita ja kun se kätkeytyy pysyvästi keskusteluihin, voi se aiheuttaa häiriöitä niille, jotka elävät sen läheisyydessä. Teidän kärsivällisyytenne on ylevää, mutta eiköhän se vie teitä henkiseen murtumiseen? Sentähden niin teidän kuin lastenne takia muuttakaa menettelyänne kreiviä kohtaan. Teidän ihailtava myöntymisenne on lisännyt hänen itserakkauttansa, te olette kohdellut häntä kuten äiti kohtelee hemmoteltua lasta, mutta nyt, jos te tahdotte elää... ja, sanoin minä katsoen häneen, te tahdotte sitä, niin käyttäkää valtaanne, joka teillä hänen ylitsensä on. Te tunnette hänet, hän rakastaa teitä ja pelkää teitä; lisätkää hänen pelkoansa, asettakaa hänen sekavia tahdonilmaisujansa vastaan suorasuuntainen tahto. Laajentakaa valtaanne, kuten hän on osannut laajentaa myönnytyksiä, joita te olette hänelle tehnyt, ja sulkekaa hänen sairautensa henkiseen piiriin, kuten hullut suljetaan koppeihin.

— Rakas lapsi, sanoi hän minulle katkerasti hymyillen, ainoastaan sydämetön nainen voi näytellä tuota osaa. Minä olen äiti, minusta tulisi huono pyöveli. Niin, minä osaan kärsiä, mutta tuottaa toisille kärsimyksiä! En koskaan, sanoi hän, en edes kunniallisen tai suuren päämäärän saavuttamisenkaan tähden. Sitäpaitsi minun pitäisi sallia sydämeni valehdella, muuttaa ääneni, asestaa otsani, väärentää

liikkeeni... älkää vaatiko minulta sellaisia valheita. Minä voin asettua herra de Mortsauf'in ja hänen lastensa välille, minä otan vastaan hänen iskunsa, etteivät ne kohtaa täällä ketään; siinä kaikki, mitä minä voin tehdä sovittaakseni niin paljon toisilleen vastakkaisia etuja.

— Anna minun jumaloida sinua! pyhä, kolminkertaisesti pyhä! sanoin minä asettaen toisen polveni maahan, suudellen hänen pukunsa lievettä ja kuivaten siihen kyyneleitä, jotka nousivat silmiini. — Mutta jos hän tappaa teidät! sanoin minä hänelle.

Hän kalpeni ja vastasi nostaen silmänsä taivaaseen:

— Jumalan tahto kaikessa tapahtukoon!

— Tiedätekö, mitä kuningas sanoi teidän isällenne teistä? "Tuo pahuksen Mortsauf elää siis yhä vielä!"

— Se, mikä on leikkiä kuninkaan suussa, on täällä rikos, vastasi hän. Huolimatta meidän varovaisuustoimenpiteistämme oli kreivi seurannut meidän jäljessämme; hän saavutti meidät aivan hikisenä erään pähkinäpuun luona, jonka suojaan kreivitär oli pysähtynyt sanoakseen minulle nuo vakavat sanat; hänet nähdessäni minä aloin puhua viininkorjuusta. Oliko hänellä vääriä epäluuloja, en tiedä; mutta hän pysähtyi sanaakaan sanomatta meitä tarkastamaan välittämättä viileydestä, jota pähkinäpuut huokuivat. Hetken näin oltuaan ja lausuttuaan muutamia merkityksettömiä sanoja, joita katkaisivat paljon merkitsevät äännettömyydet, kreivi sanoi sydämensä ja päänsä olevan kipeän. Hän valitteli vienosti, koettamatta herättää meidän sääliämme ja kuvaamatta liiotelluin sanoin tuskiansa. Me emme kiinnittäneet siihen mitään huomiota. Takaisin palatessa hän tunsu itsensä vielä huonommaksi, puhui vuoteelle asettumisesta ja asettui levolle ilman pitkiä puheita, luonnollisuudella, joka ei ollut hänelle tavallista. Me käytimme hyväksemme välirauhaa, jonka hänen hypokondrinen luonteensa meille antoi ja laskeuduimme rakkaalle pengermällemme Madeleinen seuraamana.

— Menkäämme soutelemaan, sanoi kreivitär muutaman kierroksen perästä, katsomme, kuinka tilankaitsija pyytää meille kaloja täksi päiväksi.

Me menimme ulos pikku portista, saavutimme ruuhan, hyppäsimme siihen ja kuljimme pian hitaasti ylöspäin pitkin Indre'a. Kuten kolme lasta, joita aivan mitättömät seikat huvittavat, me katselimme rannan ruohoja, sinisiä ja vihreitä neidonkorentoja; ja kreivitär hämmästyti huomattessaan voivansa nauttia niin rauhallisesta huvituksesta keskellä viiltäviä suruja; mutta luonnon tyyneys, joka on riippumaton meidän taisteluistamme, eikö se vaikuta meihin lohduttavan ihanalta? Pidätetyillä toiveilla täytetyn rakkauden kiihtymys sulaa sopusointuisasti veden aaltoiluun, kukat, joita ihmiskäsi ei ole turmellut, tuovat ilmi salaisimmat unelmansa, veneen miellyttävä keinuminen jäljittelee heikosti ajatuksia, jotka kareilevat sielussa. Me saimme tuntea tämän kaksinkertaisen runouden huumaavaa vaikutusta. Luonnonäänten soinnuttomat sanat ilmaisivat salaperäistä viehätystä, ja katseet saivat kirkkaamman loiston ottaessaan osaa valoon, joka auringosta niin runsaana virtasi liekehtiville ruohokentille. Joki oli kuin polku, jota myöten me lensimme. Ollen riippumattomia liikkeestä, jota jalan kulkeminen vaatii, me saatoimme vajota luomisen ihailuun. Vapaudessaan oleva pikku tyttö, meluavan iloisena, liikkeissään niin suloisena, puheissaan niin veitikkamaisena, eikö hän myöskin ollut elävä ilmaus kahdesta sielusta, jotka huvittivat itseänsä muovailemalla ihmeellisesti tuota Platonin uneksimaa ihanneluomaa, tunnettu kaikille niille, joiden nuoruuden on täyttänyt onnellinen rakkaus. Kuvatakseni teille tuota hetkeä, ei sen kuvaamattomissa yksityiskohdissa, vaan kokonaisuudessaan, minä sanon teille, että me rakastimme toisiamme kaikissa olennoissa, kaikissa esineissä, jotka meitä ympäröivät. Me tunsimme ulkopuolella itseämme onnen, jota kumpikin meistä toivoi; se tunki meihin niin voimakkaasti, että kreivitär riisui käsineensä ja antoi kauniiden käsiensä vajota veteen aivankuin viihdyttääkseen salaista poltetta. Hänen silmänsä puhuivat; mutta hänen suunsa, joka avautui puoleksi, kuten ruusu ilmaan, olisi kieltäytynyt lausumasta rakkauden sanoja. Te tunnette sopusoinnun, mikä syntyy kun matalat sävelet täydelleen yhtyvät korkeisiin, se on aina muistuttanut minulle meidän kahden sielumme sointua tuona hetkenä, joka ei koskaan enää palaa.

— Missä te kalastatte, sanoin minä hänelle, jos teillä ei ole muuta kuin omat rannat käytettävänä?

— Lähellä Ruan'in siltaa, sanoi hän. Ah! meillä on nyt joki omanamme Ruan'in sillasta aina Clochegourde'en asti. Herra de Mortsauf osti äskettäin tuhatkaksisataa aaria niittyjä näiden kahden vuoden säästöillä ja viivästyneillä vuosirahoillaan. Se hämmästyttää teitä?

— Minä tahtoisin, että koko laakso olisi teidän! huudahdin minä. Hän vastasi minulle hymyilyllä. Me saavuimme Ruan'in sillan alapuolelle, paikkaan, jossa oli suvanto ja jossa kalastettiin.

— Miten käy, Martineau? sanoi hän.

— Ah! armollinen kreivitär, meillä on huono onni. Niinä kolmena tuntina, jotka me olemme täällä olleet siirtyen myllyltä tänne, me emme ole saaneet mitään.

Me laskimme rantaan ollaksemme läsnä viimeisessä verkonnostossa ja sijoituimme kaikki kolme erään hopeapoppelin varjoon, poppelilaji, jonka kuori on valkoinen, joka kasvaa Tonavan ja Loire'n rantamilla ja luultavasti kaikkien suurten jokien varsilla ja johon keväällä puhkeaa valkoista, silkinhienoa puuvillaa sen kukkien suojaksi. Kreivitär oli saanut jälleen ylevän kirkkautensa; hän melkein katui sitä, että oli ilmaissut minulle surunsa ja huutanut kuten Job, sensijaan että hän olisi itkenyt kuten Magdalena, Magdalena ilman rakkautta, ilman juhlia, ilman huvituksia, mutta ei ilman tuoksua eikä kauneutta. Hänen jalkojensa juuressa vedetty verkko oli täynnä kaloja: särkiä, haukia, ahvenia, lohia ja suunnattoman iso karprikala, joka hyppeli ruohikossa.

— Se kävi aivan kuin käskystä, sanoi tilankaitsija.

Työmiehet ihmettelivät silmät suurina tuota naista. Hän oli kuin haltijatar, jonka taikasauva oli koskettanut verkkoja. Tällä hetkellä tuli näkyviin ratsastaja, joka nelisti täyttä karkua niityn halki ja aiheutti kreivittärelle hirveitä värityksiä. Jacques ei ollut meidän mukana, ja äitien ensimmäinen ajatus on, kuten Virgilius on niin runollisesti sanonut, puristaa lapsiansa rintaansa vasten pienimmästäkin tapahtumasta.

— Jacques! huusi hän, missä on Jacques? Mitä on tapahtunut minun pojalleni?

Hän ei rakastanut minua! Jos hän olisi minua rakastanut, olisi hän suhtautunut minun kärsimyksiini tuolla epätoivoisen naarasleijonan ilmeellä.

— Armollinen kreivitär, herra kreivin tila on huonontunut.

Hän hengähti ja läksi juoksemaan minun kanssani, Madeleinein seurattessa.

— Palatkaa te hitaasti, sanoi hän minulle, ettei tämä rakas lapsi kuumennu. Te näette, herra de Mortsauf'in kiireellinen kulku niin kuumana aikana sai hänet hiestymään ja hänen seisomisensa pähkinäpuun alla on voinut olla syynä onnettomuuteen.

Nuo keskellä hämmennystä lausutut sanat ilmaisivat hänen sielunsa puhtauden. Kreivin kuolema — onnettomuus! Hän kiiruhti nopeasti Clochegourde'a kohden, meni eräästä aidanmurtumasta ylitse ja kulki viinitarhojen halki. Minä palasin takaisin todenteolla hitaasti. Henrietten sanat olivat valaisleet minut, mutta siten, kuin valaisee salama, joka tuhoaa aitta-an kootun viljan. Tuon soutuatkan aikana minä olin luullut olevani ensimmäinen; minä tunsin katkerasti, että hän tarkoitti täyttä totta lauseillaan. Rakastaja, joka ei ole kaikki, ei ole mitään. Minä rakastin siis yksin tuolla taivaisella rakkaudella, joka tietää kaiken sen, mitä se tahtoo, joka edeltäkäs in ahmii toivottuja hyväilyjä, joka tyytyy sielun hekumaan, sentähden että siihen sekoittuu kaikki se, minkä tulevaisuus sille varaa. Jos Henriette rakasti, ei hän tuntenut mitään rakkauden nautinnoista eikä sen myrskyistä. Hän eli itse tunteesta, kuten Jumalalle antautunut pyhimys. Minä olin esine, johon olivat kiintyneet hänen ajatuksensa ja hänen laiminlyödyt tunteensa, kuten mehiläisparvi kiinnittyy jonkun kukkaisan puun oksaan; mutta minä en ollut perustekijä, minä olin sattuma hänen elämässään. Minä kuljin viraltapantuna kuninkaana kysyen itseltäni, kuka saattoi antaa minulle takaisin minun kuningaskuntani. Mielettömässä mustasukkaisuudessa minä moitin itseäni siitä, etten ollut uskaltanut omistusoikeuden nojalla lujentaa tuon rakkauden siteitä, joka luonteeltaan oli pikemmin ylevää kuin todellista.

Kreivin pahoinvointi, jonka pähkinäpuiden viileys mahdollisesti oli aiheuttanut, tuli muutamassa tunnissa vakava laatuiseksi. Minä menin Tours'iin kysymään erästä etevää lääkäriä, herra Origet'a. Hän ei voinut minun mukanaani saapua, ennenkuin illalla; mutta hän jäi koko yöksi ja seuraavaksi päiväksi Clochegourde'en. Vaikka hän oli lähettänyt tallimestarin hakemaan suuren joukon iilimatoja, päätti hän, että suonenisku oli välttämätön, mutta hänellä ei ollut veistä mukanaan. Hetikohta minä juoksin kauhean ilman vallitessa Azay'hen, herätin kirurgin, herra Deslandes'in, ja pakotin hänet tulemaan linnun nopeudella. Kymmenen minuuttia myöhemmin olisi kreivi ollut kuoleman oma; suonenisku pelasti hänet. Huolimatta tästä ensimmäisestä menestyksestä lääkäri päätti olevan kysymyksessä mitä haitallisimman kuumeen, yhden noita sairauksia, joita sattuu henkilöille, jotka kaksikymmentä vuotta ovat voineet hyvin. Kreivitär masennettuna luuli olevansa tämän turmiokkaan sairauden syynä. Voimattomana kiittämään minua huolehtimisistani hän tyytyi heittämään minulle muutamia hymyilyjä, jotka ilmaisivat samaa kuin suudelma, jonka hän oli painanut minun kädelleni. Minä olisin tahtonut nähdä niissä kielletyn rakkauden syytöksiä, mutta se oli katumustuskaa, jota oli vaikea katsella niin puhtaassa sielussa; se oli ihmettelevää hellyyttä sitä kohtaan, jota hän piti jalona, syyttäen yksinomaan vain itseään luulotellusta rikoksesta. Varmasti, hän rakasti kuten Laura de Noves rakasti Petrarkaa, eikä kuten Francesca da Rimini rakasti Paolaa: hirvittävä paljastus sille, joka uneksi näiden kahden rakkauden yhdistämistä! Kreivitär lepäsi, ruumis voimattomana ja käsivarret riipuksissa nojatuolissa tuossa kamarissa, joka muistutti villisian pesää. Seuraavan päivän iltana ennen pois lähtöään lääkäri kehoitti kreivitärtä, joka oli valvonut yön, ottamaan hoitajattaren. Sairaus tulisi olemaan pitkällinen.

— Hoitajatar, vastasi hän, ei, ei. Me hoidamme häntä, huudahti hän katsoen minuun; meidän

velvollisuutemme on pelastaa hänet.

Tästä huudahduksesta lääkäri loi meihin tarkkaavan katseen, joka oli täynnä hämmästyä. Tuon lauseen sävy oli omiansa herättämään jonkin laiminlyönnin epäilyksiä. Hän lupasi tulla kaksi kertaa viikossa, antoi ohjeet herra Deslandes'ille ja ilmoitti uhkaavat tunnusmerkit, jotka saattoivat vaatia hänen hakemistansa Tours'ista. Hankkiakseni kreivittärelle levon edes joka toiseksi yöksi minä pyysin, että hän sallisi minun valvoa vuorotellen hänen kanssansa kreivin luona. Siten sain minä hänet vaivalla taivutetuksi menemään levolle kolmantena yönä. Kun kaikki oli hiljaa talossa, hetkellä, jolloin kreivi nukkui, kuulin minä surullisen huokauksen Henrietten huoneesta. Minun levottomuuteni tuli niin suureksi, että minä menin häntä etsimään; hän oli polvillaan rukoustuolinsa edessä, vuodattaen kyyneleitä ja syyttäen itseään: — Jumalani, jos yhden napolisemisen hinta on sellainen, huusi hän, en minä koskaan enää tule valittamaan.

— Te olette jättänyt hänet! sanoi hän minut nähdessään.

— Minä kuulin teidän itkevän ja huokaavan, minä tulin levottomaksi teidän puolestanne.

— Oh! minä, sanoi hän, minä voin hyvin!

Hän tahtoi saada varmuuden siitä, että herra de Mortsauf nukkui, me laskeuduimme alas ja katselimme molemmat kaksi häntä lampun valossa: kreivi oli pikemminkin heikkona verenvuodatukselta kuin nukuksissa; hänen levottomat kätensä koettivat siirtää peitettä hänen päällensä.

— Sanotaan, että nuo ovat kuolevien liikkeitä, sanoi kreivitär. Ah! jos hän kuolee tästä sairaudesta, johon me olemme syypäät, en minä mene naimisiin koskaan, vannon sen, sanoi hän, ojentaen juhlallisella liikkeellä kätensä kreivin päälle.

— Minä olen tehnyt kaikki pelastaakseni hänet, sanoin minä kreivittärelle.

— Niin te, te olette hyvä, sanoi hän. Mutta minä, minä olen suuri rikoksellinen.

Hän kurottautui tuon rypistyneen otsan ylitse, kuivasi siitä kiharoillaan hien ja suuteli sitä vienosti; mutta minä näin salaisella ilolla, että hän suoritti tämän hyväilyn kuin sovituksen.

— Blanche, vettä, sanoi kreivi raukealla äänellä.

— Te näette, hän ei tunne muita kuin minut, sanoi kreivitär minulle tuoden hänelle lasin.

Ja sävyllään sekä hellillä liikkeillään kreivitär koetti loukata tunteita, jotka meitä sitoivat, uhraten ne sairaalle.

— Henriette, sanoin minä hänelle, menkää lepäämään joksikin aikaa, minä rukoilen teitä.

— Älkää sanoko enää Henriette, sanoi hän keskeyttäen minut käskevän hätäisesti.

— Menkää levolle, ettette tulisi sairaaksi. Teidän lapsenne, *hän itse* käskisi teitä pitämään huolta itsestänne; on tapauksia, joissa itsekkyyks on ylevä hyve.

— Kyllä, sanoi hän.

Hän meni pois sulkien miehensä minun suosiooni liikkeillä, jotka olisivat ilmaisseet jotakin lähestyvää mielenhäiriötä, ellei niissä olisi ollut lapsen suloutta kiihkeään katumukseen liittyneenä. Tämä kohta, joka oli hirvittävä tuon puhtaan sielun tavalliseen tilaan verrattuna, pelästytti minua; minä pelkäsin hänen omantuntonsa sekaantumista. Kun lääkäri jälleen tuli, kerroin minä hänelle säikähtyneen viattomuuden epäilykset, jotka raastoivat minun valkeaa Henrietteäni. Tämä luottamus, niin pidätetty kuin se olikin, hävitti herra Origet'n epäluulot, ja hän tyynnytti tuon kauniin sielun myrskyn sanomalla, että kreivin olisi ollut joka tapauksessa kärsittävä tuo sairaus, ja että hänen seisomisensa pähkinäpuun alla oli ollut pikemmin hyödyllistä kuin vahingollista saattaessaan sairauden puhkeamaan.

Viidenkymmenen kahden päivän ajan kreivi oli elämän ja kuoleman välillä; me valvoimme, Henriette ja minä, vuorotellen kumpikin kaksikymmentäkuusi yötä. Varmasti herra de Mortsauf sai parantumisestaan kiittää meidän hoitoamme, äärimmäistä tarkkuutta, jolla me seurasimme herra Origet'n määräyksiä. Filosofilääkärien kaltaisena, joita terävät huomiot oikeuttavat epäilemään kauniita tekoja silloin, kun ne eivät ole muuta kuin velvollisuuden salaista täyttämistä, tuo mies, ollen näkemässä sitä sankaruuden taistelua, mikä oli kreivittären ja minun välillämme, ei voinut pidättäytyä tähyämästä meitä läpitunkevin katsein, niin suuresti hän pelkäsi pettyvänsä ihailussaan.

Tällaisessa sairaudessa, sanoi hän minulle kolmannella käynnillään, voi kuoleman aiheuttaa mielentilan huonontuminen, milloin sielunelämä on yhtä suuresti turmeltunut kuin kreivillä. Lääkäri,

hoitaja, ihmiset, jotka ympäröivät sairasta, pitävät käsissään hänen elämänsä; sillä yksi ainoa sana, yksi liike, joka ilmaisee suurta tuskaa, vaikuttaa kuten myrky.

Puhuessaan minulle tällä tavoin Origet tutki minun kasvojani ja asentoani; mutta hän näki minun silmissäni puhtaan sielun kirkkaan heijastuksen. Todenteolla, tämän hirveän sairauden aikana ei minun aivoissani syntynyt pienintäkään tuollaista vastentahtoista paha ajatusta, joka joskus kulkee viattomimmankin omantunnon läpi. Se, joka katselee luontoa suuressa mittakaavassa, huomaa kaiken luonnossa pyrkivän yhtenäisyyteen ja sopeutumiseen. Hengen maailmaa tulee samanlaisen peruslain hallita. Puhtaassa ilmakehässä on kaikki puhdasta. Henrietten läheisyys henki taivaan tuoksua, näytti kuin moitittavan toiveen olisi pitänyt ainiaaksi poistaa teidät hänen luotansa. Siten hän oli ei ainoastaan onni, vaan myöskin hyve. Tohtorin tavatessa meidät alati yhtä tarkkaavaisina ja huolellisina hänen sanoihinsa ja käytökseensä tuli jotakin kunnioittavaa ja lempeätä; hän näytti sanovan itselleen: "Kas tuossa todelliset sairaut, he kätkevät haavansa ja unohtavat ne!" Erään vastakohtan takia, joka tämän oivallisen miehen sanojen mukaan oli hyvin tavallinen tuolla tavoin hävitetyissä olennoissa, herra de Mortsauf oli kärsivällinen, täynnä kuuliaisuutta, ei valittanut koskaan ja osoitti mitä ihmeteltävintä taipuvaisuutta; hän, joka terveenä ollessaan ei tehnyt yksinkertaisintakaan asiaa ilman tuhansia huomautuksia. Syynä alistumiseen äsken vielä niin kielletyn lääketieteen alaiseksi oli salainen kuoleman pelko, toinen ristiriitaisuus tuossa miehessä, jonka urhoollisuus oli moitteeton! Tämä pelko selvitti riittävästi useampia kummallisuuksia tuossa uudessa luonteessa, jonka onnettomuudet olivat kreiville muodostaneet.

Tunnustaisinko teille, Natalie, ja uskoisitteko te sen? Nuo viisikymmentä päivää ja niitä seuranneet kuukaudet olivat elämäni onnellisin aika. Rakkaus, onhan se sielun mittaamattomissa syvyyksissä kuten kauniissa laaksossa juokseva virta, johon valuvat sateet, purot ja tulvat, johon kaatuvat puut, kukat, rannan kivet ja korkeimmat kallionlohkareet; se suurentuu niin hyvin myrskyistä kuin kirkkaiden lähteiden hitaasta kumpuamisesta. Niin, rakastavalle on kaikki rakkautta. Ensimmäisten suurten vaarojen jälkeen kreivitär ja minä totuimme sairauteen. Huolimatta alituisesta epäjärjestyksestä, jonka sai aikaan kreivin vaatima hoito, hänen niin huonossa kunnossa ollut huoneensa tuli puhtaaksi ja siroksi. Pian me olimme siellä kuten kaksi autiolla saarelle ajautunutta olentoa; sillä onnettomuudet eivät ainoastaan eristä, vaan ne lisäksi vaimentavat seuraelämän pikkumaiset sovinnaisuudet. Sitäpaitsi sairaan etu pakotti meitä joutumaan toistemme kanssa kosketuksiin, joihin mikään muu tapahtuma ei olisi meitä oikeuttanut. Kuinka monta kertaa meidän ennen niin arat kätemme kohtasivatkaan toisensa toimittaessaan kreiville jotain palvelusta! Pitihän minun tukea ja auttaa Henrietteä! Usein joku tuollainen välttämätön toimi, jota voisi verrata rintamassa olevan sotilaan tehtävään, valtasi hänet niin, että hän unohti syömisen, minä tarjoilin hänelle silloin, joskus hänen syliinsä, ruokaa, joka oli kiireessä laitettu ja vaati tuhansia pikku huolehtimisia. Se oli lapsuuden esiintymistä puoleksi avoimen haudan ääressä. Kreivitär määräsi minulle valmistuksia, jotka saattoivat säästää kreiviä joiltakin kärsimyksiltä, ja käytti minua tuhansiin pikku töihin. Ensi aikoina, jolloin vaaran suuruus ehkäisi, kuten taistelussa, jokapäiväiseen seurusteluun liittyvät ylhäiset tavat, kreivitär ehdottomasti luopui tuosta säädyllisyydestä, joka on jokaisen naisen, vieläpä kaikkein luonnollisimmankin, sanoissa, katseissa ja ollenossa, silloin kun hän on seurapiirin tai perheensä keskuudessa mutta joka ei ole enää paikallaan aamunutussa esiinnyttäessä. Eikö kreivitär saapunut minua herättämään lintujen ensi viserryksissä aamupuvuissaan, jotka antoivat minun joskus nähdä häikäiseviä aarteita, aarteita, joita minä mielettömässä toiveissani katselin ominani? Pysyessään kunnioitusta herättävänä ja ylpeänä, saattoihan hän silti olla myöskin tuttavallinen! Muutoin ensi aikoina vaara poisti niin hyvin kaiken intohimoisen luonteen meidän läheiseltä tuttavalliselta yhteydeltämme, ettei hän nähnyt siinä mitään paha; sitten, kun miettimisen aika tuli, hän mahdollisesti ajatteli, että olisi ollut loukkaus sekä hänelle, että minulle, muuttaa tapoja. Me olimme huomaamatta tulleet läheisiksi toisillemme ja olimme kuin puoleksi naimisissa. Hän osoittautui jalon luottavaiseksi, varmana minusta kuten itsestään. Minä pääsin siten syvemmälle hänen sydämeensä. Kreivittärestä tuli jälleen minun Henrietteni, Henriette, pakotettuna rakastamaan enemmän sitä, joka pyrki olemaan hänen toinen sielunsa. Pian ei minun enää tarvinnut odottaa hänen kättänsä, joka totteli pienintäkin rukoilevaa katsettani; minä saatoin, hänen riistäytymättä minun katseiltani, hehkuvin silmin seurata hänen kauniiden muotojensa viivoja noina pitkinä hetkinä, jolloin me kuuntelimme sairaan unta. Ne vähäiset nautinnot, jotka me itsellemme soimme, hellät katseet, sanat, jotka lausuttiin matalalla äänellä, ettei kreivi heräisi, pelot, vuorotellen lausutut toiveet, sanalla sanoen tuhannet tapahtumat, jotka syntyvät kahden toisistaan kauan erotetun sydämen täydellisestä yhtymisestä, kohosivat eloisina jokapäiväisen elämän surullisista varjoista. Me opimme tuntemaan toistemme sielut perin pohjin. Te tiedätte minkä häiriön saa aikaan isännän sairaus, minkä keskeytyksen asioissa, miten aikaa ei ole enää mihinkään; hänen vaaraan joutunut elämänsä häiritsee hänen talonsa ja hänen perheensä liikuntoja. Vaikka kaikki koitui rouva de Mortsaufin hartioille, oli kreivi kuitenkin hyödyllinen ulkonaisesti; hän kävi puhumassa arentimiehille, keskusteli liikemiesten kanssa ja otti vastaan verot; jos kreivitär oli sielu, oli kreivi ruumis. Minä rupesin kreivittären intendentiksi, jotta hän saattaisi hoitaa kreiviä ulkoasioiden joutumatta vaaraan. Hän hyväksyi kaikki ilman kursailua, ilman kiitosta. Nämä jaetut taloushuolet, nämä hänen nimessään annetut käskyt olivat yksi suloinen yhteys lisää. Minä keskustelin usein iltasin hänen kamarissansa

hänen kanssansa, hänen asioistansa ja hänen lapsistaan. Nämä puhelut lisäsivät sitä avioliiton näköisyyttä, mitä me kuvittelimme. Millä ilolla Henriette antoi minun näytellä hänen miehensä osaa, istua hänen paikallaan pöydässä ja puhua talonhoitajalle; ja kaikki tämä täydellisessä viattomuudessa, mutta ei ilman tuota sisällistä iloa, jota tuntee maailman hyveellisin nainen löytäessään puolueettoman alueen, jossa yhtyvät lakien tarkka seuraaminen ja tunnustamattomien toiveiden tyydytys. Sairauden kahlehtimana kreivi ei enää rasittanut vaimoansa eikä taloansa; ja silloin kreivitär oli oma itsensä, hänellä oli oikeus olla minun kanssani ja tehdä minut huolenpitojensa esineeksi. Mikä ilo, kun minä huomasin hänessä puoleksi tajuttoman, mutta viehättävästi ilmaistun ajatuksen paljastaa minulle persoonansa ja ominaisuuksiensa arvon, saada minut huomaamaan muutoksen, joka hänessä tapahtuisi, jos hän saisi ymmärtämystä osakseen! Tämä kukka, joka lakkaamatta oli sulkeutuneena kotinsa kylmässä ilmassa, avautui minun katseilleni ja vain minulle yksin; hän tunsu yhtä paljon iloa saadessaan avata itsensä, kuin minä saadessani luoda häneen katseen. Hän osoitti minulle kaikilla elämän pikku seikoilla, kuinka läheinen minä olin hänen ajatuksilleen. Päivänä, jolloin minä, vietettyäni yön sairaan vuoteen ääressä, nukuin myöhään, nousi Henriette aamulla ylös ennen muita ja järjesti minun ympärilleni täydellisen hiljaisuuden; vaikkei heitä oltu siihen vaadittu, leikkivät Jacques ja Madeleine etämmällä. Hän käytti tuhansia viekkauksia saadakseen oikeuden itse asettaa minulle ruokaliinani. Miten hän minua palvelikaan? Mikä ilo säihkyi hänen liikkeissään, mikä pääskysen siro vilkkaus, mikä rusotus poskilla, mikä värinä äänessä, mikä ilveksen terävänäköisyys?

Nuo sielun liikutukset, ovatko ne kuvattavissa? Usein hän oli uupumuksen vallassa; mutta jos sattumalta noina väsymyksen hetkinä oli kysymys minusta, oli hänellä uusia voimia niin hyvin minulle kuin lapsilleen, hän kiiruhti silloin nopeana, vilkkaana ja iloisena. Kuinka hän rakasti vuodattaa hellyytensä säteinä ilmaan! Ah, Natalie, muutamat naiset saavat osakseen jo täällä alhaalla enkelisielujen etuoikeudet, levittävät, kuten enkelit, tuota valoa, jonka Saint-Martin, tuntematon filosofi, sanoi olevan henkevää, soinnullista ja tuoksuva. Varmana tahdikkaudestani Henriette suostui kohottamaan minulle raskasta esirippua, joka kätki meiltä tulevaisuuden, antaen minun nähdä itsessään kaksi naista: kahlehditun naisen, joka ankaruudestaan huolimatta oli lumonnut minut, ja vapaan naisen, jonka hellyys oli tekevä minun rakkauteni ikuisiksi. Mikä erilaisuus! Rouva de Mortsauf oli kylmään Eurooppaan siirretty paratiisilintu, joka surullisena istuu tangolla, äänettömänä ja kuolevana häkissä, jossa luonnontutkija häntä säilyttää; Henriette oli lintu, joka Ganges-virran rannalla pensaikossa visersi itämaisiksi lauluja, lennellen, kuten elävä jalokivi oksalta oksalle, suunnattoman, alati kukkivan volkamerian ruusujen keskellä. Hänen kauneutensa tuli yhä suuremmaksi, hänen henkevä älynsä yhä säkenöivämmäksi. Tuo yhtämittäinen ilon tuli oli salaisuus meidän kahden välillä, sillä apotti Dominiksen, ulkomaailman edustajan, silmä oli pelättävämpi Henriettelle kuin herra de Mortsauf'in silmä. Mutta Henriettelle tuotti, kuten minullekin, suurta nautintoa antaa ajatuksilleen nerokkaita käänteitä, hän kätki tyytyväisyytensä leikinlaskuihin ja peitti muutoin hellyytensä osoitukset kiitollisuuden loistavalla verholla.

— Me olemme asettaneet teidän ystävyysenne kovalle koetukselle, Felix! Me voimme kait sallia hänelle vapauksia, joita me sallimme Jacques'ille, herra apotti? sanoi hän.

Vakava apotti vastasi hurskaan miehen rakastettavalla hymyilyllä. Hän luki meidän sydämistämme ja havaitsi ne puhtaiksi. Hän suhtautui muuten kreivittäreen tuolla ihailun sekaisella kunnioituksella, jota enkelit herättävät. Kaksi kertaa noiden viidenkymmenen päivän aikana kreivitär meni ehkä ulkopuolelle niitä rajoja, joiden välissä kiintymyksemme pysyi; näitä kahta tapausta peitti lisäksi verho, joka ei kohoutunut, ennenkuin viimeisten tunnustusten päivänä. Eräänä aamuna, kreivin sairauden ensi päivinä, hetkellä, jolloin Henriette katui kohdelleensa minua niin ankarasti ottaessaan minulta pois ne viattomat etuoikeudet, jotka minun puhtaalle hellyydelleni oli suotu, minä odotin häntä, hänen piti tulla minun sijalleni. Liiaksi väsyneenä minä olin nukahtanut pää muuriin nojaten. Minä heräsin äkkiä tuntien otsallani sanomattoman raikkaan kosketuksen, jota voisi verrata aistimukseen, jonka saa nojautuessaan ruusua vasten. Kolmen askeleen päässä itsestäni minä näin kreivittäreen, joka sanoi minulle: — Minä tulen!... Minä menin pois, mutta tervehtiessäni häntä minä otin hänen kättensä ja tunsin sen kosteaksi ja väriseväksi.

— Kärsittekö te? sanoin minä hänelle.

— Minkätähden teette minulle tämän kysymyksen? sanoi hän.

Minä katsoin häneen punastuen, hämilläni: — Olen uneksinut, vastasin minä.

Eräänä iltana herra Origet'n viimeisten käyntien aikana (hän oli ilmoittanut kreivin varman toipumisen) minä olin Jacques'in ja Madeleinein kanssa pengermällä; me olimme kaikki kolme pitkällämme portailta kokonaan syventyneenä sauvapeliin, jota me pelasimme olkipilleillä ja neulakoukuilla varustetuilla puikoilla. Herra de Mortsauf nukkui. Odottaen hevosesensa valjastamista lääkäri keskusteli matalalla äänellä kreivittäreen kanssa salissa. Herra Origet meni pois minun

huomaamatta hänen lähtönsä. Saatettuaan hänet vaunuihin Henriette nojautui ikkunaan, josta hän jonkun aikaa epäilemättä tarkasteli meitä meidän tietämättämme. Ilta oli yksi noita lämpimiä iltoja, jolloin taivas saa kuparin värin, jolloin tasangolta kuuluu tuhansia epämääräisiä ääniä. Auringon viimeiset säteet riutuivat katoilla, puutarhojen kukat tuoksuivat, kotiin palaavien eläinten kellot kaikuivat etäällä. Me mukauduimme tämän kuuman iltahetken äänettömyyteen hilliten huutojamme pelosta, että kreivi heräisi. Äkkiä, huolimatta hänen hameensa kahinasta, minä kuulin väkivaltaisesti tukahutetun huokauksen; minä kiiruhdin saliin, minä näin kreivittären istuutuneena ikkunasyvennykseen, nenäliina kasvoilla. Hän tunsu minun askeleeni ja antoi minulle käskellä liikkeellä merkin jättää hänet yksin. Minä lähestyin sydän tuskan ahdistamana ja tahdoin ottaa väkisin nenäliinan häneltä; hänen kasvonsa olivat kyynelistä märät, hän pakeni kamariinsa, eikä tullut sieltä ennenkuin rukoukseen. Ensi kertaa viidenkymmenen päivän kuluessa minä vein hänet terassille ja pyysin häneltä selitystä hänen mielenliikutukseensa; mutta hän teeskenteli mitä hillittömintä iloisuutta sanoen syyksi hyvän uutisen, jonka Origet oli hänelle ilmoittanut.

— Henriette, Henriette, sanoin minä hänelle, te tiesitte sen hetkellä, jolloin minä näin teidän itkevän. Meidän kahden välillä valhe olisi jotain luonnotonta. Minkätähden te ette sallinut minun pyyhkiä teidän kyyneleitänne? Olinko minä siis niiden syytä?

— Minä ajattelin, sanoi hän, että minulle tämä sairaus on ollut kuin pysähdys surussa. Nyt, kun minä en enää vapise herra de Mortsauf'in tähden, täytyy minun vapista itseni puolesta.

Hän oli oikeassa. Kreivin parantumisen ilmaisi hänen oikullisen mielialansa palautuminen. Hän alotti sanomalla, ettei hänen vaimonsa, en minä, eikä lääkäri olleet osanneet hoitaa häntä, me olimme tietämättömiä kaikesta, hänen sairaudestaan, luonteestaan, kärsimyksistään ja sopivista parannuskeinoista. Jonkin mielettömän päähänpiintymän johdosta Origet muka puhui elinnesteissä tapahtuneista muutoksista, vaikka hänen ei olisi pitänyt käsitellä muuta kuin mahaporttia. Eräänä päivänä hän katseli meitä pahanilkisesti kuin mies, joka on vakoillut meitä tai päässyt meidän perillemme ja sanoi hymyillen vaimolleen: — Eikö niin, rakkaani, jos minä olisin kuollut, te olisitte surrut minua, epäilemättä, mutta myöntäkää se, te olisitte lohduttautunut.

— Minä olisin kantanut hovisurua, punasta ja mustaa, vastasi kreivitär nauraen saadakseen miehensä vaikenemaan.

Mutta erittäinkin ruuan johdosta, jonka lääkäri viisaasti oli rajoittanut sallimatta täydelleen tyydyttää toipuvan sairaan nälkää, syntyi väkivallan ja kiukustumisen kohtauksia, joille menneisyydessä ei ollut mitään vertaa, sillä kreivin luonne osoittautui sitäkin peljättävämmäksi, kun hän oli niin sanoakseni toimettomana makuulla. Rohkaistuna näistä lääkärin määräyksistä ja talonväen kuuliaisuudesta, minun yllyttämänäni — minä näin tässä taistelussa keinon opettaa häntä hallitsemaan miestänsä — kreivitär ryhtyi vastarintaan. Hän osasi tyynesti suhtautua mielettömyyksiin ja huutoihin; hän tottui pitämään kreiviä sinä, mikä hän oli, lapsena ja kuulemaan loukkaavia nimityksiä. Minulla oli onni nähdä, että hän lopultakin otti käsiinsä tämän sairaloisen mielen johdon. Kreivi huusi, mutta hän totteli, totteli etenkin senjälkeen, kun hän oli kovasti huutanut. Huolimatta tästä epäamattomasta menestyksestä Henriette itki joskus nähdessään tuon heikon, laihtuneen vanhuksen, jonka otsa oli keltaisempi kuin syksyn lehti, jonka silmät olivat sammuneet ja jonka kädet vapisivat. Hän katui kovuuksiaan, hän ei usein voinut vastustaa iloa, jonka hän näki kreivin silmissä mitatessaan hänelle ruokaa enemmän kuin lääkäri oli määrännyt. Hän oli kreiviä kohtaan lempeä ja suloinen yhtä suuressa määrässä kuin hän oli minua kohtaan. Mutta siinä oli kuitenkin eroavaisuuksia, jotka täyttivät minun sydämeni rajattomalla ilolla. Hän ei ollut väsymätön, hän tiesi kutsua väkensä palvelemaan kreiviä, milloin tämän oikut seurasivat toisiaan liian nopeasti tai kun kreivi valitti, ettei häntä ymmärretty.

Kreivitär tahtoi pitää kiitosrukouksen Jumalalle herra de Mortsauf'in parantumisen johdosta, hän määräsi luettavaksi messun ja pyysi minun saattamaan hänet kirkkoon; minä johdin hänet sinne; mutta messun aikana minä kävin katsomassa herra ja rouva de Chessel'ia. Kun minä palasin tahtoi kreivitär nuhdella minua.

— Henriette, sanoin minä hänelle, minä olen kykenemätön petollisuuteen. Minä voin heittäytyä veteen pelastaakseni vihamieheni, joka hukkuu, minä voin antaa viittani lämmittääkseen häntä; lyhyesti minä voin antaa hänelle anteeksi, mutta unohtamatta loukkausta.

Kreivitär pysyi vaiti ja puristi minun kättäni sydäntänsä vasten.

— Te olette enkeli, te tarkoittitte tietysti totta kiitoksillanne, jatkoin minä. Rauhan ruhtinaan äiti pelastettiin raivoisan kansan käsistä, joka tahtoi tappaa hänet, ja kun kuningatar kysyi häneltä: Mitä te teitte! hän vastasi: Minä rukoilin heidän puolestaan! Nainen on sellainen. Minä, minä olen mies ja luonnollisesti epätäydellinen.

— Älkää soimatko itseänne, sanoi hän liikuttaen kiivaasti käsivarttani, ehkäpä te olette arvokkaampi

kuin minä.

— Kyllä, sanoin minä, sillä minä antaisin ikuisuuden yhdestä ainoasta onnen päivästä, ja te!...

— Ja minä, sanoi hän katsoen minuun ylpeästi.

Minä vaikenin ja loin silmäni maahan välttääkseni hänen katseensa salamaa.

— Minä, jatkoi hän, mistä *minästä* te puhutte? Minä tunnen monta minää itsessäni. Nuo kaksi lasta, lisäsi hän osottaen Madeleineä ja Jacques'ia, ovat *minä*. Felix, sanoi hän viiltävällä äänen painolla, luuletteko te minua siis egoistiksi? Ajatteletteko te, että minun pitäisi uhrata kokonainen ikuisuus palkitakseni sitä, joka uhraa minulle elämänsä? Tuo ajatus on hirveä, se kylmentää ainiaaksi uskonnolliset tunteet. Nainen, joka on niin syvälle langennut, voiko hän jälleen nousta? Voiko hänen onnensa vapahtaa hänet? Te saatatte minut pian ratkaisemaan nämä kysymykset!... Niin, minä jätän teille lopultakin erään omantuntoni salaisuuden: tuo ajatus on usein kulkenut minun sydämeni läpi; minä olen sen usein sovittanut ankarilla katumuksilla, se on aiheuttanut minulle ne kyyneleet, joiden syytä te toissapäivänä minulta kysyitte...

— Etteköhän te anna liiallista merkitystä muutamille asioille, joita naiset tavallisesti pitävät suuressa arvossa, mutta joita teidän pitäisi...

— Oh! sanoi hän keskeyttäen minut, pidättekö te niitä vähemmässä arvossa?

Tämä logiikka ehkäisi kaiken keskustelun.

— Todenteolla, jatkoi hän, tietäkää se! Niin, olkoon että minä pelkurimaisesti jättäisin tuon vanhuksen, jonka elämä minä olen! Mutta, ystäväni, nuo kaksi pientä, niin heikkoa olentoa, jotka ovat meidän edessämme, Madeleine ja Jacques, jääväthän he isänsä luo! Uskotteko, kysyn teiltä, uskotteko, että he eläisivät kolmea kuukauttaakaan tuon miehen mielettömän hallituksen alaisena? Jos minun laiminlyödessäni velvollisuuteni ei olisi kysymys muista kuin minusta... Hän hymyili ylpeästi. Mutta eikö se ole sama kuin tappaa minun kaksi lastani! Heidän kuolemansa tulisi olemaan varma. Jumalani, huudahti hän, minkätähden me puhumme näistä asioista? Menkää naimisiin ja antakaa minun kuolla.

Hän lausui nämä sanat niin katkeralla, niin syvällä äänellä, että ne tukahduttivat intohimoni myrskyn.

— Te olette huutanut tuskianne tuolla ylhäällä pähkinäpuun alla; minä näiden leppien alla, siinä kaikki. Minä vaikenen tästälähtien.

— Teidän jalomielisyytenne tappaa minut, sanoi hän kohottaen silmänsä taivaaseen.

Me olimme saapuneet terassille, me tapasimme siellä kreivin istumassa nojatuolissa auringon paisteessa. Tämän kokoon vajonneen, heikon hymyilyn vaivoin elähyttämän olennon näkeminen sammutti tuhkasta leimahtaneet liekit. Minä nojauduin ristikkoaitaa vasten tarkastellen taulua, jonka tarjosi minulle tuo kuoleva kahden alati kivuloisen lapsensa välissä, ja hänen vaimonsa, joka oli kalpea yövalvonnasta, laihtunut liiallisesta työstä, levottomuudesta ja mahdollisesti noiden kahden kauhean kuukauden ilonhetkistä. Äskeisen kohtauksen synnyttämä mielenliikutus oli kuitenkin antanut hänen poskillensa luonnottoman hehkun. Nähdessäni tuon kärsivän perheen varisevan lehdistön keskellä, jonka läpi tunki pilvisen syksytaivaan harmaa valo, minä tunsin itsessäni irtautuvan niiden siteiden, jotka kiinnittävät ruumiin sieluun. Ensimmäistä kertaa minä tunsin tuota elämään kyllästymistä, jota tuntevat, sanotaan, kaikkein voimakkaimmat taistelijat keskellä taistelujansa, jonkinlaista kylmää iloa, joka tekee mitä urhokkaimmasta miehestä pelkurin, uskottomasta uskon vimmaisesta, joka tekee välinpitämättömäksi kaikesta, voimakkaimmista elon tunteistakin, kunniasta, rakkaudesta, sillä epäily riistää meiltä meidän itsetuntemuksemme ja tekee meille elämän vastenmieliseksi. Te hermostuneet olentoraukat, jotka teidän sielunne ja ruumiinne rikkaus jättää pelastuksetta jonkin turmiollisen kohtalon valtaan, missä ovat teidän päärinne ja teidän tuomarinne? Minä ymmärsin, miten nuori yltiöpää, joka ojensi jo kättänsä tarttuakseen Ranskan marsalkan sauvaan, joka oli taitava diplomaatti samoin kuin peloton soturi, oli voinut tulla viattomaksi murhaajaksi, kuten minä hänet edessäni näin. Minun toiveeni, joita tällä hetkellä ruusut kaunistivat, oliko niiden loppu tällainen? Hämmästyneenä niin hyvin syystä kuin seurauksesta, kysyen kuten jumalaton, missä oli Kaitselmus, minä en voinut pidättää kahta kyyneltä, jotka vierivät poskilleni.

— Mikä sinun on, hyvä Felix? sanoi minulle Madeleine lapsen äänellään.

Henriette täydensi näiden synkkien sumujen ja pimeyksien hajoittamista levottomalla katseella, joka säteili minun sieluuni kuin aurinko. Tällä hetkellä vanha tallimestari toi minulle kirjeen Tours'ista. Sen näkeminen aiheutti minulta jonkinlaisen hämmästyksen huudahduksen, joka sai rouva de Mortsauf'in värisemään. Minä näin virkasinetin, kuningas kutsui minua takaisin. Minä ojensin Henriettelle kirjeen, hän luki sen yhdellä silmäyksellä.

— Meneekö hän pois? sanoi kreivi.

— Miten minun käy? sanoi Henriette minulle, huomaten ensi kertaa auringottoman yksinäisyytensä.

Me olimme kumpainenkin tyrmistyksessä, joka ahdisti meitä samalla tavoin, sillä me emme olleet koskaan niin hyvin tunteneet, kuinka välttämättömiä me olimme toinentallemme. Kreivittärellä oli hänen puhuessaan minulle kaikenlaisista, vieläpä jokapäiväisistäkin asioista äänessään uusi sointi aivan kuin jos soittokoneesta olisi katkennut useampia kieliä ja muut olisivat löyhtyneet. Hänen liikkeensä olivat välinpitämättömiä ja hänen katseensa valottomia. Minä pyysin hänen ilmaisemaan minulle ajatuksensa.

— Onko minulla niitä? sanoi hän.

Hän vei minut kamariinsa, asetti minut istumaan sohvaansa, etsi jotain toilettipöytänsä laatikosta, asettui polvilleen minun eteeni ja sanoi minulle: — Tässä ovat hiukset, jotka ovat minulta pudonneet vuoden kuluessa, ottakaa ne, ne kuuluvat teille; jonakin päivänä te tiedätte miten ja miksi.

Minä taivuttauduin hitaasti hänen otsaansa kohden, hän ei painanut alas päätänsä välttääkseen minun huuliani, minä suutelin hänen otsaansa pyhästi, ilman rikoksellista kiihkoa, ilman hyväilevää heikumallisuutta, juhlallisella liikutuksella. Tahtoiko hän uhrata kaikki? Menikö hän ainoastaan, kuten minä olin tehnyt, syvyyden reunalle? Jos rakkaus olisi saanut hänet antautumaan, hänellä ei olisi ollut tuota syvää tyyneyttä, tuota uskonnollista katsetta, ja hän ei olisi sanonut minulle puhtaalla äänellään: — Ettehän ole minulle enää vihainen?

Minä läksin yön saapuessa. Hän halusi saattaa minua jonkun matkaa. Me pysähdyimme pähkinäpuun alle; minä näytin sitä hänelle sanoen, kuinka minä sieltä neljä vuotta sitten olin huomannut hänet: — Laakso oli silloin hyvin kaunis! huudahdin minä.

— Ja nyt? sanoi hän kiihkeästi.

— Te olette pähkinäpuun alla, ja laakso on meidän!

Hän painoi päänsä alas, ja me sanoimme toisillemme jäähyväiset. Hän nousi vaunuihinsa Madeleinein kanssa, ja minä, yksin, omiin vaunuihini. Pariisiin palattuani minulla onnekseni oli kiireellisiä töitä, jotka vaativat kaikki minun ajatukseni ja pakottivat minut riistäytymään maailmasta, joka unohti minut. Minä olin kirjevaihdossa rouva de Mortsauflin kanssa, jolle minä lähetin jokaviikkoisen kirjeeni ja joka minulle vastasi kaksi kertaa kuukaudessa. Minun yksinäinen ja työteliäs elämäni muistutti noita kukkaisia ja tuntemattomia tiheikköjä, joita minä äsken vielä olin ihailnut metsien helmassa, sepitellessäni uusia runoja kukista kahden viimeisen viikon aikana.

Te, jotka rakastatte! tehkää nuo kauniit velvollisuudet, ottakaa täyttääksenne käskyt semmoisina, kuin kirkko on ne kristitylle joka päiväksi määrännyt. Ne ovat suuria aatteita, nuo roomalaisen uskonnon luomat ankarat säännöt, ne kyntävät yhä syvemmälle sieluun velvollisuuden vaot johtamalla uusimaan toimituksia, jotka pitävät toivoa ja pelkoa vireillä. Tunteet virtaavat alati elävinä noissa kaivetuissa uomissa, jotka johtavat vettä, kirkastavat ne, virvoittavat lakkaamatta sydäntä ja hedelmöittävät elämää kätketyn uskon ylitsevuotavilla aarteilla; jumalallinen lähde, jossa monistuu yhden ja ainoan rakkauden yksi ja ainoa ajatus.

Rakkauteni, joka muistutti keskiaikaa ja jälleen toi mieleen ritariajan, tuli tunnetuksi, en tiedä miten; mahdollisesti kuningas ja herttua de Lenoncourt olivat siihen syynä. Samalla kertaa romantillinen ja luonnollinen kertomus nuoresta miehestä, joka hurskaalla jumaloimisella rakasti kaunista, tuntematonta, yksinäisyydessään suurta naista, naista joka oli uskollinen tarvitsematta velvollisuuksien tukea, levisi epäilemättä tuosta ylemmästä piiristä faubourg Saint-Germain'in keskuuteen? Salongeissa minä huomasin olevani kiusallisen huomion esineenä, sillä siveällä elämällä on etuja, jotka niitä kokeneelle tekevät kuuluisuuden loiston sietämättömäksi. Samoinkuin silmiä, jotka ovat tottuneet vain heikkoihin väreihin, häikäisee voimakas valo, samoin on laita muutamien henkilöiden, joita voimakkaat vastakohdat eivät miellytä. Minä olin siihen aikaan sellainen; nyt te ehkä sitä ihmettelette, mutta olkaa kärsivällinen, nykyisen Vandenesse'n omituisuudet selviävät teille pian. Minusta olivat siis naiset hyväntahtoisia ja maailma täydellinen. Herttua de Berry'n naimisen jälkeen hovi sai jälleen loistoa, ranskalaiset juhlat palasivat. Ulkovaltojen sotajoukot olivat poistuneet, hyvinvointi palasi jälleen, huvitukset olivat mahdollisia. Arvoltaan kuuluisia tai varallisuudestaan huomattuja henkilöitä tulvi kaikilta Euroopan suunnilta älyn pääkaupunkiin, jossa muiden maiden edut ja virheet kohtasivat toisensa ranskalaisen hengen suurentamina ja kärjistäminä. Viisi kuukautta senjälkeen kun minä olin jättänyt Clochegourde'n, keskellä talvea, minun hyvä enkelini kirjoitti minulle epätoivoisen kirjeen kertoen poikansa vakavasta sairaudesta, josta tämä on päässyt, mutta joka antoi pelon aiheutta tulevaisuuteen katsoen. Lääkäri oli puhunut varovaisuustoimenpiteisiin ryhtymisestä keuhkotautia vastaan, hirveä sana, joka tieteen lausumana synkisti kaikki äidin hetket. Henriette ehti tuskin

hengittää, Jacques oli tuskin päässyt toipumisen asteelle, kun hänen sisarensa herätti levottomuutta. Madeleine, tuo iloinen kasvi, joka menestyi niin hyvin äidin hoidossa, sairastui tautiin, joka kyllä hänen iällään jo oli ennakkolta odotettu, mutta joka oli vaarallinen niin hennolle rakenteelle. Masentuneena jo siitä uupumuksesta, jonka Jacques'in pitkällinen sairaus oli hänelle aiheuttanut, kreivitär tunsu itseltänsä puuttuvan voimia tuon uuden iskun kestämiseksi. Näky, jonka nuo kaksi rakasta olentoa hänelle tarjosi, teki hänet tunteettomaksi miehensä luonteen lisääntyneille myrskyille. Siten yhä enemmän häiriöitä tuottavat, raskaat rajuilmat tempasivat ankarilla aalloillaan juuriltaan hänen sydämeensä mitä syvimmin istutetut toiveet. Hän oli muutoin alistunut kreivin hirmuhallitukseen ja, taistelusta väsyneenä, luovuttanut voitettun alueen takaisin.

"Kun kaikki minun voimani kohdistuivat lapsiini, kirjoitti hän minulle, saatoinko minä käyttää niitä herra de Mortsauf'ia vastaan ja saatoinko minä puolustaa itseäni hänen hyökkäyksiänsä vastaan torjuessani kuolemaa? Kulkiessani nyt yksin ja heikkona noiden kahden nuoren, alakuloisen olennon välillä, jotka minua seuraavat, on minut vallannut voittamaton vastenmielisyys elämää kohtaan. Mitä iskuja minä voin tuntea, mihin tunteenliikutukseen minä voin vastata, kun minä näen terassilla liikkumattoman Jacques'in, jonka elämän ilmaisevat minulle ainoastaan hänen kauniit kuihtumuksen suurentamat silmänsä, sisään vajonneina kuten vanhuksella, ja jonka kehittynyt henki — onneton enne — on ristiriidassa hänen heikon ruumiinsa kanssa? Kun minä näen sivullani iloisen, niin vilkkaan, niin viehättävän, niin punaposkisen Madeleinein nyt kalpeana kuin kuolleen, näyttävät minusta hänen hiuksensa ja hänen silmänsä vaalenneilta, hän luo minua kohden riutuvia katseita ikäänkuin jos hän tahtois sanoa minulle jäähyväisensä; ei mikään ruoka maistu hänelle tai jos hän haluaa jotain ravintoa, pelästyttää hän minua makujensa outoudella; tuo puhdas olento, vaikka hän on kasvanut minun sydämelläni, punastuu tunnustaessaan niitä minulle. Huolimatta ponnistuksistani minä en voi huvittaa lapsiani; kumpainenkin heistä hymyilee minulle, mutta tuon hymyilyn saan minä esiin houkutteluilla, se ei johdu heistä; he itkevät, kun eivät voi vastata minun hyväilyihini. Kärsimys on höllentänyt kaikki heidän sielussaan, vieläpä nekin siteet, jotka kiinnittävät meitä toisiimme. Te ymmärrätte siis, kuinka Clochegourde on surullinen: herra de Mortsauf hallitsee siellä esteettömästi. Oi, ystäväni, te minun kunniani! kirjoittaa hän minulle edelleen, teidän pitää paljon rakastaa minua rakastaaksenne minua vielä nyt, rakastaaksenne minua väsyneenä, kiittämättömänä ja tuskan kivettämänä."

Tähän aikaan, jolloin minä tunsin itseni enemmän kuin koskaan liikutetuksi sisintäni myöten ja jolloin minä en elänyt kuin tuossa yhdessä sielussa, jolle minä koetin lähettää aamujen valoisan tuulahduksen ja purppuraisten iltojen toivon, minä kohtasin Elysée-Bourbon'in salongeissa yhden noita kuuluisia ladyja, jotka ovat puoleksi kuningattaria. Suunnattomat rikkaudet, syntyminen perheessä, joka valloituksen ajasta alkaen oli puhdas alempisäätyisistä avioliitoista, meneminen naimisiin mitä ylhäisimmän englantilaisen pääriveranhuksen kanssa, kaikki nämä edut eivät olleet muuta kuin sivuseikkoja, jotka lisäsivät tuon olennon kauneutta, hänen sulojaan, hänen tapojaan, hänen älyänsä, hänen, kuinka sanoisin, säihkyvää olemustansa, joka pikemmin häikäisi kuin lumosi. Hän oli päivän jumalatar ja hallitsi sitä enemmän pariisilaista seurapiiriä, kun hänellä oli menestykseen välttämättömät ominaisuudet, rautainen käsi silkkihansikkaassa, josta Bernadotte puhui. Te tunnette englantilaisten erikoisen luonteen, tuon ylpeän, ylitsepääsemättömän Kanaalin, tuon kylmän Pyhän Yrjön salmen, jonka he asettavat itsensä ja niiden välille, jotka eivät ole heille esiteltyjä: ihmiskunta on heille muurahaispesä, jonka ylitse he kulkevat. He eivät tunnusta joukkoonsa kuuluviksi muita kuin hyväksymiänsä ihmisiä; muiden kieltä he eivät ymmärrä: he näkevät kyllä huulien liikkuvan ja silmien katsovan, mutta ei ääni eikä katse kosketa heitä. Heille nuo ihmiset ovat ikäänkuin olemattomia. Englantilaiset tarjoavat siten ikäänkuin kuvan saarestaan, jossa laki hallitsee kaikkea, jossa kaikki on samanmuotoista joka piirissä, jossa hyveiden harjoittaminen näyttää olevan rivi toisiinsa liitettyjä pyöriä, jotka asetetaan käyntiin määrättyyn aikaan. Loistavat teräshakit ympäröivät englantilaista naista, hän on sidottu kultanauhoilla taloonsa, mutta hänen ruoka- ja juoma-altaansa, hänen istumapuunsa ja hänen ravintonsa ovat parasta lajia. Kaikki tämä antaa hänelle vastustamattoman viehätöksen. Ei koskaan mikään kansa ole paremmin valmistanut naimisissa olevalle naiselle tilaisuutta tekopyhyyteen asettaessaan hänet joka hetki kuoleman ja seuraelämän välille; hänelle ei ole mitään väliasteita häpeän ja kunnian välillä: joko on rikos täydellinen tai olematon; se on: kaikki tai ei mitään, se on Hamletin *to be, or not to be*. Tämä vaihtoehto, yhdistyneenä pysyvään halveksimiseen, johon tavat totuttavat heidät, tekee englantilaisesta naisesta poikkeusolennon maailmassa. Hän on surkuteltava olento, hyveellinen pakosta ja valmis turmelemaan itsensä, hän on tuomittu alituisiin valheisiin, jotka ovat haudatut hänen sydämeensä, mutta hän on ulkonaisesti viehättävä, sentähden että tälle kansalle on muoto kaikessa pääasiana. Siitä johtuvat ne erikoiskauneudet, joita tämän maan naisilla on: nuo ylenmääräiset hellyyden purkaukset, jotka heille välttämättömästi merkitsevät elämää, liiallinen huolenpito omasta itsestään, heidän rakkautensa hienous, joka niin viehättävästi on kuvattu Romeon ja Julian kuuluisassa kohtauksessa, jossa Shakespearen nero on yhdellä piirteellä ilmentänyt englantilaisen naisen. Teille, jotka kadehditte heitä niin monesta asiasta, mitä minä sanoisin teille sellaista, jota te ette tietäisi, noista valkeista sireeneistä, jotka ovat näöltään läpitunkemattomia ja kuitenkin heti tunnettuja, jotka uskovat että rakkaus riittää rakkaudelle, jotka kyllästyvät huvituksiinsa, kun eivät osaa niitä vaihdella, joiden sielussa on vain yksi sävel, joiden äänessä on vain yksi tavu. He

ovat rakkauden valtameriä, ja se, joka ei ole niissä uinut, on aina tietämätön muutamista aistinrunouden puolista, kuten sillä, joka ei ole nähnyt merta, on muutamia kieliä vähemmän kanteleessaan. Te tiedätte, mihin minä näillä sanoillani pyrin. Minun seikkailuni markiisitar Dudley'n kanssa tuli turmiollisen kuuluisaksi. Vaikka minä olin iässä, jolloin aisteilla on niin paljon valtaa meidän päätöstemme yli, vaikka minussa niiden hehku oli ollut niin väkivaltaisesti tukahdutettu, säteili mielikuva pyhimyksestä, joka kärsi pitkällistä kidutusta Clochegourde'ssa niin voimakkaasti ylitseni, että minä kykenin vastustamaan viettelyksiä. Tämä uskollisuus oli sädekehä, joka käänsi minuun lady Arabellen huomion. Minun vastustukseni yllytti hänen intohimoansa. Se, mitä hän halusi, kuten monet englantilaisnaiset, oli huomion herättämistä, jotain tavatonta. Hän tahtoi suolaa ja pippuria sydämen ravinnoksi, samalla tavoin kuin englantilaiset tahtovat väkeviä maustimia kiihottaakseen makuaan. Välinpitämättömyys, jonka nuo naiset saavat olemukseensa asioiden pysyvistä täydellisyydestä, tapojen johdonmukaisesta säännöllisyydestä, johtaa heidät kaiken romantillisen ja vaikean ihailuun. Minä en ymmärtänyt tuota luonnetta. Kuta enemmän minä sulkeuduin kylmään halveksumiseen, sitä intohimoisemmaksi lady Dudley kävi. Tämä taistelu, johon hän asetti koko kunniansa, herätti muutamien salonkien uteliaisuuden, se oli hänelle ensimmäinen onni, joka teki voiton saamisen hänen velvollisuudekseen. Ah! minä olisin ollut pelastettu, jos joku ystävä olisi kertonut minulle ne julmat sanat, jotka hän sanoi rouva de Mortsauf'ista ja minusta:

— Minä olen kyllästynyt, sanoi hän, noihin kyyhkysenkuherruksiin!

Tahtomatta tässä puolustaa rikostani minä huomautan teille, Natalie, että miehellä on vähemmän voimia vastustaa naista kuin teillä on välttääksenne meidän ahdistelujamme. Meidän tapamme eivät salli meidän sukupuolellemme tylyjä poistyohtämissä, jotka teillä ovat kiihottimina rakastajalle ja joita muutoin sovinnaisuuskin teiltä vaatii. Me jätämme teille kainouden yksinoikeuden, jotta teillä olisi suosioiden osoittamisen etuoikeus, mutta kääntäkää osat ja mies joutuu pilkan alaiseksi. Vaikka rakkauteni suojeli minua, minä en ollut iässä, jolloin pysytään tunteettomana ylpeyden, antautuvaisuuden ja kauneuden kolminkertaisille viettelyksille. Kun lady Arabelle keskellä tanssiaisia, joiden kuningatar hän oli, laski minun jalkoihini suosionosoitukset, jotka hän niissä sai, ja kun hän tähysteli minun katsettani saadakseen tietää, oliko hänen pukunsa minun makuni mukainen, ja kun hän värisi nautinnosta, huomattessaan sen miellyttävän minua, olin minä liikutettu hänen tunteistaan. Hän pysytteli muuten alueella, jolla minä en voinut häntä paeta; minun oli vaikeata kieltäytyä määrätyistä kutsuista diplomaattipiirissä. Hänen arvonsa avasi hänelle kaikki salongit ja tuolla taidolla, jota naiset käyttävät saavuttaakseen sen, mikä heitä miellyttää, hän talon emännän avulla asetti niin, että hän joutui istumaan pöydässä minun viereeni; sitten hän sanoi minun korvaani: — "Jos minä olisin niin rakastettu kuin rouva de Mortsauf, minä uhraisin teille kaiken". Hän esitti minulle hymyillen mitä nöyrympiä ehtoja, hän lupasi minulle ehdotonta vaikenemistä tai pyysi minun ainoastaan suvaitsemaan sitä, että hän rakastaisi minua. Hän lausui minulle eräänä päivänä nuo sanat, jotka tyydyttivät kaikki aran omantunnon vaatimukset ja nuoren miehen hillittömät halut: — "Teidän ystäväenne aina, ja teidän rakastajattarenne, koska vaan tahdotte!" Lopulta hän keksi keinon käyttää minun tuhoamiseksi minun oman luonteeni rehellisyyttä. Hän taivutti puolelleen minun kamaripalvelijani ja erään illanvieton jälkeen, jossa hän oli näyttäytynyt niin kauniina, että hän varmasti tiesi herättäneensä minun himoni, minä löysin hänet huoneestani. Tieto tästä tapauksesta levisi Englantiin, ja sen ylimystön valtasi tyrmistys kuten taivaan sen kauneimman enkelin langetessa. Lady Dudley astui englantilaisen taivaansa pilvistä alas, tyytyi kohtaloonsa ja tahtoi himmentää uhrauksillaan *sen naisen*, jonka hyve oli aiheuttanut tämän kuuluisan katastroofin. Lady Arabelleä miellytti, kuten kiusaajaa temppelin harjalla, näyttää minulle hehkuvan kuningaskuntansa rikkaimmat maat.

Lukekaa minua, pyydän teitä, kärsivällisesti. Tässä on kysymyksessä yksi ihmiselämän mieltäkiinnittävimmistä probleemeista, ratkaiseva käänne, jonka suurin osa ihmisistä on saanut kokea, ja jonka minä tahtoisin selvittää, vaikkapa vain syyttääkseni johtoloiston tälle kalliolle. Tuo kaunis lady, niin solakka, niin hento, tuo maidonvalkea nainen, niin murrettu, niin murtuvainen, niin hempeä, jonka otsa oli niin viehkeä, niin hienojen, vaaleiden hiusten seppelöimä, tuo olento, jonka esiintyminen näytti niin virvatulimaiselta ja lyhytaikaiselta, oli rautaista rakennetta. Ei mikään hevonen, oli se kuinka vauhko tahansa, kestä hänen jäntevää kättänsä, tuota näöltänsä pehmeätä kättä, jota ei mikään uuvuta. Hänellä on jalat, kevyet kuin naarashirvellä, pienet, kuivat, lihaksiset jalat, joiden muoto on kuvaamattoman suloinen. Hänessä on voimaa, joka ei pelkää mitään taistelussa; ei yksikään mies voi seurata häntä hevosen selässä; hän voittaisi kentaurit *steeples chase* [esteratsastus] ratsastuksessa; hän ampuu kauriita ja hirviä pysähdyttämättä hevostaan. Hänen ruumiinsa ei hiesty, hän imee tulta ilmakehästä ja hänen täytyy elää vedessä, jos hän ylipäänsä tahtoo elää. Myöskin hänen rakkautensa on kokonaan afrikalaista; hänen intohimonsa riehuu kuin erämaan tuuli. Erämaan hehkuva lakeus kuvastuu hänen silmissään, erämaan, joka on täynnä sineä ja rakkautta muuttumattomine taivaineen, raikkaine tähtiöineen. Mitä vastakohtia Clochegourde'en verrattuna! Itämaa ja länsimaa, toinen vetäen puoleensa pienimmänkin kosteuden ravitakseen itseään, toinen huokuen ulos sielunsa ja kietoen uskollisensa valoisaan ilmakehään; tämä eloisa ja kevyt; tuo hidas ja raskas. Lyhyesti, oletteko te koskaan miettinyt englantilaisten tapojen yleistä tarkoitusta? Eikö se ole aineen jumaloittamista,

määrättyä, ajateltua, viisaasti sovellettua epikuurolaisuutta. Mitä hän tehnee tai sanoneekaan, englantilainen on materialisti, ehkäpä vastoin tahtoaankin. Hänellä on uskonnollisia ja siveellisiä pyrkimyksiä, joista jumalallinen henki, joista katoolinen sielu on poissa, ja niiden siunauksellista vaikutusta ei korvaa mikään tekopyhyys, kuinka hyvin näytelty se lieneekin. Hän omistaa mitä korkeimmassa määrässä tuon elämisen taidon, joka tekee täydelliseksi pienimmätkin aineellisuuden osat, joka saa aikaan, että teidän tohvelinne ovat maailman valikoiduinta lajia, joka antaa teidän liinavaatteillenne selittämättömän tuoksun, joka päällystää kaapit seedripuulla ja valelee hajuvesillä pesukaapit; joka kaataa määrättyllä hetkellä mietoa, taidokkaasti valmistettua teetä, joka karkoittaa tomun, joka naulaa kiinni mattoja ensimmäisestä kynnyksestä talon viimeiseen sopukkaan asti, joka kalkitsee kellarien seinät, kiilloittaa oven lukon, tekee vaunujen vieterit notkeiksi, joka sanalla sanoen tekee jokapäiväisestä elämästä ravitsevan, hienokuituisen, loistavan ja puhtaan hedelmän, jonka ääressä sielu sammuu nautinnoissa. Tämä taito synnyttää hyvinvoinnin hirvittävän yksitoikkoisuuden, se antaa teille elämän ilman oman tahdon vapautta, se, sanoakseni teille kaikki, tekee teidät koneeksi. Niin minä opin äkkiä tuntemaan keskellä tätä englantilaista ylellisyyttä naisen, sukupuoleensa ehkä ainoan laatuaan, joka kietoi minut uudelleen puhkeavan rakkauden verkkoihin, rakkauden, jonka ylenpalttisuuteen minä suhtauduin ankaralla itseni hillitsemisellä. Tuollaisella rakkaudella on masentavia kauneuksia, sillä on itsessään sähköisyys; se johtaa teidät usein taivasiin unelmiensa elfenluisten porttien kautta, se kohottaa teidät sinne siivitettyjen vyötäistensä takana. Rakkaus, hirvittävän kiittämätön, joka nauraa tappamiensa olentojen raadoille, rakkaus ilman muistia, verinen rakkaus, joka muistuttaa englantilaisten politiikkaa ja jonka uhriksi joutuvat melkein kaikki miehet. Te ymmärrätte jo tämän probleemin. Ihminen on kokoonpantu aineesta ja hengestä; eläimellinen puoli lakkaa hänessä ja jumalallinen alkaa. Tästä johtuu tuo taistelu, jota me kaikki saamme kokea, taistelu tulevan kohtalon välillä, jonka me aavistamme, ja entisten vaistojemme välillä, joista me emme ole täydelleen vapaita: lihallinen rakkaus ja jumalallinen rakkaus. Joku sovittaa ne keskenään, joku toinen kieltäytyy; yksi penkoo koko sukupuolen etsiäkseen tyydytystä aikaisemmille himoilleen, toinen taas idealisoi ne yhteen ainoaan naiseen, joka hänelle edustaa koko maailmaa; toiset horjuvat ilman ratkaisua aineen ja hengen nautintojen välillä, toiset henkevoitsevat lihan, vaatien siltä sellaista, mitä se ei voi antaa. Jos te, ajatellen näitä rakkauden yleispiirteitä, otatte lukuun ne vastenmielisyydet ja viehätykset, jotka johtuvat elimistöjen erilaisuudesta ja jotka rikkovat sopimukset niiden välillä, jotka eivät ole selvillä itsestään; jos te yhdistätte niihin erehdykset, joita toiveillaan saavat aikaan ne henkilöt, jotka elävät erikoisemmin hengestä, sydäimestä tai toiminnasta, jotka ajattelevat, jotka tuntevat tai toimivat ja joiden kutsumukset ovat petetyt ja kielletyt siinä yhteydessä, johon kaksi samalla tavoin kaksinaista olentoa joutuu; te tulette silloin olemaan hyvin suvaitsevainen onnettomuuksia kohtaan, joille yhteiskunnalla ei ole sääliä. Niin, lady Arabelle tyydytti meissä olevan hienojyväisen aineellisen puolen vaistoja, elimiä, taipumuksia, virheitä ja hyveitä. Hän oli ruumiin valtijat, rouva de Mortsauf oli sielun puoliso. Rakkaudella, jota rakastajatar tyydyttää, on rajansa, aineellinen puoli on lopussa, sen ominaisuuksilla on lasketut voimat, se on välttämättömän kylläntymisen alainen. Minä tunsin usein jonkinlaista tyhjyyttä Pariisissa, lady Dudley'n lähellä. Sydämen alue on ääriä vailla; Clochegourde'ssa oli rakkaus rajaton. Minä rakastin intohimoisesti lady Arabelleä, ja varmasti, vaikka eläin loisti hänessä, oli hänessä myöskin älyn etevyyttä; hänen pisteliäs keskustelunsa liikkui kaikilla aloilla. Mutta minä jumaloitsin Henrietteä. Yöllä minä vuodatin onnen kyyneliä, aamulla minä itkin katumuksesta. On muutamia naisia, jotka ovat kyllyiksi viisaita kätkeäkseen mustasukkaisuutensa mitä enkelimäisimpään hyvyteen, sellaisia ovat ne, jotka, kuten lady Dudley, ovat sivuuttaneet kolmannenkymmenennen vuotensa. Nuo naiset osaavat silloin tuntea ja laskea, puristaa kaiken mehun nykyisyydestä ja ajatella tulevaisuutta; he voivat usein tukahduttaa oikeutetut huokaukset tarmolla, jonka vallassa metsästäjä ei huomaa haavaansa seuratessaan kiihkein huudoin saalistaan. Puhumatta rouva de Mortsaufista Arabelle koetti tappaa hänet minun sielussani, jossa hän alati kohtasi Henrietten, ja hänen intohimonsa sai kiihdykettä tuon voittamattoman rakkauden henkäyksestä. Saadakseen voittoja vertauksilla, jotka olivat hänelle edullisia, hän ei koskaan näyttäytynyt epäluuloiseksi, riidanhaluiseksi eikä uteliaaksi, kuten useimmat nuoret naiset ovat; mutta muistuttaen naarasleijonaa, joka on siepannut hampaisiinsa ja vienyt luolaansa saaliin jyrskittäväksi, hän oli varuillaan, ettei mikään päässyt häiritsemään hänen onneansa, ja säilytti minua kuten uhmailevaa voitettua. Minä kirjoitin Henriettelle hänen silmiensä alla, hän ei koskaan lukenut ainoatakaan riviä, hän ei koskaan koettanut millään keinolla saada selvää kirjeisiini kirjoitetuista osotteista. Minulla oli vapauteni. Hän näytti sanovan itselleen: — Jos minä hänet menetän, olen minä yksin siihen syynä. Ja hän nojautui ylpeästi rakkauteen, niin uhrautuvaiseen, että hän epäröimättä olisi antanut elämänsä minulle, jos minä olisin sitä häneltä vaatinut. Lopuksi hän oli saanut minut uskomaan, että jos minä jättäisin hänet, hän tappaisi itsensä heti. Täytyi ymmärtää hänen tässä suhteessa ylistävän indialaisten leskien tapaa, jotka poltattavat itsensä aviopuolisoidensa roviolla. — "Vaikka Indiassa tuo tapa on erikoisesti ylimysluokalle ominaista, ja vaikka europalaiset vähän sitä ymmärtävät, he kun eivät aavista tuon etuoikeuden halveksuvan ylpeää suuruutta, tunnustakaa, sanoi hän minulle, että meidän alhaisissa tavoissamme ylimystö ei voi muuten kohottaa itseänsä kuin tavattomilla tunteilla. Kuinka voin minä saada porvarit ymmärtämään, että minun suonieni veri ei ole heidän vertansa, ellen osottaisi sitä kuolemalla toisin kuin he kuolevat? Alhaisukuisilla naisilla voi olla timantteja, vaatteita, hevosia,

vieläpä vaakunoitakin, joiden pitäisi olla yksinomaan meitä varten, sillä nimi voidaan nykyään ostaa! Mutta rakastaa pää pystyssä, lakeja uhmaten, kuolla epäjumalan edestä, jonka on itsellensä valinnut kietoen hänen vaatteistaan ympärilleen kuolinliinan, laskea maa ja taivas yhden ihmisen jalkoihin riistäen Kaikkivaltiaalta oikeuden tehdä jonkun jumalaksi, ei pettää häntä mistään hinnasta, ei hyveenkään tähden; sillä kieltää itsensä häneltä velvollisuuden nimessä, eikö se ole antautumista jollekin, joka ei ole *hän?* ... olkoon se ihminen tai aate, se on aina petosta! Kas siinä suuruuksia, joihin eivät pääse tavalliset naiset; he eivät tunne muuta kuin kaksi mahdollista tietä, joko hyveen suuren tien tai rakastajattaren likaisen polun."

Te näette, hänen menettelytapansa kuului vedota ylpeyteen, hän imarteli kaikkia turhamielisyyksiä pyhittäen ne, hän asetti minut niin korkealle, ettei hän voinut elää muuta kuin minun jaloissani; myöskin ilmeni koko hänen viettelytaitonsa hänen orjattaren asennossaan ja hänen täydellisessä alistumisessaan. Hän osasi pysyä kokonaisen päivän minun jalkojeni juuressa, äänettömänä, silmät minuun luotuina, odottaen nautinnon hetkeä kuten haaremin sulttaanitar ja pyrkien siihen taitavilla keimailuilla, mutta kuitenkin sen näköisenä kuin hän kärsivällisesti odottaisi. Millä sanoilla kuvaisin noita kuutta ensimmäistä kuukautta, joiden aikana minä elin nautinnoista runsaan rakkauden uuvuttavissa iloissa; tuo rakkaus vaihteli niitä iloja taidolla, jonka kokemus antaa, mutta kätkien oppinsa intohimon purkauksiin. Nuo nautinnot, äkillinen aistinrunouden ilmestyminen, muodostavat voimakkaan siteen, joka kiinnittää nuoret miehet heitä vanhempiin naisiin; mutta tuo side on rangaistusvangin kahle, se jättää sieluun häviämättömän jäljen, se synnyttää siellä ennenaikaisen vastenmielisyyden raikasta, puhdasta, ainoastaan kukista rikasta rakkautta kohtaan, joka ei osaa tarjota alkoholia kummallisesti kaiverretuissa kultamaljoissa, joissa välkähtelee jalokivien sammumattomia tulia. Maistellen nautintoja, joista minä olin uneksinut tuntematta niitä, jotka minä olin ilmaissut kukkavihkoissani ja jotka sielujen yhteys teki tuhat kertaa hehkuvammiksi, minulta ei puuttunut tekosyitä puolustaakseni mielihyvää, jota minä tunsin tyhjentyessäni tuota kaunista maljaa. Usein kun minun sieluni äärimmäisen uupumuksen vallassa, ruumiista irtautuneena, liiteli kaukana maasta, minä ajattelin, että nuo nautinnot olivat keino kahlehtia aine ja päästää henki ylevään lentoonsa. Usein lady Dudley, kuten niin monet naiset, käytti hyväkseen kiihtymystä, jonka saa aikaan ylen suuri onni, sitoakseen minut valallisilla lupauksilla; ja himon puuskan aikana hän sai minun lausumaan häväiseviä sanoja Clochegourde'n enkelistä. Minusta oli tullut petturi, minusta tuli teeskentelijä. Minä jatkoin kirjoittamista rouva de Mortsauf'ille, aivankuin minä olisin yhä ollut tuo sama, pienessä, sinisessä pukupahasessa oleva lapsi, jota hän niin suuresti rakasti. Mutta, tunnustan sen, hänen lahjansa nähdä näkyjä pelotti minua, kun minä ajattelin tuhoa, jonka yksi ainoa ajattelemattomuus saattoi aiheuttaa toiveideni iloisessa linnassa. Usein, keskellä ilojani, äkillinen tuska jäädetti minut, minä kuulin äänen ylhäältä lausuvan Henrietten nimen, kuten Raamatussa: *Kain, missä on Abel?* Kirjeeni jäivät vastauksetta. Minut valtasi hirveä levottomuus, minä tahdoin lähteä Clochegourde'en. Arabelle ei vastustanut sitä ollenkaan, mutta hän piti luonnollisena, että hän seuraisi minua sinne. Hänen naisellinen neronsa ilmaisi hänelle tuossa matkassa keinon erottaa minut täydelleen rouva de Mortsauf'ista, sillävälin kun minä, pelosta sokeana ja todellisen yksinkertaisuuden vallassa, en nähnyt ansaa, johon minä olin tarttuva kiinni. Lady Dudley ehdotti mitä nöyryyttävimpiä myönnytyksiä ja ehätti kaikkien vastustelujen edelle. Hän suostui asumaan Tours'in lähellä, maaseudulla, tuntemattomana, valepuvussa, menemättä ulos päivällä ja valitsemaan kohtauksiamme varten yön hetket, jolloin ei kukaan voinut meitä kohdata. Minä läksin Tours'ista ratsain Clochegourde'en. Minulla oli syyni saapua sillä tavoin, sillä öisiä retkiäni varten minä tarvitsin hevosen. Minulla oli arabialainen hevonen, jonka lady Esther Samhope oli lähettänyt markiisittarelle; tämä oli antanut sen minulle tuota kuuluisaa Rembrandt'in taulua vastaan, joka hänellä on salissaan Lontoossa ja jonka minä olin niin kummallisella tavalla saanut. Minä valitsin tien, jota minä olin kulkenut jalkasin kuusi vuotta ennen ja pysähdyin pähkinäpuun alle. Sieltä minä näin rouva de Mortsauf'in valkeassa hameessa terassin rinteellä. Minä kiiruhdin heti häntä kohden salaman nopeudella ja olin muutamassa minuutissa muurin juurella kuljettuani matkan suorassa linjassa, ikäänkuin esteratsastus olisi ollut kysymyksessä. Hän kuuli erämaan pääskysen tulisen juoksun ja, kun minä seisautin hevoseni aivan terassin viereen, sanoi hän minulle: — Ah! tekö täällä!

Nuo kolme sanaa musersivat minut. Hän tiesi minun seikkailuni. Kuka sen oli hänelle ilmaissut? Hänen äitinsä, jonka vihattavan kirjeen hän minulle myöhemmin näytti! Välinpitämätön heikkous tuossa äänessä, joka ennen oli ollut niin täynnä elämää, sen väritön, himmeä sointi ilmaisivat kypsyyttä surua, ne henkivät jotain katkaistujen, kuihtuneiden kukkien tuoksua. Uskottomuuden myrsky, noiden Loire virran tulvien kaltainen, jotka hiekoittavat ainiaaksi maan, oli käynyt hänen sielunsa ylitse, jättäen jälkeensä autiomaan sinne, missä ennen rikkaat ruohokentät viheriöitsivät. Minä annoin hevoseni käydä sisälle pikku portista; se paneutui nurmikolle minun käskystäni, ja kreivitär, joka oli tullut esille hitain askelin, huudahti: — Kaunis eläin! Hän piti käsivarsiansa ristissä, jotten minä olisi voinut tarttua hänen käteensä; minä arvasin hänen tarkoituksensa. — Minä menen ilmoittamaan herra de Mortsauf'ille, sanoi hän jättäen minut.

Minä jäin seisomaan tyrmistyneenä, antaen hänen mennä, tarkastaen häntä. Kreivitär kulki yhä

jalona, hitaana ja ylpeänä, valkeampana kuin mitä minä ennen olin hänet nähnyt, mutta hänen otsallaan oli mitä katkerimman melankolian kelmeä leima ja hänen päänsä oli taivuksissa kuten sateen täyttämä lilja.

— Henriette! huusin minä kuolemaisillaan olevan ihmisen epätoivoisella tuskalla.

Hän ei kääntynyt, hän ei pysähtynyt, hän halveksi sanoa minulle että hän oli ottanut minulta nimensä pois, että hän ei siihen enää vastannut, hän kävi yhä eteenpäin. Minä olen tuntenut itseni pieneksi tässä maallisessa murheen laaksossa, joka sisältää tuhansia tomuksi tulleita kansoja, joiden sielut liitävät nyt maan yläpuolella; minä olen tuntenut itseni pieneksi noiden joukkojen rinnalla, joiden kunniaa heidän yllänsä kaartuvat valoisat avaruudet kirkastivat; mutta silloin minä olen ollut vähemmän masentunut kuin mitä minä olin nähdessäni valkean olennon, joka nousi kuten nousee kaupungin kaduilla kaikki esteet murtava tulva, joka nousi tasaisin askelin linnaansa Clochegourde'en, tuon kristityn Didon kunnian ja tuskien paikkaan! Minä kirosin Arabelleä kirouksella, joka olisi hänet tappanut, jos hän olisi sen kuullut, hän, joka oli kaikki jättänyt minun tähteni, kuten jätetään kaikki Jumalan tähden! Minä seisoin vajonneena ajatuksien maailmaan, havaiten kaikkialla ympärilläni äärettömän surun. Minä näin silloin heidän kaikkien laskeutuvan alas. Jacques juoksi ikänsä luonnollisella malttamattomuudella. Madeleine, riutuvasilmainen gaselli, seurasi äitiään. Herra de Mortsauf tuli minun luokseni, ojensi käsivartensa, syleili minua ja suuteli minua poskille sanoen: — Felix, minä tiedän, että saan teitä kiittää elämästäni!

Rouva de Mortsauf käänsi meille selkensä tämän kohtauksen ajaksi ottaen tekosyyksi näyttää hevosta hämmästyneelle Madeleinelle.

— Pahus vieköön! kas siinä naisia, huusi kreivi kiukustuneena, he tarkastelevat teidän hevostanne.

Madeleine kääntyi ja tuli luokseni, minä suutelin hänen kättänsä katsahtaen kreivittäreen, joka punastui.

— Madeleine on jo paljon terveemmän näköinen, sanoin minä.

— Tyttö raukka! vastasi kreivitär suudellen häntä otsalle.

— Niin, tällä hetkellä he voivat kaikki hyvin, vastasi kreivi. Minä yksin, rakas Felix, olen hajoamistilassa kuten kaatumaisillaan oleva vanha torni.

— Näyttää siltä kuin kenraalilla olisi yhä vielä synkkä saattueensa, sanoin minä katsoen rouva de Mortsauf'iin.

— Meillä on kaikilla omat *blues devils* [raskasmielisyytemme. Suom. muist.], vastasi kreivitär. Eivätkö ne ole englantilaisia sanoja?

Me nousimme viinitarhoja kohden kävellen kaikki yhdessä ja tuntien jokainen, että jotain vakavaa oli tapahtunut. Kreivittärellä ei ollut mitään halua olla yksin minun kanssani. Minä olin hänen vieraansa.

— Mutta teidän hevosenne? sanoi kreivi kun me olimme lähteneet.

— Te näette, tarttui puheeseen kreivitär, että minulla olisi väärin sitä ajatellessani ja väärin ollessani sitä ajattelematta.

— Kyllä niin, sanoi kreivi, kaikki täytyy tehdä oikeaan aikaan.

— Minä menen sinne, sanoin minä tuntien tämän kylmän vastaanoton sietämättömäksi. Vain minä voin saada hevoseni liikkeelle ja viedä sen talliin oikealla tavalla. Minun *groom'ini* tulee vaunuilla Chinon'ista, hän pitää siitä huolen.

— Tuleeko *groom* [tallipoika] myöskin Englannista? sanoi kreivitär.

— Niitä ei ole hyviä muualla kuin siellä, vastasi kreivi, joka tuli iloiseksi nähdessään vaimonsa surullisena.

Hänen vaimonsa kylmyys tarjosi kreiville tilaisuuden vastustaa häntä; kreivi osoitti minulle kukkuramitalla ystävyyttään. Minä opin silloin tuntemaan, kuinka rasittava on aviomiehen ystävyys. Älkää uskoko, että hänen huomaavaisuutensa vaivaa jaloa sielua silloin, kun hänen vaimonsa lahjoittaa meille rakkautensa, joka on aviomieheltä riistetty pois. Ei! aviomiehet ovat vihattavia ja sietämättömiä päivänä, jolloin tuo rakkaus haihtuu. Hyvä suhde, tämäntapaisten rakkauksien välttämätön ehto, näyttää silloin välikappaleelta; se painaa, se on hirvittävä, kuten kaikki välikappaleet, joiden käyttämistä päämäärä ei enää oikeuta.

— Rakas Felix, sanoi kreivi minulle tarttuen minun käteeni ja puristaen sitä sydämellisesti, antakaa

anteeksi rouva de Mortsaufille; naisilla on oikullisuuksien tarvetta, heidän heikkoutensa tekee ne anteeksiannettaviksi, heillä ei ole tuota mielen tasaisuutta, jonka meille meidän luonteemme voima antaa. Hän rakastaa teitä paljon, minä tiedän sen; mutta...

Sillä aikaa kun kreivi puhui, eteni rouva de Mortsauf huomaamattomasti meistä jättäen meidät yksin.

— Felix, sanoi hän minulle silloin matalalla äänellä katsellen vaimoansa, joka nousi takaisin linnaan kahden lapsensa seuraamana, minä en tiedä, mitä rouva de Mortsauf'in sielussa tapahtuu, mutta hänen luonteensa on täydelleen muuttunut kuusi viikkoa sitten. Hän, tähän asti niin lempeä, niin uhrautuvainen, on tullut uskomattoman pahantuuliseksi!

Manette ilmaisi minulle myöhemmin, että kreivitär oli vajonnut alakuloisuuteen, joka teki hänet tunteettomaksi kreivin ärtymisille. Kohtaamatta enää kärsivällistä maalia, johon voisi ampua nuoliansa, tuo mies oli tullut levottomaksi kuten lapsi, joka näkee ahdistamansa hyönteisraukan liikkumattomana. Tällä hetkellä hän tarvitsi uskottua, kuten teloittaja tarvitsee apulaista.

— Koettakaa, sanoi hän hetken äänettömyyden jälkeen, tutkia rouva de Mortsauf'ia. Naisella on aina jotain salattavaa mieheltään; mutta teille hän ehkä uskoo tuskiensa syyn. Vaikka se maksaisi minulle puolet jäljellä olevista päivistäni ja puolet omaisuudestani, minä uhraisin kaiken tehdäkseen hänet onnelliseksi. Hän on niin välttämätön minun elämälleni! Jos minä vanhuudessa en tuntisi alati tuota enkeliä vierelläni olisin minä onnettomin ihmisistä! Minä tahtoisin kuolla rauhallisena. Sanokaa hänelle siis, että hänen ei tarvitse pitkiä aikoja minua kärsiä. Minä, Felix, ystävä raukkani, minä menen pois, tiedän sen. Minä kätken kaikilta onnettoman totuuden, minkätähden tekisin heidät ennenaikojaan levottomiksi? Se on alati mahaportissa, ystäväni! Minä olen lopulta päässyt sairauteni perille, liika tunteellisuus on syynä kuolemaani. Toden teolla, kaikki tunteen liikutukset iskeytyvät vatsan hermoihin...

— Sillä tavalla, sanoin minä hymyillen, että tunteen ihmiset joutuvat perikatoon vatsansa tähden.

— Älkää naurako, Felix, mikään ei ole todellisempaa. Liian voimakkaat tuskat kiihoittavat ylenmäärin vegetatiivisen hermoston toimintaa. Tämä tunteellisuuden kiihtymys saa aikaan pysyvän kiihotuksen vatsan limakalvossa. Jos tätä tilaa jatkuu, johtaa se aluksi huomaamattomiin ruuansulatushäiriöihin: vatsanesteet huonontuvat, ruokahalu vähenee ja sulatus käy epäsäännölliseksi. Pian ilmaantuu viiltäviä kipuja, ne tulevat yhä voimakkaammiksi ja uudistuvat päivä päivältä yhä useammin; sitten häiriö saavuttaa huippunsa ikäänkuin jokin hitaasti vaikuttava myrky sekoittuisi ravintomaljaan. Limakalvo pöhöttyy, mahaportti kovettuu ja syntyy rauhasten kovettuma, joka on kuolettava. Niin, siinä minä olen, rakas ystävä! kovettuminen jatkuu minkään voimatta sitä pysähdyttää. Katsokaa minun oljenkeltaista ihoani, minun kuivia ja kuumeisia silmiäni, minun äärimmäistä laihuuttani! Minä kuivetun. Mitä tehdä, minä olen juontanut tämän sairauden alun maanpakolaisuudesta; minä kärsin silloin niin paljon! Minun avioliittoni, joka olisi voinut parantaa maanpakolaisuuden tuottamat onnettomuudet, on kaukana siitä, että se olisi tyynnyttänyt minun revittyä sieluani, kiihdyttänyt haavaa. Mitä minä olen täällä löytänyt? Ikuisia lasteni aiheuttamia levottomuuksia, kotoisia suruja, alusta aljettavan omaisuuden kokoamisen, taloustoimenpiteitä, jotka pakoittivat tuhansiin säästäväisyyksiin, joista vaimoni ja vielä enemmän minä olemme saaneet kärsiä. Lopuksi vielä salaisuus, jota en voi uskoa muille kuin teille. Minun katkerin kärsimykseni on tämä: Blanche on tosin enkeli, mutta hän ei ymmärrä minua, hän ei tiedä mitään minun tuskistani, hän pahentaa niitä. Minä annan hänelle anteeksi! Se on kauheata sanoa ystäväni, mutta vähemmän hyveellinen nainen kuin hän olisi tehnyt minut onnellisemmaksi suostumalla lievennyskeinoihin, joista Blanchella ei ole aavistustakaan, sillä hän on kokematon kuin lapsi! Lisäksi vielä väkeni kiusaa minua, he ovat pölkkypäitä, jotka käsittävät kreikaksi, kun minä puhun ranskaksi. Kun meidän omaisuutemme oli jälleen saatu kokoon, kun minulla oli vähemmän ikävyyksiä, oli onnettomuus jo tapahtunut, minä saavuin huonojen ruokahalujen ajanjaksoon; sitten tuli minun suuri sairauteni, jonka Origet ymmärsi niin väärin. Lyhyesti, tänään minulla ei ole enää kuutta kuukautta elettävänä...

Minä kuuntelin kreiviä kauhistuksella. Nähdessäni kreivittären oli minuun koskenut hänen kuivien silmiensä loiste ja hänen otsansa kelmeä väri. Minä kuljetin kreiviä taloa kohden ollen kuuntelevinani hänen lääketieteellisiä väittelyjä sisältäviä valituksiaan; mutta minä ajattelin vain Henrietteä ja tahdoin saada nähdä häntä. Minä tapasin kreivittären salissa; hän oli läsnä matematiikan opetuksessa, jota apotti Dominis antoi Jacques'ille, ja hän neuvoi Madeleinelle erästä kirjailutyön kohta. Ennen hän oli aina osannut minun tulopäivänäni lykätä toimensa tuonnetuksi omistautuakseen kokonaan minulle. Mutta minun rakkauteni oli niin syvää ja todellista, että minä painoin sydämeni pohjaan surun, jonka minulle aiheutti vastakohta menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Sitten minä näin onnettoman, kelmeän värin, joka noilla taivaallisilla kasvoilla muistutti niiden jumalallisten valojen heijastusta, joita italialaiset maalarit ovat asettaneet pyhimyksenkuviinsa. Minä tunsin itsessäni kuoleman jäädyttävän henkäyksen. Kun tuli hänen silmistään, joista puuttui tuo entinen katseiden kostea kirkkaus, kohtasi minut, värisin minä. Vasta nyt minä huomasin muutamia surun aikaansaamia muutoksia, joita minä

ulkona en ollut ollenkaan pannut merkille: nuo niin hienot viivat, jotka minun viimeisellä käynnilläni olivat vain kevyesti kuultaneet hänen otsallaan, olivat syvästi uurtaneet sen; hänen sinertävät ohimonsa näyttivät hehkuvilta ja ontoilta; hänen silmänsä olivat vajonneet vienosti kaartuvien kulmakarvojen alle ja niiden ympärystä oli tummentunut. Hän oli sairas, kuten hedelmä, jossa mädäntymispilkut alkavat näkyä ja joka sisällisesti matojen syömänä näyttää ennen aikojaan kypsyneeltä. Minä, jonka koko kunnianhimo oli antaa onnen laineina virrata hänen sieluunsa, enkö minä ollut vuodattanut katkeruutta lähteeseen, josta hänen elämänsä sai virkistystä, josta hänen rohkeutensa sai uutta voimaa? Minä kävin istumaan hänen viereensä ja sanoin äänellä, jossa katumus itki: — Oletteko tyytyväinen terveyteenne?

— Kyllä, vastasi hän katsoen syvästi minuun. Tuossa minun terveyteni, sanoi hän osoittaen minulle Jacques'ia ja Madeleineä.

Madeleine oli voitokkaasti läpäissyt taistelun luonnon kanssa ja oli viisitoista vuotiaana kypsynyt nainen. Hän oli kasvanut; Bengalin ruusun värit kukoistivat jälleen hänen tummilla poskillaan. Hän oli kadottanut tuon huolettomuuden, jolla lapsi katsoo kaikkia suoraan kasvoihin, ja alkoi painaa alas silmiänsä. Hänen liikkeensä tulivat harvoiksi ja arvokkaiksi, kuten hänen äitinsä liikkeet; hänen vartalonsa oli solakka; hänen yläruumiinsa soreat muodot olivat jo huomattavissa; viehättelyhalu silitti jo hänen uhkeata mustaa tukkaansa, joka ympäröitsi hänen espanjattaren otsaansa. Hän muistutti noita keskiajan somia pikku kuvapatsaita, ääriivoiltaan niin hienoja, muodoltaan niin ohuvia, että silmä niitä hyväillessään pelkää näkevänsä niiden särkyvän. Mutta hänen terveytensä, tuo niin monien ponnistusten jälkeen puhjennut hedelmä, oli luonut hänen poskilleen kirsikan sametin ja pitkin hänen kaulaansa silkin hienoja ihokarvoja, joissa, kuten hänen äidillään, valo leikki. Hänen piti elää! Jumala oli, rakas kauneimman ihmiskukan umpu, kirjoittanut sen sinun pitkiin silmäripsiisi, sinun kaareviin hartioihisi, jotka lupasivat kehittyä uhkeiksi, kuten sinun äitisi hartiat! Tuo tumma, nuori, poppelivartaloinen tyttö muodosti vastakohdan Jacques'ille, hennolle seitsemäntoista vuotiaalle nuorukaiselle, jonka pää oli suurentunut, jonka otsa herätti levottomuutta nopealla levenemisellään, jonka kuumeiset, väsyneet silmät olivat sopusoinnussa syväsointuisen äänen kanssa. Hänen äänielimensä synnyttivät liian laajan äänen samoin kuin hänen katseensa toi ilmi liian paljon ajatuksia. Se oli älykkäisyyttä, sielua, se oli Henrietten sydän, joka nopealla liekillään kulutti heikkoa ruumista; sillä Jacques'illa oli tuo maidonvalkea, hehkuvien värien elähyttämä iho, ominainen nuorille englantilaisnaisille, joita sairaus vaivaa ja jotka jonkun ajan kuluttua menehtyvät. Pettävä terveys! Minä seurasin Henrietten viittausta, jolla hän, osoitettuaan minulle Madeleineä, käänsi huomioni Jacques'iin, joka piirusti mittausopillisia kuvioita ja suoritti algebran laskuja pöydän ääressä apotti Dominiksen edessä. Minä vapisin nähdessäni tuon kukilla peitetyn kuoleman ja kunnioitin äiti raukan erehdystä.

— Kun minä näen heidät tuollaisina, saa ilo vaikenemaan minun suruni, samoin kuin ne vaikenevat ja haihtuvat nähdessäni lapseni sairaina. Ystäväni, sanoi hän äidin iloa loistavin silmin, jos muut tunteet pettävät meitä, korvaavat täytetyt, menestyksen kruunaamat velvollisuudet muualla kärsityn tappion. Jacques tulee olemaan, kuten te, mies, joka on saanut korkean sivistyksen ja joka on täynnä tiedon hyveitä; hän tulee tuottamaan, kuten te, kunniaa isänmaalleen, jossa hän ehkä tulee saamaan johtavan aseman teidän vaikutusvaltaisella avullanne, mutta minä teen kaikkeni saadakseni hänet pysymään uskollisena ensimmäiselle rakkaudelleen. Madeleinellä, rakkaalla olennolla, on jo ylevä sydän, hän on puhdas kuin Alppien korkeimman huipun lumi, hänellä tulee olemaan puolison uhrautuvaisuus ja viehättävä älykkäisyys, hän on ylpeä, hän on oleva Lenoncourt'ien arvoinen! Ennen niin levoton äiti on nyt hyvin onnellinen, onnellinen äärettömästä, puhtaasta onnesta; niin, minun elämäni on täyteläinen, minun elämäni on rikas. Jumala antaa ilojeni puhjeta minulle luvallisten tunteiden piiristä ja sekoittaa katkeruutta niihin tunteisiin, joihin minua veti vaarallinen taipumus.

— Oikein! huudahti apotti iloisesti. Herra vikontti tietää yhtä paljon kuin minä...

Täydentäessään tehtävänsä Jacques alkoi yskiä.

— Riittää täksi päiväksi, rakas apottini, sanoi kreivitär liikutettuna, eikä varsinkaan kemian tuntia. Nouse ratsaille, Jacques, jatkoi hän ottaen vastaan poikansa syleilyn äidin hyväilevällä, mutta arvokkaalla mielihyvällä, ja silmät minuun suunnattuina ikäänkuin loukatakseen minun muistojani. Mene, rakas poika, ja ole varovainen!

— Mutta, sanoin minä hänelle, sillävälän kun hän seurasi poikaansa pitkällä katseella, te ette ole minulle vastannut. Tunnetteko te jotain tuskia?

— Kyllä, joskus vatsassa. Jos minä olisin Pariisissa, olisi minulla kunnia sairastaa vatsakatarrria, muotisairautta.

— Minun äitini kärsii usein ja paljon, sanoi Madeleine minulle.

— Ah! sanoi kreivitär, te olette huvitettu minun terveydestäni?...

Madeleine, hämmästyneenä näiden sanojen syvästä ironiasta, katseli meitä arvostellen kumpaakin. Minun silmäni tähytivät ruusunkukkia jotka koristivat harmaan vihreän nojatuolin tyynyä.

— Tämä asema on sietämätön, kuiskasin minä kreivittären korvaan.

— Minäkö sen olen saanut aikaan? kysyi hän minulta. Rakas lapsi, lisäsi hän puoliääneen teeskennellen tuota purevaa iloisuutta, jolla naiset salaavat kostonsa, ettekö tunne nykyajan historiaa? Ovathan Ranska ja Englanti aina olleet vihollisia? Madeleine tietää sen, hän tietää, että suunnaton meri erottaa ne toisistaan, kylmä, myrskyinen meri.

Uunin maljakoiden sijalle oli asetettu kynttiläjalkoja, epäilemättä sentähden, etten minä saisi iloa täyttää niitä kukilla. Minä löysin ne myöhemmin hänen kamaristaan. Kun minun palvelijani saapui, menin minä ulos antaakseni hänelle määräyksiä. Hän oli tuonut minulle muutamia esineitä, jotka minä tahdoin viedä kamariini.

— Felix, sanoi kreivitär minulle, älkää menkö harhaan: Tätini entinen huone on nyt Madeleinen, teidän on kreivin huoneen yläpuolella.

Minä olin rikollinen, mutta minulla oli sydän. Kaikki nuo sanat olivat tikarin iskuja, kylmästä tähdätyjä arimpiin kohtiin, jotka kreivitär näytti valitsevan iskuilleen. Moraaliset kärsimykset eivät ole ehdottomia, ne riippuvat sielujen herkkyydestä, ja kreivitär oli saanut ankarasti käydä tuon tuskien kynnyksen yli. Mutta juuri tuosta syystä parhain nainen on aina sitä julmempi, mitä hyväntahtoisempi hän on ollut. Minä katsoin kreivittäreen, mutta hän painoi päänsä alas. Minä menin uuteen huoneeseen, joka oli iloinen, vaalean vihreä huone. Siellä minä vuodatin kyöneleitä. Henriette kuuli itkuni, hän saapui tuoden kimpun kukkia.

— Henriette, sanoin minä hänelle, ettekö te voi ollenkaan antaa anteeksi inhimillisintä kaikista rikoksista?

— Älkää kutsuko minua enää milloinkaan Henrietteksi, sanoi hän, Henrietteä, tuota naisraukkaa ei ole enää olemassa; mutta te löydätte aina rouva de Mortsauf'in, uskollisen ystävän, joka teitä kuuntelee, joka teitä rakastaa. Felix, me keskustelemme myöhemmin. Jos teillä on vielä hellyyttä minua kohtaan, antakaa minun tottua näkemään teitä. Hetkellä, jolloin sanat eivät enää haavoita minun sydäntäni, hetkellä, jolloin minä olen saanut hiukan rohkeutta, — silloin, ainoastaan silloin. Näettekö tuota laaksoa, sanoi hän, osoittaen minulle Indre'a, se tekee minulle pahaa, minä rakastan sitä yhä.

Ah! Hävitköön Englanti ja kaikki sen naiset! Minä jätän erohakemukseni kuninkaalle, minä kuolen täällä, anteeksi saaneena.

— Ei, rakastakaa häntä, tuota naista! Henrietteä ei ole enää, tämä ei ole leikkiä, te tiedätte sen.

Hän vetäytyi pois ilmaisten viimeisten sanainsa korostuksella tuskiensa suuruuden. Minä menin nopeasti ulos, pidätin hänet ja sanoin hänelle: — Te ette siis minua enää rakasta?

— Te olette tehnyt minulle enemmän pahaa kuin kaikki muut yhteensä! Nyt minä kärsin vähemmän, minä rakastan siis teitä vähemmän; mutta vain Englanti on maa, jossa ei sanota *ei milloinkaan*, eikä *aina*; täällä me sanomme *aina*. Olkaa viisas, älkää suurentako minun tuskaani; ja jos te kärsitte, ajatelkaa, että minä elän, minä?

Hän veti minulta pois kätensä, joka oli kylmä, liikkumaton, mutta kostea, ja pelastautui nuolen nopeudella käytävän läpi, jossa tämä todella traagillinen kohtaus oli tapahtunut. Päivällisen aikana kreivi valmisti minulle kidutuksen, jota minä en ollut ajatellut.

— Markiisitar Dudley ei ole siis Pariisissa? sanoi hän minulle.

Minä punastuin kovasti vastatessani hänelle: — Ei. Hän ei ole Tours'issa, sanoi kreivi jatkaen.

— Hän ei ole eronnut puoliosastaan, hän voi mennä Englantiin. Hänen miehensä olisi hyvin onnellinen, jos markiisitar tahtois palata hänen luokseen, sanoin minä nopeasti.

— Onko hänellä lapsia, kysyi rouva de Mortsauf muuttuneella äänellä.

— Kaksi poikaa, sanoin minä hänelle.

— Missä he ovat?

— Englannissa isänsä luona.

— No niin, Felix, olkaahan suora. Onko hän niin kaunis kuin sanotaan?

— Kuinka voitte tehdä hänelle sellaisen kysymyksen! Nainen, jota rakastetaan, onhan hän aina kaunein kaikista naisista, huudahti kreivitär.

— Kyllä, aina, sanoin minä ylpeästi, luoden häneen, katseen, jota hän ei kestänyt.

— Te olette onnellinen, jatkoi kreivi, niin, te olette onnellinen veitikka. Ah! minun nuoruudessani minä olisin ollut hulluna tuollaisesta valloituksesta...

— Riittää, sanoi rouva de Mortsaufer osoittaen katseella Madeleineä hänen isälleen.

— Minä en ole mikään lapsi, sanoi kreivi, jota huvitti palata nuoruuden aikaan.

Nousten pöydästä kreivitär vei minut terassille, ja kun me olimme siellä, huudahti hän: — Kuinka, onko naisia, jotka uhraavat lapsensa yhden miehen tähden? Omaisuuden, maailman, myönnän sen, ikuisuuden, niin, ehkä! Mutta lapset! jättää lapsensa!

— Kyllä! ja nuo naiset tahtoisivat, että heillä olisi vielä enemmän uhrattavaa, he antavat kaikki...

Kreivittärelle maailma kääntyi nurin, hänen ajatuksensa menivät sekasin. Tuon suurenmoisuuden valtaamana, epäilevästi miettien voiko onni oikeuttaa tuollaisen uhrauksen, kuullen omassa itsessään kapinallisen lihan huudot hän jäi tyrmistyneenä laiminlyödyn elämänsä eteen. Niin, hänellä oli hirveä epäilyksen hetki, mutta hän nousi jälleen suurena ja pyhänä, pitäen korkealla päätään.

— Rakastakaa siis paljon, Felix, tuota naista, sanoi hän kyyneleet silmissä, hän tulee olemaan minun onnellinen sisareni. Minä annan hänelle anteeksi pahan, jonka hän on minulle tehnyt, jos hän antaa teille sen, mitä te ette koskaan löydä täältä, sen, mitä te ette voi saada minulta. Teillä on ollut oikein, minä en ole teille koskaan sanonut, että minä rakastan teitä, ja minä en ole teitä koskaan rakastanut, kuten rakastetaan tässä maailmassa. Mutta jos hän ei ole äiti, kuinka voi hän rakastaa?

— Rakas pyhimys, sanoin minä, minun pitäisi olla vähemmän liikutettu kuin mitä minä olen selittäökseni sinulle, kuinka sinä voitokkaana vallitset hänen ylitsensä, kuinka hän on maan nainen, langenneitten rotujen tytär ja kuinka sinä olet taivaiden tytär, jumaloitu enkeli, kuinka sinä omistat koko minun sydämeni ja kuinka hänellä ei ole muuta kuin minun ruumiini. Hän tietää sen, hän on siitä epätoivoissaan, ja hän vaihtaisi sinun kanssasi, vaikkapa tuon vaihdon hinnaksi vaadittaisiin häneltä mitä hirvein kidutus. Mutta kaikki on niinkuin on. Sinulla sielu, sinulla ajatukset, puhdas rakkaus, sinulla nuoruus ja vanhuus; hänellä lyhytaikaisen intohimon halut ja nautinnot; sinulla minun muistini koko sen laajuudessa, hänellä mitä syvin unhotus.

— Sanokaa, sanokaa, sanokaa minulle jälleen se, oi ystäväni! Hän kävi istumaan penkille ja puhkesi kyyneliin. Hyve, Felix, elämän puhtaus, äidin rakkaus eivät siis ole erehdyksiä. Oh! vuodattakaa tuo palsami minun haavoihini! Toistakaa sana, joka kohottaa minut taivaisiin, jonne minä tahtoisin lentää rinnakkain teidän kanssanne! Antakaa minulle siunaava katse, pyhä sana, minä annan teille anteeksi kaiken pahan, mitä minä olen kahtena kuukautena saanut kärsiä.

— Henriette, meidän elämässämme on salaperäisyyksiä, joita te ette tunne. Minä kohtasin teidät iällä, jolloin tunne vielä saattoi tukahduttaa meidän luontomme synnyttämät himot. Mutta useampien kohtauksien, joiden muisto on lämmittävä minua kuoleman hetkellä, on täytynyt teille todistaa, että tuo ikä loppui, ja teidän pysyvä voittonne on ollut siinä, että olette pidentänyt tuon iän äänettämiä nautintoja. Rakkaus ilman omistamista pysyy pystyssä juuri kiihtyvän kaipauksen avulla; sitten tulee hetki, jolloin kaikki meissä on kärsimystä, meissä, jotka emme ole missään teidän kaltaisianne. Meissä on voima, jota me emme voi kieltää, ilman miehuutemme menettämisen vaaraa. Saamatta ravintoa, jonka pitäisi sitä ruokkia, sydän kalvaa omaa itseään ja tuntee menehtymistä, joka ei ole kuolema, mutta joka käy sen edellä. Luontoa ei siis voi kauvoja pettää; pienimmästäkin tapauksesta se herää voimalla, joka muistuttaa hulluutta. Ei, minä en ole rakastanut, minulla on ollut jano keskellä erämaata.

— Erämaata! sanoi hän katkerasti osoittaen laaksoa. Ja, lisäsi hän, kuinka viisaasti te todistette ja kuinka paljon hienoja eroavaisuuksia te teette? Uskollisuus ei ole niin nerokas.

— Henriette, sanoin minä hänelle, älkäämme riidelkö muutamien rohkeiden ajatusten vuoksi. Ei, minun sieluni ei ole horjunut, mutta minä en ole ollut aistieni herra. Tuo nainen tietää, että sinä olet ainoa rakastettu. Hänellä on sivuosa minun elämässäni, hän tietää sen ja alistuu siihen; minulla on oikeus jättää hänet, kuten jätetään rakastajatar...

— Ja silloin...

— Hän on sanonut minulle, että hän silloin tappaisi minut, vastasin minä luullen, että tämä päätös yllättäisi Henrietten. Mutta minua kuunnelleessaan hänen huulillansa väreili yksi noita halveksuvia hymyilyjä, jotka ovat vielä ilmehikkäämpiä kuin niiden ilmaisemat ajatukset. — Rakas omatuntoni,

sanoin minä, jos sinä ottaisit huomioon kieltäytykset ja viettelykset, jotka liittyivät yhteen tuhotakseen minut, sinä käsittäisit tuon välttämättömän...

— Oh! niin, välttämättömän! sanoi hän. Minä olen uskonut teistä liikaa. Minä uskoin, että te ette horjuisi hyveessä, jonka pappi toteuttaa ja... jonka omistaa herra de Mortsauf, lisäsi hän antaen äänellensä pistosanan purevuuden. — Kaikki on lopussa, jatkoi hän hetken äänettömyyden jälkeen, minä saan kiittää teitä paljosta, ystäväni; te olette sammuttanut minussa ruumiillisen elämän liekit! Vaikein osa tiestä on kuljettu, vanhuus lähenee, minä olen pian kärsivä, pian sairaloinen. Minä en voinut olla teille säteilevä haltijatar, joka vuodattaa teidän ylitsenne suosioiden sateen. Olkaa uskollinen lady Arabellelle. Madeleine, jonka minä kasvatin niin hyvin teitä varten, kenelle joutuu hän? Madeleine parka, Madeleine parka, toisti hän kuten surullista loppukertoa. Jos te olisitte kuullut hänen sanovan minulle: "Äitini, sinä et ole kohtelias Felix'ille!" Rakas olento!

Hän silmäili minua laskevan auringon riutuviissa säteissä, jotka liukuivat lehdistön läpi, ja ikäänkuin tuntien jotain sääliä meidän onnemme rauniota kohtaan hän syventyi meidän niin puhtaaseen menneisyyteen, heittäytyen mietiskelyihin, jotka valtasivat myöskin minut. Me palasimme muistoihimme, meidän silmämme siirtyivät laaksosta viinitarhoihin, Clochegourde'n ikkunoista Frapesle'en, me täytimme tämän unelman tuoksuvilla kukkavihkoinamme, toiveidemme romaaneilla. Se oli hänen viimeinen aistihurmauksensa, nautittuna kristityn sielun puhtaudella. Tuo näyttämö, niin suuri meille, oli saattanut meidät saman surumielisyyden valtaan. Hän uskoi minun sanoihini ja näki itsensä siellä, minne minä hänet asetin, taivaissa.

— Ystäväni, sanoi hän minulle, minä alistun Jumalan tahtoon, sillä hänen sormensa on kaikessa tässä.

Minä ymmärsin vasta myöhemmin noiden sanojen tarkoituksen. Me nousimme hitaasti pengermiä pitkin. Hän tarttui minun käsivarteeni, nojautuen siihen alistuneena, verta vuotavana, mutta asettaneena kääreen haavoilleen.

— Ihmiselämä on sellainen, sanoi hän minulle. Mitä on herra de Mortsauf tehnyt ansaitakseen kohtalonsa? Se osoittaa meille paremman maailman olemassaolon. Voi niitä, jotka valittavat sitä, että ovat kulkeneet oikeata tietä!

Hän ryhtyi sitten niin hyvin arvostelemaan elämää, niin syvästi tarkastamaan sen eri puolia, että nuo kylmät mietelmät selittivät minulle inhoa, joka oli hänet vallannut kaikkia maallisia asioita kohtaan. Pengermälle saavuttaessa hän jätti minun käsivarteni ja sanoi tämän viimeisen lauseen:

— Jos Jumala on antanut meille onnen tunteen ja pyrkimyksen, eikö hän silloin ota huomaansa ja palkitse viattomia sieluja, jotka eivät ole kokeneet muuta kuin ahdistuksia täällä alhaalla? Niin on, tai Jumalaa ei ole, tai meidän elämämme on katkeraa leikittelyä.

Näiden viimeisten sanojen jälkeen hän astui äkkiä sisälle, ja minä löysin hänet makaamassa sohvalla, aivankuin häneen olisi iskenyt tuo ääni, joka syöksi pyhän Paavalin maahan.

— Mikä teidän on? sanoin minä hänelle.

— Minä en tiedä enää, mikä on hyve, enkä ole vakuutettu omastani!

Me pysyimme kumpainenkin kivettyneinä ja kuuntelimme noiden sanojen ääntä, kuten kuunnellaan kiven putoamista kuiluun.

— Jos minä olen erehtynyt elämässäni, on *hänellä* oikein, *hänellä!* jatkoi rouva de Mortsauf.

Siten hänen viimeinen taistelunsa seurasi hänen viimeistä aistillisuuttansa. Kun kreivi saapui, valitteli hän, hän, joka ei koskaan valittanut. Minä rukoilin häntä ilmoittamaan kärsimyksensä, mutta hän kieltäytyi kaikista selityksistä ja meni levolle jättäen minut moitteiden valtaan, jotka syntyivät yhä uudestaan. Madeleine seurasi äitiään. Seuraavana päivänä minä sain häneltä tietää, että kreivittärellä oli ollut oksennuskohtauksia, jotka olivat aiheutuneet tuon päivän voimakkaista mielenliikutuksista. Siten minä, joka toivoin saada antaa elämäni hänen tähtensä, minä tapoin hänet.

— Rakas kreivi, sanoin minä herra de Mortsaufille, joka vaati minua pelaamaan lautapeliä, minä luulen, että kreivitär on hyvin vakavasti sairas, vielä on aikaa pelastaa hänet; kutsukaa Origet ja rukoilkaa kreivitärtä seuraamaan hänen neuvojansa.

— Origet'ko, joka on saattanut minut haudan partaalle, sanoi kreivi keskeyttäen minut. Ei, ei, minä kysyn neuvoa Carbonneau'lta.

Tuon viikon aikana ja etenkin sen ensipäivinä kaikki oli minulle kärsimystä, sydämen lamautumisen alkua, turhamielisyyden loukkausta, sielun haavoja. Täytyy olla ollut keskuksena kaikelle, katseille ja huokauksille, elämän perustana, polttopisteenä, josta jokainen on saanut valonsa tunteakseen tuon

tyhjiyden kauhistuksen. Kaikki oli täällä kuten ennenkin, mutta henki, joka teki kaiken eläväksi, oli sammunut kuten puhallettu liekki. Minä opin tuntemaan tuon hirveän tukaluuden, johon rakastajat joutuvat, kun he eivät enää tahdo nähdä toisiansa rakkauden paettua. Ei olla enää mitään siellä, missä on hallinnut! Löytää kuoleman äänetön kylmyys siellä, missä elämän iloiset säteet välkehtivät! vertaukset entisen ja nykyisen välillä masentavat. Pian minä kaipasin jälleen tuota tuskallista ilottomuutta, joka oli synkentänyt minun nuoruuteni. Minun epätoivoni tuli niin syväksi, että kreivitär oli siitä, niin luulen, liikutettu. Eräänä päivänä, päivällisen jälkeen, kun me olimme kaikki kävelemässä joen rannalla, minä tein viimeisen ponnistuksen saada hänen anteeksiantonsa. Minä pyysin Jacques'ia kävelemään sisarensa kanssa edellä päin, minä jätin kreivin kulkemaan yksin ja johtaen rouva de Mortsauf'ia venettä kohden minä sanoin hänelle: — Henriette, yksi sana, armosta, tai minä heittäydyn Indre'en! Minä olen rikkonut, se on totta; mutta enkö minä ole koiran kaltainen liikuttavassa uskollisuudessani! Minä palaan takaisin kuten se, häpeissään kuten se; jos se tekee pahaa, saa se kuritusta, mutta se jumaloi kättä, joka sitä lyö. Rangaiskaa minua, mutta antakaa minulle takaisin sydämenne...

— Lapsi raukka, sanoi hän, olettehan te aina minun poikani!

Hän tarttui minun käsivarteeni ja saavutti vaieten Jacques'in ja Madeleinen, joiden kanssa hän palasi takaisin Clochegourde'en viinitarhojen läpi. Minut hän jätti pitämään seuraa kreiville, joka ryhtyi puhumaan naapureitansa koskevista asioista.

— Menkäämme sisälle, sanoin minä hänelle, teillä on pää paljaana, ja illan kosteus voi aiheuttaa teille jotain sairautta.

— Te säälitte minua, te! rakas Felix, vastasi hän minulle mukautuen huomautukseeni. Minun vaimoni ei ole tahtonut koskaan lohduttaa minua. Ehkäpä se kuuluu hänen järjestelmäänsä. Kreivitär ei olisi varemmin koskaan jättänyt minua yksin miehensä kanssa, nyt minä tarvitsin tekosyitä voidakseni liittyä Henrietten seuraan. Hän oli lastensa kanssa, selvitellen lautapelin sääntöjä Jacques'ille.

— Kas tuolla, sanoi kreivi, alati kadehtien rakkautta, jota Henriette osoitti lapsilleen, kas tuolla ne, joiden vuoksi minä olen aina hyljätty. Aviomiehet, rakas Felix'ini, ovat aina alakynnessä; hyveellisinkin nainen löytää vielä keinoja, joilla hän voi tyydyttää haluaan päästä vapaaksi aviorakkaudesta.

Kreivitär pitkitti hyväilyjään vastaamatta mitään.

— Jacques, sanoi kreivi, tule tänne! Jacques vitkasteli.

— Sinun isäsi kääntää sinua, mene, poikani, sanoi äiti työntäen häntä.

— He rakastavat minua käskystä, sanoi tuo vanhus, joka välistä näki asemansa.

— Herra, vastasi kreivitär silitellen useampia kertoja Madeleinen hiuksia, jotka olivat kammatut kauniin Ferronnièren [Ranskan kuninkaan Frans I:n lemmitty] tapaan, älkää tehkö vääryyttä naisparoilta, elämä ei ole aina helppoa heille kantaa, ja ehkäpä lapset ovat äidin hyveitä!

— Rakkaani, vastasi kreivi, joka sai päähänsä olla johdonmukainen, se, mitä te sanoitte merkitsee sitä, että naiset ilman lapsiaan välittäisivät vähät hyveestä ja laiminlöisivät miehensä.

Kreivitär nousi äkkiä ja vei Madeleinen ulos.

— Siinä on avioliitto, rakas Felix, sanoi kreivi minulle. Tahdotteko ulosmenollanne sanoa, että minä puhun järjettömästi, huusi hän ottaen poikaansa kädestä ja lähestyen vaimoansa, jolle hän sinkautti raivokkaita katseita.

— Päinvastoin, herra, te olette pelästyttäneet minut. Teidän mietiskelyenne tekee minulle hirveän pahaa, sanoi hän ontolla äänellä, luoden minuun tuskallisen katseen. Jos hyve ei ole uhrautumista lastensa ja puolisonsa hyväksi, mitä se sitten on?

— Uh-rau-tu-mista! jatkoi kreivi ikäänkuin lyöden joka tavulla uhrinsa sydäntä. Mitä te sitten uhraatte lapsillenne? mitä te uhraatte minulle? mitä? vastatkaahan? Mitä siis tapahtuu täällä, mitä tarkoittatte sanoillanne?

— Herra, vastasi kreivitär, olisitteko sitten tyytyväinen ollessanne rakastettu Jumalan rakkauden tähden tai tietäessänne vaimonne hyveelliseksi hyveen itsensä tähden?

— Kreivitär on oikeassa, sanoin minä ryhtyen puhumaan liikutetulla äänellä, joka värähteli noihin kahteen sydämeen, joihin minä heitin ainiaaksi menetetyt toiveeni ja jotka minä tynnytin kaikista korkeimman surun ilmauksella, surun, jonka kumea huuto sammutti tuon riidan, kuten silloin, kun leijona mylvii, kaikki vaikenee. — Niin, kaunein etuoikeus, jonka järki on meille suonut, on siirtää

meidän hyveemme olentoihin, joiden onni on meidän työtämme ja jotka me teemme onnellisiksi, ei laskelmilla eikä velvollisuuksilla, vaan tyhjentyvätönällä ja vapaaehtoisella rakkaudella.

Kyynel kiilsi Henrietten silmissä.

— Ja, rakas kreivi, jos sattumalta nainen on vastoin tahtoansa alttiina jollekin tunteelle, joka on vieras niille, mitä yhteiskunta hänelle asettaa, tunnustakaa, kuta vastustamattomampi tuo tunne on, sitä hyveellisempi hän on tukahduttaessaan sen, *uhrautuessaan* lapsilleen, miehelleen. Tätä teoriaa ei muutoin voida sovittaa minuun, joka onnettomuudeksi olen esimerkkinä päinvastaisesta, eikä teihin, jota tämä teoria ei ollenkaan koske.

Käsi, samalla kertaa kostea ja hehkuva, tarttui minun käteeni ja puristi sitä hiljaa.

— Te olette kaunis sielu, Felix, sanoi kreivi, joka asetti sirosti kätensä vaimonsa vyötäisille ja veti hänet hellästi puoleensa ja sanoi hänelle: — Antakaa anteeksi, rakkaani, sairas raukalle, joka tahtoo epäilemättä saada osakseen enemmän rakkautta kuin mitä hän ansaitsee.

— On sydämiä, jotka ovat pelkkää jalomielisyyttä, vastasi kreivitär nojautuen puolisoonsa, joka omisti tämän lauseen itselleen. Tuo erehdys aiheutti jonkinlaisen väristyksen kreivittäressä; hänen kampansa putosi, hänen hiuksensa aukenivat, hän kalpeni. Hänen miehensä, joka häntä tuki, äänsi ikäänkuin mylvähtäen tuntiessaan kreivittären menevän tainnoksiin; hän tarttui kreivittäreen aivankuin kysymyksessä olisi ollut hänen tyttärensä ja kantoi hänet salin sohvalle, jonka ympärille me asetuimme. Henriette piti minun kättäni omassaan ikäänkuin tahtoen sillä sanoa minulle, että me yksin ymmärsimme tämän kohtauksen, joka oli näöltänsä niin yksinkertainen, mutta niin pelottava hänen sielunsa viiltävien tuskien vuoksi.

— Minä olen väärässä, sanoi hän minulle matalalla äänellä hetkellä, jolloin kreivi jätti meidät yksin mennäkseen hakemaan lasillisen oranssikukkavettä, minä tein tuhat kertaa väärin teitä kohtaan, kun tahdoin saattaa teitä epätoivoon, sen sijaan että minun olisi pitänyt kiittää teitä. Rakas, teissä on jumalallista hyvyyttä, jota vain minä osaan täysin arvostella. Niin, tiedän sen, on hyvyyksiä, jotka aiheutuvat intohimosta. Miehillä on useampia tapoja hyvyyden osoittamiseksi; he osoittavat sitä halveksumisella, innostumisella, laskelmilla, luonteen kärsimättömyydellä, mutta teissä, ystäväni, on ehdotonta hyvyyttä.

— Jos niin on, sanoin minä hänelle, ymmärtäkää, että kaikki se, mikä minussa voi olla suurta, johtuu teistä. Ettekö te tiedä siis enää, että minä olen teidän työtänne?

— Nuo sanat ovat kylliksi yhden naisen onnelle, vastasi hän hetkellä, jolloin kreivi saapui. Minä voin paremmin, sanoi hän nousten ylös, minä tarvitsen ilmaa.

Me laskeuduimme kaikki terassille, jota ympäröivät vielä kukkivat akaasiat. Hän oli ottanut minun oikean käteni ja painoi sitä sydäntänsä vasten ilmaisten sillä tavoin surulliset ajatuksensa; mutta ne olivat hänen ilmaisustaan päättäen noita suruja, joita hän rakasti. Hän tahtoi epäilemättä olla yksin minun kanssani, mutta hänen mielikuvituksensa, joka oli kykenemätön naisten viekkauksiin, ei tarjonnut hänelle mitään keinoa lähettää pois hänen lapsensa ja miehensä; me keskustelimme siis jokapäiväisistä asioista, sillävälillä kun hän vaivasi päätään koettaen hankkia itselleen hetken, jolloin hän vihdoin voisi avata minulle sydämensä. — Siitä on jo hyvin kauan, kun minä olen ollut ajelemassa, sanoi hän lopuksi nähdessään illan kauneuden. Herra kreivi, antakaa valjastaa, pyydän teitä, voidakseni tehdä pienen ajeluretken.

Hän tiesi, että ennen rukoushetkeä kaikki selittely oli mahdotonta, ja hän pelkäsi, että kreivi tahtois pelataamaan lautapeliä. Hän saattoi hyvin tavata minua tuolla kuumalla, tuoksuvalla terassilla sitten kun kreivi olisi mennyt levolle; mutta hän ehkä pelkäsi jäädä noiden varjoisien lehdistöjen suojaan, joiden läpi kuului hekumallisia valoja, kävellä pitkin aitauksen vierustaa, josta meidän silmämme näkivät Indre'n virtaavan ruohokenttien poikki. Kuten katedraali juhlallisine ja äänettömine holvikattoineen kehoittaa rukoukseen, siten kuun valaisemat lehdistöt, joista leviää voimakkaita tuoksua ja joita elähyttävät kevään sekavat äänet, ärsyttävät hermoja ja heikontavat tahtoa. Maisema, joka tyynnyttää vanhuksen intohimot, kiihoittaa nuorten sydämiä; me tiesimme sen! Kaksi kellon lyöntiä ilmoitti rukoushetken, kreivitär vapisi.

— Rakas Henriette, mikä teidän on?

— Henrietteä ei ole enää olemassa, vastasi hän. Älkää herättäkö häntä uudestaan eloon, hän oli vaativainen, oikullinen; nyt teillä on ystävä, jonka hyve on vahvistunut taivaan teille sanelemista lauseista. Me puhumme tästä myöhemmin. Olkaamme täsmällisesti rukouksessa. Tänä päivänä on minun vuoroni pitää se.

Kun kreivitär lausui sanat, joilla hän pyysi Jumalan apua elämän vastoinkäymisiä vastaan asetti hän

niihin koron, josta en vain minä yksin hämmästynyt. Hän näytti käyttäneen näkemyslahjaansa, sillä hän aavisti sen hirveän mielenliikutuksen, jonka hänelle tuli tuottamaan minun rikokseni: Arabellen kanssa tekemieni sopimusten unohtaminen.

— Meillä on vielä aikaa pelata kolme erää, ennenkuin hevoset ovat valjastetut, sanoi kreivi vetäen minut mukanaan saliin. Te menette sitten ajelemaan vaimoni kanssa, minä menen levolle.

Kuten kaikki meidän pelimme, niin tämäkin oli myrskyisä. Omasta tai Madeleinein huoneesta kreivitär saattoi kuulla miehensä äänen.

— Te käytätte kummallisesti väärin vierasystävyyttä, sanoi hän kreiville, palatessaan saliin.

Minä katselin häntä tyrmistyneen näköisenä en ollut lainkaan tottunut noihin kovuuksiin. Ennen hän olisi varmaankin varonut suojella minua kreivin tyranniudelta, ennen hän rakasti nähdä minun jakavan hänen kärsimyksensä ja kantavan ne kärsivällisesti rakkaudesta häneen.

— Minä antaisin elämäni, sanoin minä hänen korvaansa, kuullakseni teidän vielä kerran hiljaa sanovan: "*Poika raukka! poika raukka!*"

Hän loi silmänsä alas muistaen hetken, johon minä olin viitannut; hänen katseensa kääntyi minua kohden, mutta alas suunnattuna ja se ilmaisi iloa, jota nainen tuntee nähdessään pienimmänkin sydämensä äänen asetettavan toisen rakkauden äärimmäisten nautintojen edelle. Silloin, kuten joka kerta, kun minua kohtasi samanlainen vääryys, minä annoin hänelle anteeksi tuntien itseni ymmärretyksi. Kreivi hävisi, hän syytti väsymystä voidakseen jättiä pelin, ja me menimme kävelemään puutarhan nurmikolle odottaen ajoneuvoja. Niinpian kuin kreivi oli meidät jättänyt, loisti ilo niin voimakkaana minun kasvoistani, että kreivitär uteliaalla ja hämmästyneellä katseella kysyi minulta syytä siihen.

— Henriette elää, sanoin minä hänelle, minä olen yhä vielä rakastettu; te loukkaatte minua ilmeisessä tarkoituksessa murtaa minun sydämeni; minä voin vielä olla onnellinen!

— Jotakin oli vielä jälellä naisesta, sanoi hän pelästyneenä, ja myöskin sen te hävitätte tällä hetkellä. Jumala olkoon ylistetty, hän, joka antaa minulle voimaa kestää ansaittu marttyyriyteni. Niin, minä rakastan teitä vielä liaksi, minä olin lankeamaisillani, englannitar on valaissut minulle syvyyden.

Tällä hetkellä me nousimme vaunuihin; ajuri pyysi määräystä.

— Ajakaa puistokujan kautta Chinon'in tielle, te viette meidät Kaarle suuren nummien läpi ja Saché'n tietä takaisin.

— Mikä päivä meillä on? sanoin minä äkillisellä kiihtymyksellä.

— Lauantai.

— Älkää menkö ollenkaan sitä tietä, rouva, lauantai-iltana tie on täynnä torikauppiaita, jotka menevät Tours'iin, ja me kohtaisimme heidän kärryjänsä.

— Tehkää kuten sanoin, jatkoi kreivitär katsoen ajuriin. Me tunsimme liian hyvin toistemme äänenkäänneet, niin loputtomat kuin ne olivatkin, voidaksemme salata toisiltamme pienintäkään mielenliikutusta. Henriette oli ymmärtänyt kaiken.

— Te ette ole ajatellut torikauppiaita valitessanne tämän yön, sanoi hän hiukan iroonisella sävyllä. Lady Dudley on Tours'issa. Älkää kieltäkö, hän odottaa teitä täällä lähellä. *Mikä päivä meillä on, torikauppiat, vaunut!* jatkoi hän. Oletteko te koskaan tehnyt tuollaisia huomautuksia, kun me ennen läksimme ulos?

— Ne todistavat, että minä unohdan kaiken Clochegourde'ssa, vastasin minä yksinkertaisesti.

— Hän odottaa teitä? jatkoi hän.

— Kyllä.

— Mihin aikaan?

— Yhdentoista ja kahdentoista välillä yöllä.

— Missä?

— Nummella.

— Älkää pettäkö minua ollenkaan, eikö pähkinäpuun alla?

— Nummella.

— Me menemme, sanoi hän, minä tahdon nähdä hänet.

Kuullessani nuo sanat, minä katselin elämäni ikäänkuin lopullisesti ratkaistuna. Minä tein yhdessä hetkessä päätöksen lopettaa täydellisellä avioliitolla lady Dudley'n kanssa tuon tuskallisen taistelun, joka uhkasi tyhjentää minun tunne-elämäni ja ryöstää niin monilla alati uudistuvilla iskuilla nuo nautinnolliset hienoudet, jotka muistuttavat hedelmien kukkaa. Minun tyyli äänettömyyteni loukkasi kreivitärtä, jonka koko suuruutta minä en vielä tuntenut.

— Älkää ollenkaan kiihdyttäkö itseänne minua vastaan, sanoi hän kultaäänellään, tämä, rakkaani, on minun rangaistukseni. Te ette tule koskaan olemaan niin rakastettu, kuin te olitte täällä, jatkoi hän asettaen kätensä sydämelleen. Enkö minä ole teille sitä tunnustanut? Markiisitar Dudley on pelastanut minut. Hänelle tahrat, en kadehdi niitä ollenkaan. Minulle enkelien kunniakas rakkaus! Minä olen kulkenut suunnattomia matkoja teidän tulostanne lähtien. Minä olen arvostellut elämää. Kohottakaa sielu, te revitte sen; kuta korkeammalle te nousette, sitä vähemmän myötätuntoa te kohtaatte; sen sijaan, että te kärsisitte laaksossa, te kärsitte ylailmoissa, kuten kotka, joka liittää kantaen sydämessään jonkun raa'an paimenen ampumaa nuolta. Minä ymmärrän nyt, että taivas ja maa ovat sovittamattomia. Niin, sille, joka voi elää taivaallisessa vyöhykkeessä, Jumala yksin on mahdollinen. Meidän sielumme pitää silloin olla erotettu kaikesta maallisesta. Tulee rakastaa ystäviänsä kuten rakastaa lapsiansa, olla heitä eikä itseänsä varten. Minästä johtuvat onnettomuudet ja surut. Minun sydämeni kohoaa korkeammalle kuin kotka lentää; siellä on rakkaus, joka ei minua petä. Mitä maalliseen elämään tulee, se alentaa meitä liiaksi saattaessaan aistillisen egoismin hallitsemaan enkelin henkevyttä, mikä meissä on. Nautinnot, joita intohimo antaa, ovat hirvittävän myrskyisiä ja maksettuja uuvuttavilla levottomuuksilla, jotka murtavat sielun jänteveyden. Minä olen tullut meren rannalle, jossa nuo myrskyt riehuvat, minä olen nähnyt ne liian läheltä; ne ovat usein kietoneet minut pilvillään, aalto ei ole aina hajautunut minun jalkoihini, minä olen tuntenut sen ankaran kosketuksen, joka kylmentää sydämen; minun täytyy vetäytyä korkeille seuduille, minä joutuisin perikatoon tuon suunnattoman meren rannalla. Minä näen teissä, kuten kaikissa niissä, jotka ovat tuottaneet minulle levottomuuksia, hyveeni vartijan. Minun elämäni on sekoitettu ahdistuksia, jotka onneksi ovat olleet voimieni mukaisia, elämäni on säilynyt siten puhtaana huonoista intohimoista, se on ollut vailla viettelevää lepoa ja alati tarjona Jumalalle. Meidän kiintymyksemme oli mieletön koe, kahden puhtaan lapsen yritys tyydyttää sydämensä, ihmiset ja Jumala... Hulluutta, Felix! Ah! sanoi hän hetken vaiettuaan, kuinka tuo nainen teitä nimittää?

— Amédée, vastasin minä, Felix on eristetty olento, joka ei koskaan kuulu muille kuin teille.

— Henrietten on vaikea kuolla, sanoi hän hurskaan hymyilyn värehtiessä hänen huulillaan. Mutta, jatkoi hän, se on kuoleva ensimmäisestä ylpeän äidin kristillisestä nöyrytyksestä, eilen hyveessään horjuvan, tänään siinä vahvistuneen vaimon ponnistuksesta. Mitä minä teille sanoisin? Niin, minun elämäni on yhdenmukaista niin kaikkein suurimmissa kuin kaikkein pienimmissä tapahtumisissaan. Sydän, jonne minun piti istuttaa ensimmäiset hellyyden juuret, äitini sydän on sulkeutunut minulle huolimatta herkeämättömistä ponnistuksista koettaa löytää siellä poimu, jonne olisin voinut pujahtaa. Minä olin tyttö, minä synnyin kolmen kuolleen pojan jälkeen, ja minä yritin turhaan vallata heidän paikkaansa vanhempieni sydämessä; minä en parantanut ollenkaan haavaa, jonka perheemme ylpeys oli saanut. Kun minä tuon synkän lapsuuden jälkeen opin tuntemaan jumaloidun tätini, riisti kuolema hänet pian minulta. Herra de Mortsauf, jolle minä kuulun, on minua yhtämittää loukannut, alinomaa, tietämättään, mies parka! Hänen rakkaudellaan on sama luonnollinen itsekkäisyys, kuin lasten rakkaudella meitä kohtaan. Hän on tietämätön onnettomuuksista, joita hän minulle aiheuttaa, olen alati antanut hänelle anteeksi. Minun lapseni, nuo rakkaat lapset, jotka ovat minun lihaani kaikkine kärsimyksineen, minun sieluani kaikkine ominaisuuksineen ja minun luontoani viattomine iloineen, eikö ne ole annettu minulle osoittamaan, kuinka paljon voimaa ja kärsivällisyyttä on äitien rinnassa? Niin, lapseni ovat minun hyveeni! Te tiedätte, onko minua vitsottu heidän tähtensä, heissä ja heistä huolimatta. Tulla äidiksi oli minulle samaa kuin saada oikeus alati kärsiä. Kun Hagar huusi erämaassa, antoi enkeli puhjeta tuolle liiaksi rakastetulle orjattarelle kirkkaan lähteen; mutta kun minulle, puhdas lähde, jota kohden te tahdoitte minut johtaa, alkoi kummuta Clochegourde'ssa (muistatteko sitä?), vuoti siitä vain katkeria vesiä. Niin, te olette tuottanut minulle suunnattomia kärsimyksiä. Jumala on varmasti antava anteeksi sille, joka ei ole tuntenut rakkaudessa muuta kuin tuskaa. Mutta, jos voimakkaimmat tuskat, jotka olen kokenut, ovat kohdanneet minua teidän tähtenne, ehkäpä minä olen ne ansainnut. Jumala on oikeamielinen. Niin, Felix, salainen suudelma sisältää ehkä rikoksia! Ehkäpä täytyy raskaasti sovittaa askeleet, joita on vaeltanut lastensa ja puolisonsa edellä, milloin on kävellyt iltasin tarkoituksessa saada olla yksin muistojen ja ajatusten kanssa, jotka eivät kuuluneet heille, ja kun siten kävellessä sielu oli naimisissa toisen kanssa! Kun koko sisällinen ihminen vetäytyy kokoon sisältääkseen vain enää sen paikan, joka tarjotaan hyväilyille, ehkäpä se on pahin rikoksista! Kun nainen kumartuu vastaanottaakseen hiuksiinsa miehensä suudelman, saadakseen pitää otsansa puolueettomana, on se rikos! On rikos haaveilla itselleen tulevaisuutta perustaen sen kuolemaan, rikos kuvitella

tulevaisuudessa huoletona äitiyttä, kauniita lapsia, jotka leikkivät iltasin koko perheen jumaloiman isän kanssa, onnellisen äidin heitä liikutettuna katsellessa. Niin, minä olen rikkonut, minä olen paljon syntiä tehnyt! Minua ovat miellyttäneet kirkon vaatimat katumusharjoitukset, mutta ne eivät kuitenkaan olleet riittävä sovitus noille virheille, joita kohtaan pappi ehkä on ollut liian suvaitsevainen. Jumala on epäilemättä osannut rangaistuksellaan näiden erehdysten sydämeen, ahdistaaessaan kostolla sitä, jonka tähden niihin ryhdyttiin. Antaa hiuksensa, eikö se ollut samaa kuin luvata itsensä? Minkätähden minusta oli mieluista pukeutua valkeaan vaatteeseen? Sillä tavalla minä uskoin itseni paremmin teidän liljaksenne; olittehan te nähnyt minut ensimmäisellä kerralla, täällä, valkeassa hameessa. Voi! minä olen vähemmän rakastanut lapsiani. Te näette hyvin, Felix, kaikella kärsimyksellä on merkityksensä. Iskekää, iskekää kovemmin kuin ovat iskeneet herra de Mortsauf ja minun lapseni. Tuo nainen on Jumalan vihan välikappale, minä tulen lähestymään häntä ilman vihaa, minä hymyilen hänelle; pelosta, etten olisi kristitty, puoliso ja äiti, minun täytyy rakastaa häntä. Jos, kuten te sanoitte, minä olen auttanut teidän sydäntänne säilymään turmelevalta kosketukselta, tuo englannitar ei voi vihata minua. Naisen pitää rakastaa rakastettunsa äitiä, ja minä olen teidän äitinne. Mitä minä olen tahtonut teidän sydämässänne? Paikan, jonka rouva de Vandenesse on jättänyt tyhjäksi. Niin, te aina valitatte minun kylmyyttäni! Enhän minä ole muuta kuin teidän äitinne. Antakaa minulle siis anteeksi ne vastentahtoiset tyllyt sanat, jotka minä teille sanoin teidän saapuessanne, sillä äidin pitää iloita tietäessään poikansa niin hyvin rakastetuksi. Hän nojasi päätänsä minun rintaani toistaen: — Anteeksi! anteeksi! Minä kuulin silloin tuntemattomia äänen sävyjä.

Se ei ollut hänen tyttömäinen äänensä iloisine sävelineen, ei hänen emäntä-äänensä käskevine lopputavuineen, ei murhemielisen äidin huokauksia, se oli viiltävä, uusi ääni uusille tuskille.

— Mitä teihin tulee, Felix, jatkoi hän elostuen, te olette ystävä, joka ette voisi tehdä pahaa. Ah! te ette ole mitään menettänyt minun sydämässäni, älkää moittiko itseänne mistään, älköön teillä olko pienimpiäkään omantunnon tuskia. Olihan itsekkyyden huippu pyytää teitä uhraamaan mahdollottomalle tulevaisuudelle kaikkein suurimmat nautinnot, koska niitä maistaakseen nainen jättää lapsensa, luopuu arvostaan ja kieltäytyy ikuisuudesta. Kuinka monta kertaa minä olenkaan tuntenut teidän olevan yläpuolella minua, te olitte suuri ja jalo, minä, minä olin pieni ja rikksellinen! Kas niin, se on nyt sanottu, minä en voi olla teille muuta kuin korkealta loistava valo, säteilevä ja kylmä, mutta muuttumaton. Pitäkää, Felix, vain huoli siitä, etten minä yksipuolisesti rakasta veljeä, jonka olen itselleni valinnut. Pitäkää minua rakkaana! Sisaren rakkaudella ei ole huonoa huomista eikä vaikeita hetkiä. Teidän ei tarvitse valehdella tuolle lempeälle sielulle, joka tulee elämään teidän kauniista elämästänne, joka ei koskaan laiminlyö ottaa osaa teidän suruihinne, joka ilostuu teidän iloistanne, rakastaa naisia jotka tekevät teidät onnelliseksi, ja vihastuu petoksista. Minulla ei ole ollut veljeä, jota minä olisin voinut sillä tavoin rakastaa. Olkaa kyllyiksi suuri luopuaksenne kaikesta itserakkaudesta, päättääksenne meidän suhteemme, joka tähän asti on ollut niin epäiltävä ja myrskyjen täyttämä, tuolla suloisella ja pyhällä rakkaudella. Minä voin vielä elää siten. Minä aloitan ensimmäisenä puristamalla lady Dudley'n kättä.

Hän ei itkenyt, lausueksaan nuo sanat, jotka olivat täynnä katkeraa tietoisuutta ja joilla hän, riistäen viimeisen verhon, joka minulta peitti hänen sielunsa ja hänen surunsa, osoitti minulle, kuinka monilla siteillä hän oli liittynyt minuun, kuinka paljon voimakkaita kahleita minä olin hakannut poikki. Me olimme sellaisessa huumauksessa, että me emme ollenkaan huomanneet sadetta, joka valui virtanaan.

— Eikö armollinen kreivitär tahdo astua hetkiseksi sisälle tänne, sanoi ajuri viitaten Ballan'in päämajataloa.

Hän teki myöntymyksen merkin, ja me viivymme noin puoli tuntia eteisen katoksen alla suureksi hämmästykseksi majatalon väelle, joka kyseli itseltään, miksi rouva de Mortsauf oli puoli yhdentoista aikaan liikkeellä. Menikö hän Tours'iin? Palasiko hän sieltä? Kun rajuilma oli lakannut, kun sade oli muuttunut tihkusateeksi, joka ei estänyt kuuta valaisemasta ylängön tuulen nopeasti ajamia sumupilviä, meni ajuri ulos ja käänsi hevosen minun suureksi ilokseni.

— Seuratkaa minun käskyäni, huusi kreivitär hänelle vienosti.

Me läksimme siis ajamaan Kaarle suuren nummille vievää tietä, jolloin sade alkoi uudelleen. Puolivälissä nummea minä kuulin Arabellen lempikoiran haukkumisen; hevonen syöksähti äkkiä esiin tammien alta, kiisi yhdellä hyppäyksellä tien poikki, hyppäsi ojan yli, jonka tilanomistajat olivat kaivattaneet eroittaakseen kukin maansa noilla käyttämättömillä nummilla, joita luultiin viljelyskelpoisiksi, ja lady Dudley ajoi nummelle nähdäkseen ajoneuvojen kulkevan ohitsensa.

— Mikä ilo, odottaa siten lastansa, kun sen voi tehdä ilman rikosta! sanoi Henriette.

Koiran haukkuminen oli ilmaissut lady Dudley'lle, että minä olin vaunuissa; hän epäilemättä luuli, että minä huonon sään johdosta tulin tällä tavoin tapaamaan häntä. Kun me saavuimme paikalle, jossa markiisitar odotti, lensi hän tien syrjää pitkin tuolla ratsastajan huimuudella, joka oli hänelle ominaista

ja jota Henriette hämmästeli kuten ihmettä. Leikillisesti Arabelle ei sanonut minun nimestäni muuta kuin kaksi viimeistä tavua englanniksi lausuttuina, kutsumatapa, joka hänen huulillaan sai aivan ihmeellisen viehätysten. Hän tiesi, etteivät muut kuin minä ymmärtäneet häntä hänen huutaessaan: *My dee!*

— Herra de Vandenesse on täällä, markiisitar, sanoi kreivitär tarkastellen kuun säteissä tuota haaveellista olentoa, jonka kärsimättömiä kasvoja ympäröitsi kummallisesti pitkät, irrallaan riippuvat kiharat.

Te tiedätte, millä nopeudella kaksi naista tarkastaa toisensa. Englannitar tunsikin kilpailijansa ja oli kunniakkaasti englannitar; hän kietoi meidät englantilaista halveksumistansa uhkuvaan katseeseen ja hävisi sumuun nuolen nopeudella.

— Kiireesti Clochegourde'en, huusi kreivitär, jolle tuo synkkä silmänluonti oli kuin kirveen isku sydämeen.

Ajuri käänsi lähteäkseen ajamaan Chinon'in tietä, joka oli parempi kuin Saché'n. Kun vaunut sivuuttivat uudelleen nummen, kuulimme me Arabellen tulisen hevosen nelistämistä ja hänen koiransa askeleet. Kaikki kolme pyyhkäisivät metsiä sumun toisella puolella.

— Hän menee pois, te kadotatte hänet ainiaaksi, sanoi Henriette minulle.

— Mitäs siitä, vastasin minä, menköön vaan! Hän ei jätä minuun kaipausta.

— Oh! naisraukat! huudahti kreivitär ilmaisten säälivää kauhua. Mutta minne hän menee?

— Grenadière'en, erääseen pieneen taloon lähellä Saint-Cyr'ia, sanoin minä.

— Hän menee yksin, jatkoi Henriette äänellä, joka osoitti minulle, että naiset puolustavat toisiaan rakkaudessa eivätkä koskaan hylkää toisiaan.

Kun me ajoimme Clochegourde'n puistotielle, Arabellen koira ulvahteli iloisesti juosten vaunujen edellä.

— Hän on ajanut meidän edellemme, huudahti kreivitär. Sitten hän jatkoi hetken vaiettuaan: — En ole milloinkaan nähnyt kauniimpaa naista. Mitkä kädet, mikä vartalo! Hänen ihonsa on liljaa valkeampi ja hänen silmissään on timantin säihky. Mutta hän ratsastaa liian hyvin, hän varmaankin rakastaa levitellä voimaansa, minä luulen häntä toimintakykyiseksi ja intohimoiseksi; sitten hän näyttää minusta asettuvan hiukan liian rohkeasti sovinnaisuusien yläpuolelle: nainen, joka ei tunnusta mitään lakeja, joutuu pian vaaraan noudattaa ainoastaan omia mielijohteitaan. Ne, jotka pitävät noin paljon loistamisesta ja liikkumisesta, eivät ole saaneet pysyvyyden lahjaa. Minun ajatuksieni mukaan rakkaus vaatii enemmän rauhallisuutta; minä olen kuvitellut sitä suunnattomaksi järveksi, jossa luotinauha ei tapaa ollenkaan pohjaa, jossa myrskyt voivat olla rajuja, mutta harvinaisia ja määrättyjen rajojen sisäpuolella pysyviä, jossa kaksi olentoa elävät kukkaisessa saarella, kaukana maailmasta, jonka kokemus ja loisto loukkaa heitä. Mutta rakkaus saa leimansa luonteista. Olen ehkä väärässä. Jos luonnon ilmiöt mukautuvat ilmaston vaatimuksiin, miksi ei asian laita olisi samoin yksilöiden tunteisiin nähden? Epäilemättä tunteet, jotka noudattavat yleistä, kaikille yhteistä lakia, eroavat toisistaan vain ilmenemismuodoissaan. Joka sielulla on omat tapansa. Markiisitar on voimakas nainen, joka murtaa erotukset ja toimii miehen voimakkuudella. Se, joka vapauttaa rakastajansa, tappaa vanginvartijan, vartiostot ja pyövelit; kun sitävastoin jotkut olennot eivät osaa muuta kuin rakastaa kaikesta sielustaan; vaarassa he polvistuvat, rukoilevat ja kuolevat. Kumpi näistä kahdesta naisesta miellyttää teitä enin? siinä koko kysymys. Mutta onhan selvää, markiisitar rakastaa teitä, hän on tehnyt teille niin paljon uhrauksia! Mahdollisesti hän tulee teitä rakastamaan silloinkin, kun te ette enää häntä rakasta!

— Sallikaa minun, rakas enkeli, toistaa mitä te sanoitte minulle eräänä päivänä: kuinka te tiedätte nämä asiat?

— Joka surulla on opetuksensa ja minä olen kärsinyt niin monella taholla, että minun tietoni ovat laajat.

Minun palvelijani oli kuullut käskyn, joka annettiin lähdetessä, hän luuli, että me palaisimme puutarhapengermien kautta ja piti hevostani valmiina puistotiellä: Arabellen koira oli tuntenut hevosen, ja hyvin luonnollisen uteliaisuuden johtamana hänen herrattarensa oli seurannut koira metsän halki, jossa hän epäilemättä oli kätkössä.

— Menkää tekemään rauha hänen kanssansa sanoi Henriette minulle hymyillen ja ilmaisematta

melankoliaa. Sanokaa hänelle, kuinka suuresti hän on pettynyt minun tarkoituksistani; minä tahdoin paljastaa hänelle koko tuon aarteen hinnan, joka on hänen osakseen tullut; minun sydämessäni ei ole muuta kuin hyviä tunteita häntä kohtaan, eikä etenkään vihaa eikä halveksumista; selittäkää hänelle, että minä olen hänen sisarensa enkä hänen kilpailijansa.

— Minä en mene ensinkään, huudahdin minä.

— Ettekö ole koskaan kokenut, sanoi hän marttyyrien säkenöivällä ylpeydellä, että muutamat menettelyt lähentelevät melkein loukkausta? Menkää, menkää!

Minä kiiruhdin silloin lady Dudley'ta kohden saadakseni tietää, missä mielentilassa hän oli. — Jos hän suuttuisi ja jättäisi minut, ajattelin minä, palaisin minä takaisin Clochegourde'en. Koira vei minut erään tammen alle, josta markiisitar syöksähti esiin huutaen minulle: — *away! away!* [Pois! Pois!] Ainoa, mitä minä saatoin tehdä oli seurata häntä Saint-Cyr'iin asti, jonne me saavuimme puoliyön aikana.

— Tuo nainen on täysin terve, sanoi Arabelle minulle laskeutuessaan hevosen selästä.

Vain ne, jotka tuntevat hänet, voivat kuvitella itselleen kaiken sen sarkasmin, mikä sisältyi tuohon huomautukseen, jonka hän teki kuivasti ja sen näköisenä kuin hän olisi tahtonut sanoa: — Minä olisin hänen asemassaan kuollut.

— Minä kiellän sinua uskaltamasta kohdistaa ainoatakaan kolmikärkisistä leikinlaskuistasi rouva de Mortsauf'iin, vastasin minä hänelle.

— Enkö minä miellytä Teidän Armoanne tehdessäni huomautuksen täydellisestä terveydestä, jota nauttii teidän kalliille sydämellenne rakas olento? Ranskalaiset naiset ulottavat vihansa, sanotaan, aina rakastajiensa koiriin asti; Englannissa me rakastamme kaikkea sitä, mitä meidän itsevaltiaat herramme rakastavat ja me vihaamme kaikkea sitä, mitä he vihaavat, sentähden että me kuljemme meidän herrojemme kengissä. Sallikaa minun siis rakastaa tuota naista yhtäpaljon kuin te itse häntä rakastatte. Ainoastaan, rakas lapsi, sanoi hän kietoen minut sateesta kosteisiin käsivarsiinsa, jos sinä minut pettäisit, minä en olisi pystyssä enkä levolla, en lakeijain seuraamissa vaunuissa, en Kaarle suuren nummilla, en minkään maailman millään nummella, en vuoteessani enkä isäni katon alla! Minä en olisi enää olemassa, minä. Minä olen syntynyt Lancashire'ssa, maassa, jossa naiset kuolevat rakkaudesta. Tuntee sinut ja luopua sinusta! Minä en väistyisi minkään mahdin edessä, en kuolemankaan, sillä minä kävisin kuolemaan sinun kanssasi.

Hän vei minut kamariinsa, jonne jo oli levitely monenmoista mukavuutta.

— Rakastakaa häntä, rakkaani, sain minä hänelle lämmöllä, hän rakastaa sinua, hän, ei pilkallisella tavalla, mutta rehellisesti.

— Rehellisestikö, poju? sanoi hän riisuen pois amatsoonipukunsa.

Rakastajan turhamielisyydellä minä tahdoin paljastaa tuolle ylpeälle olennolle Henrietten luonteen yleveyden. Sillä aikaa kun kamarineitsyt, joka ei osannut sanaakaan ranskaa, järjesti hänen hiuksiansa, minä koetin kuvata rouva de Mortsauf'ia kertoen hänen elämästänsä, minä toistin ne suuret ajatukset, jotka olivat aiheuttaneet hänelle ratkaisun, jossa muuten kaikki naiset esiintyvät pieninä ja huonoina. Vaikka Arabelle ei näyttänyt kiinnostävän minuun pienintäkään huomiota, ei hän kadottanut ainoatakaan sanoistani.

— Minä olen ihastunut, sanoi hän, kun me olimme yksin, oppiessani tuntemaan sinun taipumuksesi tuontapaisiin kristillisiin keskusteluihin. Eräällä minun maataloistani elää kappalainen, joka osaa paremmin kuin kukaan sepittää puheita, meidän talonpoikamme ymmärtävät niitä, niin hyvin tuo prosa on sovitettu kuulijakunnan mukaan. Minä kirjoitan huomenna isälleni, että hän lähettäisi tuon kunnonmiehen postilaivassa, ja sinä tapaat hänet Pariisissa. Kun sinä olet yhden kerran häntä kuunnellut, et sinä tahdo muita kuunnella kuin häntä, sitäkin enemmän kuin hän nauttii myöskin täydellistä terveyttä; hänen moraalinsa ei aiheuta sinulle enää noita sysäyksiä, jotka saattavat itkemään, se virtaa ilman myrskyjä kuten kirkas lähde ja antaa suloisen unen. Joka ilta, jos sinua haluttaa, voit sinä tyydyttää intohimosi saarnoihin päivällistäsi sulattaen. Englantilainen moraalinen, rakas lapsi, on yhtä paljon ylempänä Tourainelaista, kuin meidän veitsemme, hopeamme ja hevosemme ovat teidän veitsiänne ja eläimiänne parempia. Tee minulle mieliksi ja kuuntele minun kappalaistani, lupaa se minulle! Minä en ole kuin nainen, rakkaani, minä osaan rakastaa, minä voin kuolla sinun edestäsi, jos niin tahdot; mutta minä en ole lainkaan opiskellut Eton'issa, en Oxford'issa enkä Edinburg'issa; minä en ole tohtori enkä hengen mies, minä en voisi siis opettaa sinulle moraalialia, olen siihen kokonaan sopimaton, minä olisin äärimmäisen taitamaton, jos sitä koettaisin. Minä en moiti sinun makujasi, sinulla on huonompiakin kuin tämä, minä koetan mukautua siihen; sillä minä tahdon, että sinä löydät minun lähelläni kaiken sen, mitä sinä rakastat, rakkauden nautinnot, pöydän nautinnot, kirkon nautinnot, hyvät viinit ja kristilliset hyveet. Tahdotko sinä, että minä asetan jouhipaidan päälleni tänä

iltana? Hän on hyvin onnellinen, tuo nainen, voidessaan tarjota sinulle moraalia! Missä yliopistossa ranskalaiset naiset ottavat oppiarvonsa? Minua raukkaa! minä en voi antaa muuta kuin itseni, minä en ole muuta kuin sinun orjasi...

— Siinä tapauksessa, minkätähden sinä sitten pakenit, kun minä tahdoin nähdä teidät yhdessä?

— Oletko sinä hullu, *my dee!* Minä menisin Pariisista Roomaan puettuna lakeijaksi, minä tekisin sinun tähtesi mitä järjettömimpiä tekoja; mutta kuinka voin minä puhua tiellä naiselle, joka ei ole minulle esitetty ja joka oli aikeissa ruveta pitämään kolmiosaista saarnaa? Minä puhuisin talonpojille, minä pyytäisin työmiestä jakamaan leipänsä minun kanssani, jos minun olisi nälkä, minä antaisin hänelle muutamia kultarahoja, ja kaikki olisi säädyllystä; mutta pysäyttää vaunut, kuten tekevät alhaiset aatelismiehet Englannissa, sitä ei ole minun ohjesäännöissäni. Sinä et siis osaa muuta kuin rakastaa, lapsi parka, sinä et siis osaa elää? Muutoin, minä en ole vielä täydelleen sinun kaltaisesi, enkelini! Minä en rakasta moraalia. Mutta sinua miellyttääkseni minä olen kykenevä mitä suurimpiin ponnistuksiin. Siispä vaikene, minä ryhdyn siihen! Minä koetan tulla saarnaajattareksi. Minä en salli itselleni enää hyväilyjä voitelematta niitä Raamatun lauseilla.

Hän käytti valtaansa, hän käytti sitä väärin, niinpiankuin hän näki minun silmissäni tuon hehkuvan ilmeen, joka niihin tuli heti kun hänen noituutensa alkoivat. Hän vietti voittoja kaikesta, ja minä asetin alttiisti katoolisten pikkumaisuuksien yläpuolelle tuon naisen suuruuden, joka hukuttaa itsensä, joka kieltää itseltään tulevaisuuden ja tekee ainoaksi hyveeksensä rakkauden.

— Hän rakastaa siis itseänsä enemmän kuin hän rakastaa sinua? sanoi hän minulle. Hän pitää siis jotakin sinua parempana, jotakin, joka et ole sinä? Kuinka voimme me itessämme arvostella jotain toisin kuin teidän mittapuunne mukaan? Ei ainoakaan nainen, niin suuri moralisti kuin hän lieneekin, voi olla tasa-arvoinen miehen kanssa. Polkekaa meitä, tappakaa meitä, älkää antako meidän koskaan häiritä elämämme. Meidän osamme on kuolla, teidän elää suurina ja ylpeinä. Teiltä meille tikari, meiltä teille rakkaus ja anteeksianto. Välittääkö aurinko sääskistä, jotka lentävät sen säteissä ja jotka elävät siitä? Ne pysyvät niin kauan kuin voivat, ja kun aurinko häviää, kuolevat ne...

— Tai lentävät tiehensä, sanoin minä keskeyttäen hänet.

— Tai lentävät tiehensä, jatkoi hän välinpitämättömyydellä, joka olisi hillinnyt sellaistaakin miestä, joka olisi tahtonut käyttää tuota harvinaista valtaa, jonka hän miehelle antoi. Luuletko sinä, että olisi naisen arvolle sopivaa syöttää miehelle hyveellä voideltuja leivoksia saadakseen hänet vakuutetuksi, että uskonto ja rakkaus ovat sovittamattomia? Olenko minä siis jumalaton? Joko antaudutaan tai kieltäytytään; mutta kieltäytyä ja moraliseraata, se on kaksinkertainen rangaistus, mikä on ristiriidassa kaikkien maiden oikeuksien kanssa. Täällä sinä et saa muuta kuin oivallisia *sandwich'ejä* [voileipiä. Suom. muist.], joita palvelijasi Arabellen käsi on valmistanut; hänen ainoa moraalisensa on keksiä hyväilyjä, joita ei ainoakaan mies ole vielä saanut ja joita ainoastaan enkelit jakavat.

En tiedä mitään pehmittävämpää kuin englannittaren laskemat leikkipuheet; hän asettaa niihin vakavan kaunopuheisuuden, tuon ylvään vakaumuksen näön, jolla englantilaiset peittävät ennakkoluulojen rajoittaman elämänsä suuret tyhmyydet. Ranskalainen leikinlasku on pitsireunus, jolla naiset osaavat kaunistaa ilon, kun he sen saavat aikaan, ja riidat, joita he keksivät. Se on henkevä koriste, miellyttävä kuin heidän pukunsakin. Mutta englantilainen leikinlasku on happoa, joka syövyttää niin perinpohjin henkilöt, jotka saavat sitä päällensä, että se tekee heistä pestyjä ja suomittuja luurankoja. Älykkään englannittaren kieli muistuttaa tiikeriä, joka vie lihat luita myöten tahtoessaan leikkiä. Se on kaikkivoipa ase paholaiselle, joka virnistellen sanoo: Tässäkö kaikki? Pilkanteko jättää kuolettavan myrkyt haavoihin, joita se nautinnolla repii. Tuon yön aikana Arabelle tahtoi näyttää valtaansa, kuten entinen sulttaani, joka koetellakseen taitavuuttaan huvikseen katkoi viattomien ihmisten kauloja.

— Enkelini, sanoi hän, kun hän oli vaivuttanut minut tuohon puoliuneen, jossa unohdetaan kaikki paitsi onni, myöskin minä olen keksinyt moraalin. Minä kysyin itseltäni, teenkö rikoksen sinua rakastaessani, loukkaanko jumalallisia lakeja, ja minä huomasin, ettei mikään ole uskonnollisempaa eikä luonnollisempaa. Minkätähden Jumala loisi olentoja, jotka ovat kauniimpia kuin toiset, jollei ilmoittaakseen meille, että meidän pitää heitä jumaloida. Olisi rikos olla sinua rakastamatta, olethan sinä enkeli! Tuo nainen loukkaa sinua sekoittaessaan sinut muihin ihmisiin, moraalin sääntöjä ei voi sovittaa sinuun, Jumala on asettanut sinut kaiken yläpuolelle. Eikö sinua rakastaa ole sama kuin lähestyä häntä? Ei suinkaan hän voi vaatia yhdeltä naisraukalta mieltymystä jumalallisiin asioihin. Sinun avara ja valoisa sydämesi muistuttaa niin paljon taivasta, että minä erehdyn siitä, kuten hyönteiset, jotka polttavat itsensä juhlan kynttilöihin! Rangaistaanko niitä niiden erehdyksestä? Muutoin, onko se erehdys, eiköhän se ole valon korkeata jumaloimista? Ne joutuvat perikatoon liasta uskonnosta, jos voidaan kutsua perikatoon joutumiseksi heittäytymistä sen kaulaan, jota rakastaa. Minulla on heikkous rakastaa sinua, kun sitä vastoin tuolla naisella on voimaa pysyä katoolisessa pyhäkössään. Älä rypistä kulmakarvojasi! Sinä luulet, että minä kannan hänelle siitä kaunaa? En,

pojuseni! Minä ihailen hänen moraaliensa, joka on neuvonut häntä jättämään sinut vapaaksi ja sallinut minun siten valloittaa sinut, säilyttää sinut ikuisesti itselleni; sillä sinä olet minun ainiaaksi, eikö niin?

— Kyllä.

— Ikuisesti?

— Niin.

— Sinä suot siis minulle armon, sulttaani? Minä yksin olen aavistanut, minkä arvoinen sinä olet! Hän osaa viljellä maita, sanoit? Minä, minä jätän tuon taidon vuokraajille, minä viljelen mieluummin sinun sydäntäsi.

Minä koetan muistella noita huumaavia puheluja voidakseni hyvin kuvata teille tuota naista, tehdäkseni teidän mielessänne oikeutetuksi sen, mitä minä olen hänestä sanonut, ja paljastaakseni teille siten koko tuon ratkaisun salaisuuden. Mutta kuinka kuvata teille, mitä seurasi noita kauniita sanoja! Siinä oli hulluuksia, joita voi verrata meidän uniemme huimaavimpiin mielikuvituksiin; milloin minun kukkavihkojeni kaltaisia tilanteita: sulous yhdistettynä voimaan, hellyys pehmeine hitauksineen vastakohtana kiihkon tulivuoripurkauksille; milloin meidän hurmauksistamme virtaavan musiikin mitä hienostuneimpia sointivärejä; lopuksi mitä viehättävimpiä keskusteluja kaunistettuina mitä hymyilevimmillä ajatuksilla; lyhyesti, kaikki se runous, minkä henki voi lisätä aistillisiin nautintoihin. Hän tahtoi myrskyisen rakkautensa leimauksilla tehdä tyhjäksi ne vaikutukset, jotka Henrietten puhdas ja tyyni sielu oli jättänyt minun sydämeeni. Markiisitar oli nähnyt kreivittären yhtä tarkkaan kuin rouva de Mortsauf oli nähnyt hänet: molemmat olivat arvostelleet oikein toisiansa. Arabellen tekemän hyökkäyksen voima ilmaisi minulle hänen pelkonsa suuruuden ja hänen salaisen ihailunsa kilpailijaansa kohtaan. Aamulla minä löysin hänet silmät kyynelissä ja valvoneena.

— Mikä sinun on? sanoin minä hänelle.

— Minä pelkään että minun liallinen rakkauteni vahingoittaa minua, vastasi hän. Minä olen antanut kaikki. Tuo nainen on etevämpi kuin minä, hänellä on jotain, jota sinä voit haluta. Jos sinä asetat hänet etusijalle, älä ajattele enää minua. Minä en lainkaan ikävystytä sinua suruillani, katumuksillani ja kärsimyksilläni. Ei, minä kuolen kaukana sinusta, kuten kasvi elähyttävän auringon puutteessa.

Hän osasi kiskoa minulta rakkauden osoituksia, jotka täyttivät hänet ilolla. Mitä tosiaan sanoa naiselle, joka itkee aamulla? Kovuus tuntuu silloin häpeälliseltä. Jos me emme ole vastustaneet häntä edellisenä päivänä, olemme me pakotetut valehtelemaan hänelle seuraavana päivänä, sillä miehen moraalit tekee rakkausasioissa valheen velvollisuudeksi.

— Minä olen onnellinen, sanoi hän pyyhkien kyyneleensä; palaa jälleen hänen luoksensa, minä en tahdo sinua pakottaa rakkauteni voimalla, vaan omaan tahtooni vedoten. Jos sinä palaat tänne, uskon minä, että sinä rakastat minua yhtä paljon kuin minä sinua, mikä minusta aina on näyttänyt mahdolliselta.

Hän sai taivutetuksi minut palaamaan jälleen Clochegourde'en. Sitä väärää asemaa, johon minä olin joutumassa, ei saattanut aavistaa mies, joka oli onnea itsensä täyteen ahminut. Kieltäytyessäni menemästä Clochegourde'en minä ratkaisisin riidan lady Dudley'n ja Henrietten välillä edellisen eduksi. Arabelle veisi minut silloin mukanaan Pariisiin. Mutta mennä sinne, olihan se rouva de Mortsauf'in loukkaamista; siinä tapauksessa minun pitäisi palata vielä pysyvämmiin Arabellen luo. Onko nainen koskaan antanut anteeksi tuollaisia rakkauden loukkauksia? Jollei hän ole taivaista laskeutunut enkeli ja kirkastettu henki, rakastava nainen näkee mieluummin rakastajansa kärsivän kuolintuskia kuin hänen olevan onnellisen toisen kanssa. Kuten enemmän hän rakastaa, sitä enemmän hän loukkautuu. Näin kahdelta näkökannalta katsottuna oli minun asemani, kun minä kerran olin lähtenyt Clochegourde'sta mennäkseni Grenadière'en, yhtä kuolettava minun valikoidulle rakkaudelleni kuin edullinen minun satunnaiselle rakkaudelleni. Markiisitar oli laskenut kaikki harkitulla syvällisyydellä. Hän tunnusti minulle myöhemmin, että jos rouva de Mortsauf ei olisi kohdannut häntä nummella, hän olisi asettanut minut alttiiksi kiertelemällä Clochegourde'n ympärillä.

Kun minä lähestyin kreivitärtä, jonka minä näin kalpeana ja masentuneena kuten jotain tuskallista unettomuutta kärsineen henkilön, minussa heräsi, ei tahdikkuuden tunne, mutta se vainu, joka saa vielä nuoret ja jalomieliset sydämet tuntemaan niiden tekojen kantavuuden, jotka suurelle joukolla näyttävät välinpitämättömiltä, mutta jotka suurten sielujen oikeuden mukaan ovat rikoksellisia. Kuten lapsi, joka leikkien on laskeutunut rotkoon poimimaan kukkia, näkee ahdistuksella, että hänen on mahdotonta nousta takaisin, näkee ihmisten maan ylipääsemättömän esteen erottamana, tuntee olevansa ylös yksin yössä ja kuulee villiä ulvontaa, niinpä minäkin heti ymmärsin, että meidät erotti kokonainen maailma. Meidän kummankin sielussa syntyi suuri huuto ja kuten kaiku tuosta murheellisesta *Consummatum est!* [Se on täytetty! Suom. muist.] jota huudetaan kirkoissa pitkänäperjantaina, hetkellä, jolloin Vapahtaja

kuolee, hirvittävä kohta, jäädyttävä nuorten sydämille, joille uskonto on ensimmäinen rakkaus. Kaikki Henrietten kuvitelmat olivat yhdellä iskulla kuolleet, hänen sydämensä oli käynyt kärsimyksen läpi. Hän, jota nautinto oli niin karttanut, jota se ei ollut koskaan saanut kiedotuksi huumaaviin pyörteisiinsä, aavistiko hän nyt onnellisen rakkauden nautinnot kieltäessään minulta katseensa, sillä hän otti minulta pois valkeuden, joka kuusi vuotta oli loistanut minun elämässäni. Hän tiesi siis, että meidän silmistämme virranneiden säteiden lähde oli meidän sieluissamme; nuo säteet olivat tie, jota myöten tunkeuduttiin toisesta toiseen, yhdyttiin, erottiin, leikittiin kuten kaksi luottavaista naista, jotka sanovat toisilleen kaikki. Minä tunsin katkerasti, kuinka väärin oli tuoda tuon aistillisille nautinnoille vieraan katon alle kasvot, joihin hekuman siivet olivat siroittaneet kirjavaa pölyään. Jos minä eilen olisin jättänyt lady Dudley'n menemään yksin, jos minä olisin palannut Clochegourde'en, jonne Henriette oli ehkä odottanut minua; ehkä... niin, ehkäpä rouva de Mortsauf ei olisi niin julmasti tarjoutunut olemaan minun sisareni. Hän pani kaikkiin kohteliaisuuksiinsa liioiteltua loistoa, hän ryhtyi väkivaltaisesti osaansa ollakseen siitä luopumatta. Aamiaisen aikana hän osoitti minulle tuhansia huomaavaisuuksia, nöyryyttäviä huomaavaisuuksia. Hän hoiti minua kuten sairasta, jota hänen kävi sääli.

— Te olette aikaisin ollut kävelemässä, sanoi kreivi minulle, teillä varmaankin on oivallinen ruokahalu, teillä, jonka vatsa ei ole turmeltu!

Tuo lause, joka ei synnyttänyt kreivittären huulille ymmärtäväisen sisaren hymyä, osoitti minulle lopullisesti asemani naurettavuuden. Oli mahdotonta olla Clochegourde'ssa päivällä ja Saint-Cyr'issä yöllä. Arabelle oli perustanut laskunsa minun hienouteeni ja rouva de Mortsauf'in suuruuteen. Tuona pitkänä päivänä minä tunsin, kuinka vaikeata on olla naisen ystävänä, jota kauan on rakastanut. Tuo muutos, joka on niin yksinkertainen, kun vuodet sitä valmistavat, on sairaus nuorella iällä. Minä häpesin, minä kirosin nautinnot, minä olisin tahtonut, että rouva de Mortsauf olisi vaatinut minun vereni. Minä en voinut hänelle muuta mutkitta soimata hänen kilpailijaansa, hän vältti puhua hänestä, ja kieltää Arabelle oli häväistys, joka olisi tehnyt minut halpamaiseksi Henrietten silmissä, sillä hän oli jalo ja ylhäinen sydämensä salatuimpiin sopukoihin asti. Viiden vuoden tuttavallisen ymmärtämyksen jälkeen me emme tienneet, mistä puhua; sanamme eivät vastanneet ollenkaan ajatuksiamme; me kätkimme toisiltamme kuluttavat tuskamme, me, joille suru oli aina ollut uskollinen tulkki. Henriette teeskenteli onnellisuutta sekä itselleen että minulle; mutta hän oli surullinen. Vaikka hän sanoi itseään joka hetki minun sisarekseni ja vaikka hän oli nainen, hän ei löytänyt ainoatakaan ajatusta ylläpitääkseen keskustelua, ja me pysyimme enimmänsä osan aikaa pakotetussa äänettömyydessä. Hän lisäsi minun sisällistä kidutustani kuvittelemalla olevansa tuon lady'n ainoa uhri.

— Minä kärsin enemmän kuin te, sanoin minä hänelle hetkellä, jolloin hänen kasvoillaan vilahti aito naisellinen ironia.

— Kuinka? vastasi hän tuolla korkealla sävyllä, jonka naiset ottavat, kun tahdotaan alentaa heidän tunteitaan.

— Niin, minun puolellani on kaikki vääryys.

Tuli aika, jolloin kreivitär osoitti minulle kylmyyttä ja välinpitämättömyyttä, mikä murti minut. Minä päätin lähteä. Illalla, terassilla minä sanoin jäähyväiseni kokoontuneelle perheelle. Kaikki seurasivat minua nurmikolle, jossa minun hevoseni kärsimättömänä tepasteli. Kreivitär tuli minun luokseni, kun minä otin suitset käteeni.

— Menkäämme yksin, jalkasin puistokujaa pitkin, sanoi hän minulle.

Minä tarjosin hänelle käsivarteni, ja me menimme pihan poikki kulkien hitain askelin, ikäänkuin tuntien nautintoa yhteisistä liikkeistämme; me tulimme erään puistikon luo, joka kasvoi ulkopihan kulmassa.

— Hyvästi, ystäväni, sanoi hän pysähtyen, painaen päänsä minun sydämelleni ja kietoen käsivartensa minun kaulaani. Hyvästi, me emme näe enää toisiamme. Jumala on antanut minulle surullisen lahjan katsoa tulevaisuuteen. Muistatteko pelkoa, joka minut valtasi eräänä päivänä, kun te palasitte niin kauniina, niin nuorena ja kun minä näin teidän kääntävän minulle selkänne kuten nyt jättäessänne Clochegourde'n ja mennessänne Grenadière'en? Niin, sanon sen vielä kerran, tuona yönä minä sain luoda silmäyksen kohtaloihimme. Ystäväni, me puhumme tällä hetkellä viimeistä kertaa. Ainoastaan vaivoin minä voin vielä lausua teille muutamia sanoja, sillä se, joka teille puhuu, ei ole enää minun täydellinen minäni. Kuolema on jo koskettanut minussa jotakin kohtaa. Te tulette silloin ryöstäneeksi äidin minun lapsiltani, korvatkaa hänet heille! Te voitte sen tehdä! Jacques ja Madeleine rakastavat teitä ikäänkuin te olisitte alati heidän tähtensä kärsinyt.

— Kuolla! sanoin minä, pelästyneenä katsoen häneen ja huomaten oudon kuivuuden hänen kuumeisissa silmissään, joita on mahdotonta kuvata niille, jotka eivät ole tunteneet rakkaita, tuon hirveän taudin satuttamia olentoja, muulla tavoin kuin vertaamalla hänen silmiänsä kiiltäviin

hopeapalloihin. Kuolla! Henriette, minä käsken sinun elää. Sinä olet pyytänyt minulta kerran lupauksia, nyt minä vaadin yhtä sinulta: vanno minulle kysyväsi neuvoo Origet'lta ja tottelevasi häntä kaikessa...

— Tahdotteko te siis nousta Jumalan lempeyttä vastaan? sanoi hän keskeyttäen minut huudolla, jossa kaikui kiihtymys siitä, ettei hänen epätoivoansa oltu ymmärretty.

— Te ette rakasta siis minua tarpeeksi totellaksenne minua sokeasti kaikissa asioissa kuten tuo surkuteltava lady?...

— Kyllä, teen kaiken, mitä tahdot, sanoi hän äkillisen mustasukkaisuuden vallassa, joka sai hänet hetkeksi murtamaan nuo rajat, jotka hän siihen asti oli pitänyt voimassa.

— Minä jään tänne, sanoin minä suudellen häntä silmiin.

Pelästyneenä tuosta myönnytyksestään hän riuhtautui irti minun käsivarsistani ja nojautui puuta vasten, sitten hän kääntyi kotiinsa päin kävellessään juoksujalkaa, päättänsä kääntämättä; minä seurasin häntä, hän itki ja rukoili. Nurmikolle saapuneena minä otin hänen kätensä ja suutelin sitä kunnioittavasti. Tämä odottamaton nöyrtyminen liikutti häntä.

— Sinun kaikesta huolimatta! sanoin minä hänelle, sillä minä rakastan sinua, kuten sinua rakasti sinun tätiesi.

Hän vapisi silloin puristaen voimakkaasti minun kättäni.

— Yksi katse, sanoin minä hänelle, vielä yksi noita meidän entisiä katseitamme! Nainen, joka antautuu kokonaan, huusin minä, tuntien sieluni valaistuksi tuosta silmäyksestä, jonka hän minuun loi, antaa vähemmän elämää ja sielua, kuin mitä sinä olet minulle nyt antanut. Henriette, sinä olet enin rakastettu, ainoa rakastettu.

— Minä tulen elämään, sanoi hän minulle, mutta parantakaa te itsenne myöskin.

Tuo katse oli sammuttanut Arabellen sarkasmien vaikutuksen. Minä olin siten leikkikaluna kahdella sovittamattomalla intohimolla, jotka minä olen teille kuvannut ja joiden vaikutusta minä vuoronperään sain kokea. Minä rakastin enkeliä ja demoonia; kaksi yhtä kaunista naista, kaunistettuina toinen kaikilla hyveillä, jotka me kuuletamme oman epätäydellisyytemme vihasta, toinen kaikilla vioilla, joita me itsekkyydestä jumaloimme. Kiirehtiessäni puistokujaa pitkin ja kääntyessäni tuon tuostakin nähdäkseni rouva de Mortsauferin nojautuneena puuta vasten lastensa ympäröimänä, jotka liehuttivat nenäliinojansa, minut yllätti sielussani ylpeyden tunto tietäessäni olevani kahden niin kauniin elämän herra, kahden ominaisuuksiltaan niin erilaisen ylhäisen naisen kunnia, tietäessäni synnyttäneeni niin suuria intohimoja, että kuolema tulisi sille noista kahdesta, jonka minä jättäisin. Tämä tilapäinen ylvästely on saanut kaksinkertaisen rangaistuksen, uskokaa se. En tiedä mikä demooni minua neuvoi odottamaan Arabellen rinnalla hetkeä, jolloin jokin epätoivo, jolloin kreivin kuolema jättäisi Henrietten minulle, sillä Henriette rakasti minua yhä: hänen kovuutensa, hänen kyyneleensä, hänen katumuksensa, hänen kristillinen alistumisensa olivat kaunopuhelaita merkkejä tunteesta, jota ei voitu hävittää, ei hänen eikä minun sydämestäni. Kulkiessani jalkaisin tuolla kauniilla tiellä ja mietiskellessäni näitä asioita minä en ollut enää viidenkolmatta vuotias, minä olin viidenkymmenen. Onhan silloin vielä nuorempi kuin nainen, joka yhdessä hetkessä siirtyy kolmestakymmenestä kuuteenkymmeneen? Vaikka minä yhdellä henkäyksellä karkoitin nuo huonot ajatukset, valtasivat ne minut yhä uudelleen, minun täytyy se myöntää. Ehkäpä niiden alkusyy oli löydettävissä Tuileries'ssa, kuninkaan työhuoneen kattokoristeista. Kuka saattoi vastustaa Ludvig XVIII:n järkevää neroa, hänen, joka sanoi, että todellisia intohimoja on vasta kypsyyden iällä, sentähden, että intohimo ei ole kaunis eikä tulinen muulloin kuin silloin, kun siihen sekoittuu voimattomuutta ja kun jokaisessa nautinnossa tuntee olevansa kuin viimeisen panoksensa asettanut pelaaja. Kun minä olin tullut puistotien päähän, käännyn minä ja kiiruhdin nopeasti takaisin, sillä minä näin, että Henriette seisoj vielä paikallaan, hän yksinään! Minä sanoin hänelle viimeiset sovittavien kyynelten kostuttamat jäähyväiset, kyynelten, joiden syy oli häneltä salattu. Ne olivat rehellisiä kyyneleitä, jotka tiedottomasti vuodatettiin tuolle ainiaaksi kadotetulle kauniille rakkaudelle, noille neitseellisille tunteenliikutuksille, noille elämän kukille, jotka eivät puhkea enää uudestaan; sillä myöhemmin mies ei anna enää, hän saa; hän rakastaa omaa itseään rakastetussaan, kun hän sitävastoin nuorella iällä lempii rakastettua itseään. Myöhemmin me istutamme omat makumme, ehkäpä virheemmekin naiseen, joka meitä rakastaa, kun sitävastoin elämän alussa se, jota me rakastamme, vaikuttaa meihin hyveillään ja hienouksillaan; hän taivuttaa hymyilyllä meitä hyvään ja opettaa meille omalla esimerkillään uhrautuvaisuutta. Onneton se, jolla ei ole ollut Henrietteänsä! Onneton se, joka ei ole tuntenut ketään lady Dudleytä! Jos hän menee naimisiin, menettää hän edellisessä tapauksessa vaimonsa, jälkimäisessä hän ehkä joutuu rakastajattarensa hylkäämäksi; mutta onnellinen se, joka voi löytää nuo kaksi yhdessä ainoassa naisessa, onnellinen, Nathalie, se mies, jota te rakastatte!

— Pariisiin palattuamme Arabelle ja minä tulimme toisillemme läheisemmiksi kuin mitä ennen olimme olleet. Pian me jätimme huomaamatta kumpainenkin syrjään sopivaisuuden lait, jotka minä olin itselleni asettanut ja joiden tarkka seuraaminen sai usein maailman antamaan anteeksi sen väärän aseman, jossa lady Dudley oli. Maailma, joka niin mielellään tahtoo päästä kaikkien ulkonaisuuksien perille, antaa niille lain voiman heti, kun se tuntee salaisuuden, jota ne peittävät. Rakastajat, jotka ovat pakotettuja elämään suuren maailman keskuudessa, tekevät aina väärin kaataessaan nuo salonkien oikeustieteen laatimat esteaidat, ollessaan tarkoin noudattamatta kaikkia tapojen säätämiä sovinnaisuuksia: kysymyksessä on silloin vähemmän toiset kuin he itse. Esteiden voittaminen, ulkonaisen kunnioituksen säilyttäminen, komediojen näyttelemine, salaperäisyyden pysyttäminen, koko tuo onnellisen rakkauden sotataito antaa elämälle sisällystä, uudistaa halut ja suojelee meidän sydäntämme tottumuksen velttouksia vastaan. Mutta ollen yleensä tuhlareita nuo ensimmäiset intohimot, samoin kuin nuoret ihmiset, hakkaavat metsänsä puti puhtaaksi, sen sijaan että menettelisivät säästäväisesti. Arabelle ei omaksunut noita porvarillisia aatteita, hän oli mukautunut niihin minua miellyttääkseen. Pyövelin kaltaisena, joka edeltäkäsinkin merkitsee uhrinsa ottaakseen sopivassa tilaisuudessa kiinni hänet, hän tahtoi häväistä minut koko Pariisin silmissä saadakseen minut täydelleen valtaansa. Hän käytti myöskin keimailujaan pysyttääkseen minut luonaan, sillä hän ei ollut tyytyväinen hienoon skandaaliinsa, joka todistusten puutteessa ei saanut aikaan muuta kuin varovaisia kuiskailuja. Nähdessäni hänen niin onnellisena ryhtyvän harkitsemattomiin tekoihin, jotka julkisesti paljastivat hänen asemansa, kuinka minä en olisi uskonut hänen rakkauteensa? Kerta vajonneena laittoman avioliiton suloihin minut valtasi epätoivo, sillä minä näin elämäni suuntautuneen taholle, joka oli vastakkainen Henrietten antamille ja suosittamille aatteille. Minä elin silloin tuollaisessa raivotilassa, joka valtaa keuhkotautisen, kun hän, tuntiessaan loppunsa lähenevän, ei salli tiedusteltavan itseltään hänen hengityksensä korinaa. Minun sydämessäni oli soppi, johon minä en voinut vetäytyä ilman kärsimystä; kostava henki synnytti minussa lakkaamatta ajatuksia, joihin minä en uskaltanut syventyä. Minun kirjeeni Henriettelle kuvastivat tätä moraalista sairautta ja tuottivat hänelle ääretöntä onnettomuutta. "Niin monien menetettyjen aarteiden hinnasta hän olisi tahtonut minun ainakin olevan onnellisen!" sanoi hän minulle ainoassa vastauksessaan, jonka minä häneltä sain. Ja minä en ollut onnellinen! Rakas Nathalie, onni on ehdoton, se ei suvaitse vertailuja. Kun ensimmäinen kuumuuteni oli haihtunut, minä ehdottomasti vertasin noita kahta naista toisiinsa, siihen asti en ollut vielä voinut tuota vastakohtaa tutkia. Todenteolla, jokainen suuri intohimo painaa niin raskaasti meidän olemustamme, että se ensiksi osoittaa luonteemme jyrkkyydet ja käyttää hyväkseen tottumuksia, jotka sisältävät meidän huonot ja hyvät ominaisuutemme; mutta myöhemmin kahdessa rakastavaisessa, jotka ovat hyvin tottuneet toinen toisiinsa, alkuperäiset luonteen piirteet vahvistuvat. Molemmatkin arvostelevat silloin toisiaan, ja usein syntyy tuon vastavaikutuksen aikana, jonka luonne kohdistaa intohimoon, vastenmielisyyksiä, jotka valmistavat noita eroja, joilla pintapuoliset ihmiset asestautuvat syyttääkseen ihmissydäntä epävakaisuudesta. Tuo ajanjakso alkoi siis. Vähemmän viettelysten sokaisemana ja ottaen nautintoni yksityiskohtaisesti tarkastettaviksi minä panin toimeen, ehkäpä tahtomattani, tutkinnon, joka vahingoitti lady Dudleytä.

Minä löysin hänessä ensiksikin vähemmän tuota nerokkuutta, joka erottaa ranskattaren kaikista muista naisista ja joka tekee hänen rakkautensa kaikkein viehättävimmäksi, niiden tunnustuksen mukaan, joille elämän sattumukset antavat tilaisuutta kokea eri maiden rakastamistapoja. Kun ranskatar rakastaa, tapahtuu hänessä muutos, niin ylistettyä viehättelyänsä hän käyttää kaunistamaan rakkauttansa, hän uhraa tuon niin vaarallisen turhamielisyytensä ja kohdistaa kaikki pyrintönsä vain siihen, että hän rakastaisi hyvin. Hän ottaa omikseen rakastajansa edut, vihat ja ystävyudet; hän hankkii yhdessä päivässä itselleen liikemiehen koetellut taidot, hän tutkii lakia, hän ymmärtää luoton mekaniikkaa ja hallitsee pankkiirin rahalaatikkoo; ollen luonteeltaan huima ja tuhlaavainen hän ei enää tee ainoatakaan virhettä eikä hukkaa ainoatakaan kultarahaa; hän tulee samalla kertaa äidiksi, taloudenhoitajaksi, lääkäriksi ja antaa kaikille näille muutoksilleen onnen viehkeyden, joka tulee näkyviin äärettömän rakkauden pienimmissäkin yksityiskohdissa; hän yhdistää nuo erikoisominaisuudet, joita kaikkien maiden naiset suosittelevat, antaessaan henkevän älykkyyden yhtenäistytymälle seokselle tuon aito ranskalaisen leiman, joka elähyttää, sallii, oikeuttaa, vaihtelee kaiken ja hävittää yksitoikkoisuuden tuosta tunteesta, jota taivutetaan ainoastaan yhdessä aikamuodossa. Ranskalainen nainen rakastaa aina, ilman lepoa, ilman väsymystä, joka hetki, julkisesti ja yksinäisyydessä; muiden läsnäollessa hän löytää korostuksen, joka ei kosketa kuin yhtä korvaa, hän puhuu yksin äänettömyydelläänkin ja osaa katsoa teihin silmät maahan luotuina; jos tilaisuus kieltää häneltä sanan ja katseen, käyttää hän hyväkseen hiekkaa, jota hänen jalkansa painaa, kirjoittaakseen siihen ajatuksen; jos hän on yksinään, hän ilmaisee intohimonsa unessakin, sanalla sanoen hän taivuttaa maailman rakkautensa palvelukseen. Englannitar sitävästoin taivuttaa rakkautensa maailman mukaan. Kasvatuksessaan totutettuna kylmään käytökseen, tuohon niin itsekkääseen brittiläiseen asentoon, josta minä olen teille puhunut, hän avaa ja sulkee sydämensä englantilaisen mekaniikan helpvoudella. Hänellä on läpitunkematon naamio, jonka hän asettaa ja ottaa pois kylmäverisesti; intohimoinen kuten italiatar, silloin kun kukaan ei näe häntä, hän tulee kylmän arvokkaaksi, niinpiankuin maailma lähestyy häntä. Mitä rakastetuin mies epäilee silloin valtaansa nähdessään kasvojen syvän liikkumattomuuden, äänen tyyneyden, asennon täydellisen vapauden, joka on ominaista

englannittarelle, kun hän on kamarinsa ulkopuolella. Tuollaisena hetkenä tekopyhyys menee aina välinpitämättömyyteen asti, englannitar on unohtanut kaikki. Todenteolla, nainen, joka osaa riisua rakkautensa kuten vaatteen, saa uskomaan että hän voi sitä myöskin vaihtaa. Mitkä myrskyt kohottavatkaan silloin sydämen aaltoja, kun niitä liikuttaa itserakkaus, joka on loukkautunut nähdessään naisen ottavan, panevan pois ja jälleen ottavan rakkauden käteensä kuten koruompeluksen! Nuo naiset ovat liiaksi oman itsensä rakastajattaria kuuluakseen teille täydelleen; he myöntävät maailmalle liian paljon vaikutusvaltaa voidaksenne täydelleen heitä hallita. Siellä, missä ranskatar lohduttaa kärsivällistä katseella ja ilmaisee jollakin iloisella pistopuheella närkästyksensä vierailijoista, englannittaren äännettömyys on ehdoton, se kiihdyttää sielua ja tuottaa mieliharmia. Nuo naiset seisovat maailman näyttämöllä niin pysyvästi ja joka tilaisuudessa, että enimmillä heistä *fashion'in* [ulkonainen tapa, muoti. Suom. muist.] kaikkivaltius ulottuu heidän nautintoihinsa asti. Joka liioittelee kainoutta, liioittelee myöskin rakkautta; englannittarien laita on siten; heille on muoto kaikki kaikessa, mutta tämä muodon rakkaus ei heissä kuitenkaan kehity taiteellisuudeksi. Mitä sanottaneekin, protestanttisuus ja katolisuus selittävät ne erilaisuudet, jotka antavat ranskattarien sielulle niin suuren ylemmyyden englannittarien laskevan ja punnitsevan rakkauden rinnalla. Protestanttisuus epäilee, tutkii ja tappaa uskon, se on siis taiteen ja rakkauden kuolema. Siellä missä maailma käskää, maailman ihmisten täytyy totella; mutta intohimon valtaamat ihmiset pakenevat maailmaa, se on heille sietämätön. Te ymmärrätte siis, kuinka suuresti minun itserakkauteni oli loukattu huomattessani, että lady Dudley ei voinut riistäytyä maailmasta ja että brittiläinen muodonvaihdos oli hänelle tuttua. Mitä maailma vaati ei ollut hänelle uhrausta, ei, hän oli aivan luonnollinen noissa kahdessa toisilleen vihamielisessä muodossa; kun hän rakasti, rakasti hän huumauksellisesti; ei minkään maan nainen ollut siinä hänen vertaisensa, hän kävi kokonaisuudesta haaremista; mutta kun esirippu laskeutui tuon tenhonäytelmän ylle, hävitti se melkein tuon kohtauksen muistonkin. Hän ei vastannut katseeseen eikä hymyilyyn; hän ei ollut rakastajatar eikä orja, hän oli kuten lähettiläs, jonka täytyy pyöristää lauseensa ja liikkeensä, hän teki levottomaksi tyyneydellään ja loukkasi sydäntä säädyllytydellään; hän alensi siten rakkauden tarpeen kannalle, sen sijaan että hän lennokkaalla innostuksella olisi kohottanut sen aina ihanteellisuuteen asti. Hän ei ilmaissut pelkoa, ei katumusta eikä halua, mutta määrättyllä hetkellä hänen hellyytensä leimahti kuin äkkiä sytytetty tuli ja näytti pilkkaavan hänen pidättymistään. Kumpaa näistä kahdesta naisesta minun tuli uskoa? Minä tunsin tuhansina neulanpistoina ne äärettömät erilaisuudet, jotka erottivat Henrietten Arabellestä. Kun rouva de Mortsauf hetkeksi jätti minut, näytti hän jättäneen ilmalle tehtäväksi puhua minulle hänestä; hänen hameensa poimut, kun hän meni pois, vetivät minun silmäni puoleensa, kuten niiden aaltoileva kahina saapui iloisesti minun korvaani, kun hän palasi; siinä oli loputtomia hellyyksiä tuossa tavassa, jolla hän laski silmäluomensa kääntäessään katseensa maahan; hänen äänensä, tuo musikaalinen ääni, oli yhtä hyväilyä, hänen keskustelunsa todistivat pysyvää ajatusjohtoa, hän oli aina itsellensä uskollinen; hän ei jakanut sielunsa kahteen piiriin, kuumaan ja kylmään; sanalla sanoen rouva de Mortsauf säilytti henkevyytensä ja ajatuksensa kukat ilmaistakseen tunteitaan, hän viehätteli henkevyydellään lapsiaan ja minua. Mutta Arabellella nerokkuus ei ollut elämän rakastettavaksi tekemistä varten, hän ei käyttänyt sitä minun edukseni, se oli olemassa vain maailman tähden ja maailmaa varten, hän oli pelkkää ivailua; hän rakasti repiä ja purra, ei huvittaakseen itseään, vaan tyydyttääkseen taipumustaan. Rouva de Mortsauf olisi salannut onnensa kaikkien katseilta, lady Arabelle tahtoi näyttää omaansa koko maailmalle ja — hirvittävä irvikuva — hän pysyi sopivaisuuden rajoissa ratsastellessaan minun kanssani Boulognen metsissä. Tämä julkisuuden ja arvokkuuden, rakkauden ja kylmyyden sekoitus loukkasi alinomaan minun sieluani, joka oli samalla kertaa sekä puhdas että intohimoinen; ja kun minä en osannut ollenkaan siirtyä tuolla tavoin toisesta lämpöasteesta toiseen, sai minun mielialani kärsiä siitä. Minä olin vielä rakkaudesta värisevä, kun hän sai jälleen takaisin sovinnaisen häveliäisyytensä. Kun minä, mitä varovaisimmin, rohkenin valitella, käänsi hän minua vastaan kolmiteräisen kielensä, sekoittaen intohimonsa laverteluja noihin englantilaisiin leikinlaskuihin, joita minä olen koettanut teille kuvata. Niinpiankuin hän huomasi olevansa ristiriidassa minun kanssani, hän leikki minun sydämeni haavoittamisella ja minun mieleni nöyryyttämällä, hän käsitteli minua kuten taikinaa. Minun huomautuksiini että kaikessa on kuljettava keskitietä, hän vastasi väristelemällä minun ajatuksiani ja vieden ne äärimmäisyyksiin. Kun minä nuhtelin häntä hänen käytöksestään, kysyi hän minulta, tahdoinko, että hän syleilisi minua teatterissa koko Pariisin edessä. Hän sitoutui niin vakavasti tekemään sen, että minä, tuntien hänen halunsa antaa puheenaihetta itsestään, vapisin pelosta nähdä hänen täyttävän lupauksensa. Huolimatta hänen todellisesta rakkaudestaan minä en koskaan tuntenut hänen luonaan mitään tyyntä, puhdasta ja syvää kuten Henrietten luona: hän oli tyydyttämätön kuten hiekkainen maa. Rouva de Mortsauf oli aina rauhallinen, hän tunsu minun sieluni yhdessä korostuksessa tai silmäluonnissa, kun sitävastoin markiisitar ei koskaan välittänyt katseesta, kädenpuristuksesta tai hellästä sanasta. Vieläkin enemmän! Eilisen päivän onni ei ollut mitään seuraavana päivänä; ei mikään rakkaudenosoitus ihmeeksikään tullut sen osalle; hän tunsu niin suurta toiminnan, melun ja huomionherättämisen halua, ettei epäilemättä mikään riittänyt hänen tähän lajiin kuuluvan kauniin ihanteensa saavuttamiseksi, ja siitä johtuivat nuo rakkauden hurjat ponnistukset; hänen kiihoittuneessa mielikuvituksessaan oli kysymys hänestä eikä minusta. Tuo rouva de Mortsauf'in kirje, valo, joka loisti vielä minun elämässäni ja joka osoitti tavan,

jolla mitä hyveellisin nainen osaa noudattaa ranskalaista henkeä ilmaistessaan alituista huolenpitoa, yhtämittaista minun kohtaloni ymmärtämistä; tuo kirje on varmaankin teille selvittänyt, millä huolella Henriette käsitteli minun aineellisia etujani, minun valtiollisia suhteitani, minun moraalisia voittojani, millä hehkulla hän luvallisten rajojen sisällä syyleili minun elämäni. Kaikissa näissä kohdin lady Dudley käyttäytyi niin välinpitämättömästi kuin hän olisi ollut vain tavallinen tuttava. Hän ei koskaan perehtynyt minun asioihini, ei minun vihamiehiini eikä ystäviini. Hän oli tuhlaavainen ilman anteliaisuutta, hän erotti tosiaan hiukan liiaksi edut ja rakkauden; sitävastoin minä, vaikka en ollutkaan sitä kokenut, tiesin, että säästääkseen minua jostakin surusta Henriette olisi löytänyt minua varten sen, mitä hän ei olisi etsinyt itseänsä varten. Jossakin noista onnettomuuksista, jotka voivat kohdata kaikkein korkeimmassakin asemassa olevia ja kaikkein rikkaimpiakin henkilöitä, onhan historiassa siitä esimerkkejä yllin kyllin, minä olisin kysynyt neuvoa Henrietteltä, mutta minä olisin antanut viedä itseni vankilaan sanomatta sanaakaan lady Dudleylle.

Tähän asti perustui vastakohta tunteisiin, mutta asianlaita oli sama myöskin kaikessa muussa. Ylellisyys on Ranskassa olemuksen ilmaisu, siinä kuvastuvat ajatukset, taiteellinen maku, luonne. Se saattaa rakastavat antamaan arvoa pienimmillekin yksityiskohdille, sillä ne ilmentävät rakastetun olennon perusajatusta. Mutta englantilainen ylellisyys, jonka erinomaisuudet olivat viehättäneet minua hienoudellaan, oli persoonatonta, koneellista! Lady Dudley ei asettanut siihen mitään omasta itsestään, se tuntui vieraalta, se oli ostettua. Tuhannet hellät huomaavaisuudet Clochegourde'ssa kuuluivat Arabellen mielestä palvelijoille; jokaisella heistä oli velvollisuutensa ja erikoisalansa. Parhaimpien palvelijoiden valitseminen oli hänen hovimestarinsa asiana ikäänkuin kysymys olisi ollut hevosista. Tuo nainen ei kiintynyt ollenkaan palvelijoihinsa, heistä kaikkein arvokkaimmankaan kuolema ei olisi häntä vähääkään liikuttanut, rahalla olisi otettu sijaan toinen yhtä taitava. Mitä lähimmäisiin tulee minä en koskaan nähnyt hänen silmissään kyyneltä toisten onnettomuuksien tähden, hänessä oli tuollaista yksinkertaista itsekkyyttä, jolle täytyi suorastaan nauraa. Ylhäisen naisen purppuraverhot peittivät tuota pronssista luonnetta. Viehättävä tanssijatar, joka iltasin hypähteli matoilla, joka pani kaikki huiman rakkautensa kulkuset soimaan, sai kyllä nopeasti nuoren miehen suostumaan tunteettomaan ja kylmään englannittareen. Minä huomasin myöskin vasta vähitellen, että minä kylvin rakkauteni kivikkoon, jossa se ei tulisi ollenkaan kantamaan satoa. Rouva de Mortsauf oli yhdellä silmäyksellä nähnyt tuon luonteen lävitse; minä muistin hänen profeetalliset sanansa. Henriettellä oli kaikessa oikeassa, Arabellen rakkaus kävi minulle sietämättömäksi. Minä olen tehnyt sittemmin sen huomion, että suurimmalla osalla niitä naisia, jotka ratsastavat hyvin, on vähän hellyyttä. Kuten amatsooneilta heiltä puuttuu toinen povi, ja heidän sydämensä ovat kovettuneet määrätystä kohdasta, en tiedä mistä.

Minä aloin tuntea tuon ikeen raskauden, uupumus valtasi minun ruumiini ja sieluni, minä aloin oikein ymmärtää kaiken sen puhtauden ja rakkauden, jonka todellinen tunne antaa, minua vaivasivat Clochegourde'n muistot hengittäessäni etäisyydestä huolimatta kaikkien sen ruusujen tuoksua, sen terassin kuumuutta, kuullessani sen satakielien laulua. Hirveällä hetkellä, jolloin minä huomasin kivisen pohjan tulvavirran vähentyneiden vesien alla, minä sain iskun, joka tuntuu vielä minun elämässäni, sillä jokainen hetki tuo siitä kaiun minun korvaani. Minä tein työtä kuninkaan työhuoneessa; kuninkaan piti lähteä ulos kello neljä, ja herttua de Lenoncourt'illa oli palvelusvuoro. Nähdessään hänen astuvan sisään kuningas kysyi häneltä uutisia kreivittärestä; minä kohotin äkkiä päätäni liian pikaisella tavalla; loukkautuneena tuosta liikkeestä kuningas loi minuun katseen, joka kävi noiden ankarien sanojen edellä, joita hän niin hyvin osasi sanoa.

— Sire, minun tytärparkani kuolee, vastasi herttua.

— Suvaitseeko kuningas armollisesti myöntää minulle lomaa? sanoin minä kyyneleet silmissä välittämättä kuninkaan uhkaavasta suuttumuksesta.

— Kiirehtikää, mylord, vastasi hän asettaen hymyillen piston joka sanaansa ja nerokkuudellaan siten säästäen minut tyllystä moitteesta.

Ollen enemmän hovimies kuin isä herttua ei pyytänyt virkalomaa, vaan nousi kuninkaan vaunuihin seuratakseen häntä. Minä läksin matkalle sanomatta hyvästiä lady Dudleylle, joka onneksi oli lähtenyt ulos ja jolle minä kirjoitin meneväni kuninkaan asioissa. Croix de Berny'n luona minä kohtasin Hänen Majesteettinsa, joka palasi Verrière'stä. Ottaessaan vastaan erään kukkavihkon, jonka hän antoi pudota jalkoihinsa, kuningas loi minuun katseen, joka oli täynnä tuota kuninkaallista, syvästi masentavaa ironiaa ja joka näytti minulle sanovan: "Jos sinä tahdot olla jotakin politiikassa, tule takaisin! Älä tuhlaa aikaasi pitämällä keskusteluja kuolleiden kanssa!" Herttua teki minulle kädellään surumielisyyttä osoittavan merkin. Kaksi muhkeata, kahdeksan hevosen vetämää ajoneuvoa, kultakoristeiset upseerit, henkivartiosto pölypilven ympäröiminä kulkivat nopeasti ohitseni eläköön huutojen kaikuessa. Minusta näytti kuin hovi olisi kulkenut rouva de Mortsauf'in ruumiin yli tunteettomuudella, jota luonto osoittaa meidän onnettomuuksiamme kohtaan. Vaikka herttua oli erinomainen mies, hän epäilemättä kuninkaan levolle menon jälkeen meni pelaamaan kuninkaan veljen kanssa vistiä. Mitä herttuattareen tulee, hän oli jo kauan sitten antanut ensimmäisen iskun tyttärelleen puhuessaan hänelle lady Dudleysta.

Minun nopea matkani oli kuin uni, mutta hävinneen pelaajan uni. Minä olin epätoivoissani siitä, etten ollut saanut mitään uutisia. Oliko rippi-isä koventanut ankaruutensa siihen määrään, että hän kielsi minulta pääsyn Clochegourde'en. Minä syytin Madeleineä, Jacques'ia, apotti Dominis'ta kaikkia, aina herra de Mortsauf'iin asti. Tours'in toisella puolella Saint-Sauveur siltojen luona kääntyessäni poppeliin reunustamalle tielle, joka vie Poncher'hen ja jota minä olin niin ihailut silloin, kun minä kiirehdin etsimään tuntematontani, minä kohtasin herra Origet'n. Hän arvasi, että minä olin menossa Clochegourde'en, ja minä arvasin, että hän tuli sieltä. Me pysäytimme ajoneuvomme ja laskeuduimme alas, minä kysyäkseen häneltä uutisia, ja hän antaakseen niitä minulle.

— No, kuinka rouva de Mortsauf jaksaa? Kysyin minä häneltä.

— Epäilen tapaatteko häntä elävänä, vastasi hän. Rouva de Mortsauf kuolee kauhean kuoleman, hän kuolee nälkään. Kun hän lähetti minua kutsumaan viime kesäkuussa, ei mikään lääkkeellinen voima voinut enää ehkäistä sairautta. Hänessä oli tunnusmerkit, jotka herra de Mortsauf epäilemättä on kuvailut teille, koska hän luuli ne olevan itsellään. Kreivitär ei ollut silloin jostakin sisällisestä taistelusta johtuneen ohimenevän häiriön alaisena, jonka lääketiede kykenee parantamaan ja joka aiheuttaa paremman olon, tai jonkin tuloaan tekevän taudinpuuskan alainen, jonka tuottama epäjärjestys elimistössä voidaan korjata; ei, sairaus oli kehittynyt kohtaan, jossa tiede on hyödytön: se on parantamaton seuraus jostakin surusta, kuten kuolettava haava on seurauksena tikarin iskusta. Tämä sairaloinen tila johtuu erään elimen lamautumisesta, elimen, jonka toiminta on yhtä välttämätön elämälle kuin sydämen. Suru on tässä tehnyt tikarin virkaa. Uskokaa minua: rouva de Mortsauf kuolee jostakin salaisesta sielun tuskasta.

— Salaisesta! sanoin minä. Ovatko hänen lapsensa olleet sairaina?

— Eivät ole, sanoi hän minulle katsoen minuun merkitsevän näköisenä, ja siitä lähtien kun rouva de Mortsauf on ollut vakavasti sairaana, ei hänen miehensä ole häntä enää häirinnyt. Minä en enää voi tehdä mitään, herra Deslandes Azay'sta riittää, ei ole olemassa mitään lääkettä, ja kärsimykset ovat hirveät. Rikas, nuori, kaunis ja kuolla laihtuneena, nälän vanhentamana, sillä hän kuolee nälkään! Neljäkymmentä päivää jo ikäänkuin suljettuna hänen vatsansa ei ota vastaan mitään ravintoa, tarjottiinpa sitä missä muodossa tahansa.

Herra Origet puristi kättäni, jonka minä hänelle ojensin ja jota hän oli melkein pyytännyt kunnioittavalla liikkeellä.

— Rohkeutta, herra, sanoi hän kohottaen silmänsä taivaaseen.

Hänen lauseensa ilmaisi myötätuntoa surulle, jonka hän luuli tasan tunnetuksi; hän ei aavistanut sanoillansa olevan myrkytetyn kärjen, joka iski minuun kuten nuoli sydämeen. Minä nousin kiireesti vaunuihin luvaten ajomiehelle hyvän palkinnon, jos ehtisin ajoissa perille.

Huolimatta kärsimättömyydestäni luulin tehneeni matkan muutamissa minuuteissa, niin syvästi minä olin vajonnut katkeriin mietelmiin, jotka tungeksivat minun sielussani. Hän kuolee surusta, ja hänen lapsensa voivat hyvin! Hän kuolee siis minun tähteni! Minun ahdistava omatuntoni piti yhden noista syytöspuheista, jotka kaikuvat läpi koko elämän ja joskus sen toiselle puolellekin. Mikä heikkous ja mikä voimattomuus inhimillisessä oikeudessa! Se ei kosta muita kuin julkisia tekoja. Minkätähden kuolema ja häpeä murhamiehelle, joka tappaa yhdellä iskulla, joka jalomielisesti yllättää teidät unessa ja nukuttaa teidät ainiaaksi tai joka lyö äkkiarvaamatta säästäen teiltä kuolintuskan? Minkätähden sitävastoin onnellinen elämä ja arvonanto murhamiehen osaksi, joka vuodattaa pisara pisaralta katkeruutta sieluun ja kalvaa ruumista tuhotakseen sen. Kuinka paljon rankaisemattomia murhamiehiä! Mikä suvaitsevaisuus hienoa rikosta kohtaan! Kuinka paljon vapaaksijulistettuja murhatyöstä, joka on saatu aikaan sielun vainoamisilla. Jokin kostava käsi kohotti äkkiä maalatun esiripun, joka peittää yhteiskuntaa. Minä näin useampia noista uhreista, jotka te tunnette yhtä hyvin kuin minä: Rouva de Beauséant, joka matkusti kuolevana Normandiaan muutamia päiviä ennen minun lähtöäni! Herttuatar de Langeais häväisty! Lady Brandon saapuneena Touraine'en kuollakseen siellä tuossa matalassa majassa, jossa lady Dudley oli oleskellut kaksi viikkoa, ja minkä hirveän ratkaisun tappamana? Te tiedätte sen! Meidän aikakautemme on hedelmällinen tällaisista tapauksista. Kuka ei ole tuntenut tuota nuorta naisparkaa, joka myrkytti itsensä samasta mustasukkaisuudesta, joka ehkä tappoi rouva de Mortsauf'in? Kuka ei ole värissyt tuon viehättävän nuoren tytön kohtaloa, joka ikäänkuin myrkyllisen hyönteisen pistämä kukka kuihtui kahdessa vuodessa avioliittoon mentyään tietämättömän kainoutensa uhrina, tuon kurjan miehen uhrina, jolle Ronquerolles, Montriveau, de Marsay antavat kättä, sentähden että hän palvelee heidän poliittisia suunnitelmiaan? Kuka ei ole kiihtymyksellä kuullut kertomusta tuon naisen viimeisistä hetkistä, jota ei mikään rukous voinut taivuttaa ja joka ei koskaan tahtonut nähdä miestänsä, maksettuaan niin jalomielisesti hänen velkansa? Rouva d'Aiglemont, onhan hän nähnyt haudan hyvin läheltä ja ilman veljeni huolenpitoa eläisikö hän? Maailma ja tiede ovat osatovereita noissa rikoksissa, joille ei ole olemassa mitään tuomioistuimia. Näyttää siltä kuin ei kukaan kuulisi surusta, epätoivosta, rakkaudesta, salatuista kurjuuksista tai turhaan viljellyistä, alituisen istutetuista

ja juuriltaan revytyistä toiveista. Uudella sanastolla on nerokkaita sanoja ilmaisemaan kaikkea: vatsakuume, sydänpussin tulehdus, tuhansia naisten sairauksia, joiden nimet kuulee ja jotka ovat vapaakirjoja, joiden nojalla astutaan tekopyhien kyynelten seuraamille arkuille, kyynelten, jotka notarion käsi pian pyyhkii pois. Onko tuon onnettomuuden pohjana jokin laki, jota me emme tunne? Täytyykö satavuotiaan välttämättä kylvää maa kuolleilla ja tehdä se autioksi ympärillään, kohotakseen korkealle, kuten miljonääri omistaa itselleen monien pikku tehtaiden työt? Onko olemassa voimakas, myrkyllinen elämänprinsipi, joka ravitsee itseään suloisilla ja lempeillä olennoilla. Jumalani! Kuuluinko minä siis tiikerien sukuun? Omantunnon tuska puristi hehkuvilla sormillaan minun sydäntäni, ja minun poskeni olivat kyynelten uurtamat tullessani Clochegourde'n puistotielle kosteana aamupäivänä marraskuussa, joka riisti kellastuneet lehdet Henrietten ohjauksen mukaan istutetuista poppeleista, tuolle puistotielle, jossa hän vielä joku aika takaperin oli liehuttanut nenäliinaansa ikäänkuin kutsuakseen minua takaisin! Elikö hän? Saisinko minä tuntea hänen valkoiset kätensä alas taivutetun pääni päällä? Yhdessä hetkessä minä maksoin kaikki Arabellen antamat nautinnot ja huomasin ne kalliisti ostetuiksi! Minä vannoin en enää koskaan häntä näkeväni ja aloin vihata Englantia. Vaikka lady Dudley olikin muunnos lajissaan, ulotin minä tuomioni kaikkiin englannittariin.

Saapuessani Clochegourde'en minä sain uuden iskun. Minä tapasin Jacques'in, Madeleinein ja apotti Dominiksen polvistuneina puisen ristin juureen, joka seiso i erään kentän nurkassa ja joka oli jätetty uuden ristikkoaidan sisäpuolelle. Kreivi ja kreivitär eivät olleet tahtoneet sitä hävittää. Minä hyppäsin alas ajoneuvoistani ja menin heitä kohden kasvot kyyneleitä täynnä ja sydän murtuneena noiden kahden lapsen ja tuon Jumalaa rukoilevan vakavan henkilön näkemisestä. Vanha tallimestari seiso i siellä myöskin, muutamien askelten päässä, pää paljastettuna.

— Herra? sanoin minä apotti Dominikselle suudellen otsalle Jacques'ia ja Madeleineä, jotka loivat minuun kylmän katseen lopettamatta rukoustaan. Apotti nousi ylös, minä nojauduin hänen käsivarteensa ja sanoin hänelle: — Elääkö hän vielä? Hän taivutti päänsä surullisella ja lempeällä liikkeellä. — Sanokaa pian, rukoilen teitä Meidän Herramme kärsimyksen nimessä! Miksi pidätte rukousta tämän ristin juurella? miksi olette täällä, ettekä hänen luonaan? miksi hänen lapsensa ovat ulkona näin kylmänä aamuna? Sanokaa minulle kaikki, etten minä tietämättömyydestä aiheuttaisi jotain onnettomuutta.

— Jo muutamiin päiviin armollinen kreivitär ei tahdo nähdä lapsiansa kuin määrättyinä hetkinä. — Herra, jatkoi hän hetken vaiettuaan, ehkä teidän pitäisi odottaa jonkun aikaa, ennenkuin te näette rouva de Mortsauf'in, hän on hyvin muuttunut! On hyödyllistä valmistaa häntä tähän kohtaukseen, te saattaisitte tuottaa hänelle jotain lisäkäsitystä... Mitä kuolemaan tulee, olisi se laupeuden työ.

Minä puristin tuon Jumalan miehen kättä, jonka katse ja ääni lievittivät toisten haavoja kiihdyttämättä niitä.

— Me rukoilemme kaikki täällä hänen puolestaan, jatkoi hän; sillä kreivitär, niin pyhä, niin alistuvainen, niin valmis kuolemaan, on muutamia päiviä sitten saanut salaperäisen kammon kuolemaa kohtaan; hän luo niihin, jotka ovat täynnä elämää, katseita, joissa ensimmäistä kertaa kuvastuvat synkät ja kateelliset tunteet. Nämä kohtaukset ovat syntyneet, luulen minä, vähemmän kuoleman pelosta kuin jostakin sisällisestä huumauksesta, hänen nuoruutensa lakastuneista kukista, jotka polttavat kuihtuessaan. Niin, pahuuden enkeli koettaa riistää tätä kaunista sielua taivaalta. Kreivitär käy taisteluaan Öljymäellä, hän kastelee kyynelin noita valkeita ruusuja, jotka kiersivät hänen päätänsä, kuin Jephtan tyttären päätä, ja jotka putoavat toinen toisensa jälkeen. Odottakaa, älkää näyttäkö itseänne vielä, te toisitte hänen mieleensä hovin loiston, hän näkisi teidän kasvoillanne mailmallisten juhlien heijastuksen ja te lisäisitte hänen valitustensa voimaa. Säälikää heikkoutta, jonka itse Jumala on antanut anteeksi ihmiseksi tulleele pojalleen. Mitä ansioita meillä muuten olisi voitosta ilman vastustajaa? Sallikaa, että hänen rippi-isänsä tai minä, kaksi vanhusta, joiden rauniot eivät loukkaa hänen silmäänsä, valmistamme häntä odottamattomaan kohtaukseen, mielenliikutuksiin, joista apotti Birotteau on koettanut saada häntä luopumaan. Mutta tämän maailman asioita yhdistää näkymätön taivaallisten syiden lanka, jonka uskovan silmä huomaa, ja jos te olette tullut tänne, on teidät ehkä saattanut yksi noista taivaallisista tähdistä, jotka säteilevät hengellisessä maailmassa ja jotka johtavat niin hautaa kuin seimeä kohden... Hän sanoi minulle sitten käyttäen tuota palsamoitua kaunopuheisuutta, joka lankeaa sydämeen kuten kaste, että kreivitär jo kuusi kuukautta oli kärsinyt joka päivä yhä enemmän huolimatta herra Origet'n ponnistuksista. Tohtori oli tullut kahden viikon ajan joka ilta Clochegourde'en tahtoen riistää kuolemalta tuon saaliin, sillä kreivitär oli sanonut: "Pelastakaa minut!"

— "Mutta parantaakseen ruumiin, olisi ensin sydän pitänyt saada parannetuksi!" oli eräänä päivänä vanha lääkäri huudahtanut.

Sairauden edistymisen mukaan tuon naisen niin lempeät sanat tulivat katkeriksi, sanoi minulle apotti Dominis. Hän huutaa maata säilyttämään hänet, sen sijaan että hän huutaisi Jumalaa ottamaan hänet;

sitten hän katuu valituksiaan korkeamman päätöksiä vastaan. Nämä vaihtelut repivät hänen sydäntänsä ja tekevät hirvittäväksi ruumiin ja sielun taistelun. Usein ruumis pääsee voitolle! — "Te tulette minulle hyvin kalliiksi!" sanoi hän eräänä päivänä Madeleineille ja Jacques'ille, työntäen heidät vuoteensa luota. Mutta tuolla hetkellä minut nähdessään ja siten Jumalasta muistutettuna hän sanoi Madeleineidelle nuo enkelin sanat: "Toisten onni on niiden ilo, jotka eivät voi enää olla onnellisia." Ja hänen äänensä oli niin sydäntäsärkevä, että minä tunsin silmieni kostuvan. Hän lankeaa, se on totta, mutta jokaisesta harha-askeleesta hän nousee ylemmäksi taivasta kohden.

Noiden peräkkäisten sanomien iskemänä, jotka kohtalo lähetti minulle, ja jotka tuossa onnettomuuksien suuressa konsertissa valmistivat surullisilla sävellajivaihteillaan surumarssia, kuolevan rakkauden suurta huutoa, minä sanoin: — Te uskotte sen, tuo kaunis taitettu lilja tulee kukoistamaan jälleen taivaassa?

— Te olette jättänyt hänet kukkana, vastasi hän minulle, te löydätte hänet kulutettuna, surujen tulussa puhdistettuna ja kirkkaana kuin timantin, joka on vielä haudattu hiilikerrostumiin. Niin, tuo säihkyvä henki, enkelimäinen tähti on käyvä loistavana pilvien läpi kulkeakseen valon kuningaskuntaan.

Hetkellä, jolloin minä puristin tuon evankeliumin miehen kättä, sydän kiitollisuutta tulvillaan, kreivin täysin valkea pää tuli näkyviin talosta, hän kiiruhti minua kohden liikkeellä, jossa kuvastui hämmästyks.

— Kreivitär on puhunut totta! Hän on täällä. "Felix, Felix, se on Felix, joka tulee!" oli kreivitär huudahtanut. Ystäväni, jatkoi hän luoden minuun pelosta mielettömiä katseita, kuolema on täällä. Minkätähden se ei ole ottanut vanhaa rähjystä kuten minua, jota se oli yrittänyt?...

Minä astuin linnaa kohden kooten rohkeuteni; mutta pitkän, talon läpi kulkevan eteishuoneen ovella, joka johti puutarhan nurmikolle, apotti Birotteau pysähdytti minut.

— Armollinen kreivitär pyytää, ettette astuisi vielä sisälle, sanoi hän minulle.

Katsahtaen ympärilleni minä näin palvelijoiden tulevan ja menevän, kaikki olivat touhussa, surun lyöminä ja epäilemättä hämmästyneinä määräyksistä, joita Manette heille antoi.

— Mitä tapahtuu? sanoi kreivi pelästyneenä tätä liikettä yhtäpaljon hirvittävän tapahtuman pelosta kuin luonteellensa ominaisen levottomuuden tähden.

— Eräs sairaan haave, vastasi apotti. Armollinen kreivitär ei tahdo vastaanottaa herra vikonttia tilassa, jossa hän on; hän tahtoo järjestää itseään, miksi vastustaa häntä?

Manette meni kutsumaan Madeleineä, ja me näimme Madeleinein tulevan ulos muutamia hetkiä sen jälkeen kun hän oli mennyt sisälle. Sitten kaikki viisi, Jacques ja hänen isänsä, molemmat apotit ja minä kävelimme äänettöminä pitkin nurmikkoa päädyn edustalla ja etäännyimme talosta. Minä tarkastelin vuorotellen Montbazou'n ja Azay'ta, silmäillen kellertävää laaksoa, jonka syksyinen suru vastasi silloin kuten kaikissa tilaisuuksissa minua liikuttaviin tunteisiin. Äkkiä minä huomasin rakkaan Madeleinein kiiruhtavan etsimään syksyn kukkia ja poimivan niitä epäilemättä pannakseen kokoon kukkavihkoja. Ajattellessani kaikkea sitä, mitä tämä minun rakastavaisten huolenpitojeni osoitus merkitsi, minun sisässäni tapahtui jonkinlainen mullistus. Minä horjuin, minun näköni himmeni, ja molemmat apotit, joiden keskellä minä olin, kantoivat minut erään terassin reunalle, johon minä jäin joksikin aikaa aivankuin murrettuna, mutta kadottamatta täydelleen tajuntaani.

— Felix parka, sanoi kreivi minulle, hän oli kovin kieltänyt kirjoittamasta teille, hän tietää kuinka suuresti te häntä rakastatte!

Vaikka olin valmistettu kärsimyksiin huomasin minä itseni voimattomaksi kestäämään tuota huomaavaisuutta, johon sisältyivät kaikki minun onneni muistot. "Kas tässä, ajattelin minä, tämä maa, kuivettunut kuten luuranko, harmaan päivän valaisema; sen keskellä kohoaa yksi ainoa kukkapensaikko, jota minä aikaisemmillä käynneilläni olen ihaillut synkistä aavistuksista väristen. Se on tämän murheen hetken kuva!" Kaikki oli alakuloista tuossa pienessä linnassa, joka ennen oli ollut niin eloisa, niin vilkas, kaikki itki, kaikki kertoi epätoivosta ja autiudesta. Siinä oli puoleksi karsituita puistokujia, alotettuja ja jätettyjä töitä, työmiehiä, jotka seisoivat ja katselivat linnaa. Vaikka korjattiin viiniä, ei kuulunut mitään melua eikä puheensorinaa. Viinitarhat näyttivät tyhjiltä, niin syvä oli hiljaisuus. Me kävelimme kuten ihmiset, joilta suru kieltää jokapäiväiset sanat, ja me kuuntelimme kreiviä, ainoaa meistä, joka puhui. Muutamien lauseiden jälkeen, jotka oli synnyttänyt tuo koneellinen rakkaus, jota hän vaimonsa kohtaan tunsu, kreivi, mielensä taipumusta seuraten, puhkesi valituksiin kreivitärtä vastaan. Hänen vaimonsa ei ollut koskaan tahtonut hoitaa itseään eikä kuunnella hänen antamiensa hyviä neuvoja; hän oli ensimmäisenä huomannut sairauden merkit, sillä hän oli tutkinut niitä omassa itsessään, taistellut niitä vastaan ja parantunut aivan yksin ilman muuta apua kuin seuraamalla määrättyä elämänjärjestystä. Hän olisi hyvin voinut parantaa myöskin kreivittären, mutta aviomies ei voi ottaa niskoilleen sellaista vastuunalaisuutta, etenkin kun hänellä on onnettomuus huomata

kokemustansa kaikessa halveksittavan. Huolimatta hänen esityksistään kreivitär oli ottanut Origet'n lääkäriseen. Origet, joka oli kerran häntä niin huonosti hoitanut, Origet tappaa nyt hänen vaimonsa? Jos tuon sairauden syynä oli suuria suruja, oli hänellä ollut paljon enemmän edellytyksiä tuntea niitä; mutta mitä suruja saattoi hänen vaimollaan olla? Kreivitär oli onnellinen, hänellä ei ollut vaivoja eikä vastoinkäymisiä! Heidän omaisuutensa oli hänen huolenpitojensa ja hyvien aatteidensa avulla tyydyttävällä kannalla; hän antoi rouva de Mortsauf'in hallita Clochegourde'a; hänen lapsensa, hyvin kasvatettuina, hyvin voivina eivät tuottaneet enää mitään levottomuutta; mistä saattoi siis onnettomuus johtua? Ja hän väitteli ja sekoitti epätoivonsa ilmauksia mielettömiin syytöksiin. Sitten hän pian jostakin muistosta vajosi ihailuun, jota tuo jalo olento ansaitsi; muutamia kyyneliä vierähti hänen silmistään, jotka niin kauan aikaa olivat olleet kuivat.

Madeleine tuli minulle ilmoittamaan, että hänen äitinsä odotti minua. Apotti Birotteau seurasi minua. Vakava nuori tyttö jäi isänsä lähelle sanoen, että kreivitär halusi olla yksin minun kanssani ja ilmoittaen syyksi uupumisen, jonka hänelle tuottaisi useampien henkilöiden läsnäolo. Tämän hetken juhlallisuus synnytti minussa ulkonaisen kylmyyden ja sisällisen kuumuuden tunteen, joka meidät valtaa elämän suurissa tapauksissa. Apotti Birotteau, yksi noita miehiä, jotka Jumala on merkinnyt omikseen vaatettaen heidät lempeydellä ja yksinkertaisuudella, suoden heille kärsivällisyyttä ja sääliä, veti minut sivulle.

— Herra, sanoi hän minulle, tietäkää, että minä olen tehnyt kaiken, mikä inhimillisesti oli mahdollista, estääkseni tätä yhtymystä. Tuon pyhimyksen pelastus vaati sitä myöskin. Olen ajatellut vain häntä enkä teitä. Nyt, kun te tulette näkemään hänet, jonka luo enkelten olisi pitänyt kieltää teiltä pääsy, huomatkaa, että minä pysyn teidän välillänne puolustaakseni häntä teitä vastaan ja ehkäpä häntä itseänkin vastaan! Kunnioittakaa hänen heikkouutensa. En pyydä teiltä armoa hänelle kuten pappi, vaan kuten nöyrä ystävä, jota te ette tiennynt omistavanne ja joka tahtoo säästää teitä katumuksilta. Meidän rakas sairaamme kuolee suoraan sanoen nälästä ja janosta. Tästä aamusta alkaen hän on kuumeisen kiintymyksen vallassa, joka käy tuon hirveän kuoleman edellä, ja minä en voi teiltä salata, kuinka suuresti hän kaipaa elämää. Hänen kapinaan nousseen lihansa huudot sammuvat minun sydämessäni, jossa ne nostavat hereille vienoja muistoja aikaisemmasta elämästä. Mutta herra Dominis ja minä olemme ryhtyneet tähän uskonnolliseen yritykseen säästääksemme tämän kuolinkamppailun näöltä tuota jaloa perhettä, joka ei tunne enää aamu- ja iltatähteänsä. Sillä puoliso, lapset, palvelijat, kaikki kysyvät: "Missä hän on?" niin suuresti hän on muuttunut. Teidän näkemisenne herättää uudelleen valitukset. Jättäkää maailmanmiehen ajatukset, unohtakaa sydämen turhuudet, olkaa hänen lähellänsä taivaan eikä maan auttaja. Älköön tämä pyhimys kuolko epäilyksen hetkellä lausuen epätoivon sanoja.

Minä en vastannut mitään. Minun äänettömyyteni masensi rippi-isä raukan. Minä näin, minä kuulin, minä kuljin enkä kuitenkaan ollut enää maan päällä. Tuo ajatus: "Mitä on siis tapahtunut? Missä tilassa minä tapaan hänet, koska jokainen käyttää sellaista varovaisuutta?" synnytti mielteitä, jotka olivat sitäkin kauheampia kun niitä oli loppumattomiin: tuo kysymys yhdisti itseensä kaikki minun suruni. Me saavuimme huoneen ovelle, jonka rippi-isä levottomana minulle avasi. Minä näin silloin Henrietten valkoisiin puettuna istuvan pienellä sohvallaan lähellä uunia, jota koristeli kaksi kukilla täytettyä maljakkoa, lisäksi oli kukkia vielä pöydällä ikkunasyvennyksen edessä. Apotti Birotteau'n kasvat, jotka olivat tyrmistyneinä tuon odottamattoman juhlan näöstä ja muutoksesta, jolla huone oli äkkiä saatettu takaisin entiseen asuunsa, ilmaisivat minulle, että sairas oli poistanut nuo vastenmieliset esineet, jotka ympäröivät sairaiden vuoteita. Hän oli tuhlannut viimeiset elinvoimansa huoneensa järjestämiseen ottaakseen arvokkaasti vastaan sen, jota hän tällä hetkellä rakasti enemmän kuin mitään muuta. Aaltoilevien pitsien alta hänen laihtuneet kasvonsa, joilla oli puoleksi avautuneiden magnolia-kukkien vihertävä kelmeys, näkyivät, kuten näkyvät maalarin keltaisella kankaalla ensimmäiset liidulla kuvatut rakastetun pään piirteet; mutta tunteaksenne kuinka syvälle kotkan kynnet iskivät sydämeeni, kuvitelkaa tuon luonnoksen silmät viimeistellyiksi ja elämää uhkuviksi, ontot silmät, jotka loistivat luonnottomalla hehkulla sammuneissa kasvoissa. Hänessä ei ollut enää tuota tyyntä majesteettillisuutta, jonka hän sai pysyvästä voitostaan surujensa yli. Hänen otsansa, ainoa kasvojen osa, joka oli säilyttänyt kauniit suhteensa, ilmaisi taistelun halua ja tukahdutettuja uhkauksia. Huolimatta hänen kapeiden kasvojensa kellertävästä väristä sisälliset tulet puhkesivat ilmi säteillen kuten valovirta, joka liekehtii kenttien yläpuolella kuumana päivänä. Hänen ontot ohimonsa, hänen sisäänpainuneet poskensa ilmaisivat kasvojen sisällisen muodon ja hymyily, johon hänen vaaleat huulensa vetäytyivät, muistutti heikosti kuoleman pilkallista irvistystä. Hänen pukunsa, joka kulki ristiin rinnan yli, ilmaisi hänen ennen niin kauniin rintansa laihuutta. Hänen kasvojensa ilme osoitti kyllin, että hän tiesi muuttuneensa ja että hän oli siitä epätoivoissaan. Se ei ollut enää pahanilkinen Henriette, ei ylevä eikä pyhä rouva de Mortsauf, mutta jotakin, jolle Bossuet [ranskal. piispa, kuuluisa kaunopuhuja. Suom. muist.] ei olisi keksinyt nimeä, jotakin, joka taisteli tyhjiyttä vastaan ja jota nälkä ja petetyt toiveet ajoivat elämän egoistiseen taisteluun kuolemaa vastaan. Minä istuuduin hänen lähellensä painaen suudelman hänen kädellensä, jonka minä tunsin hehkuvaksi ja kuivaksi. Hän aavisti minun surullisen hämmästykseni itse tuosta ponnistuksesta, jonka minä tein salatakseni sitä häneltä. Hänen väröttömät huulensa levenivät

silloin hänen nälkiintyneiden hampaidensa yli yrittääkseen yhtä tuollaista pakotettua hymyilyä, jolla me kätkemme niin koston ironian kuin nautinnon odotuksen, niin sielun huumauksen kuin pettymyksen raivon.

— Ah! se on kuolema, Felix-raukkani, sanoi hän minulle, ja te ette rakasta kuolemaa! vihattavaa kuolemaa, kuolemaa, jota jokainen olento, vieläpä kaikkein pelottomin rakastajakin kauhistuu. Tässä päättyy rakkaus: minä tiedän sen hyvin. Lady Dudley ei näe teitä koskaan hämmästyneenä hänen muutoksestaan. Ah! minkätähden minä olen niin teitä toivonut, Felix? Lopultakin te olette tullut. Minä palkitsen teille tämän uhrauksen hirvittäväällä näytelmällä, joka teki muinoin kreivi de Rancé'sta trappisti-munkin; minä, joka halusin pysyä kauniina ja ylevänä teidän muistossanne, elää siellä ikuisena liljan kukkana, minä ryöstän teiltä teidän harhakuvananne. Todellinen rakkaus ei tee mitään laskelmia. Mutta älkää paetko, jääkää. Herra Origet on havainnut minut paljon paremmaksi tänä aamuna, minä palaan jälleen elämään, minä synnyn uudelleen teidän katseidenne alaisena. Sitten kun minä olen saanut hiukan voimia, kun minä alan kyetä ottamaan hiukan ravintoa, minä tulen jälleen kauniiksi. Minä tuskin olen kolmenkymmenenviiden vuoden vanha, minulla voi vielä olla monta kaunista vuotta. Onni nuorentaa ja minä tahdon tuntea onnea. Minä olen tehnyt ihania suunnitelmia, me jätämme heidät Clochegourde'en ja menemme yhdessä Italiaan.

Kyöneleet kostuttivat minun silmiäni, minä käännyn ikkunaa kohden ikäänkuin katsellakseni kukkia, apotti Birotteau tuli kiireesti minun luokseni ja kallistui kukka vihkon yli: — Ei kyöneleitä! sanoi hän minun korvaani.

— Henriette, te ette siis pidä enää meidän rakkaasta laaksostamme? vastasin minä hänelle antaakseni luonnollisuutta äkilliselle liikkeelleni.

— Kyllä, sanoi hän lähentäen otsaansa minun huuliini hyväilevällä liikkeellä; mutta ilman teitä se on minulle turmiollinen... *ilman sinua*, jatkoi hän koskettaen kuumilla huulillaan kevyesti minun korvaani lähettääkseen sinne nuo kaksi sanaa ikäänkuin kaksi huokausta.

Minä hämmästyin tuota intohimoista hyväilyä, joka suurensi vielä noiden kahden apotin hirvittäviä puheluita. Tuolla hetkellä minun ensimmäinen hämmennykseni haihtui; mutta vaikka minä saatoinkin selvästi ajatella, ei minun tahtoni ollut kyllin voimakas tukahduttamaan hermostunutta liikuntaa, joka minua vaivasi tuon kohtauksen aikana. Minä kuuntelin vastaamatta, tai pikemminkin minä vastasin pysyvällä hymyilyllä ja myöntymyksen merkeillä ollakseni häntä vastustamatta, menetellen kuten äiti lapsensa kanssa. Oltuani yllätetty hänen olemuksensa muutoksesta minä huomasin, että naisella, joka kerran oli tehnyt niin suuren vaikutuksen ylevoimillaan, oli asennossaan, äänessään, tavoissaan, katseissaan ja aatteissaan lapsen yksinkertainen tietämättömyys, teeskentelemättömät sulot, liikkumisen halu, syvä välinpitämättömyys kaikesta, mikä ei koske häntä tai hänen halujaan, sanalla sanoen kaikki nuo heikkoudet, jotka vaativat lapselle suojelusta. Koskeekohan tämä kaikkia kuolemaa tekeviä? Riisuvatko he kaikki yhteiskunnalliset valepukunsa, samoin kuin lapsi ei ole niitä vielä pukenut päälleen? Tai, ollen iankaikkisuuden rannalla ja ollen hyväksymättä muita inhimillisiä tunteita kuin rakkauden, ilmaisikohan kreivitär sen suloisen viattomuuden Chloe'n tavalla?

— Kuten kerta ennen te tuotte minulle terveyden, Felix, sanoi hän, ja minun laaksoni tulee tekemään minulle hyvää. Kuinka en minä söisi sitä, mitä te minulle tarjoatte? Te olette niin hyvä sairaanhoitaja. Ja sitten te olette niin voimaa ja terveyttä uhkuva, että teidän lähellänne elämä on tarttuvaa. Ystäväni, osoittakaa minulle siis, että minä en voi kuolla, kuolla petettynä! He luulevat, että minun suurin tuskani oli jano. Oh! kyllä, minulla on hyvin jano, ystäväni Indre'n veden näkeminen tekee minulle pahaa, mutta minun sydämeni kärsii kuumempaa janoa. Minä janosin sinua, sanoi hän minulle hillitymmällä äänellä, ottaen minun käteni hehkuviin käsiinsä ja vetäen minua puoleensa lausuakseen nuo sanat minun korvaani: minun kuolintuskani on ollut se, etten minä ole nähnyt sinua! Olethan sinä käskenyt minun elää? Minä tahdon elää. Minä tahdon myöskin ratsastaa minä, minä tahdon kaikki tuntea, Pariisin, juhlat, nautinnot.

Ah! Natalie, tuo hirveä huuto, joka aistimien karkeuden tähden kuuluu kylmältä etäälle, sai vanhan papin ja minun korvani soimaan: tuon jalon äänen korostukset kertoivat kokonaisen elämän taisteluista, todellisen, petetyn rakkauden tuskista. Kreivitär nousi ylös kärsimättömällä liikkeellä, kuten lapsi, joka tahtoo leikkikalua. Kun rippi-isä näki katuvaisen tuollaisena, vajosi miesraukka äkkiä polvilleen, risti kätensä ja alkoi lukea rukouksia.

— Niin, elää! sanoi kreivitär vetäen minut seisomaan ja nojautuen minuun, elää todellisuuksista eikä valheista. Kaikki on ollut valhetta minun elämässäni, minä olen ne laskenut muutamia päiviä sitten nuo petokset. Onko mahdollista, että minä kuolen, minä, joka en ole elänyt, minä, joka en ole koskaan mennyt etsimään ketään nummelta? Hän pysähtyi, näytti kuuntelevan ja tunsu seinien läpi jotain tuoksua. — Felix! viininkorjaajat menevät syömään päivällistä, mutta minä, minä, sanoi hän lapsen äänellä, minä joka olen talon valtiatar, minulla on nälkä. Rakkauden laita on samoin. He tuolla ovat onnellisia, he!

— *Kyrie eleison!* sanoi apottiparka, joka kädet ristissä, silmät taivaaseen luotuina luki litanioja.

Kreivitär kietoi käsivartensa minun kaulaani, syleili minua kiihkeästi ja puristi minua sanoen: — Minä en enää päästä teitä! Minä tahdon olla rakastettu, minä teen mielettömyyksiä kuten lady Dudley, minä opettelen englanninkieltä voidakseni hyvin sanoa: *my dee*. Hän teki minulle merkin päällään, kuten hänen tapansa oli minut jättäessään sanoakseen minulle, että hän heti palaisi takaisin:

— Me syömme yhdessä päivällistä, sanoi hän minulle, minä menen ilmoittamaan Manettelle... Tässä pysähdytti hänet heikkous, joka saapui, ja minä asetin hänet täysin puettuna hänen vuoteeseensa.

— Jo kerran ennen te olette kantanut minua tällä tavoin, sanoi hän minulle avatessaan silmänsä.

Hän oli hyvin kevyt, ja etenkin hyvin kuumeinen; ottaessani hänet käsivarsilleni minä tunsin koko hänen ruumiinsa hehkuvan. Herra Deslandes astui sisään, hämmästyi huomattaessaan huoneen noin koristetuksi, mutta nähdessään minut näytti kaikki hänelle selvenneen.

— Kuolema vaatii paljon kärsimyksiä, herra, sanoi kreivitär muuttuneella äänellä.

Lääkäri kävi istumaan, koetteli sairaan suonta, nousi äkkiä ylös, puhui hiljaa jotakin papille ja meni ulos; minä seurasin häntä.

— Mitä aiotte tehdä? kysyin minä häneltä.

— Säästää häneltä hirveän kuolintuskan, sanoi hän minulle. Kuka olisi saattanut odottaa niin suurta elinvoimaa? Me emme ymmärrä, kuinka hän elää vielä, muutoin kuin ottamalla huomioon sen tavan, jolla hän on elänyt. Tämä on jo neljäskymmenestoinen päivä, jonka armollinen kreivitär on syömättä, juomatta ja nukkumatta.

Herra Deslandes kysyi Manettea. Apotti Birotteau vei minut puutarhaan.

— Antakaamme tohtorin tehdä, sanoi hän minulle. Manetten auttamana hän antaa kreivittärelle opiumia. Niin, nyt te olette kuullut sen, sanoi hän minulle, jos hän yleensä on syyllinen noihin mielettömyyden ilmauksiin!...

— Ei, sanoin minä, sitä hän ei enää ole.

Minä olin surun tyrmistyttämä. Kuta enemmän ajattelin, sitä enemmän laajuutta sai jokainen tuon näytöksen yksityiskohta. Minä menin äkisti ulos pikkuportista terassin alapäässä ja kävin istumaan ruuheen, johon minä kätkeydyin saadakseni olla yksin ajatuksineni. Minä koetin irroittaa itseni tuosta voimasta, joka kuitenkin oli yhtä kuin minun elämäni; kidutus, jota voisi verrata siihen, jolla tataarit rankaisevat avionrikkoojaa asettaessaan yhden syyllisen jäsenistä kiinni puukappaleeseen ja antaessaan hänelle veitsen, jolla hän saa leikata jäsenensä poikki, ellei tahdo kuolla nälkään: hirveä rangaistus, joka kohtasi minun sieluni, sillä minun täytyi leikata siitä kaunein osa. Minun elämäni oli mennyt harhaan! Epätoivo synnytti minussa mitä mielettömimpiä ajatuksia. Milloin minä tahdoin kuolla hänen kanssansa, milloin sulkeutua Meilleraye'hen, jonne trappistimunkit olivat asettuneet. Minun himmentyneet silmäni eivät erottaneet enää ulkonaisia esineitä. Minä tarkastelin sen huoneen ikkunoita, jossa Henriette kärsi, luullen näkeväni siellä valon, joka loisti tuona yönä, jolloin minä olin kihlautunut hänen kanssansa. Eikö minun olisi pitänyt noudattaa tuota yksinkertaista elämää, jonka hän oli minulle luonut, ja valtiollisissa toimissani omistautua hänelle? Eikö hän ollut käskenyt minun olla suuri mies varjellakseen minua alhaisista ja häpeällisistä intohimoista, joihin minä olin langennut kuten kaikki miehet? Eikö puhtaus ollut ylevä erikoisominaisuus, jota minä en ollut osannut säilyttää? Rakkaus, sellaiseksi kuin Arabelle sen käsitti, tuli minulle äkkiä vastenmieliseksi. Samalla hetkellä, jolloin minä kohotin alaspainunutta päätäni kysyen itseltäni, mistä minulle tästä lähtien tulisi valo ja toivo, mitä hyötyä minulla olisi elämisestä, ilma kantoi korviini keveätä askelten synnyttämää ääntä. Minä käännyin terassia kohden, minä huomasin siellä Madeleinein kävelevän yksin, hitain askelin. Noustessani terassia kohden pyytääkseni tuolta rakkaalta lapselta selitystä kylmään katseeseen, jonka hän oli minuun luonut ristin juurella, Madeleine oli istunut penkille. Kun hän huomasi minut puolitiessä, nousi hän ylös ja oli ikäänkuin hän ei olisi minua nähnyt, jottei hänen olisi tarvinnut olla yksin minun kanssani; hänen poistumisensa oli kiireellistä, merkitsevää. Hän vihasi minua, hän pakeni äitinsä murhaajaa. Palatessani pengermiä pitkin Clochegourde'en minä näin Madeleinein seisovan kuten kuvapatsaan, liikkumattomana, kuunnellen minun askelten ääntä. Jacques oli istunut portaille, ja hänen asentonsa ilmaisi samaa tunteettomuutta, joka oli koskenut minuun, kun me olimme kävelemässä kaikki yhdessä, ja joka oli synnyttänyt minussa noita ajatuksia, jotka me jätämme johonkin sielumme nurkkaan palataksemme niihin jälleen ja mieltiäksemme niitä myöhemmin joutohetkinä. Minä olen huomannut, että nuoret ihmiset, jotka kantavat itsessään kuolemaa, ovat kaikki tunteettomia hautajaisia kohtaan. Minä tahdoin tehdä kysymyksiä tuolle synkälle sielulle. Oliko Madeleine pitänyt ajatuksensa ominaan, vai oliko hän siirtänyt vihansa myöskin Jacques'iin?

— Sinä tiedät, sanoin minä hänelle yrittääkseni keskustelua, että sinulla on minussa mitä uskollisin veli.

— Teidän ystävyysenne on minulle hyödytön, minä seuraan äitiäni! vastasi hän luoden minuun surun hämmentämän katseen.

— Jacques, huudahdin minä, sinäkö myöskin? Hän yski ja peräytyi etäälle minusta, kun hän palasi, hän näytti minulle nopeasti veristä nenäliinaansa.

— Ymmärrätkö? sanoi hän.

Jokaisella heistä oli siten turmiollinen salaisuutensa. Kuten sain sittemmin huomata, sisar ja veli välttivät toisiaan. Henriette kuollut, kaikki oli raunioina Clochegourde'ssa.

— Rouva nukkuu, tuli Manette meille sanomaan onnellisena tietäessään ettei kreivitär enää kärsinyt.

Noina hirveinä hetkinä, vaikka jokainen tietää niiden ehdottoman lopun, todelliset tunteet tulevat mielettömiksi ja pitävät kiinni pienimmistäkin onnen hetkistä. Minuutit ovat vuosisatoja, jotka tahdottaisiin täyttää hyvillä teoilla. Tahdottaisiin, että sairaut lepäisivät ruusuilla, tahdottaisiin poistaa heiltä heidän kärsimyksensä, tahdottaisiin, että viimeinen huokaus tulisi heille odottamatta.

— Herra Deslandes on antanut poistaa kukat, jotka kiihottivat liian voimakkaasti armollisen rouvan hermoja, sanoi Manette minulle.

Kukat siis olivat aiheuttaneet hänen huumauksensa, hän itse ei ollut siihen syyppää. Maan rakkaudet, hedelmällisyyden juhlat, kasvien hyväilyt olivat juovuttaneet tuoksuillaan hänet ja epäilemättä herättäneet hänessä nuo onnellisen rakkauden ajatukset, jotka uinuvat hänessä nuoruudesta asti.

— Tulkaahan toki, Felix herra, sanoi Manette minulle, tulkaa katsomaan rouvaa, hän on kaunis kuin enkeli.

Minä palasin kuolevan luo hetkellä, jolloin aurinko laski kullaten Azay'n linnan kattojen reunaan. Kaikki oli tyyntä ja kirkasta. Vieno loiste valaisi vuodetta, jossa Henriette lepäsi opiumi-unessa. Tuolla hetkellä ruumis oli ikäänkuin tyhjäksi tehty; sielu yksin hallitsi noita kasvoja, jotka olivat kirkaat, kuten taivas on kaunis myrskyn jälkeen. Blanche ja Henriette, nuo kaksi ylevää olentoa samassa naisessa, kohosivat silmiäni eteen sitäkin kauniimpina, kun minun muistini, ajatukseni ja mielikuvitukseni, luontoa auttavina, korjasivat entiselleen jokaisen muutoksen noissa piirteissä, joilla voittoisa sielu lähetti valojaan hengityksen kannattamissa laineissa. Molemmat apotit olivat istuutuneet vuoteen jalkopäähän. Kreivi seiso pystyssä, muserrettuna, tuntien kuoleman lippujen liehuvan tuon jumaloidun olennon ylitse. Minä otin sohvalta paikan, jossa Henriette oli istunut. Sitten me kaikki neljä vaihdoimme katseita, joissa tuon taivaallisen olennon ihailu sekoittui surun kyyneliin. Kasvojen valoisa henkevyys ilmoitti Jumalan palanneen jälleen yhteen kauneimmista temppeleistään. Apotti Dominis ja minä puhuimme keskenämme merkeillä, ilmaisten toinen toisillemme ajatuksiamme. Niin, enkelit varjosivat Henrietteä, heidän miekkansa välkkyivät tuon jalons otsan yläpuolella, jossa jälleen oli nähtävissä hyveen ylevä leima; se oli tehnyt ennen hänen otsansa aivankuin näkyväksi sieluksi, jonka kanssa pitivät yhteyttä hänen ilmakehänsä henget. Hänen kasvojensa piirteet puhdistuivat, kaikki suureni hänessä ja tuli majesteettilliseksi häntä vartioitsevien enkelien näkymättömästä suitsutuksesta. Ruumiillisen kärsimyksen vihertävät värit antoivat sijaa kokonaan valkeille väreille, lähestyvän kuoleman kylmälle, himmeälle kalpeudelle. Jacques ja Madeleine astuivat sisälle. Madeleine sai meidät kaikki värisemään syöksyessään kunnioittavan jumaloitsemisen liikkeellä vuoteen ääreen, ristiessään kätensä ja päästäessään huuliltaan tuon ylevän huudahduksen: "Vihdoinkin! Tässä on minun äitini!" Jacques hymyili, hän oli varma siitä, että hän seuraisi äitiään sinne, minne tämä meni.

— Hän saapuu satamaan, sanoi apotti Birotteau. Apotti Dominis katsoi minuun ikäänkuin toistaakseen minulle: — Enkö minä sanonut, että tähti nousisi säteilevän?

Madeleine pysyi silmät kiinnitettyinä äitiinsä, hengittäen kun hän hengitti, jäljitellen hänen kevyttä huokumistaan, viimeistä säiettä, joka yhdisti häntä elämään ja jota me vavisten seurasimme, peljäten jokaisen ponnistuksen katkaisevan sen. Kuten enkeli pyhäkön ovella, tuo nuori tyttö oli kiihkeä ja tyyni, voimakas ja masennettu. Tällä hetkellä iltakello alkoi soida tornikellosta. Ilman vienot tuulahdukset kuljettivat aaltona lyöntejä, jotka ilmoittivat meille, että tällä hetkellä koko kristikunta toisti sanoja, jotka enkeli oli lausunut sukupuolensa virheet sovittaneelle naiselle. Tuona iltana *Ave Maria* tuntui meistä taivaan tervehdykseltä. Ennustus oli niin selvä ja tapaus niin läheinen, että me sulauduimme kyyneliin. Illan humina, soinnukas henkäys lehdistöissä, lintujen viimeiset viserrykset, hyönteisten surina, veden kohina, sammakon valittava huuto, koko tasanko sanoi jäähyväisiä laakson kauneimmalle liljalle, hänen yksinkertaiselle maalaiselämälleen. Tämä ylimaailmallisten ja luonnonlaulujen yhtyminen muodosti niin järkyttävän lähtövirren, että meidän nyyhkytyksemme alkoivat uudelleen. Vaikka huoneen ovi oli auki, me olimme vajonneet niin syvästi tuohon kaamean juhalliseen tarkasteluun

ikäänkuin painaaksemme ainiaaksi sydämiimme sen muiston, että me emme olleet huomanneet talon väen tulleen sivuhuoneeseen ja polvistuneena yhdessä ryhmässä lukevan palavia rukouksia. Kaikki nuo ihmisparat olivat uskoneet herrattarensa vielä jäävän eloon ja tuo niin selvä kuoleman enne masensi heidät. Apotti Birotteau'n viittauksesta vanha tallimestari läksi ulos hakemaan Sachén pappia. Lääkäri, seisoen vuoteen ääressä tyynenä kuten tiede ja pitäen nukkuvaa sairasta kädestä, oli tehnyt merkin rippi-isälle ilmoittaakseen hänelle, että tämä uni oli viimeinen kärsimyksistä vapaa hetki, mikä tuolla poiskutsutulla enkelillä oli jäljellä. Hetki oli tullut antaa hänelle kirkon viimeiset sakramentit. Kello yhdeksän hän heräsi vienosti, katseli meitä hämmästyneesti, mutta suloisesti, ja meillä oli jälleen meidän epäjumalamme terveiden päivien kauneudessaan.

— Äiti, sinä olet liian kaunis kuollaksesi, elämä ja terveys palaavat sinulle uudestaan! huudahti Madeleine.

— Rakas tyttäreni, minä tulen elämään, mutta sinussa, sanoi hän hymyillen.

Seurasi sitten sydäntäsärkeviä syleilyjä äidiltä lapsille ja lapsilta äidille. Herra de Mortsauf suuteli vaimoansa hurskaasti otsalle. Kreivitär punastui nähdessään minut.

— Rakas Felix, sanoi hän, tämä on luullakseni ainoa suru, minkä minä olen teille tuottanut! mutta unohtakaa se, mitä minä mielettömissä harhakuvitelmissani olen voinut teille sanoa. Hän ojensi minulle kätensä, minä tartuin siihen suudellakseni sitä, hän sanoi minulle silloin viehättävällä puhtaalla hymyilyllään: — Kuten ennen vanhaan, Felix?...

Me poistuimme kaikki huoneesta ja menimme saliin siksi ajaksi, minkä sairaan viimeinen tunnustus kesti. Minä asetuin lähelle Madeleineä. Kaikkien läsnäollessa hän ei voinut paeta minua olematta epäkohtelias; mutta jäljitellen äitiään hän ei katsonut kehenkään ja pysyi ääneti luomatta kertaakaan silmiänsä minuun.

— Rakas Madeleine, sanoin minä hänelle hiljaa, mitä teillä on minua vastaan? Miksi kylmiä tunteita, kun kuoleman edessä jokaisen pitää sopia.

— Minä luulen kuulevani sen, mitä äitini tällä hetkellä sanoo, vastasi hän ottaen samanlaisen pään asennon kuin minkä Ingres [ranskal. maalari, k. 1867. Suom. muist.] on löytänyt *Jumalan äidilleen*, tuolle suruja aavistavalle neitsyeelle, joka valmistuu suojelemaan maailmaa, jossa hänen poikansa on hukkuva.

— Ja te tuomitsette minut hetkellä, jolloin teidän äitinne antaa minulle anteeksi, jos minä ollenkaan olen syyllinen.

— Te ja aina *te!*

Hänen äänenpainonsa ilmaisi harkittua vihaa, kuten jonkun korsikkalaisen, leppymätöntä kuten ovat niiden tuomiot, jotka elämää tuntemattomina eivät ota huomioon mitään lieventäviä asianhaaroja sydämen lakeja vastaan tapahtuneissa rikoksissa. Yksi tunti kului syvässä äänettömyydessä. Apotti Birotteau saapui ripitettyään kreivitär de Mortsauf'in, ja me astuimme kaikki sisään. Henriette, seuraten ajatusta, jommoiset ovat ominaisia jaloille sieluille, oli antanut puetuttaa itsensä pitkään vaatteukseen, jonka piti olla hänen kuolinvaatteenaan. Me tapasimme hänet istumassa vuoteella kauniina sovituksestaan, kauniina toiveistaan. Minä näin uunissa mustaa tuhkaa minun kirjeistäni, jotka äsken oli poltettu, uhraus, jonka hän oli tahtonut tehdä, sanoi minulle hänen rippi-isänsä, vasta kuoleman hetkellä. Hän hymyili meille kaikille entistä hymyään. Hänen kyynelistä kosteat silmänsä ilmaisivat ylhäistä näkemistä, hän silmäili jo luvatus maan taivaallisia iloja.

— Rakas Felix, sanoi hän minulle ojentaen kätensä minun käteeni tarttuakseen, jääkää tänne. Teidän tulee olla läsnä yhdessä elämäni viimeisistä hetkistä. Se ei ole oleva vähemmän tuskallinen kaikista, mutta te merkitsette siinä hyvin paljon.

Hän teki liikkeen, ovi suljettiin. Hänen kehoituksestaan kreivi kävi istumaan, apotti Birotteau ja minä jäimme seisomaan. Manetten auttamana kreivitär nousi ylös, asettui polvilleen hämmästyneen kreivin eteen ja tahtoi pysyä siinä asennossa. Sitten, kun Manette oli vetäytynyt pois, hän kohotti päänsä, jota hän oli tukenut kreivin polviin.

— Vaikka minä olen käyttäytynyt teitä kohtaan kuten uskollinen puoliso, sanoi hän kreiville muuttuneella äänellä, on mahdollisesti joskus saattanut tapahtua, että minä olen laiminlyönyt velvollisuuteni; minä olen rukoillut Jumalaa suomaan minulle voimia pyytääkseni teiltä anteeksi virheitäni. Minä olen ehkä osoittanut erään perheen ulkopuolella olevan ystävyysuhteen ylläpitämisessä hellyyksiä, jotka ovat olleet vieläkin sydämellisempiä kuin ne, mitä minun oli teille osoitettava. Mahdollisesti minä olen kiihdyttänyt teitä itseäni vastaan tuolla vertauksella, jonka te saatoitte tehdä näiden huolenpitojen ja ajatuksien sekä niiden välillä, joita minä teille osoitin. Minulla

on ollut, sanoi hän matalalla äänellä, läheinen ystävyssuhde, jota ei kukaan, ei edes hän, jota se koski, ole voinut kokonaan tuntea. Vaikka minä inhimillisten lakien mukaan olen pysynyt hyveellisenä, vaikka minä teitä kohtaan olen ollut moitteeton puoliso, on kuitenkin usein ajatuksia tahtomattani tai tahtoen kulkenut sydämeni läpi ja minä pelkään tällä hetkellä, että minä olen ollut niille liian suosiollinen. Mutta kuten minä olen teitä hellästi rakastanut, kuten minä olen pysynyt teidän nöyränä puolisonanne, kuten pilvet kulkiessaan taivaalla eivät ole muuttaneet sen kirkkautta, niin te näette minun nyt puhtaalla otsalla rukoilevan teidän siunaustanne. Minä kuolen ilman ainoatakaan katkeraa ajatusta, jos minä kuulen teidän huuliltanne lempeän sanan Blanchellenne, teidän lastenne äidille, ja jos te annatte hänelle anteeksi kaiken sen, mitä hän ei itse ole voinut itsellensä antaa, ennenkuin vasta sen tuomioistuimen vakuutuksesta, jonka eteen me kaikki tulemme.

— Blanche, Blanche, huudahti vanhus vuodattaen äkkiä kyöneleitä vaimonsa pään päälle, tahdotko sinä tappaa minut? Hän nosti kreivittären ylös harvinaisella voimalla, suuteli häntä pyhästi otsalle ja pitäen häntä tässä asennossa sanoi: Eikö minun ole sinulta pyydettyä anteeksi? Enkö minä usein ole ollut kova, minä? Etköhän sinä suurena lapsellisia epäilyksiäsi?

— Ehkä, sanoi kreivitär. Mutta, ystäväni, olkaa suvaitsevainen kuolevien heikkouksia kohtaan, tyynnyttäkää minut. Kun teille tulee tämä hetki, te ajattelette että minä olen jättänyt teidät siunaten teitä. Sallittekö minun jättää meidän ystävälemme tuon tuolla syvän tunteen pantiksi, sanoi hän osoittaen kirjettä, joka oli uuninreunustalla? Hän on nyt minun ottolapseni, siinä kaikki. Sydämellä, rakas kreivi, on testamenttinsa. Minun viimeiset toivomukseni määräävät tälle rakkaalle Felix'ille pyhiä tehtäviä suoritettavaksi, minä en luule liiaksi arvostaneeni häntä, tehkää niin, etten minä ole teitäkään liiaksi arvostanut edellyttäessäni, että sallitte minun jättää hänelle muutamia ajatuksia. Minä olen yhä nainen, sanoi hän taivuttaen päätänsä suloisen surumielisesti, anteeksipyyntöni jälkeen minä pyydän teiltä suosionosoitusta. — Lukekaa; mutta vasta minun kuolemani jälkeen, sanoi hän ojentaen minulle tuon salaperäisen kirjeen.

Kreivi näki vaimonsa kalpenevan, hän otti kreivittärestä kiinni ja kantoi hänet vuoteeseen, jonka ympärille me asetuimme.

— Felix, sanoi kreivitär minulle, minä olen ehkä tehnyt väärin teitä kohtaan. Minä olen varmaankin usein aiheuttanut teille tuskia, antaessani teille toiveita iloista, joiden edessä minä olen peräytynyt; mutta saanhan minä kiittää äidin- ja aviopuolisonrohkeuttani siitä, että minä kuolen sovitettuna kaikkien kanssa! Te annatte minulle siis myöskin anteeksi, te, joka olette niin usein lausunut minulle syytöksiä, joiden vääritys tuotti minulle iloa!

Apotti Birotteau asetti sormensa hänen huulilleen. Silloin kuoleva kallisti päänsä, heikkous valtasi hänet, hän liikutti käsiään tahtoen sillä ilmoittaa, että pappi, hänen lapsensa ja palvelijat saisivat tulla sisälle; sitten hän käskävällä liikkeellä osoitti minulle murtunutta kreiviä ja lapsiaan, jotka astuivat huoneeseen. Tuon isän näkeminen, jonka salaisen mielipuolisuuden vain me kaksi tunsimme ja joka oli tullut noiden hentojen olentojen holhoojaksi, herätti hänessä mykkiä rukouksia, jotka lankesivat minun sieluuni kuin pyhä tuli. Ennen viimeisen voitelon vastaanottoa hän pyysi anteeksi palvelusväeltään sitä, että oli ollut heille joskus ankara, hän pyysi heidän esirukouksiansa ja suositti heidät kaikki yksitellen kreiville; hän tunnusti jalosti, että hän tämän viimeisen kuukauden aikana oli antautunut valituksiin, jotka vähän sopivat kristitylle ja jotka olivat ehkä tuottaneet mielipahaa hänen vaelleen; hän oli työntänyt pois lapsensa, hän oli antanut sijaa sopimattomille tunteille; mutta hän syytti sietämättömiä kärsimyksiään siitä, ettei hän ollut alistunut Jumalan tahtoon. Lopuksi hän kiitti julkisesti liikuttavalla sydämellisyydellä apotti Birotteau'ta siitä, että tämä oli osoittanut hänelle maallisten asioiden turhuuden. Kun hän lakkasi puhumasta, alkoivat rukoukset; sitten Saché'en pappi antoi hänelle ehtoollisen. Muutamia hetkiä jälkeenpäin hänen hengityksensä kävi vaivaloiseksi, pilvi levisi hänen silmilleen, jotka pian jälleen aukenivat, hän loi minuun viimeisen katseen ja kuoli kaikkien silmien edessä, kuullen ehkä meidän nyyhkytyksemme. Sillä hetkellä, jolloin hän huokasi viimeisen henkäyksensä, suoritti viimeisen kärsimyksensä elämässä, joka oli ollut yhtä pitkää kärsimystä, minä tunsin itsessäni iskun, joka järkytti koko minun olemustani. Kreivi ja minä jäimme kuolinvuoteen ääreen koko yöksi kahden apotin ja papin kanssa, valvoen vahakynttilöiden loisteessa; kuollut oli pitkällään vuoteella, leväten nyt rauhallisena siinä, missä hän oli niin paljon kärsinyt. Tämä oli minun ensimmäinen yhtymiseni kuoleman kanssa. Minä olin koko tuon yön silmät kiintyneinä Henrietteen, lumottuna tuosta kirkastetusta ilmeestä, jonka antaa kaikkien myrskyjen asettuminen, valkeudesta noilla kasvoilla, joissa minä vielä olin näkevinäni lukemattomia tunteen väreilyjä, mutta jotka eivät enää vastanneet minun rakkauteeni. Mikä majesteettillisuus tuossa äänettömyydessä ja tuossa kylmyydessä, kuinka paljon ajatuksia se ilmaisee! Mikä kauneus tuossa ehdottomassa levossa, mikä valtavuus tuossa liikkumattomuudessa: koko menneisyys on siinä vielä ja tulevaisuus siinä alkaa. Ah! minä rakastin häntä kuolleena yhtäpaljon kuin minä rakastin häntä elävänä. Aamulla kreivi meni levolle, nuo kolme väsynyttä pappia vaipui uneen tuolla raskaalla hetkellä, jonka valvojat niin hyvin tuntevat. Minä saatoin silloin todistajitta suudella häntä otsalle koko tuolla rakkaudella, jota hän ei ollut minun koskaan sallinut osoittaa.

Seuraavan päivän jälkeisenä päivänä raikkaana syksyaamuna me saatoimme kreivittären hänen viimeiseen leposijaansa. Vanha tallimestari, molemmat Martineau't ja Manetten mies kantoivat häntä. Me kuljimme alaspäin tietä, jota minä olin niin iloisena noussut tuona päivänä, jolloin minä löysin hänet. Me menimme Indre'n laakson halki pientä Saché'n hautuumaata kohden; vähäinen kylän hautuunmaa, joka sijaitsi kirkon takana eräällä ylängöllä; kristillisessä nöyryydessään hän tahtoi tulla sinne haudatuksi ja haudalleen halusi hän yksinkertaisen puuristin, kuten köyhälle maalaisnaiselle, oli hän sanonut. Kun minä laakson keskeltä näin kirkon tornin ja hautuumaan paikan, valtasi minut voimakas puistatus. Voi, meillä on kaikilla elämässämme Golgatha, jonne me jätämme kolmekymmentä kolme elämämme ensimmäistä vuotta, saadessamme keihään piston sydämeen, tuntiessamme päässämme orjantappurakruunun, joka korvaa ruusujen seppelettä: tuosta kukkulasta piti minulle tulla sovitusten vuori. Meitä seurasi suuri ihmisten paljous, joka oli tullut lausumaan valitukset tuon laakson puolesta, johon hän hiljaisuudessa oli haudannut niin paljon jaloja tekoja.

Manetten, hänen uskottunsa kautta, tiedettiin, että kreivitär köyhiä auttaakseen oli säästeliäs puvuissaan silloin, kun hänen rahansa eivät enää riittäneet. Hän oli vaatettanut alastomia lapsia, antanut lahjoja, auttanut äitejä, ostanut talvella mylläritä viljasäkkejä voimattomille vanhuksille, lahjoittanut lehmän jollekin köyhälle perheelle; sanalla sanoen kristityn, äidin ja linnan valtijattaren töitä; lisäksi myötäjäisiä, joilla oli autettu rakastavaisia pareja avioliittoon, rahasummia, joilla oli lunastettu nuorukaisia sotapalveluksesta —, liikuttavia hyviä tekoja tuolta rakastavaiselta naiselta, joka sanoi: — *Toisten onni on niiden lohdutus, jotka eivät itse enää voi olla onnellisia.* Nämä asiat, joista oli kerrottu jo kolme päivää kaikissa kylissä, olivat keränneet kokoon suunnattoman ihmisjoukon. Minä kuljin Jacques'in ja molempien apottien kanssa arkun takana. Vallitsevaa tapaa noudattaen Madeleine ja kreivi eivät olleet meidän kanssamme, he jäivät yksin Clochegourde'en. Manette oli tahtonut ehdottomasti tulla mukaan.

Rouvaparka, rouvaparka! nyt hän on onnellinen, kuulin minä useampia kertoja hänen sanovan nyhkytystensä lomitse.

Kun saattue jätti myllytien, puhkesi kaikkien huulilta yksimielinen itkun sekoittama huokaus, joka näytti ilmaisevan, että tämä laakso itki sieluansa. Kirkko oli täynnä väkeä. Sielumessun jälkeen me menimme kirkkomaalle, jonne hänet piti haudata lähelle ristiä. Kun minä kuulin hiekan ja kivien vyöryvän arkun päälle, pettivät minun voimani, minä horjuin, minä pyysin kumpaakin Martineau'ta tukemaan minua, ja he saattoivat minut puolitainnoksissa Saché'n linnaan asti; isäntäväki tarjosi minulle kohteliaasti huoneen, jonka minä otin vastaan. Tunnustan teille, minä en tahtonut ollenkaan palata Clochegourde'en. Minusta oli myös vastenmielistä mennä Frapesle'en, josta minä saatoin nähdä Henrietten linnan. Täällä minä olin hänen lähellänsä. Minä asuin muutamia päiviä huoneessa, jonka ikkunat olivat tuohon rauhalliseen ja yksinäiseen laaksoon päin, josta minä olen teille puhunut. Se on laaja satavuotisten tammien reunustama notko, jossa suurien sateiden aikana virtaa tulvavesiä. Tuo näkö soveltui vakavaan ja juhlalliseen mietiskelyyn, johon minä tahdoin heittäytyä. Päivänä, joka seurasi tuota onnetonta yötä, minä olin tuntenut, kuinka sopimaton minun läsnäoloni Clochegourde'ssa oli. Kreivillä oli ollut voimakkaita mielenliikkeitä Henrietten kuollessa, mutta hän oli odottanut tuota hirveätä tapahtumaa ja hänen olemuksensa pohjana oli jonkinmoinen välinpitämättömyys. Minä olin huomannut sen useampia kertoja, ja kun maahan kumartunut kreivitär antoi minulle tuon kirjeen, jota minä en uskaltanut avata, ja kun hän puhui kiintymyksestään minuun, ei tuo synkkä mies luonut minuun musertavaa katsetta, kuten odotin. Hän oli pitänyt Henrietten sanoja tuon niin puhtaaksi tuntemansa sielun äärimmäisestä hienotunteisuudesta johtuviksi. Tämä kreivin itsekäs tunteettomuus oli luonnollista. Noiden kahden olennon sielut eivät olleet keskenänsä yhteydessä, heillä ei ollut koskaan noita pysyviä vuorovaikutuksia, jotka elähyttävät tunteita; he eivät olleet koskaan vaihtaneet iloja eikä suruja, noita voimakkaita siteitä, jotka katketessaan satuttavat meissä tuhansia kohtia, siksi että ne koskettavat meidän kaikkia hermojamme, siksi, että ne ovat kiinnitettyjä meidän sydämemme poimuihin samalla kun ne ovat hyväilleet sielua, joka pyhitti jokaisen noista siteistä. Madeleinein vihamielisyys sulki minulta Clochegourde'n. Tuo ankara nuori tyttö ei ollut halukas ryhtymään sovinto-keskusteluihin äitinsä arkun ääressä, ja minä olisin ollut hirveän kiusallisessa asemassa kreivin ja hänen välillään; edellinen olisi puhunut minulle kreivittärestä ja jälkimäinen, talon herratar, olisi osoittanut minua kohtaan voittamatonta vastenmielisyyttä. Olla sellaisessa asemassa siellä, missä kerta itse kukatkin olivat olleet hyväileviä, missä pengermien portaat olivat olleet kaunopuheliaita, missä kaikki minun muistoni verhosivat runoudella kuistit, ristikkoaidat, terassit, puut ja maisemat. Olla vihattu siellä, missä kaikki oli rakkautta, minä en sietänyt tuota ajatusta. Tästä lähtien minun kohtaloni oli määrätty. Ah, sellaisenکو ratkaisun sai voimakkain rakkaus, mikä koskaan on koskettanut miehen sydäntä. Vieraiden silmissä minun menettelyni tuli olemaan tuomittavaa, mutta minun omatuntoni ei tuominut sitä. Näin loppuvat nuoruuden kauneimmat tunteet ja suurimmat draamat. Me lähdemme melkein kaikki liikkeelle aamunkoitossa, kuten minä Tours'ista Clochegourde'en, eristäytyen maailmasta, sydän rakkaudesta hiutuvana; sitten kun meidän aarteemme ovat kestäneet tulikokeen, kun me olemme sekottautuneet ihmisiin ja tapauksiin, kaikki pienenee huomaamatta, me löydämme vähän kultaa tuhkien seasta. Siinä on elämä, elämä sellaisena kuin se on; suuria pyrintöjä, pieniä

saavutuksia. Minä mietin pitkän aikaa omaa itseäni kysyen itseltäni, mitä minun oli tehtävä tuon iskun jälkeen, joka oli lyönyt maahan kaikki minun kukkani. Minä päätin heittäytyä politiikkaan ja tieteeseen, kunnianhimon vaivaloisille poluille, minä päätin poistaa naisen elämästäni, olla valtiomies, kylmä ja intohimoton, pysyä uskollisena tuolle pyhälle olennolle, jota minä olin rakastanut. Minun mietteeni nousivat silminkantamattomiin, sillä aikaa kun minun silmäni pysyivät kiinnitettyinä suurenmoiseen maisemaan pronssirunkoisine kultatammineen ja synkkine huippuineen. Minä kysyin itseltäni, oliko Henrietten hyve ollut tietämättömyyttä, oliko minä sittenkin syyppää hänen kuolemaansa. Minä taisteloin itseni kanssa keskellä katumuksia. Lopuksi eräänä ihanana syksypäivänä, jommoisille taivas lähettää viimeisiä hymyilyjään ja jotka ovat niin kauniita Tourainessa, minä luin hänen kirjeensä, jota minä hänen määräyksensä mukaan en saanut avata, ennenkuin hänen kuolemansa jälkeen. Kuvitelkaa minun tunteitani lukiessani sitä:

Rouva de Mortsaufl'in kirje vikontti Felix de Vandenesselle.

'Felix, liiaksi rakastettu ystäväni, minun tulee nyt avata teille sydämeni, vähemmin osoittaakseni teille, miten suuresti minä teitä rakastan, kuin saadakseni teidät ymmärtämään velvollisuuksienne suuruuden paljastaessani teille niiden haavojen syvyyden ja raskauden, joita te olette iskenyt. Nyt, jolloin minä sorrun uupuneena matkan vaivoista, menehtyneenä taistelun kuluessa saaduista iskuista, nainen on minussa onneksi kuollut, äiti yksin on jäänyt jäljelle. Te tulette näkemään, rakas, millä tavalla te olette ollut alkusyynä minun onnettomuuksiini. Jos minä myöhemmin mielelläni asetin itseni alttiiksi teidän iskuillenne, kuolen minä tänään teiltä viimeisen haavan saaneena; mutta on äärimmäinen nautinto tuntea itsensä sen murtamaksi, jota rakastaa. Pian kärsimykset epäilemättä tulevat riistämään minulta voimat, minä käytän siis hyväkseni viimeisiä selviä ajatuksiani rukoillakseni vielä kerran teitä korvaamaan minun lapsilleni sydämen, jonka te olette heiltä ryöstänyt. Minä sälyttäisin teille tämän kuorman vaativasti, jos minä rakastaisin teitä vähemmän. Mutta minusta on parempi antaa teidän ottaa se vapaaehtoisesti kuten pyhän katumuksen vaikutuksesta ja myöskin ikäänkuin meidän rakkautemme jatkona: olihan meidän rakkauteemme alinomaan sekoitettuna katuvaaisia mietiskelyitä ja sovittavaa pelkoa. Ja, minä tiedän sen, me rakastamme toisiamme aina. Teidän vikanne ei ole niin turmiollinen teihin nähden, kuin sen vastakaiun takia, jonka se sai minussa itsessäni. Enkö minä sanonut teille, että minä olin mustasukkainen, mutta mustasukkainen kuolemalle? Niin, minä kuolen. Lohduttautukaa kuitenkin: me olemme täyttäneet inhimilliset lait. Kirkko on yhdellä kaikkein kirkkaimmista äänistään sanonut minulle, että Jumala on laupias niille, jotka ovat uhranneet luonnolliset taipumuksensa hänen käskyilleen. Rakastettuni, kuulkaa siis kaikki, sillä minä en tahdo, että ainoakaan minun ajatuksistani olisi teille tuntematon. Se, mitä minä tunnustan Jumalalle viimeisenä hetkenä, pitää teidän myöskin tietää, te minun sydämeni kuningas, kuten hän on taivaan kuningas. Aina herttua d'Angoulême'n kunniaksi pidettyyn juhlaan asti, ainoaan, johon minä olen ottanut osaa, avioliitto oli pysyttänyt minut tuossa tietämättömyydessä, joka antaa nuorten tyttöjen sielulle enkelten kauneuden. Minä olin äiti, se on totta, mutta rakkaus ei ollut ympäröinyt minua luvallisilla nautinnoillaan. Kuinka olin pysynyt tuossa tilassa, en tiedä siitä mitään. Yhtä vähän minä tiedän, minkä lain nojalla kaikki minussa muuttui yhdessä hetkessä. Muistattekko vielä tänään nuo ensimmäiset suudelmanne? Ne ovat hallinneet minun elämäni, ne ovat uurtaneet minun sieluni; teidän verenne kuumuus on kuumentanut minun vereni, teidän nuoruutenne on puhkaissut minun nuoruuteni, teidän halunne ovat siirtyneet minun sydämeeni. Kun minä nousin ylös niin ylpeänä, tunsin minä aistivaikutelman, jolle en tiedä nimeä missään kielessä; sillä lapset eivät ole löytäneet vielä sanoja ilmaistakseen valon yhtymistä heidän silmiensä kanssa, ilmaistakseen elämän suudelmaa heidän huulillaan. Niin, se oli varmaankin kaiun tuoma ääni, pimeyksiin singottu valkeus, maailmankaikkeudelle annettu sysäys, se oli vähemmän nopea kuin kaikki tämä, mutta se oli paljon kauniimpi, sillä se oli sielun elämä! Minä ymmärsin, että oli olemassa jotain minulle tuntematonta tässä maailmassa, voima kauniimpi kuin ajatus, siinä oli kaikki ajatukset, kaikki voimat, koko tulevaisuus tuossa vastatusta tunteen liikutuksessa. Minä tunsin itseni enää vain puoleksi äidiksi. Kohdistuen minun sydämeeni tuo salaman isku sytytti siellä haluja, jotka olivat uinuneet minun tietämättäni: minä aavistin äkkiä kaiken sen, mitä tätini tahtoi minulle sanoa, kun hän suudellen minua otsalle huudahti: *Henriette-raukka!* Palatessani Clochegourde'en kevät, ensimmäiset lehdet, kukkien tuoksu, iloiset poutapilvet, Indre, taivas, kaikki puhui minulle kieltä, jota minä en ollut siihen asti ymmärtänyt ja joka synnytti minun sielussani hiukan samanlaista liikutusta kuin mitä te olitte saanut minun aistimissani aikaan. Jos te olette unohtanut nuo hirveät suudelmät, minä, minä en ole koskaan voinut hävittää niitä muististani: minä kuolen niistä! Niin, joka kerta, kun minä teidät senjälkeen näin, te elvytätte niiden jäljen; minä olin liikutettu päästä jalkoihin teidän näöstänne, yhdestä ainoasta teidän tulonne aavistuksesta. Ei aika eikä minun luja tahtoni voineet hillitä tuota voitokasta aistihurmausta. Minä kysyin vasten tahtoani itseltäni: Mitähän nautinnot ovat? Meidän vaihdetut katseemme,

kunnioittavat suudelmat, jotka te painoitte kädelleni, käsivarteni teidän käsivarrellanne, teidän äänenne kaikissa noissa hellyydensävyyssään, sanalla sanoen pienimmätkin seikat liikuttivat minua niin rajusti, että melkein aina verho laskeutui minun silmiäni yli: kapinallisten aistimien kohina täytti silloin minun korvani. Ah! jos te tuollaisella hetkellä, jolloin minä lisäsin kylmyyteni kaksinkertaiseksi, olisitte ottanut minut käsivarsillenne, olisin minä kuollut onnesta. Minä toivoin joskus teidän puoleltanne jotain väkivaltaa, mutta rukous karkoitti pian tuon huonon ajatuksen. Teidän nimenne minun lapsieni lausumana täytti sydämeni kuumemmalla verellä, joka väritti heti minun kasvoni, ja minä viritin ansoja Madeleine-raukalle saadakseni hänet lausumaan sen, niin suuresti minä rakastin tuon aistimuksen kuohuntaa. Mitä minä sanoisin teille? Teidän käsialanne viehätti minua, minä katselin teidän kirjeitänne kuten tarkastetaan muotokuvaa. Jos te jo ensimmäisestä päivästä alkaen olitte saanut minun ylitseni jonkin kohtalokkaan vallan, te ymmärrätte, ystävieni, että se tuli suunnattomaksi, kun minun sallittiin lukea teidän sielustanne. Mihin hurmauksiin minä vajosin huomattessani teidät niin puhtaaksi, niin täysin todelliseksi, niin jalomieliseksi, kykenevänä niin suuriin asioihin ja kokeneena jo niin paljon! Mies ja lapsi, pelkuri ja rohkea! Mikä ilo, kun minä huomasin meidät molemmat pyhitetyiksi yhteisillä kärsimyksillä! Tuosta illasta lähtien, jolloin me avasimme sydämemme toisillemme, oli teidän menettämisenne minulle samaa kuin kuolema: minä olen teidät myöskin laskenut lähelleni itsekkyydestä. Varmuus, joka herra de Berge'llä oli siitä, että minä kuolisin, jos te poistuisitte, liikutti häntä suuresti, sillä hän näki minun sieluuni. Hän päätti, että minä olin välttämätön lapsilleni ja kreiville: hän ei käskenyt minun sulkea teiltä pääsyä taloon, sillä minä lupasin hänelle pysyä puhtaana ajatuksissa ja teoissa. — "Ajatus on tahdosta riippumaton, sanoi hän, mutta se voi olla varjeltu suurissa tuskissa." — "Jos minä ajattelen, vastasin minä hänelle, on kaikki hukassa, pelastakaa minut omalta itseltäni. Laittakaa niin, että hän jää minun lähelleni ja että minä pysyn puhtaana!" Kunnon vanhus, vaikka hän oli ankara, osoitti suvaitsevaisuutta niin suurta suoruutta kohtaan. — "Te voitte rakastaa häntä, kuten rakastetaan poikaa, määräten tyttärensä hänelle puolisoiksi." Minä otin rohkeasti vastaan kärsimyksien elämän, jotta menettäisi teitä, ja minä rakastin kärsimystäni nähdessäni, että me olimme kutsutut kantamaan samaa iestä. Jumalani, minä olen pysynyt koskemattomana, uskollisena miehelleni, sallimatta teidän, Felix, astua askeltakaan kuningaskuntaanne! Minun intohimojeni suuruus kiihdytti minun voimiani, minä pidin niitä kidutuksia, joilla herra de Mortsauf minua vaivasi, sovituksina, ja minä kestin ne ylpeydellä kukistaakseni rikolliset taipumukseni. Ennen minä olin altis valituksiin, mutta siitä lähtien, kun te pysyitte minun luonani, minä sain jonkunverran iloisuutta, jonka herra de Mortsauf on kai saanut tuntea. Ilman tuota voimaa, jonka te minulle tarjositte, minä olisin jo aikoja sitten sortunut sisällisessä elämässäni, josta olen teille kertonut. Jos te olette merkinnyt paljon minun velvollisuuksieni täyttämässä, on asianlaita ollut sama minun lapsiini nähden. Minä luulin riistäneeni heiltä jotain, ja minä pelkäsin, etten koskaan voisi tehdä tarpeeksi paljon heidän hyväkseen. Minun elämäni oli siitä lähtien yhtä ainoata surua, jota minä rakastin. Tuntiessani itseni vähemmän äidiksi, vähemmän uskolliseksi vaimoksi, moite sai sijansa minun sydämässäni ja peläten laiminlyöväni velvollisuuteni, minä alinomia täytin ne ylenmääräisesti. Varjellakseni itseni lankeemuksesta minä asetin Madeleine teidän ja itseni välille. Minä määräsin teidät toisillenne pystyttäen siten sulkua meidän kahden välille. Voimattomia sulkua! Ei mikään voinut tukahduttaa väristyksiä, joita te minulle aiheutitte. Kaukana tai lähellä teillä oli sama voima. Minä asetin Madeleine Jacques'in edelle, sentähden että Madeleimestä piti tulla teidän omanne. Mutta minä en luovuttanut teille tyttärtäni taisteluitta. Minä sanoin itselleni, etten ollut kuin kahdenkymmenen kahdeksan vuoden vanha teidät kohdatessani ja että teillä oli melkein kaksikymmentäkaksi vuotta. Minä lyhensin välimatkat, minä heittäydyin vääriin toiveisiin. Oi, Jumalani, Felix, minä teen teille nämä tunnustukset säästääkseni teitä katumuksista, ehkäpä myöskin ilmoittaakseni teille, että minä en ollut tunteeton, että meidän rakkauskärsimyksemme olivat aivan yhtä hirveät ja että Arabelle ei ollut missään minua etevämpi. Minä olin myöskin yksi noita langenneen rodun tyttäriä, joita miehet niin suuresti rakastavat. Oli aika, jolloin taistelu oli niin kauhea, että minä itkin yöt läpeensä; minun hiukseni putoilivat. Teillä on ne. Te muistatte sairauden, joka kohtasi herra de Mortsauf'ia. Teidän sielunne suuruus silloin, sensijaan että se olisi kohottanut minua, alensi minua. Voi! jo tuona päivänä minä toivoin voivani antaa itseni teille palkinnoksi niin suuresta sankaruudesta; mutta tuo hulluus ei kestänyt kauvoja. Minä laskin sen Jumalan jalkojen juureen tuossa messussa, johon te kieltäydyitte ottamasta osaa. Jacques'in sairaus ja Madeleine kärsimykset näyttivät minusta Jumalan varoituksilta, Jumalan, joka veti voimakkaasti puoleensa eksynyttä karitsaa. Sitten teidän niin luonnollinen rakkautenne tuohon englannittareen paljasti minulle salaisuuksia, joista minä olin ollut tietämätön. Minä rakastin teitä enemmän kuin mitä minä luulin. Madeleine hävisi meidän väliltämme. Minun myrskyisen elämäni alituiset liikutukset, ponnistukset, joita minä tein hillitääkseni itseäni, ilman muuta kuin ilman uskonnon apua, kaikki on valmistanut sairautta, josta

minä kuolen. Tuo hirveä isku aiheutti häiriöitä, joista minä olen vaiennut. Minä näin kuolemassa ainoan mahdollisen ratkaisun tälle salatululle murhenäytelmälle. Kokonainen elämä, kiihkoisa, mustasukkainen ja raivoisa elämä, on ollut noiden kahden kuukauden välillä, jotka kuluivat äitini teidän suhdetanne lady Dudley'hin koskevasta uutisesta teidän tuloonne. Minä tahdoin mennä Pariisiin, minä janosin murhaa, minä toivoin tuon naisen kuolemaa, minä olin tunteeton lasteni hyväilyille. Rukous, joka tähän asti oli ollut minulle kuin palsami, ei enää tehonnut minun sieluuni. Mustasukkaisuus on tehnyt leveän murtuman, josta kuolema on astunut sisälle. Minä olin kuitenkin pysynyt tyynenä otsaltani. Niin, tuo taistelukausi oli salaisuus Jumalan ja minun välillä. Kun minä sitten sain tietää, että minua oli pettänyt vain luonto, eikä teidän ajatuksenne, että minä olin rakastettu yhtä paljon kuin minä rakastin teitä, tahdoin minä elää... se oli liian myöhäistä. Jumala oli ottanut minut suojelukseensa epäilemättä säälien olentoa, joka oli totuudenmukainen omaa itseänsä kohtaan, totuudenmukainen häntä kohtaan ja jonka kärsimykset olivat usein vieneet pyhäkön oville. Suuresti rakastettuni! Jumala on minut tuominnut, herra de Mortsauf antaa minulle epäilemättä anteeksi, mutta te, tuletteko te olemaan lempeä? Kuunteletteko te ääntä, joka tällä hetkellä kaikuu minun haudastani? Korjaatteko te onnettomuudet, joihin me olemme tasan syyllisiä, te ehkä vähemmän kuin minä? Te tiedätte, mitä minä aion teiltä pyytää. Olkaa herra de Mortsaufille kuten laupeudensisar sairaalle, kuunnelkaa häntä, rakastakaa häntä; kukaan ei häntä tule rakastamaan. Asettukaa hänen ja hänen lastensa väliin kuten minä olen tehnyt. Teidän vaivanne ei tule olemaan pitkäaikaista. Jacques jättäneen pian kodin mennäkseen isoisän luo Pariisiin, ja te olette luvannut minulle ohjata häntä tämän maailman karien halki. Mitä Madeleineen tulee, hän menee naimisiin; kunpa miellyttäisitte häntä jonakin päivänä! Hän on kokonaan minua ja enemmänkin; hänellä on tuo tahto, joka minulta puuttui, tuo tarmokkuus, joka on välttämätön seurattessa poliittisen elämän myrskyihin määrättyä miestä, hän on taitava ja ymmärtäväinen. Jos teidän kohtalonne yhdistyvät, on hän oleva onnellisempi kuin mitä hänen äitinsä oli. Saadessanne itsellenne oikeuden jatkaa minun työtäni Clochegourde'ssa te pyyhitte pois rikoksia, jotka eivät ole tulleet riittävästi sovitetuiksi, vaikka ne ovat anteeksiannettuja taivaassa ja maan päällä, sillä *hän* on jalomielinen ja antaa minulle anteeksi. Minä olen, te näette sen, alati itsekäs, mutta onhan se todistus itsevaltiaasta rakkaudesta. Minä tahdon omaisissani olla teidän rakastamana. Kun minä en ole voinut kuulua teille, jätän minä teille ajatukseni ja velvollisuuteni! Jos te ette tahdo ottaa Madeleineä vaimoksenne, pitäkää ainakin huolta minun sieluni levosta tekemällä herra de Mortsauf niin onnelliseksi kuin hän voi tulla.

Jää hyvästi, rakas sydämeni lapsi, nämä ovat täysissä sielunvoimissa lausutut, vielä elämää täynnä olevat jäähyväiset, sen sielun jäähyväiset, johon sinä olet vuodattanut liian suuria iloja voidaksesi saada pienintäkään moitetta onnettomuudesta, jonka ne ovat aiheuttaneet; minä käytän tuota sanaa ajatellen, että te minua rakastatte, sillä minä, minä menen leposijaani velvollisuuksien uhrina ja, mikä saa minut värisemään, en ilman kaipausta! Jumala tietää paremmin kuin minä, olenko minä toteuttanut hänen pyhät lakinsa niiden hengen mukaisesti. Minä olen epäilemättä usein horjunut, mutta minä en ole langennut, ja voimakkain syy minun virheisiini on itse niiden viettelysten suuruus, jotka ovat minua ympäröineet. Vapahtaja on näkevä minut aivan yhtä vapisevana kuin jos minä olisin langennut. Vielä kerran jää hyvästi, jäähyväiset, samanlaiset kuin mitkä minä eilen sanoin meidän kauniille laaksollemme, jonka helmassa minä olen pian lepäävä ja jonne te usein palaatte, eikö niin?

Henriette.'

Minä vaivuin syviin mietiskelyihin huomattessani tuon elämän tuntemattomat syvyydet, jotka viimeinen liekki oli valaissut. Minun itsekäisyyteni pilvet hajosivat. Hän oli siis kärsinyt yhtä paljon kuin minä, enemmän kuin minä, sillä hän oli kuollut. Hän luuli, että jokainen olisi hyvä hänen ystävänsä kohtaan; hän oli ollut niin rakkauden sokaisema, ettei hän ollut huomannut tyttärensä vihamielisyyttä. Tämä viimeinen todistus hänen hellyydestään teki minulle hyvin pahaa. Henrietteraukka, joka tahtoi antaa minulle Clochegourde'n ja tyttärensä!

Nathalie, tuosta ikuisesti hirveästä päivästä alkaen, jolloin minä ensi kerran astuin hautuumaalle seuraten tuon jalon naisen jäännöksiä, Henrietten, jonka te nyt tunnette, aurinko on ollut vähemmän kuuma ja vähemmän kirkas, yö pimeämpi, liikkeet hitaampia, ajatus raskaampi. On olentoja, joita me hautaamme maahan, mutta on erikoisesti rakkaita olentoja, joilla on meidän sydämemme kuolinliinana, ja joiden muisto sekoittuu joka päivä sydämemme lyön-teihin; me ajattelemme heitä kuten me hengitämme, he ovat meissä tuon suloisen lain nojalla, joka koskee rakkaudelle ominaista sielun vaellusta. Toinen sielu on minun sielussani. Kun minä olen tehnyt hyvää, kun minä olen lausunut kauniita sanoja, puhuu ja toimii tuo sielu. Kaikki se, mikä minussa mahdollisesti on hyvää, virtaa tuosta haudasta, kuten liljan kukasta tuoksut, jotka palsamoivat ilman. Pilkkua, pahuus, kaikki se, mitä te moititte minussa, tulee minusta itsestäni. Tästä lähtien, kun minun silmiäni verhoaa pilvi ja kun ne

suuntautuvat taivasta kohden, oltuaan pitkän aikaa maahan luotuina, kun minun suuni on mykkä teidän sanoillenne ja huolenpidoillenne, älkää kysykö minulta enää: "*Mitä te ajattelette?*"

Rakas Nathalie, minä olen lakannut kirjoittamasta joksikin aikaa, nuo muistot liikuttivat minua liiaksi. Nyt minun tulee kertoa teille tapauksista, jotka seurasivat tuota katastrofia ja joihin ei tarvita paljon sanoja. Silloin kun elämä on kokoonpantu vain toiminnasta ja liikunnoista, on kaikki pian sanottu; mutta kun se on siirtynyt sielun korkeimpiin piireihin, on sen kertominen pitkälistä. Henrietten kirje sai erään toivon loistamaan minulle. Tuossa suuressa haaksirikossa minä huomasin saaren, jonne minä saatoin nousta maalle. Elää Clochegourde'ssa Madeleinein luona, pyhittäen hänelle elämäni, se oli kohtalo, jossa saivat tyydytyksensä kaikki minun sydäntäni liikuttaneet aatteet; mutta piti saada tietää Madeleinein todelliset ajatukset. Minun oli lausuttava jäähyväiseni kreiville; minä menin siis Clochegourde'en katsomaan häntä ja kohtasin hänet terassilla. Me kävelimme pitkän aikaa. Aluksi hän puhui minulle kreivittärestä kuten mies, joka tunsu menetyksensä suuruuden ja kaiken vahingon, minkä se aiheutti hänen sisälliselle elämälleen. Mutta ensimmäisen tuskanhuuton jälkeen hän näytti enemmän huolehtivan tulevaisuudesta kuin nykyisyydestä. Hän pelkäsi tytärtään, jolla ei ollut, sanoi hän, äitinsä lempeyttä. Madeleinein luja luonne, jossa äidin viehättäviin ominaisuuksiin oli sekoittunut jotain sankarillista, hämmästytti tuota vanhusta, joka oli tottunut Henrietten lempeyksiin ja joka tässä aavisti tahdon, jota ei mikään saisi taipumaan. Mutta se mikä saattoi lohduttaa häntä tästä korvaamattomasta menetyksestä oli tietoisuus saada pian liittyä vaimoonsa. Noiden viimeisten päivien mielenliikutukset ja surut olivat pahentaneet hänen sairaloista tilaansa ja herättäneet hänen vanhat tuskansa; taistelu, joka kehkeytyi hänen isänvaltansa ja tyttären vallan välille, tyttären, josta tuli talon valtiatar, oli saava hänen päivänsä loppumaan katkeruudessa; sillä siinä, missä hän oli voinut taistella vaimonsa kanssa, täytyi hänen väistyä lapsensa edessä. Sitäpaitsi hänen poikansa tuli lähtemään pois kotoa, hänen tyttärensä oli menevä naimisiin; minkälaisen väyn tulisi hän saamaan? Vaikka hän puhui pikaisesta kuolemastaan, tunsu hän itsensä yksinäiseksi ja rakkaudesta osattomaksi.

Tuona aikana, jolloin hän ei puhunut minulle muusta kuin itsestään, pyytäen ystävyttäni vaimonsa nimessä, hän täydensi minulle lopullisesti maanpakolaisen suuren kuvan, yhden meidän aikakautemme mieltäkiinnittävimmistä tyypeistä. Hän oli näöltään heikko ja murtunut, mutta elämä näytti itsepintaisesti pysyvän hänessä hänen raittiin elämäntapansa ja hänen maatöidensä tähden. Hetkellä, jolloin minä kirjoitan tätä, hän elää vielä. Vaikka Madeleinein täytyi huomata meidät kävellessämme pitkin terassia, hän ei laskeutunut alas; hän tuli kuistille ja meni sisään useampia kertoja ilmaistakseen minulle halveksumistaan. Minä käytin hyväkseni hetkeä, jolloin hän tuli kuistille, ja pyysin kreiviä nousemaan linnaan; minulla oli puhuttavaa Madeleineille; minä esitin syyksi viimeisen toivomuksen, jonka kreivitär oli minulle uskonut, minulla ei ollut muuta keinoa kuin tämä saadakseni nähdä Madeleineä. Kreivi meni hakemaan häntä ja jätti meidät yksin terassille.

— Rakas Madeleine, sanoin minä hänelle, jos minun on teille jossakin puhuttava, niin eikö se saa tapahtua tässä, jossa teidän äitinne minua kuunteli, kun hänellä oli valituksia, jotka koskivat vähemmän minua kuin elämän tapauksia? Minä tiedän teidän ajatuksenne, mutta älkää tuomitko minua tuntematta tosiasioita. Minun elämäni ja minun onneni ovat kiinnitettyjä näihin paikkoihin, te tiedätte sen, ja te karkoitatte minut niistä kylmyydellä, jota te osoitatte veljellisen ystävyden asemesta, tuon ystävyden, joka yhdisti meitä ja jota kuolema on lujittanut saman surun siteillä. Rakas Madeleine, te, jonka edestä minä antaisin tällä hetkellä elämäni ilman mitään palkinnon toivoa, ilman, että te itse sitä edes tietäisitte, niin suuresti me rakastamme niiden lapsia, jotka ovat holhonneet meitä elämässä; te ette tunne suunnitelmaa, jota teidän jumaloitu äitinne rakasti ajatella näiden seitsemän vuoden aikana ja joka epäilemättä lieventäisi teidän tunteitanne; mutta minä en tahdo käyttää hyväkseni tätä etua. Kaikki se, mitä minä teiltä pyydän on, ettette kieltäisi minulta oikeutta saapua hengittämään tämän terassin ilmaa ja että odottaisitte, kunnes aika on muuttanut teidän ajatuksenne yhteiskuntaelämästä; tällä hetkellä minä varon loukkaamista niitä; minä kunnioitan surua, joka teitä hämmentää, sillä se vie minulta itseltänikin kyvyn arvostella järkevästi olosuhteita, joissa minä olen. Pyhimys, joka valvoo tällä hetkellä meidän ylitsemme, hyväksyy sen pidättymisen, jota minä noudatan pyytäessäni teitä ainoastaan pysymään puolueettomana ajatuksissanne minusta. Minä rakastan teitä liiaksi huolimatta vastenmielisyydestä, jota te minulle osoitatte selittääkseni kreiville suunnitelmaa, jonka hän hyväksyisi ilomielin. Olkaa vapaa. Myöhemmin ajatelkaa, että te ette tunne ketään maailmassa paremmin kuin minut, ette kellään miehellä ole sydämessään uskollisempia tunteita...

Tähän asti Madeleine oli kuunnellut minua silmät maahan luotuina, nyt hän pysähdytti minut liikkeellä.

— Herra, sanoi hän liikutuksesta vapisevalla äänellä, minä tunnen myöskin kaikki teidän ajatuksenne, mutta minä en muuta lainkaan tunteitani teidän poissaollessanne ja minä pitäisin parempana heittäytyä Indre'en kuin sitoa itseni teihin. Minä en puhu teille itsestäni, mutta jos minun äitini nimellä on vielä jotain voimaa teidän ylitsenne, pyydän minä hänen nimessään, ettette koskaan tulisi Clochegourde'en, niinkauan kuin minä olen siellä. Jo teidän näköne aiheuttaa minulle häiriötä, jota minä en osaa selittää ja jota minä en koskaan tule voittamaan.

Hän tervehti minua arvokkaalla liikkeellä ja palasi takaisin Clochegourde'en taaksensa katsomatta, tunteettomana kuten hänen äitinsä oli ollut yhtenä ainoana päivänä, mutta leppymättömänä. Tuon nuoren tytön terävä silmä oli, vaikkakin myöhään, arvannut kaikki, ja mahdollisesti hänen vihansa miestä kohtaan, joka hänestä näytti turmiolliselta hänen äidilleen, oli lisääntynyt joistakin katumuksista, joita hän tunsu ajatellessaan viatonta kanssarikollisuuttaan. Tällä taholla kaikki oli pohjatonta syvyyttä. Madeleine vihasi minua tahtomatta selittää itselleen, olinko minä näiden onnettomuuksien syy vai uhri: hän olisi mahdollisesti vihannut meitä yhtä paljon, äitiään ja minua, jos me olisimme olleet onnellisia. Kaikki oli siten raunioina minun onneni kauniissa rakennuksessa. Minun yksin tuli tuntea kokonaisuudessaan tuon tuntemattoman, suuren naisen elämä, minä yksin tiesin hänen tunteidensa salaisuuden, minä yksin olin nähnyt hänen sielunsa kaikessa sen laajuudessa; hänen äitinsä, hänen isänsä, hänen puolisonsa, hänen lapsensa eivät olleet tunteneet häntä. Kummallista: minä pengon tuota tuhkien paljoutta ja mielihyvällä levitän sitä teidän eteenne, me voimme kaikki löytää sieltä jotain meidän kalleimmista omaisuuksistamme. Kuinka monella perheellä onkaan Henriettensä, kuinka monet jalot olennot jättävät maailman kohtaamatta älykäästä kertojaa, joka olisi tutkinut heidän sydämensä, mitannut niiden syvyyden ja laajuuden! Tämä on ihmiselämä kaikessa sen totuudessa: usein eivät äidit tunne lapsiaan enempiä kuin lapset tuntevat heidät. Niin on myös puolisojen, rakastajien ja veljien laita! Tiesinkö minä, että minä eräänä päivänä isäni arkun ääressä riitelisin Charles de Vandenesse'n, veljeni, kanssa, jonka menestykseen minä olin niin suuresti myötävaikuttanut? Jumalani, kuinka paljon opetuksia yksinkertaisimmassakin kertomuksessa! Kun Madeleine oli hävinnyt kuistin ovesta, palasin minä sydän murrettuna sanomaan jäähyväiset isäntäväelleni, ja minä läksin Pariisia kohden seuraten Indre'n oikeanpuoleista rantaa, jota pitkin minä ensimmäisen kerran olin tullut tähän laaksoon. Minä kuljin surullisena Pont-de-Ruan'in iloisen kylän läpi. Minä olin kuitenkin rikas, valtioelämä hymyili minulle, minä en ollut enää, kuten vuonna 1814, uupunut jalankulkija. Tuohon aikaan minun sydämeni oli ollut täynnä haluja, nyt minun silmäni olivat täynnä kyyneleitä; ennen minulla oli elämä edessäni, nyt minä tunsin sen autioksi. Minä olin vielä nuori, minulla oli kaksikymmentähdeksän vuotta, mutta minun sydämeni oli jo kuihtunut. Muutamat vuodet olivat kylliksi riistämään tuolta maisemalta sen ensimmäisen kauneuden ja tekemään minulle elämän vastenmieliseksi. Te voitte nyt ymmärtää, mikä liikutus minut valtasi, kun minä kääntyessäni näin Madeleinein terassilla.

Voittamattoman surumielisyyden valtaamana minä en ajatellut enää matkani päämäärää. Lady Dudley oli hyvin kaukana minun ajatuksistani ja minä menin hänen asuntoonsa huomaamattani. Kun on kerran tyhmyyden tehnyt, saa kantaa sen seuraukset. Minulla oli hänen luonansa aviomiehen tottumukset, minä nousin surullisena portaita ajatellen kaikkia välien rikkomisen ikävyyksiä. Jos te olette hyvin ymmärtänyt lady Dudley'n luonteen ja tavat, voitte te kuvitella minun mielipahani, kun hänen hovimestarinsa johti minut matkapuvussani saliin, jossa minä tapasin hänet komeasti puettuna ja viiden henkilön ympäröimänä. Lordi Dudley, yksi englannin kunnioitetuimpia, vanhoja valtiomiehiä seisoi uunin edessä jäykkänä, ylpeänä, kylmänä, pilkallisen näköisenä, kuten täytyy olla Parlamentissa; hän hymyili kuullessaan minun nimeni. Arabellen kaksi lasta, jotka olivat ihmeellisesti de Marsay'n, erään vanhan lordin avioliiton ulkopuolella syntyneen pojan näköisiä, olivat äitinsä läheisyydessä. Minut nähdessään Arabelle otti heti ylvään näön, kiinnitti katseensa minun matkalakkiini, ikäänkuin hän olisi tahtonut minulta joka hetki kysyä, mitä minulla oli tekemistä hänen luonaan. Hän kohteli minua, kuin jotakin maalaisaatelismiestä, joka olisi hänelle esitetty. Mitä meidän läheiseen ystävyysseuramme tuli, tuohon ikuisen rakkauteen, noihin kuoleman lupauksiin, jos minä lakkaisin rakastamasta häntä, tuohon Armide-komediaan, kaikki oli haihtunut kuten uni. Minä en ollut koskaan puristanut hänen kättänsä, minä olin vieras, hän ei tuntenut minua. Huolimatta diplomaatin kylmäverisyydestä, johon minä jo aloin tottua, minä olin yllätetty, ja kuka muu tahansa minun asemassani olisi ollut samoin. De Marsay hymyili kengilleen, joita hän tarkasteli, merkkillisellä tekohartaudella. Minä ratkaisin pian kantani. Keltä muulta naiselta tahansa minä olisin ottanut säädyllyisesti vastaan häviöni; mutta kiihtyneenä nähdessäni pystyssä sankarittaren, joka tahtoi kuolla rakkaudesta ja joka oli pilkannut kuolemaa, minä päätin vastata häpeämättömyyteen häpeämättömyydellä. Hän tiesi lady Brandon'in haaksirikon: muistuttaa hänelle siitä, oli antaa hänelle tikarin isku sydämeen, vaikkakin ase siinä tylsyikin.

— Rouva, sanoin minä hänelle, te suotte minulle anteeksi, että tulen sisälle näin ratsastajan puvussa, kun saatte tietää, että minä saavun Tourainesta ja että lady Brandon on jättänyt minun tehtäväkseni tuoda teille tietoja, jotka eivät salli mitään viivytystä. Minä pelkäsin teidän lähteneen Lancashire'en; mutta, koska te olette Pariisissa, minä jään odottamaan teidän käskyjänne ja hetkeä, jolloin te suvaitsette ottaa minut vastaan.

Hän painoi päänsä alas ja minä läksin. Tuosta päivästä alkaen minä en ole häntä enää kohdannut muuten kuin seurapiireissä, joissa me vaihdamme ystävällisen tervehdyksen ja joskus jonkun kompasanan. Minä puhun hänelle Lancashiren lohduttamattomista naisista, hän puhuu minulle ranskattarista, jotka tekevät kunniaa epätoivoilleen vatsataudeilla. Hänen huolenpitojaan saan minä kiittää siitä, että minulla on verivihollinen de Marsay'ssa, jota hän kovasti liehakoitsee. Mutta minä

sanon hänelle, että hän on avioliitossa kahden sukupolven kanssa. Siten ei mitään puuttunut minun onnettomuudestani. Minä seurasin suunnitelmaa, jonka olin tehnyt Saché'ssa. Minä heittäydyin työhön, minä harrastin tiedettä, kirjallisuutta ja politiikkaa; minä astuin diplomaatin uralle Kaarle X:n tullessa hallitukseen; hän poisti viran, jota minä olin hoitanut kuningas vainajan aikana. Jo tuosta hetkestä minä päätin olla kiinnittämättä huomiotani ainoankaan naiseen, olipa hän sitten kuinka kaunis, kuinka henkevä, kuinka rakastettava tahansa. Tämä onnistui minulle erinomaisesti: minä sain uskomattoman mielen tyyneyden, suuren työkyvyn, ja minä ymmärsin kaiken sen, minkä nuo naiset haaskaavat meidän elämästämme uskoen korvanneensa meidät muutamilla viehättävillä sanoilla. Mutta kaikki minun päätökseni raukesivat: te tiedätte miten ja miksi. Rakas Nathalie, kuvatessani teille elämäni vapaasti ja suoraan, kuten minä kuvaan sen itselleni, kertoessani teille tunteista, joissa teillä ei ollut yhtään sijaa, minä mahdollisesti olen kylmentänyt jotain teidän luulevaisen ja herkän sydämenne poimua. Mutta se, mikä kiihdyttäisi vihaan tavallisen naisen, tulee olemaan teille, olen siitä varma, uusi syy rakastaa minua. Kärsivien ja sairaiden sielujen suhteen on noilla valikoiduilla naisilla ylevä tehtävä suoritettavanaan, laupeudensisaren, joka parantaa haavoja, äidin, joka antaa anteeksi lapselle. Taiteilijat ja suuret runoilijat eivät ole ainoat, jotka kärsivät: miehet, jotka elävät isänmaansa eteen, kansakuntien hyväksi, laajentaen tunteidensa ja ajatustensa piiriä, elävät usein hirvittävässä yksinäisyydessä. Heillä on tarve tuntea sivullaan puhdas ja uskollinen rakkaus; uskokaa, että he ymmärtävät sen suuruuden ja arvon. Huomenna minä saan tietää, olenko minä pettynyt teitä rakastaessani.

Kreivi Felix de Vandenesse'lle.

'Rakas kreivi, te olette saanut tuolta rouva de Mortsauf-raukalta kirjeen, joka, sanotte, on ollut teille hyödyksi johtamalla teitä maailmassa, kirje, jota te saatte kiittää korkeasta asemastanne. Sallikaa minun täydentää teidän kasvatustanne. Suvaitkaa toki luopua eräästä ikävästä tavasta; älkää jäljitelkö leskiä, jotka puhuvat aina ensimmäisistä puolisoistaan, jotka tyrkyttävät toiselle vainajan hyveitä. Minä olen ranskalainen, rakas kreivi; minä tahdon saada puolisoksi koko sen miehen, jota minä rakastan, enkä todellisuudessa rouva de Mortsauf'ia. Luettuani teidän kertomuksenne tarkkaavaisuudella, jota se ansaitsee, ja te tiedätte, mitä mielenkiintoa minä teille osoitan, minusta on näyttänyt, että te olette ihmeteltävästi ikävystyttänyt lady Dudley'n asettamalla hänen eteensä rouva de Mortsauf'in täydellisyydet ja tehnyt paljon paha kreivittärelle masentaessanne hänet englantilaisen rakkauden ominaisuuksilla. Te olette käyttäytyneet tahdittomasti minua naisraukkaa kohtaan, jolla ei ole muita ansioita kuin se että miellytän teitä, te olette antanut minun ymmärtää, etten minä rakastanut teitä kuten Henriette ja Arabelle. Minä tunnustan puutteeni, minä tunnen ne; mutta minkätähden annatte minun niin kovakouraisesti tuntea ne? Tiedättekö, ketä kohtaan minä tunnen sääliä? Sitä neljättä naista kohtaan, jota te tulette rakastamaan. Hänen täytyy välttämättömästi taistella kolmea henkilöä vastaan; myöskin täytyy minun varata teidät niin hänen kuin teidän etujen nimessä teidän muistinne vaaraa vastaan. Minä kieltäydyn vaivaloisesta kunniasta rakastaa teitä: minulla pitäisi olla liaksi katolisia tai anglikanisia ominaisuuksia, ja minä en huoli ruveta taisteluun varjojen kanssa. Clochegourde'n neitsyen hyveet saattaisivat epätoivoon itsensä suhteen varmimmankin naisen ja teidän peloton amatsooninne säilyttäisi rohkeimmatkin onnen unelmat. Mitä tahansa hän tekeekin, nainen ei voisi koskaan toivoa voivansa tuottaa teille iloja, jotka vastaisivat teidän kunnianhimoanne. Ei sydän eikä aistimet saa koskaan voittoa teidän muistoistanne. Te olette unohtanut, että me ratsastamme yhdessä usein. Minä en ole osannut kuumentaa aurinkoa, joka on jäähtynyt teidän pyhän Henrietten kuolemasta, teitä värisyttää minun sivullani. Ystäväni, sillä te tulette aina olemaan minun ystäväni, välttää alkamasta toista kertaa tuollaisilla tunnustuksilla, jotka paljastavat teidän järkevyytenne, jotka lamauttavat rakkauden ja pakoittavat naisen epäilemään omaa itseään. Rakkaus, kreivi hyvä, ei elä muusta kuin luottamuksesta. Nainen, joka sanoessaan jotain tai noustessaan ratsaille ensiksi kysyy itseltään, eikö taivaallinen Henriette sanoisi paremmin, eikö sellainen etevä ratsastaja kuin Arabelle saisi liikkeisiinsä enemmän viehkeyttä, tuon naisen, olkaa siitä varma, sekä jalat että ääni vapisee. Te olette herättänyt minussa halun saada nähdä joku teidän huumaavista kukkavihkoistanne, mutta tähän ette tee niitä enää. On siten joukko asioita, joihin te ette uskalla enää ryhtyä, ajatuksia ja iloja, joita teille ei synny enää uudelleen. Ei yksikään nainen, tietäkää se, tahtoisitunkea teidän sydämeistänne kuollutta, jota te siellä säilytätte. Te pyydätte minua rakastamaan teitä kristillisestä laupeudesta. Minä voin tehdä, myönnän teille, suunnattoman paljon, kaiken voin tehdä laupeudesta paitsi en rakkautta. Te olette joskus ikävystyttävä ja ikävissäanne; te nimitätte surumielisyyttänne melankoliaksi: oikein, mutta te olette sietämätön ja te tuotate hirveitä suruja sille, joka teitä rakastaa. Minä olen liian usein kohdannut meidän välillä pyhimyksen haudan: minä olen tutkinut itseäni, minä tunnen itseni ja minä en tahtoisit kuolla kuten hän. Jos te olette väsyttänyt lady Dudley'n, joka on sangen huomattava nainen, minä, jolla ei ole hänen kiihkeitä halujaan, minä pelkään kylmentyväni vielä pikemmin kuin hän. Tukahduttakaamme rakkaus väliltämme, koska te

ette voi enää tuntea onnea muuta kuin kuolleiden kanssa, ja pysykäämme ystävinä, minä tahdon niin. Mitenkäs muuten, rakas kreivi! Teillä on ollut maailmaan astuessanne ihastuttava nainen, täydellinen rakastettu, joka ajatteli teidän onneanne, joka rakasti teitä kiihkeästi, joka ei pyytänyt teiltä muuta kuin uskollisuutta, ja te olette saattanut hänet kuolemaan surusta; en tosiaan tiedä mitään hirveämpää. Hehkuvimpien ja onnettomimpien nuorten miesten joukossa, jotka kunnianhimoisina kuljeksivat Pariisiin katuja pitkin, ei ole ainoatakaan, joka ei pysyisi siveänä kymmenen vuotta saadakseen puolet niistä suosioista, joille te ette osannut antaa arvoa! Kun on niin suuresti rakastettu, voiko pyytää mitään enempää? Naisraukka, hän on paljon kärsinyt, ja kun te olette sanonut muutamia sentimentaalisia lauseita, luulette te maksaneenne veikanne hänen arkulleen. Samanlainen hinta odottaisi epäilemättä minunkin rakkauttani. Kiitoksia, kreivi rakas, minä en tahdo kilpailijaa, en haudan tällä enkä tuolla puolen. Kun on omallatunnolla sellaisia rikoksia, pitäisi niistä ainakin vaieta. Minä tein teille ajattelemattoman pyynnön, minä olin nainen, Eevan tytär, teidän asianne oli punnita tarkkaan vastauksenne. Teidän olisi pitänyt valehdella minulle; myöhemmin minä olisin teitä siitä kiittänyt. Ettekö te ole koskaan ymmärtänyt niiden miesten hyvettä, joilla on hyvä onni naismaailmassa? Ettekö te tunne, kuinka jalomielisiä he ovat vannoessaan meille, etteivät he ole koskaan rakastaneet, että he rakastavat ensimmäistä kertaa? Teidän ohjelmanne on mahdoton suorittaa. Olla samalla kertaa rouva de Mortsauf ja lady Dudley, ystäväni, eiköhän se ole sama kuin yhdistää vesi ja tuli? Te ette siis tunne naisia? He ovat sitä, mitä he ovat, heillä täytyy olla ominaisvirheensä. Te olette kohdannut lady Dudleyn liian aikaiseen voidaksenne määrätä hänen arvonsa, ja se paha, mitä te hänestä sanotte, näyttää minusta teidän loukatun turhamielisyytenne kostolta; te olette ymmärtänyt rouva de Mortsauf'in liian myöhään, te olette rangaissut toista sillä, ettei hän ollut toinen; mitä tapahtuisi minulle, joka en ole kumpikaan heistä? Minä rakastan teitä kylliksi ollakseni syvästi miettinyt teidän tulevaisuuttanne. Te Surullisen Hahmon ritari, teidän näköne on aina kovasti kiinnittänyt minun mieltäni; minä uskoin melankoolisten ihmisten pysyvyyteen; mutta minä en tiennyt, että te olitte maailmaan astuessanne tappanut kauneimman ja hyveellisimmän kaikista naisista. Niin, minä olen kysynyt itseltäni, mitä teille jää tehtäväksi, olen sitä paljon ajatellut. Minä luulen, ystäväni, että teidän pitää mennä naimisiin jonkun rouva Shandy'n kanssa, joka ei tiedä mitään rakkaudesta eikä intohimoista; joka ei ole levoton lady Dudleysta eikä rouva de Mortsauf'ista, joka ei lainkaan välitä noista ikävyyden hetkistä, joita te kutsutte melankoliaksi ja joiden aikana te olette huvittava kuin sade, lyhyesti sanoen naisen kanssa, joka olisi teille tuo erinomainen laupeudensisar, jota te haluatte. Rakastaa, vapista yhdestä sanasta, osata odottaa onnea, antaa sitä, saada sitä, tuntea tuhannet intohimon myrskyt, omistaa itselleen rakastetun naisen pienet turhamielisyydet, mitä kaikkeen tähän tulee, rakas kreivini, kieltäytykää siitä. Te olette liian hyvin seurannut neuvoja, joita teidän hyvä enkelinne on teille antanut nuorten naisten suhteen; te olette välttänyt heitä niin hyvin, ettette heitä ollenkaan tunne. Rouva de Mortsauf on ollut oikeassa asettaessaan teidät heti alusta korkealle, kaikki naiset olisivat olleet teitä vastassa, ja te ette olisi päässyt mihinkään. Nyt on teidän jo liian myöhäistä alkaa tutkimuksianne oppiaksenne sanomaan meille sitä, mitä me rakastamme kuulla, ollaksenne oikealla hetkellä suuri, ihailaksenne meidän pienuuksiamme, kun meitä miellyttää olla pieniä. Me emme ole niin typeriä kuin te luulette: kun me rakastamme, asetamme me valitsemamme miehen kaiken yläpuolelle. Se, joka järkyttää meidän uskoamme ylevämmyyteemme, järkyttää meidän rakkauttamme. Meitä imarrellessanne te imartelette itseänne. Jos te aiotte pysyä suuressa maailmassa, nauttia naisten seurasta, salatkaa heiltä huolellisesti kaikki se, mitä te olette minulle sanonut: he eivät rakasta siroitella rakkautensa kukkia kallioille ja tuhlata hellyksiään lääkitäkseen sairaan sydäntä. Kaikki naiset huomaisivat teidän sydämenne kuivuuden, ja te tulisitte alati yhä onnettomammaksi. Hyvin harvat heistä olisivat kyllin suorita sanoakseen teille sen, mitä minä sanon, ja kyllin hyviä olentoja jättääkseen teidät ilman vihaa ja tarjoten teille ystävyytensä, kuten nyt tekee se, joka sanoo itseään teidän uskolliseksi ystäväksenne.

Nathalie de Manerville.'

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LAAKSON LILJA: MAASEUTUELÄMÄN KUVAUS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark.

Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic

work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in

such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.